Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României SCURTU, IOAN
Istoria contemporană a României (1918-2005) / loan Scurtu. Bucuresti, Editura Fundaţiei *România de Mâine,* 2005 216 p.; 20,5 cm Bibliogr. ISBN 973-725-454-6

94(498) „1918/1989" (075.8)

Coperta I: *Catedrala încoronării din Alba-Iulia*

© Editura Fundaţiei *România de Mâine,* 2005

Redactor: Constantin FLOREA
Tehnoredactor: Mihaela STOICOV1C1
Coperta: Stan BARON

Bun de tipar: 12.12.2005; Coli tipar: 13,5
Format: 16/61x86

Editura si Tipografia Fundaţiei *România de Mâine*
Splaiul Independenţei nr.313, Bucuresti, sector 6,
O. P. 83, Telefon / Fax. 316.97.90
www. SpiruHaret.ro

UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*

IO AN SCURTU

ISTORIA CONTEMPORANA A ROMÂNIEI (1918-2005)

EDITURA FUNDAŢIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
Bucuresti, 2005

CUPRINS

Introducere..... 7

1. Noul cadru de evoluţie a României după 1918. Analiză comparativă cu alte state ale Europei

a)Populaţia 9
b)Caracteristicile vieţii politice 12
c)Viaţa cotidiană..... 15
d)Stiinţa si cultura 15

2. Dinamica economiei naţionale

a)Trăsături generale 16
b)Evoluţia principalelor ramuri ale economiei naţionale 17
c)Economia românească în 1938 20

3. Viaţa politică

a)Puterile statului 22
b)Funcţionarea regimului democratic 30
c)Regimul de autoritate monarhică 41

4. Politica externă a României în perioada interbelică

a)Principalele caracteristici si acţiuni 58
b)Nicolae Titulescu - activitatea diplomatică 66
c)Situaţia internaţională a României în anii 1938-1939 78
d)Pierderile teritoriale din 1940 83

5. România în anii celui de-al doilea război mondial

a)Evoluţia regimului politic în perioada 1940-1944 90
b)Eliberarea Basarabiei si nordului Bucovinei. Continuarea războiului în Est 92
c)Actul de la 23 August 1944 97

d)Participarea României la războiul antihitlerist .. 106
e)Confruntări politice în perioada 23 August 1944-
30 Decembrie 1947 106

6. România sub ocupaţia sovietică (1948-1958)

a)Impunerea regimului Stalinist 113
b)Represiune, rezistenţă, colaboraţionism, luptă pentru
putere 129

7. România în anii 1958-1964

a)Retragerea trupelor sovietice (1958) 134
b)Desovietizarea României. Declaraţia din aprilie 1964
142

8. Societatea românească în perioada 1964-1974

a)Politica internă; liberalizarea si limitele ei 146
b)Politica externă; implicarea României în marile
probleme
ale lumii 149

9. Anii cultului personalităţii (1974-1989)

a)Situaţia internă: realizări si crize 152
b)Politica externă. Schimbarea raportului de forţe
pe plan
internaţional 157
c)Revoluţia din Decembrie 1989 159
d)Bilanţ după patru decenii 165

10. **Evoluţii după Revoluţia din Decembrie 1989**

a)Revenirea la regimul democratic, pluripartidist 172
b)Constituţia din 1991. Alegerile din 1992 178
c)Noi confruntări politice. „Schimbarea" din 1996
184
d)Evoluţii politice în anii 2000-2005..... 190

11. Locul României în Europa după anul 1900

a)La început de secol 199
b)Marea Unire din 1918 200
c)România interbelică 202
d)Sfâsierea României Mari. Participarea la cel de-al doilea
război mondial..... 206
e)Sovietizare si desovietizare 210
f) Revoluţie si reformă 213
Bibliografie selectivă 216

Anul 1918 a marcat încheierea procesului de formare a statului naţional unitar român, ca urmare a Unirii Basarabiei, Bucovinei si Transilvaniei cu patria-mamă. Conferinţa Păcii de la Paris a confirmat, prin tratate internaţionale, destrămarea imperiilor multinaţionale din Europa si apariţia de noi state sau întregirea teritorială a altora, între care si România.

Evoluţia ţării noastre în perioada interbelică a demonstrat că actele de Unire au avut consecinţe pozitive asupra întregii societăţi, pe multiple planuri: economic, cultural, politic etc.

Sfărâmarea integrităţii teritoriale a statului român prin notele ultimative sovietice, din iunie 1940, si prin dictatul de la Viena, din luna august a aceluiasi an, a creat o situaţie dificilă tuturor românilor, dar mai ales celor căzuţi sub ocupaţia sovietică si maghiară.

In iunie 1941, România a intrat în război alături de Germania împotriva Uniunii Sovietice, cu scopul de a elibera Basarabia si nordul Bucovinei, care au fost reintegrate statului român în iulie 1941.

Desfăsurarea operaţiunilor militare în Est, înfrângerile suferite pe front, perspectiva ca ţara noastră să devină teatru de război au impus lovitura de stat de la 23 August 1944, prin care România a iesit din Axă si s-a alăturat coaliţiei Naţiunilor Unite.

In urma înţelegerilor dintre Marile Puteri, din anii 1943-1945, statele din zona centrală si sud-est europeană (Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia, Albania) au intrat în sfera de influenţă a Uniunii Sovietice. In 1944. România a fost practic ocupată de Armata Rosie, până în 1958.

După această dată, socialismul internaţionalist, impus de sovietici, a devenit un socialism naţional, adaptat la realităţile românesti. S-a înregistrat si o activizare a politicii externe, fapt ce a conferit României un autentic prestigiu internaţional

Treptat, mai ales după 1974, regimul politic s-a deteriorat, ca urmare a exacerbării cultului personalităţii lui Nicolae Ceausescu. După 1981, situaţia materială a populaţiei a devenit tot mai grea, iar starea de nemulţumire s-a generalizat.

In 1989, regimurile „ comuniste" din Europa au căzut rând pe rând-după principiul domino-ului. La 22 decembrie, în urma unei ample acţiuni populare, dictatura a fost înlăturată si în România. Ca urmare a Revoluţiei din Decembrie 1989, s-a revenit la regimul democratic, societatea românească parcurgând o lungă perioadă de tranziţie spre noi structuri economice si sociale, spre integrarea europeană si euro-atlanticâ.

Spre deosebire de învăţământul preuniversitar, unde elevii învaţă după manuale elaborate pe baza unor programe aprobate de Ministerul Educaţiei si Cercetării, învăţământul superior se caracterizează printr-o abordare largă, deschisă a unor specializări menite să asigure formarea cadrelor cu înaltă calificare. Lucrarea **Istoria contemporană a României** tratează 11 teme majore, în conformitate cu structura unui semestru universitar. Ele au constituit obiectul preocupărilor stiinţifice ale autorului de-a lungul mai multor ani, materializate în studii publicate în reviste de specialitate, capitole din lucrări monografice sau generale, studii introductive la culegeri de documente, precum si alte materiale.

Evident, studenţii nu trebuie să se limiteze la acest curs, ci să studieze o bibliografie cât mai largă, să-si formeze propriile lor opinii referitoare la problematica istoriei contemporane a României.

Notă: Capitolul 10 (Evoluţii după Revoluţia din Decembrie 1989), a fost scris de Georgiana Margareta Scurtu.

1. NOUL CADRU DE EVOLUŢIE A ROMÂNIEI DUPĂ 1918.

ANALIZĂ COMPARATIVĂ
CU ALTE STATE ALE EUROPEI

Ca urmare a Unirii Basarabiei, Bucovinei si Transilvaniei, în 1918. România si-a modificat **locul în Europa,** transformându-se dintr-o tară mică în una de mărime medie. Suprafaţa sa a crescut de la 138.000 km" în 1915 la 295.049 km~ în 1918, ocupând locul 10 în Europa. România era, după Polonia, cel mai mare stat în spaţiul cuprins între Marea Baltică si Marea Egee. Potrivit datelor vremii, Polonia avea 389.000 km", Cehoslovacia -140.000 km^2, Ungaria - 93.000 km^2, Iugoslavia - 248.000 km^2, Bulgaria - 103.000 km^2, Albania - 28.000 km^2, Grecia - 130.000 km^2.

Această schimbare de statut teritorial a permis o mai largă implicare a României în viaţa internaţională, mai ales, în timpul ministeriatului lui Nicolae Titulescu (1932-1936).

a) Populaţia

România avea 7,9 milioane locuitori în 1915; populaţia sa a crescut la 14,7 milioane în 1919, ajungând la 18 milioane în 1930 si 20 milioane în 1939. Din punctul de vedere al numărului de locuitori, România se afla pe locul 8 în Europa, după URSS., Germania, Marea Britanic, Franţa, Italia, Polonia si Spania. In perioada interbelică, Polonia avea circa 30 milioane locuitori, Cehoslovacia - 14,7 milioane, Ungaria - 8,5 milioane, Iugoslavia - 14 milioane, Bulgaria - 5,5 milioane, Albania - l milion, Grecia - 6,5 milioane.

Pe provincii istorice, în 1930, situaţia era următoarea:

Teritoriul	*Populaţia*	*Suprafaţa*	
		knr	*%*
România	18.052.896	295.049	100
Oltenia -	1.519.389	24.978	8,2
Muntenia	4.028.303	52.505	17,8
Dobrogea	811.332	23.262	7,9
Moldova	2.427.498	38.058	12,9
Basarabia	2.863.409	44.422	15,1
Bucovina	853.524	10.442	3,5
Transilvania	3.217.677	62.229	21,1
Banat	941.521	18.715	6,3
Crisana-Maramures	1.390.243	21.338	7,2

După cum se observă, provincia cea mai populată era Muntenia, urmată de Transilvania; cel mai mic număr de locuitori aveau Dobrogea si Bucovina.

Conferinţa păcii de la Paris (1919-1920) a pus la baza deciziilor sale **principiul naţionalităţilor.** S-a urmărit ca noile graniţe europene să includă în cadrul statelor naţionale un număr cât mai mic de minorităţi. Pe harta Europei au apărut noi state: Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Ungaria, Austria, Cehia s-a unit cu Slovacia, luând astfel fiinţă Cehoslovacia; la rândul său, România si-a întregit teritoriul, iar Serbia a creat, împreună cu Croaţia si Slovenia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven (Iugoslavia).

Datorită evoluţiei istorice de-a lungul secolelor, mai ales în Evul Mediu, popoarele si apoi naţiunile s-au amestecat pe arii geografice întinse, astfel că nu s-a putut realiza, la sfârsitul primului război mondial, o deplină departajare statală pe criterii etnice. Practic, nu exista ţară fără minorităţi naţionale. Ponderea acestora era de circa 34% în Cehoslovacia, 31% în Polonia, 23% în Iugoslavia, 18% în Bulgaria, 11% în Austria, 10% în Ungaria etc.

In România - potrivit recensământului din 1930 - populaţia totală era de 18.057.028 locuitori, dintre care: 12.981.324 români (71,9%), 1.425.507 unguri (7,9%), 745.521 germani (6,15%), 728.115 evrei (4%), 582.115 ruteni si ucrainieni (3,2%),. 409.150 rusi (2,3%), 366.384 bulgari (2%), 262.501 ţigani (1,5%), 154.772 turci (0,9%), 105.750 găgăuzi (0,6%), 51.842 cehi si slovaci (0,35), 51.062 sârbi, croaţi si sloveni (0,3%), 48.130 polonezi (0,3%), după care urmau, cu procente mai mici, greci, tătari, armeni, albanezi, huţani si alte neamuri. Aceste date concrete arătau că ponderea minorităţilor naţionale era de 28,1%; acestea se aflau în toate provinciile istorice românesti, cu o pondere mai mare în Bucovina, Dobrogea si Transilvania. Datorită dispersării lor teritoriale, precum si politicii statului român, în ţara noastră nu s-au dezvoltat miscări separatiste, care să pună în pericol unitatea naţională, asa cum s-au înregistrat în Cehoslovacia, Polonia sau Iugoslavia.

în ce priveste religia locuitorilor, situaţia se prezenta astfel: ortodoxă -13.108.227 (72,6%), greco-catolică - 1.427.391 (7,9%), romano-catolică -1.234.151 (6,8%), mozaică - 756.930 (4,2%), reformat-caivină -710.706 (3,9%), evanghelică-luterană - 398.759 (2,2%), mahomedană -185.486 (1%), unitariană - 69.267 (0,4%), baptistă - 69.562 (0,3%), lipoveană - 57.288 (0,35%) si cu sub 0,1% adventistă - 16.102, armeano-l0

gregoriană - 10.005, armeano-catolică -l .440, alte religii si secte - 7.434, Jiber-cugetători -6.604, nedeclarată - 6.686. Provincia cea mai omogenă din punct de vedere religios era Oltenia (99% - ortodocsi), iar cea mai mozaicată era Transilvania, unde se întâlneau aproape toate confesiunile.

După 1918, un număr important de români a rămas în afara graniţelor statului român. Potrivit unor date statistice, numărul acestora era de peste un milion, dintre care 250.000 trăiau în Rusia (Uniunea) Sovietică, 230.000 în Iugoslavia, 60.000 în Bulgaria, 23.000 în Ungaria, 40.000 în Albania, 13.000 în Cehoslovacia, 200.000 în S.U.A., 100.000 în Australia, 70.000 în Canada.

Procesul de emigrare si imigrare a cuprins circa 10.000 de persoane pe an. Au plecat din România în Ungaria înjur de 200.000 de persoane, care au optat pentru cetăţenia maghiară, iar 42.000 de turci, mai ales din Dobrogea si sudul Basarabiei, s-au stabilit în Turcia. Au venit în România peste 200.000 evrei (mai ales din Polonia si Rusia Sovietică), 30.000 aromâni (din Grecia, Bulgaria si Albania), 10.000 români din S.U.A. si Canada.

În perioada interbelică, **indicele demografic** a cunoscut o evoluţie pozitivă. Cu un spor natural de 35 la 1.000 de locuitori, România se afla pe primul loc în Europa (ultimul loc era ocupat de Suedia, cu 15 nasteri la 1.000 de locuitori), în acelasi timp, România ocupa prima poziţie în privinţa mortalităţii infantile, cu 20 decese la 1.000 de nou născuţi (pe ultimul loc se afla Suedia, cu 4,7 decese la 1.000 de nou născuţi), în cele două decenii ale perioadei interbelice, România a cunoscut un spor demografic de 4,4 milioane de locuitori, ajungând în 1939 la o populaţie de aproape 20 milioane.

Repartizarea demografică după **mediile de locuire** era în 1930 următoarea: 77,78% în mediul rural, 22,2% în cel urban. Interesant este că, la sfârsitul perioadei interbelice, ponderea populaţiei rurale a crescut la 81,8%, acest fapt datorându-se ratei de natalitate mai mare în lumea satelor. Totusi, în cifre absolute, populaţia urbană a crescut de la 2.087.612 locuitori (în 1919) la 3.621.666 locuitori (în 1939). Structura populaţiei era similară cu cea a statelor vecine: locuiau la sate 78,6% din cetăţenii Bulgariei, 77,7% din cei ai Iugoslaviei, 65% din cei ai Poloniei etc. În Ungaria populaţia rurală avea o pondere de 52%, iar în Cehoslovacia de 40% (dintre care 60% în Slovacia).

Potrivit recensământului din 1930, România avea sase orase cu peste 100.000 de locuitori. Pe primul loc se afla capitala ţării, Bucuresti (640.000 locuitori), urmată la mare distanţă de Chisinău (115.000), Cernăuţi

(l 13.000), Iasi (103.000), Cluj (101.000), Galaţi (101.000). Bucurestii erau cel mai mare oras din zona sud-est europeană, fiind considerat „micul Paris", datorită stilului arhitectural, bulevardelor largi si luminoase, vitrinelor atrăgătoare, dar si instituţiilor sale de învăţământ si cultură.

Structura populaţiei după **profesiuni** era similară cu cea a mediului de locuire. Recensământul din 1930 indica următoarele date concrete:

Total	*Număr de*	*%*
Exploatarea solului	13.070.300	72,4
Industrie	1.715.000	9,5
Comerţ si credit	722.100	4,0
Transport	505.500	2,8
Instituţii publice	866.500	4,8
Sănătate, sport, divertisment	198.600	1,1
Alte categorii, nedeclaraţi	974.900	5,4

Covârsitoarea majoritate a populaţiei României se ocupa cu agricultura, în timp ce în industrie lucra mai puţin de 10% din totalul acesteia. O pondere foarte mică o avea populaţia din servicii, care nici măcar nu a fost recenzată ca atare, în această perioadă, ponderea populaţiei care se ocupa cu agricultura era în Bulgaria de 80%, în Iugoslavia - 78%, în Cehoslovacia - 29%, Ungaria - 51%, Polonia - 65%. Ţara cu cea mai puţină populaţie care se ocupa de exploatarea solului era Anglia (5,6%); în această ţară, 46,2% dintre locuitori erau angrenaţi în activităţi industriale.

b) Caracteristicile vieţii politice

Viaţa politică din România a fost puternic marcată de introducerea **votului universal.** Constituţia a fost modificată în iulie 1917, iar decretul-lege pentru reforma electorală a apărut în noiembrie 1918. Se prevedea ca Adunarea Deputaţilor să fie aleasă prin vot universal, egal, direct, secret si obligatoriu de toţi bărbaţii majori (peste 21 ani). Pentru Senat se cerea vârsta minimă de 40 de ani.

Se cuvine precizat faptul că si actele de Unire conţineau deziderатul votului universal. Astfel, *Declaraţia privind unirea Basarabiei cu România,* din 27 martie 1918, prevedea că alegerile parlamentare „se vor face pe baza votului universal, direct si secret". *Rezoluţia* Adunării Naţionale de la Alba lulia din 1 decembrie 1918 cerea: „înfăptuirea desăvârsită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieţii publice.

Vot obstesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani".

Legislaţia românească se înscria în ansamblul reformelor înfăptuite în Europa acelei perioade. O analiză comparativă privind vârsta la care se acorda dreptul de vot si situaţia femeilor arată următoarele:

Ţara	*Cameră*	*Senat*	*Drept de votpentm femei*
România	21	40	-
Albania	21	40	-
Austria	21	21	da
Bulgaria	21	-	-
Cehoslovacia	21	26	da
Grecia	21	40	-
Iugoslavia	21	-	-
Polonia	21	30	da
Turcia	18	-	-
Ungaria	24/B 30/F	29/B 30/F	da/după 30 de ani

Votul universal a chemat la viaţa politică activă milioane de cetăţeni. Sistemul partidelor politice s-a diversificat. Alături de vechile partide de guvernământ - Liberal si Conservator - si-au desfăsurat activitatea Liga (Partidul) Poporului, Partidul Ţărănesc, Partidul Nationalist-Democrat, Partidul Social-Democrat (devenit Partidul Socialist) în vechiul Regat. Lor li s-au alăturat partidele din provinciile unite: Partidul Naţional Român din Transilvania, Partidul Ţărănesc din Basarabia, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina ; în anii 1920-1923, acestea au fuzionat cu partide din vechiul Regat. S-au constituit partide ale minorităţilor naţionale: Partidul German, Partidul Maghiar, Uniunea Evreilor Pământeni etc. Treptat, s-au creat partide extremiste, de stânga (Partidul Comunist din România) si de dreapta (Liga Apărării Naţional-Crestine, Legiunea Arhanghelul Mihail, Partidul National-Socialist German etc.). Regimul politic din România a evoluat pe o cale **democratică,** specifică marii majorităţi a statelor europene.

Imediat după adoptarea actelor de Unire a început acţiunea de **integrare a provinciilor istorice** respective în cadrul statului naţional unitar român. Astfel, la 9/22 aprilie 1918 a fost publicat decretul prin care se ratifica unirea Basarabiei cu România; în aceeasi zi, doi reprezentanţi ai acestei provincii au fost inclusi în guvernul României; pentru administrarea teritoriului dintre Prut si Nistru funcţionau Directorate Ministeriale cu sediul la Chisinău, conduse de directori numiţi prin decret regal, în ziua de

13/26 decembrie 1918 au fost promulgate decretul privind ratificarea unirii Transilvaniei cu România si cel pentru numirea în guvernul României a trei reprezentanţi ai acestei provincii; un alt decret, din aceeasi zi, stabilea că „până la definitiva organizare a României întregite" conducerea serviciilor publice din Transilvania era încredinţată Consiliului Dirigent. Prin decretele regale din 19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919 se ratifica unirea Bucovinei; erau numiţi doi reprezentanţi ai acesteia în guvernul României si se asigura rezolvarea problemelor specifice acestei provincii de către Secretariatele de Serviciu cu sediul la Cernăuţi. Toate decretele menţionau că afacerile străine, armata, căile ferate, posta, telegraful, telefoanele, circulaţia financiară, vămile, împrumuturile publice, siguranţa statului intrau în atribuţiile exclusive ale guvernului României. Organele administrative locale aveau menirea de a facilita procesul de integrare a Basarabiei, Transilvaniei si Bucovinei în cadrul statului român Iară disfuncţionalităţi si cu luarea în consideraţie a particularităţilor create de-a lungul vremii; ele lucrau sub conducerea guvernului României.

Pe aceeasi linie se înscrie adoptarea calendarului gregorian (stilul nou) pe întreg cuprinsul ţării, utilizat până atunci numai în Transilvania si Bucovina - *ziua* de l aprilie 1919 stil vechi devenind 15 aprilie stil nou.

în noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri generale pa baza votului universal din istoria României, în urma cărora cetăţenii au ales un singur Parlament. Este semnificativ faptul că presedintele Consiliului de Ministri desemnat în urma acestor alegeri a fost ardelean - Alexandru Vaida-Voevod, care a depus jurământul în ziua de l decembrie 1919, când se împlinea exact un an de la Unirea Transilvaniei cu România, în sedinţa solemnă din 29 decembrie 1919, desfăsurată sub presedinţia lui Nicolae lorga, Parlamentul a votat legile prin care se ratifica unirea Basarabiei, Bucovinei si Transilvaniei cu patria-mamă.

Existenţa Parlamentului - care întrunea reprezentanţi ai milioanelor de cetăţeni de pe întreg cuprinsul ţării, a guvernului - în care intrau fruntasi al întregului spaţiu românesc, făcea inutilă menţinerea organelor administrative provinciale, în consecinţă, la 4 aprilie 1920 s-a hotărât desfiinţarea Consiliului Dirigent din Transilvania, a Secretariatelor de Serviciu din Bucovina si a Directoratelor Ministeriale din Basarabia, ceea ce a asigurat mai multă operativitate si funcţionalitate aparatului de stat.

In ziua de 15 octombrie 1922 a avut loc încoronarea regelui Ferdinand si a reginei Maria la Alba-Iulia, în faţa Catedralei Ortodoxe (special construită pentru acest eveniment), act ce semnifica consfinţirea unei realităţi istorice: Marea Unire, înfăptuită în 1918, împlinirea celui mai scump ideal al poporului român.

c) Viaţa cotidiană

Viaţa de zi cu zi a românilor a cunoscut o evoluţie dinspre tradiţionalism spre modernitate, în peisajul statului român au fost integrate orasele si satele din Basarabia, Bucovina si Transilvania, fiecare cu specificul său. Ocupaţiile s-au diversificat, mai ales ca urmare a dezvoltării industriei si a schimbării condiţiilor de muncă. Familia a continuat să fie mediul cel mai propice pentru viaţa cotidiană a românilor, indiferent de etnie. Locuinţa, îmbrăcămintea, moda au cunoscut evoluţii spectaculoase, mai ales în mediul urban. Alimentaţia a rămas cea tradiţională, doar în familiile foarte înstărite înregistrându-se o diversificare notabilă. Asistenţa medicală a rămas precară, fapt ce explică procentul foarte ridicat al mortalităţii infantile. Viaţa politică a intrat în cotidian, mai ales datorită campaniilor electorale (în perioada 1919-1939 au avut lor 11 alegeri parlamentare).

d) Stiinţa si cultura

Stiinţa de carte este un element important în aprecierea gradului de civilizaţie a unui popor, în 1930, circa 57% dintre români stiau să scrie si să citească; cei mai mulţi în Transilvania (68,3%), cei mai puţini în Basarabia (38,1%). Până în 1940, aproximativ 65% dintre locuitorii României erau stiutori de carte, în alte state europene situaţia se prezenta astfel: Bulgaria -60%, Ungaria - 84%, Polonia - 67%, Cehoslovacia - 92%. Numărul cel mai mare al stiutorilor de carte se înregistra în Franţa (94%).

Caracteristica esenţială a României era puternica dezvoltare a **învăţământului** liceal si a celui universitar, precum si afirmarea unor mari **personalităţi** în domeniile stiinţei, artei si culturii.

Realitatea istorică arată că, după 1918 - prin noul cadru creat ca urmare a unirii Basarabiei, Bucovinei si Transilvaniei - România a cunoscut o evoluţie pozitivă, fiind una dintre ţările cu cea mai puternică dezvoltare economică, politică si culturală din Europa.

2 DINAMICA ECONOMIEI NATIONALE

a) Trăsături generale

Unirea din 1918 a dus la **întărirea potenţialului economic** al României, a creat condiţiile necesare fructificării la scară naţională a bogăţiilor solului si subsolului, a accentuat ponderea industriei în ansamblul economiei naţionale. Legăturile economice tradiţionale au căpătat un cadru geografic-statal adecvat, au fost lichidate barierele vamale ridicate de fostele imperii pe teritoriul românesc, ceea ce a asigurat pieţei interne o deplină unitate.

Comparativ cu anul 1914, suprafaţa arabilă a României a crescut de la 6,6 milioane la 14,6 milioane ha, cea acoperită cu păduri de la 2,5 milioane la 7,3 milioane ha, reţeaua căilor ferate de la 4.300 km la circa 11.000 km, forţa motrice a industriei s-a mărit cu 235%, cele mai importante progrese înregistrându-se în industria electrică (429,4%) si chimică (320%).

în perioada imediat următoare Unirii, în faţa economiei românesti se puneau două probleme esenţiale: aceea a **refacerii,** a vindecării rănilor pricinuite de război si de ocupaţia străină, si aceea a **integrării** la scară naţională a tuturor ramurilor economice, a valorificării noului cadru politico-statal făurit în 1918.

Nivelul de la care se pleca era foarte scăzut: în 1919 se realiza doar 20-25% din producţia anului 1913, ceea ce însemna - după aprecierea economistilor - o involuţie de 10-15 ani. Practic, întreaga economie era dezorganizată: România, care înainte de război era unul dintre cei mai mari exportatori de cereale din Europa, a fost nevoită să importe în anul 1919 grâu pentru hrana populaţiei.

Politica guvernamentală s-a caracterizat prin aplicarea doctrinei **„prin noi însine",** care viza asigurarea independenţei economice a României, modernizarea structurilor economiei naţionale, prin cresterea

intervenţiei statului în viaţa economică, fapt reflectat si în sporirea ponderii ministerelor economice în structura guvernamentală.

b) **Evoluţia principalelor ramuri ale economiei naţionale** **Industria** a beneficiat de un sprijin susţinut din partea statului. Măsurile vizând refacerea producţiei au urmărit în acelasi timp si realizarea unui organism economic unitar si funcţional, încă din ianuarie 1919 a luat fiinţă Direcţia Refacerii în cadrul Ministerului Industriei si Comerţului, prin care guvernul s-a implicat în achiziţionarea si transportul mărfurilor din străinătate, acordând prioritate produselor absolut necesare economiei naţionale (utilaje, materii prime etc.). Un rol important 1-a avut Societatea Naţională de Credit Industrial, constituită în 1923, care, prin politica de credite, a sprijinit dezvoltarea industriei. Cu ajutorul statului au fost înfiinţate mari întreprinderi metalurgice cu procese tehnologice complexe, între care Fabrica de Sârmă de la Câmpia Turzii (1922), Uzinele Titan-Nădrag-Călan (1924), Copsa Mică-Cugir (1925), precum si întreprinderi constructoare de masini din rândul cărora se remarcă: Malaxa-Bucuresti (1926), I.A.R.-Brasov (1926). Potrivit datelor statistice, aproape 60% din totalul întreprinderilor industriale existente în 1930 fuseseră înfiinţate după 1918.

în intervalul 1923-1938 industria românească s-a dezvoltat într-un ritm de 5,4% pe an, unul dintre cele mai ridicate din întreaga lume. în perioada interbelică, România ocupa primul loc în Europa si locul sase din lume la producţia de petrol (nivelul maxim de extracţie fiind de 8,7 milioane tone în 1936); locul al doilea în Europa la extracţia de aur (5.355 kg. în 1937), după Suedia; acelasi loc (după Uniunea Sovietică) la extracţia de gaze (256.491.042 m^3 în 1937). România dispunea de o industrie petrolieră la nivel mondial, în ceea ce priveste extracţia, prelucrarea, transportul; în rafinăriile din ţară se prelucra 95% din ţiţeiul extras. România producea negru de fum, cauciuc sintetic, precum si opt tipuri de locomotive, vagoane de toate categoriile (călători, mărfuri, cisterne), autobuze, motoare electrice, aparate de radio, cazane cu aburi de variate tipuri, elice si piese speciale pentru construcţii navale, instalaţii petroliere la nivelul tehnicii mondiale. Dintre realizările de vârf ale perioadei de după Marea Unire se remarcau avioanele românesti construite la I.A.R.-Brasov, cu performanţe similare celor produse de statele foarte dezvoltate din punct de vedere economic. Astfel, avionul I.A.R.-80 cu un plafon de 11.500 m si

o viteză de 530 km pe oră se clasa pe locul 3 în Europa, iar 1.A.R.-81 se afla, sub raportul vitezei de zbor, pe locul 4 din lume.

Potrivit aprecierilor făcute de economisti, în 1938 producţia autohtonă satisfăcea 80% din necesităţile de produse industriale ale României.

Transporturile au cunoscut si ele o evoluţie pozitivă. S-a realizat, mai ales între anii 1929-1933, o reţea rutieră modernă, s-a introdus transportul interurban cu autobuzul (încă din 1921). Progrese importante au fost înregistrate în domeniul transporturilor feroviare, prin modernizarea sistemului de semnalizare si dirijare, acoperirea necesarului de vagoane si locomotive. S-au construit noi linii pentru căile ferate (Ilva Mică-Vatra Dornei, Caransebes-Resiţa, Tulcea-Babagad, Eforie Sud-Mangalia); a început construirea liniilor Bumbesti-Livezeni si Salva-Viseu, care se vor termina după anul 1944.

România dispunea de un important transport prin conducte (de circa 760 km) care legau zona petrolieră din Valea Prahovei cu Bucurestiul, Constanţa si Olteniţa. De asemenea, dispunea de un transport aerian modern; în 1920 România a creat, împreună cu Franţa, cea dintâi companie aviatică internaţională din lume (pentru traseul Paris-Viena-Budapesta-Belgrad-Bucuresti-Istanbul).

Transportul pe apă era asigurat de Navigaţia Fluvială Română si de Serviciul Maritim Român, companii care se bucurau de încrederea călătorilor români si străini.

în 1927 s-a inaugurat prima centrală telefonică automată (în Bulevardul Dacia din Bucuresti), iar prin construirea Palatului Telefoanelor (ca urmare a concesiunii acordate firmei americane *International Telephone and Telegraph* din New York), care a intrat în funcţiune în 1933, România dispunea de aparatură la nivelul tehnicii mondiale.

Agricultura a rămas principala ramură a economiei naţionale, în structura proprietăţii agrare s-au produs mutaţii substanţiale. Din cele 9.242.930 ha cât reprezentau mosiile de peste 100 ha, s-au expropriat 6.123.789 ha., adică 66,1%. Prin aplicarea reformei agrare, 1,4 milioane familii au primit 3,7 milioane ha de teren arabil, la care se adăugau 2,7 milioane ha, reprezentând izlazuri comunale. Lotul mediu al unei gospodării ţărănesti era de 3,8 ha, în timp ce o gospodărie independentă din punct de vedere economic trebuia să aibă minimum 5 ha. Proprietatea mică (sub 10 ha) deţinea 73,7% din totalul suprafeţei agricole a ţării. O puternică frână în calea modernizării agriculturii a fost suprapopulaţia agricolă, adică

acea forţa de muncă disponibilă din lumea satului, care nu-si găsea plasament în alte ramuri economice.

S-au depus eforturi, pe linie guvernamentală, pentru sprijinirea micilor proprietari, dar rezultatele au fost modeste. O anumită contribuţie au adus la dezvoltarea agriculturii Institutul de Cercetări Agronomice, Camerele de Agricultură, Consiliul Superior al Agriculturii, Institutul Naţional de Zootehnie. A început producţia internă de batoze, semănători si alte masini agricole, care în 1938 satisfăcea 80% din necesităţile României.

Producţia la hectar a cunoscut o crestere sensibilă în perioada 1921-1938 (de la 8,56 chintale la 12,5 chintale la grâu, si de la 8,1 chintale la 13,6 chintale la porumb), dar ea a rămas în continuare cu mult sub media europeană. Producţia globală a sporit de la 7,1 milioane tone la 13,6 milioane tone în 1929 (nivelul maxim din perioada interbelică). România se afla pe primul loc în Europa si pe locul al cincilea pe glob la producţia totală de porumb, pe locul al patrulea din Europa si pe locul al zecelea din lume la producţia de grâu, pe locul întâi din lume la producţia de floarea soarelui.

Finanţele au cunoscut evoluţii fluctuante, în 1920 s-a realizat unificarea monetară prin retragerea din circulaţie a rublelor (în Basarabia) si coroanelor (în Transilvania si Bucovina). După repetate încercări de revalorizare a leului la cursul din 1914, în 1929 s-a realizat stabilizarea monetară la un curs de 32 de ori mai mic decât cel antebelic. Treptat, s-a înregistrat un proces de devalorizare, care a ajuns în 1936 la 36%, iar în 1938 la 56%. Leul a rămas o monedă liber-convertibilă, participând la operaţiunile de bursă din Europa si S.U.A.

Datoria externă a crescut de la 2,9 miliarde lei în 1921, la 141 miliarde lei în 1933 (cel mai înalt nivel), scăzând apoi la 80 miliarde lei în 1938. Dacă în 1933 datoria externă absorbea 38,4% din buget, în 1938 ponderea acesteia s-a redus la 7%, astfel că achitarea ei devenise suportabilă pentru contribuabilii români, în 1941, când România a suspendat plata datoriei externe, aceasta era de 63 miliarde lei. între 1922-1940, transferul peste graniţă de profit si de capital, împreună cu anuităţile datoriei publice externe, s-a ridicat la 406 miliarde lei, adică de 13,4 ori bugetul naţional pe anul 1938, cel mai substanţial buget din perioada interbelică.

O problemă cu care s-a confruntat economia românească a fost aceea a capitalului străin, în 1916, ponderea acestuia în industria României (vechiul Regat) era de circa 80% (în industria petrolului procentul atingea 98%). Ca urmare a efortului de dezvoltare prin forţe proprii, a cresterii

puterii economice a ţării, prezenţa capitalului străin în industrie s-a redus la 37% (în industria petrolului acesta avea 70% din totalul capitalului).

Comerţul exterior al României s-a aflat la un nivel foarte scăzut în 1919, după care a cunoscut cresteri notabile. Balanţa comercială a fost în general activă, în anii crizei economice s-a practicat o politică de forţare a exportului, desi preţurile produselor românesti cunosteau o scădere sensibilă (în anul 1929, valoarea unei tone exportate era de 4.000 lei, iar în 1932 de l .800 lei; dacă în 1929 se exportau 6,6 tone de produse românesti pentru o tonă de produse străine, în 1933 raportul era de 15,6 tone pentru o tonă).

Ca urmare a mutaţiilor survenite în economia naţională, cerealele au pierdut primul loc la export, fiind înlocuite de produsele petroliere (cu o pondere de 42% din totalul exportului românesc). O altă caracteristică o constituia cresterea controlului de stat asupra comerţului exterior, care din 1934 viza 9/10 din totalul acestuia. In acelasi timp s-au înregistrat o crestere a importului de materii prime (de la 9,6%, în 1930, la 33,8% în 1939) si o scădere a importului de produse fabricate (de la 65%, în 1930, la 33% în 1939).

c) **Economia românească în 1938**

Mutaţiile survenite în perioada interbelică au demonstrat o evoluţie pozitivă a economiei naţionale, în 1938, industria ptoducătoare de mijloace de producţie deţinea o pondere de 45,5%, iar cea producătoare de mijloace de consum de 54,5% din totalul producţiei industriale, ceea ce indica o sensibilă apropiere între cele două mari grupe. Pe ramuri, valoarea producţiei se prezenta astfel: l) chimică (inclusiv petrol); 2) metalurgică; 3) textilă; 4) electrotehnică; 5) pielărie; 6) hârtie si arte grafice; 7) alimentară.

Contribuţia ramurilor economiei naţionale la produsul social si la venitul naţional, în 1938, era următoarea:

Ramura	*Produsul social %*	*Venitul naţional*
Industrie	39,0	30,8
Agricultură si silvicultură	30,1	38,1
Construcţii	5,4	4,4
Transporturi	6,4	6,5
Circulaţia mărfurilor	11,2	14,9
Alte ramuri	7,9	5,3

Ramurile neagricole (industria, construcţiile, transporturile) aveau o pondere de 50,8% în produsul social si de 41,7% în venitul naţional. Aceste

date arată limpede că România încetase să mai fie un stat agrar, devenind un **stat agrar-industrial.** Predominante erau întreprinderile industriale mici. *Enciclopedia României* constata că 98,8% din totalul întreprinderilor aveau mai puţin de 20 de persoana, în timp ce întreprinderile cu peste 200 de persoane aveau o pondere mai mică de 0,1%. De-a lungul întregii perioade interbelice s-a menţinut o suprapopulaţie rurală, adică o forţă de muncă disponibilă în lumea satelor, care nu-si găsea plasamentul dorit în activităţi economice din mediul urban.

Provinciile istorice unite în 1918 s-au integrat armonios în economia ţării, unde le era locul firesc. O atestă puternica dezvoltare, dinamismul vieţii lor economice. Astfel, din numărul societăţilor anonime industriale existente în 1939 în Transilvania, aproape trei sferturi erau înfiinţate după 1918.

Indicatorul cel mai sintetic privind dezvoltarea economică a unei ţări este **venitul naţional** pe locuitor, în 1938, acesta se prezenta astfel: România - 110 dolari (alte surse indică 94 de dolari); Turcia - 62 dolari, Grecia - 76 dolari, Portugalia - 81 dolari, Bulgaria - 89 dolari, Polonia -94 dolari, Iugoslavia - 106 dolari, Ungaria -108 dolari, Franţa - 146 dolari, Anglia - 490 dolari, S.U.A. - 512 dolari (cel mai înalt din lume la acea dată).

Aceste date arată limpede că, desi era în urma unor state dezvoltate ale lumii, România se găsea într-o situaţie avantajoasă comparativ cu statele vecine, de care o lega un destin istoric comun.

înfrângând numeroase obstacole - între care distrugerile din timpul primului război mondial, ravagiile crizei economice din 1929-1933, presiunea monopolurilor străine - România a cunoscut în perioada interbelică o dezvoltare economică semnificativă.

3 VIAŢA POLITICĂ

a) **Puterile statului**

Constituţia din 1923, care de fapt prelua textul legii fundamentale din 1866, prevedea la art. 33: „Toate puterile statului emană de la naţiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegaţiune si după principiile si regulile asezate în Constituţiunea de faţă". Ea avea la bază principiul separării puterilor în stat în: putere legislativă, putere executivă si putere judecătorească.

Puterea legislativă (Parlamentul). După 1918 s-a menţinut Parlamentul bicameral, dar au survenit importante modificări în privinţa modului de alegere a acestuia, ca urmare a introducerii votului universal. Constituţia din 1923 prevedea: „Puterea legislativă se exercită în colectiv de rege si Reprezentaţiunea Naţională. Reprezentaţiunea Naţională se împarte în două Adunări: Senatul si Adunarea Deputaţilor" (art. 34). Se făcea precizarea că „membrii Adunărilor reprezintă naţiunea" (art. 42). Adunarea Deputaţilor se compunea din deputaţi alesi de cetăţenii români majori, prin vot universal, egal, direct, obligatoriu si secret pe baza reprezentării minorităţilor.

Legislaţia electorală prevedea că dreptul de vot, ca si drepturile politice în general, era acordat numai pentru bărbaţii majori (de la 21 de ani în sus), în privinţa femeilor, se stabilea că „legi speciale, votate cu majoritate de două treimi, vor determina condiţiunile sub care femeile pot avea exerciţiul drepturilor politice. Drepturile civile ale femeilor se vor stabili pe baza deplinei egalităţi a celor două sexe".

Pentru a fi eligibil în Adunarea Deputaţilor, potrivit Constituţiei din 1923, se cerea: a fi cetăţean român, a avea exerciţiul drepturilor civile si politice, a avea vârsta de 25 de ani împliniţi, a avea domiciliul în România. Senatul se compunea din senatori alesi si senatori de drept. Prima categorie era aleasă de cetăţenii români care aveau vârsta de 40 de ani împliniţi,

precum si de membrii consiliilor judeţene si de membri: consiliilor comunale si urbane (câte unul de fiecare judeţ), de membrii Camerelor de Comerţ, de Industrie, de Muncă si de Agricultură - câte unul din fiecare circumscripţie si pentru fiecare categorie; de fiecare Universitate - câte un senator, ales prin votul profesorilor.

Erau membri de drept ai Senatului, în virtutea înaltei situaţii deţinute în stat si în biserică: mostenitorul tronului de la vârsta de 18 ani împliniţi, el având drept de vot deliberativ de la vârsta de 25 ani împliniţi; mitropoliţii ţării, episcopii eparhioţi ai Bisericii Ortodoxe Române si Greco-Catolice; capii confesiunilor recunoscute de stat, câte unul de fiecare confesiune, dacă au fost alesi sau numiţi conform legilor ţării si reprezintă un număr de peste 200.000 de credinciosi, precum si reprezentantul superior religios al musulmanilor din Regat; presedintele Academiei Române. Mandatul acestor senatori înceta o dată cu calitatea sau demnitatea ce le atribuia dreptul. Deveneau senatori de drept: fostii presedinţi ai Consiliului de Ministri, întrucât aveau o vechime de patru ani în această funcţie; fostii ministri având o vechime de cel puţin sase ani; fostii presedinţi ai Corpurilor legislative, care au exercitat această activitate cel puţin în cursul a opt sesiuni ordinare; fostii senatori si deputaţi alesi în cel puţin zece legislaturi independent de durata lor; fostii prim-presedinţi ai înaltei Curţi de Casaţie si Justiţie, care au ocupat această funcţie sau pe cea de presedinte la Casaţie cinci ani; generalii în rezervă si în retragere; cei care au exercitat comanda unei armate în faţa inamicului, ca titular, timp de cel puţin trei luni; cei care au îndeplinit funcţia de sef al Marelui Stat Major sau de inspector general de armată (comandant de armată), în timp de pace, cel puţin patru ani; fostii presedinţi ai Adunărilor Naţionale de la Chisinău, Cernăuţi si Alba Iulia, care au declarat Unirea cu România.

Cresterea numărului senatorilor de drept a făcut ca interesul partidelor politice pentru acest corp legiuitor să fie scăzut. In practică, lupta electorală s-a desfăsurat, în principal, pentru obţinerea unui număr cât mai mare de locuri în Adunarea Deputaţilor, care era o oglindă fidelă a rezultatelor înregistrate la urne. Durata mandatului, atât al deputaţilor, cât si al senatorilor, era de 4 ani.

Legea electorală din 27 martie 1926 a sporit numărul senatorilor de drept, adăugând si pe presedintele Consiliului Dirigent din Ardeal. Elementele esenţialmente noi introduse de această lege se refereau la centralizarea rezultatelor si repartiţia mandatelor. Dacă până atunci acestea

se centralizau la nivel de judeţ, fiind proclamaţi alesi candidaţii care au întrunit cel mai mare număr de voturi, noua lege stabilea că voturile se centralizează la nivelul ţării si apoi se calculează procentul obţinut de fiecare grupare în parte faţă de numărul total al votanţilor pe întreaga ţară; gruparea care obţinea cel mai mare număr de voturi, dar cel puţin un procent de 40% faţă de celelalte grupări, era declarată grupare majoritară, iar celelalte, grupări minoritare; pragul electoral era de 2%, dar legea admitea o excepţie: se preciza că din numărul total al mandatelor stabilit pe întreaga ţară se reduceau mandatele atribuite grupărilor minoritare în circumscripţiile unde acestea au întrunit majoritatea absolută, chiar dacă pe întreaga ţară nu au obţinut procentul de 2%. Apoi, mandatele se repartizau astfel: gruparea majoritară primea jumătate din numărul mandatelor, iar cealaltă jumătate se împărţea între toate grupurile, inclusiv cea majoritară, proporţional cu procentele de voturi obţinute de fiecare dintre ele. în cazul în care nu se declara nici o grupare majoritară, mandatele se împărţeau între toate grupările proporţional cu procentul obţinut de fiecare dintre ele. Numărul total al deputaţilor a fost stabilit la 387, iar cel al senatorilor la 254 (dintre care 113 alesi la colegiul universal). Această lege afecta egalitatea votului, deoarece puterea de desemnare a votului dat grupării majoritare era mai mare decât al celui dat grupărilor minoritare.

Iniţiativa legislativă aparţinea executivului (regelui) si parlamentarilor. Proiectul de lege se discuta în comisia de specialitate, apoi în comisiile reunite, după care se depunea în plen. Aici se vota luarea în considerare a proiectului, apoi urmau discuţia si votarea pe articole. Dezbaterea se încheia prin votul general, care putea fi prin ridicare si sedere, prin viu grai sau prin scrutin secret (cu bile).

Parlamentul avea drept de control asupra puterii executive. Potrivit Constituţiei, fiecare membru ai Adunării avea dreptul de a adresa ministrilor întrebări si interpelări, la care acestia erau obligaţi să răspundă. Fiecare Adunare trimitea ministrilor petiţiile ce-i erau adresate de cetăţeni; ministrii erau datori să dea explicaţii asupra acestor petiţii ori de câte ori Adunarea o cerea. Dacă parlamentarii nu erau mulţumiţi de activitatea guvernului sau a unor ministri, puteau depune moţiune de cenzură; adoptarea acesteia atrăgea după sine demisia celor pusi în cauză.

Deputaţii si senatorii se bucurau de imunitate parlamentară: „Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu poate fi urmărit sau prigonit pentru opiniile si voturile emise de dânsul în cursul exerciţiului 24

mandatului său" (art. 54). Un alt articol din Constituţie prevedea: „Nici un membru al uneia sau celeilalte Adunări nu poate, în timpul sesiunii, să fie nici urmărit, nici arestat, în materie de represiune, decât cu autorizarea Adunării din care face parte, afară de cazul de flagrant delict. Dacă ar fi arestat preventiv sau urmărit în timpul când sesiunea era închisă, urmărirea sau arestarea trebuie supuse aprobării Adunării din care face parte, îndată după deschiderea sesiunii Corpurilor legiuitoare. Detenţia sau urmărirea unui membru al uneia sau celeilalte Adunări este suspendată în timpul sesiunii, dacă Adunarea o cere" (art. 55).

Puterea executivă (Guvernul). Conducerea treburilor curente ale statului era asigurată de guvern. Constituţia din 1923 prevedea la art. 92: „Guvernul exercită puterea executivă în numele regelui". Modul de alcătuire a guvernului nu era foarte clar stabilit prin Constituţie. Legea fundamentală prevedea că „Ministrii întruniţi alcătuiesc Consiliul de Ministri, care este prezidat, cu titlul de presedinte al Consiliului de Ministri, de acela care a fost însărcinat de rege cu formarea guvernului", în legătură cu persoana pe care regele o putea desemna pentru constituirea guvernului existau două interdicţii: a) „Nu poate fi ministru decât cel care este român sau cel puţin care a dobândit naturalizarea" (art. 94). b) „Nici un membai al familiei regale nu poate fi ministru" (art. 95). De regulă, regele încredinţa unei persoane mandatul de a forma guvernul, iar aceasta alcătuia lista ministrilor pe care o prezenta suveranului pentru a o aproba prin decret. Faptul că regele era „capul puterii armate", iar militarii nu aveau dreptul să facă politică, a creat obiceiul ca suveranul să-1 propună pe ministrul apărării naţionale.

Legea pentru organizarea ministerelor a fost publicată abia în august 1929. Aceasta stabilea că „regele desemnează persoana însărcinată cu formarea guvernului. Decretul de numire a presedintelui Consiliului se contrasemnează de presedintele de Consiliu demisionat sau revocat; el poate fi contrasemnat si de noul presedinte de Consiliu". Decretul de numire a ministrilor era contrasemnat de presedintele Consiliului. Primul ministru si ministrii intrau în funcţiune după depunerea următorului jurământ în faţa regelui: „Jur să respect Constituţiunea si legile ţării, să apăr drepturile ei si să păstrez secretele de stat" (art. 3).

Serviciile statului erau grupate pe ministere, iar ministrul era seful administraţiei ministerului său. Erau stabilite prin lege zece ministere, si

anume: Ministerul de Interne, Ministerul de Externe, Ministerul de Finanţe, Ministerul de Justiţie, Ministerul Instrucţiunii Publice si al Cultelor, Ministerul Armatei, Ministerul Agriculturii si Domeniilor, Ministerul Industriei si Comerţului, Ministerul Muncii, Ministerul Sănătăţii si Ocrotirii Sociale. Se preciza că ministerele si subsecretariatele de stat nu se puteau înfiinţa si desfiinţa decât prin lege; numărul subsecretariatelor de stat nu putea depăsi numărul ministerelor; repartizarea lor pe ministere se făcea prin decret regal. Potrivit art. 28, „Presedintele Consiliului de Ministri este seful guvernului". Legea stabilea atribuţiile fiecărui minister în parte, precum si structura acestora. Ulterior, prin decrete regale s-au înfiinţat noi ministere, iar altele s-au scindat; de asemenea, s-au instituit noi funcţii: vicepresedintele Consiliului de Ministri (în octombrie 1932) si ministri de stat (din octombrie 1930). în fapt, s-a ajuns, după numai doi ani de la adoptarea legii din august 1929, la o dublare a numărului de ministri si secretari de stat.

Puterea judecătorească (Justiţia). Cea de-a treia ramură a puterii de stat era justiţia. Potrivit articolului 40 din Constituţie, „Puterea judecătorească se exercită de organele ei. Hotărârile lor se pronunţă în virtutea legii si se execută în numele regelui". Pentru întregul stat exista o singură Curte de Casaţie si Justiţie; aceasta avea dreptul să judece constituţionalitatea legilor si să le declare inaplicabile pe cele care erau contrare Constituţiei. Judecătorii erau inamovibili, Constituţia subliniind: „Cel vătămat în drepturile sale, fie printr-un act administrativ de autoritate, fie printr-un act de gestiune făcut în căutarea legilor si regulamentelor, fie prin rea-voinţă a autorităţilor administrative de a rezolva cererea privitoare la un drept, poate face cerere la instanţele judecătoresti pentru recunoasterea dreptului său. Organele puterii judiciare judecă dacă actul este ilegal, îl pot anula sau pot pronunţa daune civile până la data restabilirii dreptului vătămat, având si căderea de a judeca si cererea de despăgubire, fie contra autorităţii administrative, chemate în judecată, fie contra funcţionarului vinovat" (art. 107).

în iunie 1924 a fost adoptată **Legea pentru unificarea judecătorească,** prin care se prevedea organizarea de judecătorii urbane, rurale si mixte, de tribunale (în capitale de judeţ), a 12 Curţi de Apel, precum si a unei înalte Curţi de Casaţie si Justiţie, care judeca situaţiile excepţionale (constituţionalitatea legilor, acuzaţiile aduse ministrilor).

în fiecare capitală de judeţ exista un tribunal cu una sau mai multe secţiuni; fiecare secţiune avea un presedinte, cel puţin doi judecători de sedinţă, unul sau doi supleanţi, precum si grefieri, ajutori de grefieri si impiegaţi. Pe lângă judecătorii de sedinţă, fiecare tribunal avea judecători cu însărcinări speciale (de instrucţie, sindic, pentru tutelă, pentru infracţiunile minorilor). Pe lângă tribunalele din Tulcea, Constanţa, Silistra si Durostor funcţiona câte un „Cadiat" care judeca după legile si uzurile musulmane afacerile civile dintre mahomedani, privitoare la organizarea familiei, puterea părintească, divorţ, căsătorie, succesiuni. Pe lângă fiecare tribunal funcţiona o Curte de Juraţi, care judeca afaceri criminale, delicte politice si de presă.

Ministerul Public sau Parchetul se compunea: la înalta Curte de Casaţie, dintr-un procuror general si sase procurori; la Curţile de Apel, dintr-un procuror general si un număr de procurori prevăzuţi de fiecare Curte; la tribunale, dintr-un procuror cap de parchet si un substitut. Procurorul general al Curţii de Casaţie avea dreptul să atace cu recurs toate actele judecătoresti contrare legii.

Consiliul Suprem al Magistraturii era alcătuit din: colegiul presedinţial al înaltei Curţi de Casaţie; primii presedinţi ai Curţilor de Apel sau presedintele (unde exista o singură secţie); inspectorii judecătoresti; ministrul de justiţie sau delegatul său. Consiliul îsi dădea avizul asupra confirmărilor, numirilor si înaintărilor magistraţilor, asupra altor chestiuni puse de ministrul de justiţie; a validării examenelor de magistrat; a confirmării celor propusi să fie declaraţi inamovibili etc.

Legea prevedea că magistraţii nu puteau ocupa o altă funcţie publică, nu puteau fi alesi în Parlament sau în consiliile comunale si judeţene, nu puteau să fie administrator sau cenzor în societăţi comerciale. Se excepta calitatea de profesor la Facultatea de Drept sau la o scoală superioară din orasul de resedinţă al magistratului.

Monarhia (Regele). După 1918, România a continuat să fie un stat cu regim monarhic-constituţional. în sistemul politic al ţării, regele ocupa un loc central. Potrivit legii fundamentale din 1923, „Puterile constituţionale ale regelui sunt ereditare în linie coborâtoare directă si legitimă a Majestăţii Sale regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen din bărbat în bărbat prin ordinul de primogenitură si cu excluderea perpetuă a femeilor si coborâtorilor lor" (art. 77).

La urcarea pe tron, regele depunea următorul jurământ: „Jur a păzi Constituţiunea si legile poporului român, a menţine drepturile lui naţionale si integritatea teritoriului" (art. 82). Articolul 88 din Constituţie stabilea **prerogativele** suveranului: „Regele numeste si revocă pe ministrii săi. El sancţionează si promulgă legile. El poate refuza sancţionarea sa. El are dreptul de amnistie în materie politică. Are dreptul de a ierta sau de a micsora pedepsele în materii criminale, afară de ceea ce se statorniceste în privinţa ministrilor.

El nu poate suspenda cursul urmării sau al judecăţii, nici a interveni prin nici un mod în administraţia justiţiei.

El numeste sau confirmă în funcţiile publice potrivit legilor.

El nu poate crea o nouă funcţiune fără lege specială.

El face regulamente necesare pentru executarea legilor, fără să poată vreodată modifica sau suspenda legile si nu poate scuti pe nimeni de executarea lor.

El este capul puterii armate.

El conferă gradele militare în conformitate cu legea.

El va conferi decoraţiunile române conform unei anumite legi.

El are dreptul de a bate monedă conform unei legi speciale.

El încheie cu statele străine convenţiunile necesare pentru comerţ, na-vigaţiune si alte asemenea; însă pentru ca aceste acte să aibă autoritate îndatoritoare, trebuie mai întâi a fi supuse puterii legislative si aprobate de ea".

Articolul 90 preciza că regele „deschide sesiunea Adunărilor legiuitoare prin Mesaj", la care Adunarea si Senatul adoptă răspunsurile la Mesaj. Regele pronunţa închiderea sesiunii, putea convoca Parlamentul în sesiune extraordinară. Deosebit de importante erau următoarele prevederi: „El [regele - n.n.] are dreptul de a dizolva ambele Adunări deodată sau numai una din ele. Actul de dizolvare trebuie să conţină convocarea alegătorilor până în două luni de zile si a Adunărilor până în trei luni. Regele poate amâna Adunările; oricum, amânarea nu poate depăsi termenul de o lună, nici a fi reînnoită în aceeasi sesiune fără consimţământul Adunărilor".

Articolul 34 stipula că „Puterea legislativă era exercitată colectiv de către rege si Reprezentaţiunea Naţională", alcătuită din două Aduiări. Potrivit articolului 35, „Iniţiativa legilor este dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative".

Articolul 39 glăsuia: „Puterea executivă este încredinţată regelui, care o exercită în mod regulat prin Constituţiune", iar la articolul 92 se preciza: „Guvernul exercită puterea executivă în numele regelui, în modul stabilit prin Constituţiune".

La articolul 40 citim: „Puterea judecătorească se exercită de organele ei. Hotărârile lor se pronunţă în virtutea legii si se execută în numele regelui".

Conform articolului 87, „Persoana regelui este inviolabilă Ministrii lui sunt răspunzători. Nici un act al regelui nu poate avea tărie dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act", în Constituţie se făcea precizarea: „în nici un caz ordinul verbal sau scris al regelui nu poate apăra pe ministru de răspundere" (articolul 97). De asemenea, la articolul 98 se spunea: „Fiecare din ambele Adunări, precum si regele au dreptul de a cere urmărirea ministrilor si a-i trimite înaintea înaltei Curţi de Casaţie si Justiţie, care singură, în secţiuni - unite, este în drept a-i judeca".

Regele avea iniţiativa, alături de Adunările legiuitoare, de a revizui Constituţia în total sau în parte (articolul 129), iar revizuirea se făcea de Adunări „în acord cu regele" (articolul 130).

Legea fundamentală avea la bază principiul potrivit căruia „regele domneste, dar nu guvernează", însă prevederile concrete erau susceptibile de interpretări diferite, în fond, nu exista ramură a activităţii de stat în care monarhul să nu fie implicat.

Regele României era, după 1914, **Ferdinand I,** care a adus o contribuţie importantă la realizarea Marii Uniri si la dezvoltarea ţării întregite. El a fost influenţat de o camarilă (regina Maria, Barbu Stirbey) si s-a bazat pe Ion I.C. Brătianu, pe care-1 considera „zodia bună a României". Ferdinand I nu a fost un „arbitru" în disputa dintre partidele politice, deoarece a înclinat întotdeauna balanţa în favoarea P.N.L. în 1918, 1919 si 1925, principele mostenitor Carol a renunţat la calitatea sa. La 31 decembrie 1925, Consiliul de Coroană a acceptat renunţarea lui Carol, în ziua de 4 ianuarie 1926, Adunarea Naţională Constituantă a primit renunţarea lui Carol si a proclamat ca succesor pe Mihai; deoarece acesta era minor, s-a hotărât instituirea unei Regenţe. S-a apelat la articolul 83 din Constituţie, care prevedea: „Regele, în viaţă fiind, poate numi o Regenţă, compusă din trei persoane, care, după moartea regelui, să exercite puterile regale în timpul minorităţii succesorului tronului. Această numire se va face

cu primirea Reprezentaţiunii Naţionale". Regenţa exercita, totodată, si tutela asupra „succesorului tronului în timpul minorităţii lui".

La 20 iulie 1927 a încetat din viaţă regele Ferdinand, astfel că a intrat în funcţiune Regenţa, deoarece **Mihai I** era minor (avea doar 6 ani). După trei ani, în ziua de 6 iunie 1930, principele Carol a sosit în ţară, iar la 8 iunie a devenit rege sub numele de **Carol al II-lea.** Fostul suveran a devenit mostenitorul tronului si a primit titlul de „Mare Voievod de Alba lulia".

Obiectivul central al acţiunii lui Carol al II-lea a fost cresterea rolului monarhiei în viaţa de stat. Acest obiectiv a fost atins la 10 februarie 1938, când - într-o atmosferă politică extrem de tensionată - a recurs la o lovitură de stat, impunând apoi, la 27 februarie 1938, o nouă Constituţie prin care prerogativele suveranului erau mult sporite. Regimul său - de autoritate monarhică - a durat până la 6 septembrie 1940, când a fost nevoit să abdice. La tron a revenit fiul său **Mihai,** dar principalele prerogative regale fuseseră preluate de generalul Ion Antonescu, devenit „conducătorul statului".

b) Funcţionarea regimului democratic

încă din 1866, elita politică din România a optat pentru adoptarea unei Constituţii „croite" după modelul belgian, adică cel mai democratic din Europa acelei perioade. Ulterior, s-a desfăsurat o acerbă dispută în jurul „formelor fără fond", adică al unei legislaţii moderne, impusă unei societăţi aflate la începutul emancipării sale politice. Disputa s-a atenuat după primul război mondial, dar problema în sine a rămas: în ce măsură legile democratice adoptate s-au aplicat efectiv si cât de reală era democraţia în România.

în iulie 1917, Constituţia a fost modificată, introducându-se votul universal, egal, direct si secret pentru toţi cetăţenii (bărbaţi). Decretul-lege din noiembrie 1918 detalia prevederile constituţionale, aducând precizări importante. Pentru a fi ales în Adunarea Deputaţilor sau în Senat, pe lângă condiţiile de vârstă se cerea: a fi cetăţean român; a avea exerciţiul drepturilor civile si politice; a avea domiciliul real în România. Cetăţenii primeau certificat de alegător; cei care nu-si exercitau „fără temei legitim" dreptul de vot erau amendaţi cu sume variind între 20 si 500 lei.

Introducerea **votului universal** a avut ca rezultat cresterea spectaculoasă a numărului de alegători, mutarea centrului de greutate al vieţii electorale de la oras la sat si schimbarea modului de desfăsurare a luptei politice. Dacă până la război, în regimul votului pe colegii, existau

circa 100.000 de alegători cu vot direct, după adoptarea legii electorale, numărul acestora a crescut la câteva milioane (4,6 milioane în 1937). în 1914, un deputat era ales de aproximativ 400 de cetăţeni; decretul-lege din 1918 stabilea că un deputat era ales de 30.000 de cetăţeni, iar prin decretul-lege din 1920 - de 50.000 de cetăţeni, adică de 125 de ori mai mulţi comparativ cu perioada antebelică.

Circa 80% din populaţia României trăia în sate, astfel că ţărănimea a devenit principala masă electorală, iar centrul de greutate al confruntărilor politice în timpul alegerilor s-a mutat de la oras la ţară. S-a schimbat si modul de desfăsurare a campaniei electorale; dacă până în 1914 un candidat îi putea vizita la domiciliu pe toţi alegătorii din circumscripţia sa, în condiţiile votului universal el trebuia să se adreseze zecilor de mii de oameni, să participe la numeroase întruniri electorale, să tină discursuri în medii foarte variate (la cluburi, la cârciumi, în pieţe publice etc.), să se adreseze unui public extrem de eterogen (mari proprietari, muncitori, ţărani, intelectuali, negustori etc.). Liderii politici - sefii de partide, ministrii etc. -făceau adevărate turnee electorale în toate provinciile istorice, pentru a convinge alegătorii că reprezintă pe toţi românii si nu doar pe cei din anumite zone geografice, în timpul campaniei electorale, orasele si satele României erau împânzite cu afise, conţinând programele partidelor care se prezentau în alegeri, informaţii despre candidaţii care cereau voturile cetăţenilor. Nu lipseau îndemnurile de a nu fi votaţi rivalii politici, care ar urmări obiective egoiste, în defavoarea ţârii.

La rândul lor, alegătorii au devenit extrem de activi si interesaţi de promisiunile făcute, stiind că votul lor cântărea greu în balanţa victoriei electorale a unui partid sau altul, întrunirile electorale au avut un rol important în cresterea gradului de implicare a cetăţenilor României în viaţa publică, aceasta fiind o expresie elocventă a caracterului democratic al regimului politic din perioada interbelică. Cetăţenii au avut dese prilejuri de a participa la viaţa electorală si la alegerile parlamentare, în intervalul 1919-1937, în România s-au desfăsurat zece alegeri pentru Adunarea Deputaţilor si pentru Senat (în 1919, 1920, 1922, 1926,1927,1928,1931, 1932, 1933,' 1937).

Este o realitate că **evoluţia partidelor politice** a depins în bună măsură de influenţa lor electorală. Astfel, Partidul Conservator-Progresist si Partidul Conservator-Democrat au dispărut din viaţa politică în 1922, când nu au obţinut nici un loc în Parlament. Partidul Poporului a avut un rol politic major în anii 1919-1920, când s-a bucurat de o largă susţinere

populară, după care a intrat într-un accentuat declin. Pentru a nu deveni o „amintire istorică", gruparea lui Octavian Goga s-a desprins în 1932 din Partidul Poporului si a constituit o nouă organizaţie politică - Partidul Naţional-Agrar.

Abaterea de la linia programatică pe baza căreia un partid a obţinut încrederea electoratului a generat reacţia unor lideri politici. Spre exemplu, în 1928, Partidul Naţional-Ţărănesc, afisând un larg program de reforme, a obţinut 77,76% din totalul voturilor. Dar, foarte curând, s-a obsen'at că „era nouă" promisă de naţional-ţărănisti a rămas un slogan electoral, în faţa acestei situaţii, Constantin Stere a fost nevoit să-si prezinte demisia din Partidul Naţional-Ţărănesc. In scrisoarea trimisă lui luliu Maniu, presedintele partidului, în aprilie 1930, acesta aprecia: „De la venirea la cârmă a Partidului Naţional-Ţărănesc, abateri succesive de la principii si o serie de măsuri si acte, pe care - cum stiţi, domnule presedinte - am avut mereu onoarea si durerea să le dezaprob ca necompatibile cu metodele de guvernare democratică si parlamentară, ca si cu ideologia noastră, au creat în jurul partidului o atmosferă destul de neprielnică, pentru ca să poată fi cu succes dezlănţuită o companie de nimic justificată, care a dus guvernul prezidat de dumneavoastră într-un impas", în mai 1931, Constantin Stere avea să întemeieze Partidul Ţărănesc-Democrat. în noiembrie 1932, Partidul Naţional-Ţărănesc a fost părăsit de gruparea lui Grigore lunian, care a constituit Partidul Radical-Ţărănesc.

O expresie a regimului democratic sunt partidele politice care reprezintă curente de opinie, interese ale anumitor grupuri socio-profesionale, etnice etc. în perioada interbelică, România a avut un larg evantai de partide politice: de dreapta (Partidul Conservator-Progresist, Partidul Conservator-Democrat), de centru (Partidul National-Liberal, Partidul Poporului), de centai-stânga (Partidul Ţărănesc, Partidul Naţional-Ţărănesc), de stânga (Partidul Socialist, Partidul Social-Democrat), de extremă-stângâ (Partidul Comunist din România), de extremă-dreaptă (Legiunea Arhanghelul Mihail - Garda de Fier); de asemenea, au activat partide ale minorităţilor naţionale (Partidul Maghiar, Partidul German. Partidul Evreiesc s.a.). Fiecare partid avea un program si ideologie, propunea soluţii proprii privind dezvoltarea statului român. Cetăţenilor li se ofereau o multitudine de „variante", putând opta, prin vot, asupra uneia sau alteia.

Dinamica partidelor politice a reflectat, în bună parte, capacitatea acestora de a propune soluţii adecvate pentru problemele cu care se confrunta România. Este un fapt că Partidul National-Liberal s-a aflat la putere circa l O ani din 20 ai perioadei interbelice întrucât a fost, efectiv, cel mai bine organizat, cu viziunea cea mai clară asupra evoluţiei României după Marea Unire, a avut un program cuprinzător, precum si lideri cu experienţă politică si netăgăduită capacitate organizatorică. Acest partid si-a legat numele de adoptarea Constituţiei din 1923, de legile de unificare (administrativă, judecătorească, electorală, privind învăţământul, cultele etc.), de cele vizând dezvoltarea economiei naţionale (legea minelor, a energiei, a apelor etc.).

în perioada interbelică, **alternanţa la putere** a fost o realitate: 1918-1919 - Partidul National-Libéral; 192Ô-1921 - Partidul Poporului; 1921-1922 - Partidul Conservator-Democrat; 1922-1926 - Partidul National-Liberal; 1926-1927 - Partidul Poporului; 1927-1928 - Partidul National-Liberal; 1928-1931 - Partidul Naţional-Ţărănesc; 1931-1932 - o coaliţie (Uniunea Naţională); 1932-1933 - Partidul Naţional-Ţărănesc; 1933-1937 - Partidul National-Liberal. Nu a existat nici o situaţie în care un partid să stea la putere peste limita de 4 ani a Parlamentului pe care se sprijinea.

Prin alternanţa la putere s-au experimentat diferite formule de abordare a problemelor cu care se confrunta România. De exemplu, guvernele national-libérale din primul deceniu interbelic au promovat centralizarea administrativă, iar cele naţional-ţărăniste din 1928-1930 au urmărit o descentralizare prin crearea a sapte „directorate ministeriale". Liberalii au acţionat în spiritul doctrinei economice „prin noi însine", iar naţional-ţărănistii a „porţilor deschise". Cetăţenii s-au putut astfel convinge care erau rezultatele practice ale unor asemenea politici. Chiar si liderii partidelor politice au putut constata unde se poate ajunge cu o anumită politică, iar atunci când au înţeles că ea nu era benefică pentru ţară au renunţat la ea. Este cazul naţional-ţărănistilor, care, după ce în prima guvernare (1928-1931) au recurs la masive împrumuturi externe, în 1933 au constatat că efortul pentru rambursarea acestora era ruinător pentru România, drept care au suspendat unilateral plata datoriilor externe, cerând reesalonarea plăţilor si au abandonat doctrina „porţilor deschise".

S-a încercat si formula unor guverne de coaliţie, mai ales în timpul regelui Ferdinand, care dorea să realizeze un „consens" al principalelor partide politice într-o acţiune comună, constructivă. Eforturile suveranului

nu au dat rezultate, liderii politici nereusind să depăsească rivalităţile si disensiunile. Guvernul din 1919-1920 s-a creat ca urmare a faptului că nici un partid nu avea majoritate parlamentară, astfel că el se sprijinea pe un „bloc parlamentar", care s-a dovedit a fi destul de fragil. Regele Carol al II-lea a promovat ideea guvernului de uniune naţională cu scopul de a diminua rolul partidelor politice si de a se implica el însusi în activitatea executivului. Guvernul din 1931-1932, prezidat de Nicolae lorga, s-a dovedit a fi un experiment nereusit, astfel că regele va utiliza noi forme si metode pentru a-si atinge obiectivele politice.

Parlamentul a fost expresia tuturor partidelor si curentelor politice: conservatori (1919-1922), liberali (1919-1937), averescani (1919-1937), ţărănisti (1919-1926), naţional-ţărănisti (1926-1937), socialisti (1919-1922), social-democraţi (1928-1937), comunisti (1931), legionari (1931-1933). Adunarea Deputaţilor si Senatul au dezbătut si adoptat legi fundamentale pentru statul român (Constituţia din 1923, legile pentru reforma agrară din 1921, legile pentru organizarea administrativă din 1925, 1929, 1936, legile economice din 1924 si 1929, legile privind învăţământul din 1924, 1928, 1932 etc.). în acelasi timp, parlamentul a fost un important for de dezbateri asupra tuturor problemelor privind situaţia internă si internaţională a României. De asemenea, parlamentul a exercitat un control asupra activităţii guvernamentale, prin întrebări si interpelări; un guvern, cel prezidat de Take Ionescu, a primit vot de blam din partea Adunării Deputaţilor, în ianuarie 1922, si a trebuit să demisioneze.

Analizând compoziţia socială a Parlamentului, constatăm că două treimi (67%) din totalul deputaţilor si senatorilor erau avocaţi, proprietari si universitari. Un cunoscut specialist în problematica sociologiei politice, Mattei Dogan, aprecia: „Compoziţia socială a parlamentului poate fi ilustrată printr-o piramidă cu vârful în jos. Intr-adevăr, categoriile sociale cele mai numeroase - ţărani, muncitori, funcţionari, artizani - nu erau, în mod practic, reprezentate". Această structură era expresia unei realităţi a societăţii românesti, în care gradul de cultură politică era mai scăzut, comparativ cu ţările occidentale, cu vechi tradiţii democratice.

Monarhia a constituit o importantă instituţie a regimului democratic din România, căutând să medieze între puterile statului, astfel încât să se asigure o dezvoltare normală a vieţii economice, politice, sociale etc. Soluţiile date în rezolvarea crizelor de guvern au satisfăcut, adeseori, starea de spirit a populaţiei. Astfel, în 1919, când nici un partid nu a câstigat

alegerile, regele Ferdinand a numit un guvern de coaliţie, în 1920 1-a adus la putere pe Alexandru Averescu, cel mai popular om din România în acel moment, în 1922 a încredinţat puterea lui Ion I.C. Brătianu, cunoscut pentru excepţionalele sale calităţi de lider politic si de stat. în 1928, Regenţa a oferit mandatul de premier lui luliu Maniu, presedintele Partidului Naţional-Ţărănesc, în care o bună parte a populaţiei îsi punea mari speranţe.

Desigur, era în interesul instituţiei monarhice să intervină în anumite momente pentru a da satisfacţie opiniei publice si a evita escaladarea tensiunilor politice si sociale. Regele era atent la dinamica raporturilor de forţe si căuta să dea soluţii adecvate. De regulă, formarea unui nou guvern era precedată de consultările suveranului cu liderii partidelor politice, care-i ofereau sugestii, prezentându-i propriile programe si acţiuni pe care le preconizau. Sub raport formal, spiritul Constituţiei era respectat, regele uzând de prerogativele sale de „mediator" între forţele politice, în fapt, cel mai adesea, decizia era deja luată, iar noul guvern se forma nu pe baza concluziei desprinse din aceste consultări, ci a celor stabilite înaintea începerii lor.

Presa din România perioadei interbelice a constituit, cu adevărat, o „a patra putere în stat". Numărul periodicelor a cunoscut o crestere considerabilă: de la 13 în 1917 (ca urmare a războiului) s-a ajuns la l .233 în 1922 si 2.351 în 1935. Cele mai multe periodice erau consacrate vieţii politice, fiind editate atât în Bucuresti, cât si în provincie. De exemplu, în 1929, apăreau la Cluj 69 periodice, cu un tiraj de 228.050 exemplare, dintre care 14 în limba română (54.950 exemplare) si 55 în limbile minorităţilor naţionale (173.000 exemplare). Un studiu alcătuit în 1934 arăta că în acel an reveneau 3,7 periodice la 100.000 de etnici români si 6 periodice la 100.000 de cetăţeni aparţinând minorităţilor naţionale.

Presa a fost un important instrument de control asupra activităţii guvernamentale, de combatere a abuzurilor si ilegalităţilor comise de oamenii politici aflaţi la putere sau în opoziţie. De asemenea, presa - mai ales prin articolele de fond si prin diverse alte materiale, semnate de personalităţi precum: N. lorga, Pamfil Seicaru, Stelian Popescu, Nae lonescu, Grigore Gafencu etc. - a contribuit la educaţia civică a românilor.

Progresele înregistrate în anii interbelici în domeniul evoluţiei democratice a vieţii politice din România au fost cu adevărat remarcabile, dacă facem o comparaţie cu perioada anterioară primului război mondial.

„Formele" legale au fost mai bine „acoperite" de „fondul" societăţii românesti, care a făcut progrese importante pe calea modernizării si a cresterii gradului de educaţie civică a populaţiei.

Totusi, **carenţele regimului democratic** au fost vizibile si au influenţat viaţa politică a României. Au fost preluate unele practici nedemocratice din trecut, au apărut altele noi, s-au manifestat oscilaţii si inconsecvenţe care au pus adesea sub semnul întrebării însusi „fondul" democratic al legislaţiei în vigoare, în primul rând al Constituţiei.

Votul universal a fost acordat unor cetăţeni fără experienţă politică: până în 1914, ţărănimea - care alcătuia circa 85% din populaţia României -vota prin delegaţi, care alegeau câte un deputat pe judeţ la colegiul al III-lea. La această realitate se adaugă faptul că o bună parte a electoratului (circa 40%) nu stia să scrie si să citească, astfel că votul era dat mai mult sub impresia de moment, decât pe baza unei cunoasteri reale a programelor si ideologiilor prezentate de partidele politice. De altfel, pentru ca alegătorii să deosebească diferitele partide politice, acestea adoptau semne electorale sugestive: steaua (Partidul Poporului), secera (Partidul Ţărănesc), crucea (Partidul National-Liberal) etc.

Opţiunile electorale au fost extrem de contradictorii, ceea ce arată că nu exista o cunoastere clară a „ofertelor politice". Spre exemplu, Partidul National-Liberal a obţinut 6,8% din voturi în 1920, apoi 60,3% în 1922, a scăzut la 7,3% în 1926, pentru a urca la 61,7% în 1927, a ajunge la 6,5% în 1928. Partidul Naţional-Tărănesc a câstigat 22,1% din voturi în alegerile parlamentare din 1926, a urcat la 77,7% în 1928, pentru ca în 1931 să obţină doar 13,6%. Si mai spectaculoasă a fost evoluţia Partidului Poporului: 42,4% în 1920, 6,5% în 1922, 52% în 1926, pentru ca în 1927, cu doar l ,9%, să nu atingă pragul electoral de 2%.

Aceste oscilaţii se datoresc si faptului că existau cetăţeni care nu aveau anumite opţiuni politice, dar, fiind obligaţi prin lege să se prezinte la urne, votau cu partidul aflat la guvern, mai ales că acesta avea aproape întotdeauna lista cu numărul l, adică prima pagină a buletinului de vot. Evident, au existat si presiuni, acte de violenţă, numeroase ilegalităţi comise de aparatul de stat, care au influenţat rezultatul alegerilor, asigurând victoria partidului aflat la putere.

O carenţă fundamentală a democraţiei românesti a fost menţinerea vechiului sistem, introdus de Carol I, prin care **„guvernul face parlamentul".** Regele destituia guvernul si numea un altul, apoi dizolva 36

parlamentul si anunţa organizarea alegerilor pentru Adunarea Deputaţilor si pentru Senat. Guvernul proceda la destituirea vechilor autorităţi locale (primari, prefecţi) si numirea unor oameni de încredere aparţinând partidului instalat la putere; noile autorităţi acţionau pentru asigurarea victoriei electorale a guvernului. Prin acest sistem, parlamentarii îsi datorau în cea mai mare parte mandatul acţiunii guvernamentale. Vechea butadă a lui P.P. Carp: „Maiestate, daţi-mi guvernul si vă dau parlamentul", a fost în bună măsură o realitate si după 1918.

în perioada interbelică s-a înregistrat un adevărat **carusel guvernamental,** în primul deceniu de după Marea Unire s-au perindat la cârma ţării 11 guverne, iar în cel de-al doilea, 14 guverne, deci în total 25 guverne în 20 de ani. Au existat doar două guverne care s-au menţinut pătai ani (1922-1926 si 1934-1937), dar si sase guverne care au durat câteva săptămâni, iar alte opt s-au aflat la cârmă între o lună si două luni. Evident, că aceste dese schimbări de guverne au afectat coerenţa politicii de stat si, nu o dată, au derutat marea masă a cetăţenilor.

Partidele politice trăiau mai ales prin sefii lor: acestia îsi constituiau grupuri de interese care nu ţineau seama de organismele statutare de conducere. Partidul National-Liberal a cunoscut perioada sa de glorie atunci când a fost prezidat de Ion I. C. Brătianu (1909-1927), personalitate marcantă a istoriei românilor. Acesta nu convoca decât arareori forurile statutare de conducere, luând decizii după consultări personale cu diferiţi fruntasi, pe care stia să-i utilizeze cu măiestrie: I.G. Duca pentru organizarea partidului; Alexandru Constantinescu pentru manevre de culise împotriva opoziţiei; Vintilă Brătianu pentru probleme economice si financiare etc. După moartea lui Ion l.C. Brătianu, Partidul National-Liberal a cunoscut o evoluţie descendentă, urmasii săi, Vintilă Brătianu (1927-1930), I.G. Duca (1930-1933) si mai ales Constantin l.C. Brătianu (1934-1947) neputând să umple golul lăsat prin decesul liderului său, survenit în 1927. în Partidul Naţional-Ţărănesc, figura centrală era luliu Maniu presedintele acestui partid: 1926-1933, 1937-1947. Sub aparenta unei amabilităţi desăvârsite si a unei democraţii extrem de largi în raporturile cu ceilalţi fruntasi ai partidului, acesta urmărea cu o perseverenţă rar întâlnită să obţină adeziunea la un punct de vedere pe care si-1 stabilea dinainte. Purta negocieri zeci de ore („pertractări" cum zicea el), dădea cuvântul tuturor să-si exprime opiniile, dar nu reţinea decât ideile care convergeau spre soluţia gândită de el, pe care evita să o exprime. Atunci când se ajungea la

concluzia pe care o dorea, „domnul prezident", cu un aer smerit, declara că, aceasta fiind „voinţa democratic exprimată", el si-o însuseste. Partidul Poporului a trăit prin personalitatea generalului Averescu; atunci când „mitul Averescu" a ajuns la apogeu (1919-1920), Liga (Partidul) Poporului s-a bucurat de o uriasă aderenţă, în octombrie 1919, a avut loc un Congres extraordinar al acestei organizaţii la care toţi vorbitorii s-au pronunţat pentru participarea la alegerile parlamentare. Singurul care s-a opus a fost Alexandru Averescu, deoarece era menţinută starea de asediu, iar propaganda electorală nu se putea desfăsura normal. El a declarat că cei care doresc pot participa la alegeri, dar fără a utiliza numele său. în faţa acestei situaţii, Congresul a hotărât abţinerea Ligii Poporului de la alegeri. Treptat, „mitul Averescu" s-a diminuat, deoarece cetăţenii au constatat că generalul nu a adus „îndreptarea" pe care o sperau, în timpul guvernării din 1920-1921. Partidul, care trăia în umbra personalităţii generalului Averescu, a intrat într-un con de umbră. Situaţia era si mai frapantă în cazul Ligii Apărării Naţional-Crestine, condusă de A.C. Cuza (1923-1935), si al Legiunii Arhanghelul Mihail, al cărei „căpitan" era Corneliu Zelea Codreanu (1927-1938); acestia decideau soarta organizaţiilor respective si a membrilor lor.

O altă carenţă a democraţiei românesti a fost cresterea rolului puterii executive în dauna celei legislative. La originea acestei situaţii se afla modul în care se constituiau majorităţile parlamentare; acestea depindeau de guvern, care „aranja" listele de candidaţi si mobiliza aparatul de stat pentru a le asigura victoria în alegeri. Nu o dată, ministrii au cerut majorităţii parlamentare să voteze proiecte de lege cu care unii deputaţi sau senatori nu erau de acord. Spre exemplu, în 1921, mai mulţi parlamentari, aparţinând Partidului Poporului, nu erau de acord cu unele prevederi ale legii agrare, în faţa acestei situaţii, ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, a procedat astfel, după cum singur mărturiseste: „în cele două-trei zile care au precedat votul am lucrat grupurile si în ziua scrutinului am pus oamenii mei să ceară votul pe faţă cu apel nominal. M-am asezat în momentul scrutinului pe treptele biroului, în faţa băncilor - era să zic a ieslelor - si la chemarea fiecărui nume din partidul nostru, mă uitam în ochii chematului si sub uitătura mea n-a îndrăznit nici unul să zică «contra»", în decembrie 1928, după alegeri, luliu Maniu a cerut tuturor parlamentarilor national-ţărănisti să-si depună demisia în alb la conducerea partidului. Deoarece presedintele Partidului Naţional-Ţărănesc era în acelasi timp si seful guvernului, este limpede că, în fapt, executivul controla

activitatea legislativului si nu invers, adică asa cum cerea Constituţia. Din 1934, guvernul Tătărescu a început să utilizeze metoda decretelor-lege, care erau apoi supuse „în bloc" spre aprobare parlamentului.

Monarhia si-a adus propria contribuţie la degradarea regimului democratic din România, mai ales prin folosirea abuzivă a dreptului de dizolvare a parlamentului. Conform Constituţiei, parlamentul era ales pe 4 ani, dar, în fapt, doar două corpuri legiuitoare (alese în 1922 si 1933) s-au menţinut întreaga legislatură, în perioada 1919-1937, durata medie de existenţă a unui parlament a fost de 2 ani, înregistrându-se si situaţii când acesta a fost dizolvat după patru luni (în 1920) si un an (în 1927). Astfel, s-a ajuns ca în perioada interbelică să se perinde nu mai puţin de zece corpuri legiuitoare, cele mai multe neavând timpul material pentru dezbaterea si adoptarea legilor necesare diferitelor domenii de activitate socială.

Aceste carenţe ale regimului democratic au creat, treptat, în opinia publică o reacţie negativă faţă de instituţiile democratice, fapt ce a permis **ascensiunea forţelor de extremă dreaptă,** în primul rând a Miscării Legionare; în acelasi timp, s-au intensificat manevrele regelui Carol al II-lea vizând instaurarea unui regim autoritar. Partidele politice au început să fie privite ca niste „coterii politice", adică grupuri de interese care luptă între ele pentru cât mai multe avantaje materiale obţinute de partizanii proprii. Si parlamentul a cunoscut un proces accelerat de degradare, în 1936, deputatul Grigore Iunian sublinia că prin acceptarea guvernării prin decrete-lege se dădea parlamentului „un certificat de paupertate morală si intelectuală", iar „mâine se va veni cu abolirea acestei instituţiuni, care se dovedeste inutilă si costisitoare". El se referea la faptul că guvernul depusese, spre ratificare, un număr de 46 decrete-lege.

Cheltuielile suportate de bugetul statului pentru întreţinerea parlamentarilor erau destul de mari. în 1933 s-a stabilit ca un deputat sau senator să primească o indemnizaţie de 6.000 lei pe lună, plus 700 lei pe zi lucrătoare, ceea ce însemna că, în timpul sesiunilor, ei aveau circa 19.000 lei, iar în vacanţa parlamentară 6.000 lei. Un calcul estimativ arată că un parlamentar câstiga 13.600 lei pe lună. în 1939, deputaţilor si senatorilor li s-a stabilit o indemnizaţie fixă de 15.000 lei pe lună, iar diurnele au fost desfiinţate, în acel an, un profesor universitar avea un salariu de 17.000 lei, iar un profesor de liceu cu gradul I primea 8.500 lei. Cu alte cuvinte, un parlamentar avea un salariu mai mic decât un profesor universitar si aproape dublu faţă de un profesor de liceu.

Procesul de degradare a regimului democratic în anii '30 nu a fost specific României, ci întregii Europe. Treptat, în majoritatea statelor europene s-au instaurat regimuri autoritare, de diferite nuanţe, încă din 1929, România era înconjurată de ţări cu asemenea regimuri, exceptând Cehoslovacia, dar care, în martie 1939, a fost lichidată ca stat.

în concluzie, **regimul democratic din România a fost o realitate,** dar el a avut numeroase carenţe, care s-au accentuat spre sfârsitul perioadei interbelice. Cu toate imperfecţiunile sale, democraţia românească a rezistat mai mult comparativ cu cea din majoritatea statelor europene, România fiind una dintre ultimele ţări în care s-a instaurat un regim totalitar.

După patru ani de guvernare liberală, în decembrie 1937 au fost organizate alegeri parlamentare, care s-au încheiat cu un rezultat nedecis, deoarece nici un partid politic nu a obţinut cel puţin 40% din totalul voturilor pentru a beneficia de prima electorală. Pe primul loc s-a situat PNL cu 35,92%, urmat de PNŢ - 20,40%, Totul pentru Ţară (Miscarea Legionară) - 15,58% si Partidul Naţional Crestin - 9,15%.

în aceste condiţii, regele 1-a numit în funcţia de presedinte al Consiliului de Ministri pe Octavian Goga, lider al Partidului Naţionaî-Crestin, dar 1-a inclus în guvern, la Ministerul de Interne, pe Armând Călinescu, adversar înversunat al Miscării legionare. Parlamentul a fost dizolvat înainte de a se fi întrunit, anunţându-se noi alegeri pentru începutul lunii martie 1938. Campania electorală a cunoscut un curs violent, ministrul de Interne luând măsuri împotriva legionarilor, iar acestia ripostând împotriva forţelor de ordine. Corneliu Z. Codreanu declarase că în „48 de ore după biruinţa Miscării Legionare, România va avea o alianţă cu Roma si Berlinul", fapt ce însemna schimbarea politicii externe a ţării, care era orientată spre Franţa, Marea Britanic si Societatea Naţiunilor. Guvernele de la Londra si Paris au intervenit pe lângă regele Carol al II-lea, cerându-i să împiedice ascensiunea legionarilor spre putere. La rândul lor, liderii partidelor democratice erau îngrijoraţi atât de declaraţiile lui Codreanu, cât si de hotărârea Miscării Legionare de a instaura un regim totalitar si de a „pedepsi" pe cei care i s-ar opune.

Apreciind că momentul era favorabil unei lovituri de stat, Carol al II-lea a decis să acţioneze rapid, pentru a prelua principalele pârghii ale puterii în propriile mâini si a se prezenta ca un „salvator" al naţiunii.

c) **Regimul de autoritate monarhică**

Instituţionalizarea si funcţionarea noului regim, în dimineaţa zilei de 10 februarie 1938, regele Carol al II-lea 1-a primit în audienţă pe Octavian Goga. Suveranul a ascultat propunerile primului ministru privind rezolvarea problemelor cu care se confrunta România si în primul rând acţiunile iniţiate de guvern care aveau menirea de a asigura câstigarea alegerilor pralamentare de către Partidul Naţional-Crestin. La sfârsitul audienţei, regele a subliniat necesitatea unui guvern de uniune naţională, solicitând sprijinul lui Octavian Goga. înţelegând că nu se mai bucura de încrederea suveranului, Ocavian Goga si-a prezentat demisia.

Acţionând rapid, Carol al II-lea a chemat în audienţă sefii de partide. Constantin I.C. Brătianu, Constantin Argetoianu, Alexandru Averescu, Nicolae lorga au acceptat ideea unui guvern de autoritate, care să restabilească ordinea în ţară. luliu Maniu s-a pronunţat pentru menţinerea sistemului democratic, în care răspunderea politică revine partidelor pentru „a acoperi" Coroana. Grigore lunian, presedintele Partidului Radical-Ţărănesc, nu s-a putut prezenta la Palat, deoarece se afla în străinătate. Corneliu Zelea Codreanu nu a fost chemat în audienţă, desi partidul său se situase pe locul al treilea în urma alegerilor parlamentare din decembrie 1937. De asemenea, conform obiceiului, nu au fost covocaţi liderii partidelor aparţinând minorităţilor naţionale si nici presedintele Partidului Social-Democrat, în noaptea de 10/11 februarie 1938 s-a constituit un nou guvern, prezidat de patriarhul Miron Cristea, din care făceau parte, ca ministri secretari de stat, sase fosti presedinţi ai Consiliului de Ministri (Arthur Văitoianu, Alexandru Averescu, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae lorga, Gheorghe Tătărescu, Gheorghe Gh. Mironescu). Dintre primii ministri care erau în viaţă, luliu Maniu si Octavian Goga au refuzat să accepte demnitatea oferită de Carol al II-lea, iar Barbu Stirbey nu a fost solicitat de rege.

în prima sedinţă de guvern, regele a prezentat textul unei proclamaţii pe care o adresa ţării, în care se afirma că „România trebuie salvată si sunt hotărât să o fac", că „va depolitiza viaţa administrativă si gospodărească a statului, va alcătui schimbările constituţionale care să corespundă noilor nevoi ale ţării si năzuinţelor de astăzi ale unei României ce trebuie să se întărească". De asemenea, a fost discutată proclamaţia guvernului, care detalia ideile din cea semnată de rege.

în aceeasi noapte de 10/11 februarie 1938 s-a hotărât introducerea stării de asediu pe întreg cuprinsul ţării, autorităţile militare având dreptul de a face percheziţii „oriunde si oricând va cere trebuinţa", de a „cenzura presa si orice publicaţiuni", de a „împiedica apariţia oricărui ziar sau publicaţiune, sau numai apariţia unor anumite stiri sau articole", de a „dizolva orice adunări, oricare ar fi numărul paricipanţilor si oriunde s-ar întruni", în aceeasi noapte au fost numiţi noi prefecţi de judeţe din rândul ofiţerilor superiori si a fost revocată convocarea corpului electoral.

La 20 februarie, Consiliul de Ministri a aprobat textul noii **Constituţii,** care a fost supusă cetăţenilor spre „bună stiinţă si învoială", votul făcându-se prin „declaraţiune verbală înaintea biroului de votare", ţinându-se liste separate cu cei care au votat împotrivă. Plebiscitul s-a desfăsurat la 24 februarie, covârsitoarea majoritate a populaţiei - mai ales cea din mediul rural - neavând timpul material necesar pentru a cunoaste textul noii Constituţii. Cu toate acestea, s-a anunţat că din cei 4 303 064 cetăţeni care s-au prezentat la vot, 4 297 221 au votat pentru si numai 5 843 (0,13%) au fost împotrivă.

Noul regim a fost instituţionalizat prin Constituţia promulgată la 27 februarie 1938. Aceasta menţinea unele principii, ca: suveranitatea naţională, separaţia puterilor în stat, responsabilitatea ministerială. Recunostea unele drepturi si libertăţi democratice, precum: libertatea constiinţei, a învăţământului, muncii, presei, întrunirilor, de asociaţie, libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, egalitatea în faţa legii.

Elementele noi - definitorii pentru regimul instaurat la l O februarie -se refereau la prerogativele regelui. Acesta devenea un factor politic activ, implicându-se nemijlocit în activitatea guvernamentală. El era declarat „capul statului" si, în această calitate, exercita puterea executivă prin guvern; acesta era numit de suveran si răspundea numai în faţa sa, ministrii nemaiavând o bază parlamentară. Regele putea refuza, fără motivare, sancţiunea legilor adoptate în parlament; în timpul cât Adunările legiuitoare erau dizolvate si în intervalul dintre sesiuni, regele putea să emită decrete cu putere de lege; semnarea tratatelor politice si militare cu statele străine nu mai avea nevoie de acordul parlamentului. Erau, totodată, menţinute drepturile pe care suveranul le avusese prin Constituţia anterioară: convocarea Adunărilor legiuitoare, deschiderea sesiunii prin Mesaj, pronunţarea închiderii sesiunii, amânarea convocării si decizia de dizolvare a acestora; de asemenea, potrivit art.46, regele avea dreptul de a micsora 42

pedepsele în materii criminale, de a numi si confirma în funcţii publice; el era capul ostirii, avea dreptul de a declara război si a încheia pace, conferea grade militare si decoraţii române, acredita ambasadorii si ministrii plenipotenţiari, putea bate monedă. Desi regele beneficia de drepturi foarte largi, s-a menţinut principiul formulat în constituţiile anterioare: „Persoana regelui este inviolabilă. Ministrii săi sunt răspunzători. Actele de stat ale regelui vor fi contrasemnate de un ministru, care, prin aceasta însăsi, devine răspunzător de ele" (art.44).

Aveau drept de vot cetăţenii de peste 30 de ani (în loc de 21 ani, cum se prevăzuse în Constituţia din 1923). Alegătorii erau împărţiţi în trei categorii, în funcţie de îndeletniciri - agicultură si muncă manuală; comerţ si industrie; ocupaţii intelectuale - prin care se încerca o organizare corporatistă a parlamentului. Mandatul deputaţilor era prelungit de la 4 la 6 ani, iar al senatorilor de la 4 la 9 ani. Regele avea dreptul de a numi jumătate din numărul membrilor Senatului, la care se adăugau senatorii de drept, în rândul cărora au fost inclusi toţi principii majori ai familiei regale.

Parlamentul a devenit un organ mai mult decorativ, despuiat de principalele lui atribuţii. Membrii Adunărilor legiuitoare erau obligaţi să depună jurământ de credinţă faţă de rege. Deputaţii si senatorii aveau dreptul de a adresa întrebări ministrilor, la care acestia erau obligaţi să răspundă, dar nu puteau da vot de blam unui ministru sau guvernului. Adunările legiuitoare aveau dreptul de a vota bugetul, dar dacă nu-1 adoptau „în timp util", acesta putea fi stabilit de puterea executivă. Astfel, o pârghie esenţială - care orienta politica economică a statului - putea fi scoasă de sub decizia parlamentului. Deputaţii si senatorii aveau dreptul de iniţiativă legislativă, dar numai pentru legile de „interes general", care si acestea puteau fi respinse prin veto-ul opus de rege.

în discursul rostit cu prilejul promulgării noii Constituţii, patriarhul Miron Cristea a lansat un atac vehement la adresa partidelor politice, aducând elogii regelui Carol al II-lea: „Astăzi s-a distrus hidra cu 29 de capete electorale, care a învrăjbit fără folos pe toţi spre paguba ţării întregi. Astăzi s-a rupt păienjenisul de pe ochii cetăţenilor României întregite, ca să vadă limpede de unde vine mântuirea: de la eroica hotărâre a Majestăţii Tale".

Un nou pas pe calea instituţionalizării noului regim s-a înregistrat la 30 martie 1938, când s-a constituit Consiliul de Coroană, ca organ permanent, alcătuit din membri desemnaţi de rege, care primeau o

remuneraţie. Consiliul avea un rol consultativ, hotărârile sale nefiind obligatorii pentru suveran, în Consiliul de Coroană au fost numiţi fostii presedinţi ai Consiliului de Ministri care făcuseră parte din precedentul guvern, precum si alţi oameni politici devotaţi regelui Carol al II-lea. Membrii Consiliului de Coroană purtau numele de consilieri regali, iar la ceremoniile oficiale aveau locul rezervat după cel al presedintelui Consiliului de Ministri.

La 30 martie 1938 s-a publicat decretul-lege pentru **dizolvarea** tuturor asociaţiilor, grupărilor sau **partidelor politice;** decretul prevedea că acestea îsi vor putea relua activitatea „în condiţiile si cu formele prevăzute într-o lege specială ce se va întocmi în acest scop". Acest act temerar, prin care se urmărea lichidarea unei componente fundamentale a regimului democratic, nu a provocat aproape nici o reacţie din partea opiniei publice, iar opoziţia liderilor unor partide a fost declarativă si ineficientă.

în ziua de 14 aprilie 1938 a fost publicat decretul privind apărarea ordinei în stat, care preciza că dizolvarea unei grupări sau asociaţii cu caracter politic atrăgea după sine în mod automat închiderea cluburilor sau localurilor de întruniri ale acestora.

Noul regim a procedat la reorganizarea administrativă a ţării. La 14 august 1938 a fost decretată reforma administrativă, pe baza căreia, alături de vechile unităţi - comuna, plasa, judeţul -, s-a introdus una nouă: **ţinutul.** Au fost create zece ţinuturi - Olt, Arges, Mării, Dunării, Nistru, Prut, Suceava, Alba-Iulia, Crisurilor, Timis -, în fruntea cărora se aflau rezidenţi regali, numiţi prin decret de către Carol al II-lea. Acestia se bucurau de largi împuterniciri, principala lor sarcină fiind aplicarea întocmai a hotărârilor guvernamentale, asigurarea ordinei si linistei publice în ţinutul respectiv. Conform noii legi, primarii nu mai erau alesi, ci numiţi pe o perioadă de 6 ani.

Reorganizarea a cuprins si domeniul social: sindicatele au fost dizolvate, iar prin decretul-lege din 12 octombrie 1938 s-au creat **breslele** de lucrători, funcţionari particulari si meseriasi, care aveau ca obiect apărarea si dezvoltarea intereselor profesionale ale membrilor, iar acestea erau „limitate prin însăsi natura lor la acela de ordin industrial, comercial, agricol, tehnic, cultural si social", excluzându-se activităţile politice. De asemenea, decretul menţiona că breslele „îsi exercită activitatea numai pe plan naţional", ele „nu vor putea fi afiliate organizaţiilor cu caracter internaţional sau să fie reprezentate la manifestaţiuni sau congrese internaţionale fără autorizaţia expresă a Ministerului Muncii". Primul

Congres al breslelor s-a desfăsurat în ziua de 1 mai 1939, sub presedinţia lui Mihai Ralea, ministrul muncii.

Regimul a acordat o atenţie specială tineretului: prin decretul-lege din 15 decembrie 1938, toţi băieţii între 7 si 18 ani si toate fetele între 7 si 21 de ani erau obligaţi să facă parte din **Straja Ţării,** al cărei comandant suprem era regele, căruia străjerii trebuiau să-i jure credinţă. Deviza străjerilor era „Credinţă si muncă pentru ţară si rege". La 19 octombrie 1939 a fost înfiinţat **Frontul Naţional Studenţesc,** în care au fost înscrisi, în mod automat, toţi studenţii.

Cu toate măsurile luate, cu toată propaganda desfăsurată, regimul nu reusea să pună în miscare masele de cetăţeni. Armând Călinescu nota: „Guvernul stă pe scenă si lucrează. Cetăţenii stau în bănci si aplaudă uneori. Dar nu participă la această acţiune. Ei nu sunt intim legaţi de aceste acţiuni". De aceea, pentru a da un suport politic regimului său, Carol al II-lea a hotărât sa constituie, la 16 decembrie 1938, **Frontul Renasterii Naţionale (F.RN.).** Urmărind să dezintegreze vechile partide prin atragerea unor cadre în posturi de conducere, decretul preciza că F.R.N. era „unica organizaţie politică în stat", orice altă activitate politică decât aceea a F.R.N. fiind socotită clandestină; numai F.R.N. avea dreptul de a fixa si depune candidaturi în alegerile parlamentare, administrative si profesionale. Seful suprem al F.R.N. era regele; în întreaga reţea a partidului organele de conducere erau numite pe scară ierarhică, nefăcându-se nici un fel de alegeri. La ceremonii si activităţi oficiale membrii F.R.N. purtau uniforme albastre sau albe (în funcţie de vreme), în concepţia guvernanţilor, F.R.N. avea menirea „de a fi instrumentul de realizare a unei democraţii purificate".

în ziua de 9 mai 1939 a fost publicat decretul-lege asupra **reformei electorale,** care detalia prevederile din Constituţie; se făcea precizarea că aveau drept de vot numai stiutorii de carte, ceea ce însemna o serioasă limitare a numărului de alegători, în acelasi timp, primeau drept de vot si femeile, pentru prima dată în istoria României. Dacă în decembrie 1937 au avut drept de vot 4 649 163 cetăţeni, pe baza noii legi electorale numărul acestora s-a redus la 2 025 123. Totodată, numărul deputaţilor s-a micsorat de la 387 la 258 (câte 86 pentru fiecare „profesiune"); Senatul era alcătuit din 88 de senatori alesi si 88 numiţi de rege, la care se adăugau senatorii de drept. Alegerile desfăsurate în zilele de l - 2 iunie au fost câstigate de F.R.N., singura organizaţie care a depus liste de candidaţi.

O dată cu deschiderea parlamentului, la 7 iunie 1939, procesul de instituţionalizare a regimului instaurat la 10 februarie 1938 s-a încheiat. O analiză concretă a instituţiilor si a modurilor lor de funcţionare, a regimului în ansamblul său, conduce la concluzia că acesta avea un caracter antidemocratic, hibrid, în care regele era figura dominantă, intervenind efectiv în activitatea de guvernare. Ministrii proveneau din vechile partide democratice, rolul central avându-1 gruparea naţional-ţărănistă condusă de Armând Călinescu si cea naţional-liberală în frunte cu Gheorghe Tătărescu. Oameni ca Mihai Ralea, Petre Andrei, Grigore Gafencu, Mihai Ghelmegeanu, Mitiţă Constantinescu, Victor Slăvescu, Victor lamandi, care s-au format si afirmat în timpul regimului democratic, nu puteau deveni peste noapte instrumente ale dictaturii. Realitatea arată că după 10 februarie 1938 în România nu s-a instaurat un regim de dictatură, în care regele, proclamat „capul statului" decide, iar ministrii execută. Se desfăsura mai curând un proces de consultare în care, de regulă, punctul de vedere al lui Carol al II-lea era acceptat de guvern. Nu au fost puţine cazurile în care regele a trebuit să cedeze în faţa ministrilor. Astfel, Carol al II-lea scria în cartea sa intitulată *în zodia Satanei* despre sedinţa Consiliului de Coroană din 6 septembrie 1939: „Atât Călinescu, cât si eu a trebuit să ne închinăm în faţa acestei păreri a majorităţii", de a proclama neutralitatea României. Iar în *însemnările* sale zilnice, regele nota: *Miercuri, 11 octombrie 1939:* „Astăzi mi-am călcat oribil pe inimă înaintând lui Argetoianu cererea de suspendare a Serviciului Social. Legea a fost defectuoasă, dar opera în sine a fost cât se poate de frumoasă si am crezut cu toată puterea într-însa". *Vineri, 13 octombrie 1939:* „E o zi tristă pentru mine; se pune în aplicare suspendarea Serviciului Social. Ceea ce visasem, ceea ce fusese un ideal pe care-1 întrezăream în vremuri de bejenie, a fost îndepărtat din cauza unor nemulţumiri pe care eu continui a le considera ca fictive si care, desigur, au fost pricinuite de o prea mare dorinţă a lui Gusti să facă bine; 1-am frânat cât am putut, dar tot mi-a scăpat printre degete. Multe trebuie să mai îndure un suveran si această chestiune m-a costat mulţi ani din viaţa mea".

Importante sunt si aprecierile unui om politic cu experienţă, ministrul Vaier Pop: „ în aparenţă, România era organizată ca un stat totalitar, cu o Constituţie autoritară, cu un partid unic, cu regele sef de partid, cu toată lumea îmbrăcată în uniformă, cu salutul roman etc. Toate acestea erau însă o simplă spoială, care nu putea ascunde realitatea pentru observatorul perspicace; România făcea antisemitism de circumstanţă, regim totalitar cu

masoni si democraţi cunoscuţi si încerca o apropiere de Germania cu anglo-francofili s.a.m.d. Regele era înconjurat de oameni de aceleasi credinţe, iar situaţia Elenei Lupescu era mai tare decât oricând". De altfel, în audienţa din 23 iulie 1940, Vaier Pop i-a declarat limpede lui Carol al II-lea: „Regimul totalitar din România este numai o formă fără conţinut, mai mult o parodie decât o realitate". Analiza concretă a regimului instaurat la 10 februarie 1938 conduce la concluzia că acesta a fost un **regim de autoritate monarhică.**

Politica economică a regimului s-a caracterizat prin cresterea intervenţiei statului, exprimată în măsurile vizând coordonarea activităţii economice, în comenzile masive făcute industriei, în achiziţionarea unor mari cantităţi de cereale si stocare lor, în angajarea unor împrumuturi pe piaţa internă, în dirijarea comerţului exterior si controlul circulaţiei valutare. Viaţa economică a fost influenţată de: evoluţia situaţiei internaţionale, care a impus acordarea unei atenţii prioritare înarmării în vederea apărării graniţelor; reorientarea comerţului exterior în condiţiile dispariţiei unor pieţe tradiţionale pentru România; îngreunarea transporturilor intenaţionale; stocarea de către diferite state a unor produse, îndeosebi strategice.

A fost reorganizat Ministerul Industriei si Comerţului, care la 7 aprilie 1938 s-a transformat în Ministerul Economiei Naţionale, cu sarcina de a realiza îndrumarea, coordonarea si încurajarea dezvoltării forţelor de producţie, distribuirea producţiei prin comerţul intern, orientarea si supravegherea importului, întocmirea legilor economice pe târâm industrial, comercial si bancar. Prin decretul din octombrie 1939, Ministerul Economiei Naţionale putea hotărî sindicalizarea tuturor întreprinderilor dintr-o ramură industrială, stabilind sarcini concrete de producţie si de desfacere a mărfurilor.

Pe linia **cresterii rolului statului** în economia naţională se înscrie decretul din ianuarie 1940, prin care s-a înfiinţat Comisariatul General al Petrolului pe lângă Ministerul Economiei Naţionale, care se ocupa de extracţia si prelucrarea ţiţeiului, precum si de transportul, înmagazinarea în rezervoare, vânzarea si distribuirea produselor, satisfacerea nevoilor armatei si populaţiei civile, exportul de petrol s.a. Deciziile acestui Comisariat erau executorii. Consiliul Superior Economic a fost împuternicit, prin decretul-lege din l iunie 1938, să întocmească si să adopte, în conformitate cu conjunctura economică, planurile si programele de raţionalizare si de valorificare a producţiei naţionale care, după ce erau

aprobate de Consiliul de Ministri, deveneau obligatorii pentru toate ministerele. Consiliul Superior Economic putea face propuneri de coordonare a liniilor generale în politica schimburilor, tarifelor si contribuţiilor fiscale în vederea îmbunătăţirii situaţiei economice a ţării, aviza proiectele de tratate si convenţii cu caracter economic, financiar sau social. Numirea membrilor Consiliului se făcea direct de către rege.

In cursul anului 1938, **producţia industrială** a continuat să crească, însă declansarea celui de-al doilea război mondial, la l septembrie 1939, a dus la restrângerea posibilităţilor de aprovizionare a industriei românesti cu materii prime si semifabricate (bumbac, cauciuc, metale s.a.), astfel încât unele întreprinderi textile si metalurgice, după ce si-au consumat stocul de rezerve, au fost nevoite să-si închidă porţile. De asemenea, starea de nesiguranţă generată de război a făcut ca volumul investiţiilor în scopuri productive să scadă. Efortul principal a fost îndreptat spre producţia de armament si echipament de război - atât de necesare în conjunctura internaţională devenită deosebit de nefavorabilă României.

Principala ramură a economiei naţionale a continuat să fie **agricultura.** Metodele agrotehnice avansate de cultivare a pământului s-au extins; au cunoscut o anumită dezvoltare cultura plantelor tehnice - in, cânepă, răpită -, precum si legumicultura si cresterea vitelor. Concentrările si rechiziţiile masive au lipsit însă agricultura de o bună parte a forţei de muncă, ceea ce a dus la o accentuată scădere a producţiei începând din 1939. Prin decretul -lege din 1939, Ministerul Agriculturii si Domeniilor împreună cu Ministerul Apărării Naţionale erau autorizate să găsească mijloacele cele mai potrivite pentru organizarea agriculturii în vremuri excepţionale, având ca obiectiv asigurarea aprovizionării armatei si populaţiei civile.

în domeniul **financiar** s-au urmărit echilibrarea bugetului, cresterea veniturilor statului, în special pe baza impozitelor indirecte. La sfârsitul anului 1939 s-au făcut simţite simptomele inflaţiei, care a luat amploare în anii următori, în mai 1940, Banca Naţională a fost autorizată să reevalueze stocul de aur, operaţie în urma căreia leul a fost depreciat cu 50% faţă de nivelul anului 1929.

Comerţul exterior a fost marcat de decretul din l octombrie 1939, care a stabilit că „în interesul apărării naţionale si al apărării economiei si producţiei românesti" nici un export nu putea fi executat decât pe baza unei autorizaţii de export netransmisibilă. 48

Deteriorarea situaţiei internaţionale a făcut ca principalele produse de export ale României - petrolul si cerealele - să devină obiect de puternică dispută între marile puteri. România era una dintre cele mai mari ţări producătoare de petrol din Europa, iar acest produs căpătase o importanţă deosebită pentru aprovizionarea masinii de război; de asemenea, dispunând de mari cantităţi de cereale pentai export si având nevoie de produse fabricate, ea constituia o piaţă sigură si rentabilă pentru ţările industrializate.

Guvernanţii români continuau să promoveze o politică orientată spre Franţa si Marea Britanic, opunându-se strângerii legăturilor cu Germania. Dar viaţa a demonstrat că România a fost abandonată de „marile democraţii occidentale". Carol al II-lea a căutat să opună rezistenţă penetraţiei capitalului german, dar posibilităţile de contracarare a ofensivei hitleriste au devenit tot mai limitate, în acest sens este sugestiv faptul că -într-un context internaţional extrem de dificil, generat de ocuparea Cehoslovaciei -a fost semnat la 23 martie 1939 un tratat economic româno-german, care prevedea o puternică dezvoltare a realţiilor dintre cele două ţări si o serie de avantaje unilaterale pentru Germania; totusi, când atmosfera s-a mai limpezit, autorităţile de la Bucuresti au tergiversat aplicarea lui.

Cresterea rolului Germaniei pe arena europeană a influenţat si situaţia economiei românesti. Astfel, după ocuparea Austriei si Cehoslovaciei, monopolurile germane au preluat cea mai mare parte a pachetelor de acţiuni deţinute în România de capitalistii din cele două ţări. In esenţă, n-a avut loc o sporire a aportului de capital german, care să ducă la o efectivă dezvoltare a foiţelor de producţie, ci s-a înregistrat o preluare, mai mult sau mai puţin forţată, a întreprinderilor existente sau o substituire a capitalului, determinate de înţelegerile intervenite între marile trusturi internaţionale. Desi a crescut sensibil, ponderea capitalului german în economia românească era încă modestă. In industria petrolului - ramură în care lupta dintre monopolurile străine a fost cea mai acerbă - capitalul german a sporit de la 0,18% în 1938 la 5.81 % în 1940. în condiţiile în care masina de război hitleristă subjugase o parte însemnată a Europei, la 27 mai 1940 a fost semnat „pactul petrolului", prin care Germania obţinea prioritate la exporturile românesti, ţara noastră primind în schimb armament si echipament de război. Desi preţurile la petrol cresteau vertiginos pe piaţa mondială, România s-a angajat să vândă acest produs la preţurile antebelice, ceea ce însemna o mare concesie făcută hitleristilor. Pe măsură ce

economia românească se accentua, acestea preluând masiv acţiunile aparţinând capitalistilor din statele învinse.

Politica socială a vizat, în principal, sprijinirea **marii burghezii** interesate în dezvoltarea industriei grele si în cea privind înzestrarea armatei. Această grupare, ce avea în frunte pe însusi regele Carol al II-lea, era dependentă de sprijinul statului, principalul creditor si cumpărător al produselor realizate.

Politica guvernamentală faţă de **ţărănime** a vizat acordarea unui sprijin în vederea modernizării producţiei si sporirii disponibilităţilor pentru export. Prin decretul din 5 decembrie 1938 s-a înfiinţat Banca pentru Industrializarea si Valorificarea Produselor Agricole, care acorda credite pentru producţia si valorificarea produselor obţinute de pe proprietăţile mai mari de 5 hectare. Totodată, statul a acordat unele facilităţi pentru cumpărarea de masini agricole, pentru exportul de produse animaliere si vegetale. Prin decretul-lege privind mobilizarea agricolă din septembrie 1939, gospodăriile mosieresti beneficiau de oameni special recrutaţi pentru muncile agricole.

Muncitorimea a suportat si ea consecinţele negative ale deteriorării situaţiei internaţionale si izbucnirii războiului mondial. Astfel, în martie 1940, Ministerul Muncii a fost autorizat să prelungească ziua de lucru la 10 ore în întreprinderile industriale, oricând necesităţile o impuneau, iar în iulie 1940 s-a adoptat un decret pentru stabilirea regimului muncii în împrejurări excepţionale, care hotăra prelungirea zilei de lucru peste durata ei normală de 8 ore (fără a preciza cu cât), suspendarea vremelnică a repausului duminical si sărbătorilor legale, precum si a concediului de odihnă în întreprinderile care lucrau pentru armată. Totodată, a fost interzis dreptul la grevă.

Intelectualitatea a continuat să aibă o situaţie materială superioară celorlalte categorii sociale.

în general, anii 1938 - 1940 s-au caracterizat prin accentuarea procesului de stratificare socială, a cărui dominantă a fost detasarea puternică a unei grupări a marii burghezii industriale si bancare, în frunte cu regele Carol al II-lea.

Partidele politice si atitudinea lor faţă de regimul lui Carol al II-lea. Desi au fost scoase în afara legii, prin decretul-lege din 30 martie 1938, partidele politice au continuat, în fapt, să-si desfăsoare activitatea, evident că într-un cadru mult mai restrâns decât în perioada anterioară. 50

Partidele mici, care în perioada anterioară sprijiniseră politica lui Carol al II-lea, *Partidul Agrar* (Constantin Argetoianu), *Frontul Românesc* (Alexandru Vaida-Voevod), *Partidul Nationalist-Democrat* (Nicolae lorga) au primit favorabil actul dizolvării partidelor politice si măsurile ce au urmat. La rândul său, Carol al II-lea a îngăduit ca aceste organizaţii si grupări să-si continue oficios activitatea, concretizată în ţinerea legăturii permanente între conducerile centrale si organizaţiile judeţene, editarea unor ziare proprii sub titulatură „independentă" etc. Membrii acestor partide si grupări au ocupat funcţii si demnităţi, constituind o sursă de cadre pentru regim.

Alte partide mici si-au încetat activitatea: *Partidul Poporului, Partidul Conservator, Partidul Radical-Ţărănesc* si *Partidul Naţional-Crestin,* datorită faptului că sefii lor au decedat, iar partizanii acestora fie au abandonat activitatea politică, fie au aderat la alte organizaţii. Această situaţie a avut ca efect simplificarea sistemului partidist din România.

Organizaţiile politice ale minorităţilor naţionale si-au continuat activitatea. *Partidul Maghiar* si-a luat numele de *Comunitatea Maghiară* si a aderat la Frontul Renasterii Naţionale în ianuarie 1939. în locul fostilor conducători „intransigenţi", în frunte cu Gyârfas Elmer si Bethlen Gyôrgy, au fost promovaţi Bânffy Miklos si Szâasz Pal, care aveau legături cu Curtea regală si cu unele cercuri ale burgheziei românesti. Speranţa lui Carol al II-lea că va colabora cu acesti lideri, făcându-le numeroase concesii si acordându-le adevărate privilegii, s-a dovedit a fi neîntemeiată. In fapt, Comunitatea Maghiară din România era dirijată de la Budapesta si promova politica Ungariei, îndreptată împotriva integrităţii teritoriale a statului român. Liderii Comunităţii Maghiare au primit cu satisfacţie dictatul de la Viena din 30 august 1940, care „încorona" activitatea lor, desfăsurată de-a lungul perioadei interbelice.

Partidul German a fuzionat în noiembrie 1938 cu *Partidul Poporului German,* constituindu-se *Comunitatea Germanilor din România,* care, în ianuarie 1939, a aderat la Frontul Renasterii Naţionale, încercarea lui Carol al II-lea de a atrage de partea sa pe liderii minorităţii germane a esuat, acestia fiind tot mai mult contaminaţi de hitlerism. Este semnificativ faptul că Fritz Fabricius, presedintele Comunităţii Germanilor din România, îndeplinea si funcţia de presedinte al Uniunii Germanilor Minoritari din Europa; în această calitate, el era subordonat direct al lui Rudolf Hess, locţiitorul lui Adolf Hitler. Prin intervenţia directă a Berlinului, care a

urmărit să pună capăt definitiv disputelor dintre Fabricius si Bonfert, cei doi au fost destituiţi si, după un scurt interimat al lui Wolfram Brukner, în fruntea Comunităţii a fost numit, la 27 septembrie 1940, Andreas Schmidt, ginerele înaltului demnitar nazist Gottlob Berger.

Principalul partid de opoziţie era *PartidulNaţional-Ţărănesc* condus de luliu Maniu. Acesta a făcut repetate declaraţii împotriva regimului instaurat de Carol al II-lea, protestând contra măsurilor de restrângere a drepturilor si libertăţilor democratice. luliu Maniu a declarat că actul de dizolvare a partidelor politice era neconstituţional si a precizat: „Nu ne socotim dizolvaţi, ci ne simţim obligaţi a continua activitatea noastră". El a decis ca toţi cei care acceptau demnităţi din partea regelui să fie consideraţi exclusi din Partidul Naţional-Ţărănesc. între acestia s-au aflat Petre Andrei si Mihai Ralea, membri ai Comitetului Executiv al partidului. Tactica lui luliu Maniu a fost aceea de a hărţui regimul, de a-1 critica în orice împrejurare si de a-1 compromite. El nu urmărea mobilizarea opoziţiei împotriva politicii lui Carol al II-lea, ci de a-1 lăsa pe rege să se macine ca urmare a propriilor greseli si a incompetenţei în gestionarea bunurilor statului.

Presedintele *Partidului National-Liberal,* Constantin I.C. Brătianu, a adoptat iniţial o atitudine pozitivă faţă de regimul de autoritate monarhică. El a admis ca fostii presedinţi ai Consiliului de Ministri, provenind din Partidul National-Liberal, să facă parte, cu titlu personal, din guvernul de la 10 februarie 1938.

Dar, după publicarea decretului din 30 martie 1938, privind dizolvarea partidelor politice, Constantin I.C.Brătianu a înţeles că suveranul nu se limita doar la acţiuni împotriva Gărzii de Fier, ci era decis să permanentizeze noul regim, distrugând sistemul democratic, în consecinţă, el a protestat împotriva decretului-lege din 30 martie, afirmând: „Mai curând sau mai târziu, tot la acţiunea de partide trebuie să se revie, pentru a da vieţii naţionale un ritm normal". Mai mult, conducerea Partidului National-Liberal a hotărât, la 5 aprilie 1938, excluderea din acest partid a celor care au semnat decretul de dizolvare, între acestia numărându-se si Gheorghe Tătărescu. în funcţia de secretar general al Partidului National-Liberal a fost ales Constantin (Bebe) Brătianu. Pe de altă parte, ca urmare a disensiunilor între gruparea brătienistă si cea tătărescianâ, ponderea liberalilor în viaţa politică s-a diminuat.

O caracteristică esenţială a vieţii politice din România de după 10 februarie 1938 a fost ameliorarea relaţiilor dintre Partidul Naţional-Ţărănesc si Partidul National-Liberal, ajungându-se la desfăsurarea unor acţiuni comune, care nu erau de conceput în perioada anterioară, în această colaborare, Partidul Naţional-Ţărănesc, prin liderul său luliu Maniu, juca rolul de „primă vioară", în timp ce Constantin I.C. Brătianu se mulţumea cu un rol secund.

în fapt, Partidul Naţional-Ţărănesc si Partidul National-Liberal si-au continuat activitatea, chiar dacă erau formal dizolvate. O parte a presei naţional-ţărăniste si naţional -liberale a continuat să apară sub titulaturi independente; între conducerile centrale si organizaţiile locale s-a menţinut o legătură permanentă; liderii celor două partide au putut avea contacte cu reprezentanţii presei occidentale, iar emisarii lor au circulat nestingheriţi peste graniţă. Măsurile coercitive au ocolit, de regulă, pe naţional-ţărănisti si pe naţionali-liberali. Totusi, pe anumite termene - de regulă două-trei luni - unele cadre, între care Virgil Madgearu, Ilie Lazăr, Ghiţă Popp, Comeliu Coposu, I.Manolescu-Strunga, au fost reţinute, în ceea ce-1 priveste pe secretarul general al Partidului Naţional-Ţărănist, Virgil Madgearu, acesta a primit domiciliu obligatoriu la 22 martie 1940 si a fost eliberat numai după ce, la 17 aprilie 1940, Ion Mihalache a acceptat demnitatea de consilier regal, pe care a deţinut-o până la 16 iunie 1940.

Liderii Partidului Naţional-Ţărănesc si ai Partidului National-Liberal au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a specula toate slăbiciunile de ordin intern si extern ale regimului, adoptând o atitudine protestatară, fără a se angaja într-o luptă fermă contra regimului patronat de Carol al II-lea, apreciind că acesta se va prăbusi de la sine.

Partidul Social-Democrat a cunoscut importante convulsii interne, ca urmare a faptului că unii dintre conducătorii săi au sprijinit regimul lui Carol II-lea: între semnatarii apelului de înfiinţare a Frontului Renasterii Naţionale s-au aflat si Gheorghe Grigorovici, loan Flueras, Eftimie Gherman; din parlamentul ales la 1-2 iunie 1939 făceau parte 11 deputaţi si 14 senatori din partea social-democraţilor; Gheorghe Grigorovici a îndeplinit, în perioada noiembrie 1938 - iulie 1940, funcţia de subsecretar de stat la Ministerul Muncii, fiind primul socialist care a făcut parte din guvernul României.

în aceste condiţii, forţa Partidului Social-Democrat s-a diminuat considerabil. Activitatea partidului si a militanţilor săi a fost coordonată de

Constantin Titel-Petrescu, care era si directorul ziarului „Lumea nouă", în anii 1938 - 1940, Partidul Social-Democrat a fost mai mult un club de dezbateri teoretice si nu a organizat acţiuni practice în rândul muncitorimii. Concepţia fruntasilor acestui partid a rămas una democratică, ostilă măsurilor de restrângere a drepturilor si libertăţilor cetăţenesti promovate de guvernanţi.

Partidul Comunist din România a cunoscut unele evoluţii semnificative. Funcţia de secretar general a fost îndeplinită de Boris Stefanov până în aprilie 1940, când Cominternul a hotărât înlocuirea lui cu Stefan Foris. Partidul Comunist s-a menţinut pe linia politică anterioară în problema naţională, până în mai 1940, când, printr-o directivă a Internaţionalei Comuniste, i s-a cerut să reintroducă în programul său lozinca autodeterminării până la despărţirea de statul român nu numai a Basarabiei, dar si a Bucovinei, Transilvaniei si Dobrogei. în activitatea practică, Partidul Comunist a urmărit stimularea conflictelor sociale, pentru obţinerea unor revendicări materiale de către muncitori, a desfăsurat o intensă activitate în rândul breslelor, a iniţiat unele manifestări politice îndreptate împotriva regimului, în acelasi timp, Partidul Comunist a căutat să profite de acţiunile organizate de guvernanţi, cum a fost Congresul breslelor din l mai 1939, pentru a-si lansa propriile lozinci politice.

Garda de Fier s-a aflat, după 10 februarie 1938, într-o situaţie extrem de grea. Regimul însusi a fost o reacţie împotriva ascensiunii Miscării Legionare. Corneliu Zelea Codreanu a înţeles pe deplin sensul acţiunii lui Carol al H-lea, drept care la 21 februarie a decis dizolvarea partidului *Totul pentru Ţară.* Cu acest prilej „căpitanul" preciza: „Generaţia noastră vede bine mănusa care i s-a aruncat. Mănusa aruncată va rămâne însă jos. Noi refuzăm să o ridicăm. Ceasul biruitei noastre încă n-a sunat. E încă ceasul lor".

Prin acest act „căpitanul" spera să evite represiunile pe care stia că regele le va declansa împotriva Gărzii de Fier. Dar, Carol al II-lea si colaboratorii săi - în primul rând Armând Călinescu - erau ferm hotărâţi să treacă la distrugerea Gărzii de Fier. Pretextul 1-a constituit o scrisoare pe care Codreanu a adresat-o lui Nicolae lorga la 26 martie 1938, prin care-i amintea faptul că, cu ani în urmă, îndemnase tineretul român să facă comerţ, pentru a-i înlătura pe evrei, iar acum cerea cu vehemenţă desfiinţarea comerţului legionar. Codreanu conchidea: „Esti un necinstit sufleteste căci ţi-ai bătut joc pe nedrept de sufletele noastre nevinovate [...].

De acum si până voi închide ochii, domnule lorga, si după aceea, te voi privi asa cum meriţi". Nicolae lorga a arătat scrisoarea lui Armând Călinescu, iar acesta 1-a sfătuit să se adreseze justiţiei. Pe această bază, lui Codreanu i s-a intentat un proces, în urma căruia, în ziua de 16 aprilie, a fost condamnat la 6 luni închisoare.

Chiar în timpul procesului au fost efectuate descinderi la sediile Gărzii de Fier si la locuinţele unor lideri legionari. A urmat un nou proces intentat lui Corneliu Zelea Codreanu si altor gardisti, încheiat la 27 mai 1938, când „căpitanul" a fost condamnat la 10 ani de muncă silnică pentru crima de „reproducere în public de secrete interesând securitatea statului", pentru „delictul de uneltire contra ordinei sociale" si pentru „crimă de răzvrătire". Din ordinul ministrului de interne Armând Călinescu, zeci de legionari si simpatizanţi ai acestora au fost timisi în lagăre de internare amenajate la mănăstirile Tismana si Dragomirna, precum si la Scoala de Agricultură din Miercurea Ciuc. între cei internaţi în ultima localitate s-au aflat Nae lonescu si Mircea Eliade.

Cunoscând pericolul ce-i pândea, mulţi legionari au semnat declaraţii de fidelitate faţă de Carol al II-lea, iar Corneliu Zelea Codreanu îsi implora camarazii să nu întreprindă vreo acţiune care ar avea ca rezultat uciderea sa în închisoare.

Situaţia internaţională a evoluat în favoarea Germaniei, care sprijinea Garda de Fier. După acordul de la Miinchen (29 septembrie 1938) - care consfinţea politica de cedare în faţa agresorului promovată de Marea Britanic si Franţa - Carol al II-lea a întreprins o vizită la Londra si Paris pentru a vedea dacă putea conta pe sprijinul „marilor democraţii" occidentale; cu acest prilej el a putut constata că, în fapt, România fusese abandonată. La întoarcerea spre ţară, Carol al II-lea a făcut o vizită neoficială în Germania, unde a avut, la 24 noiembrie, o întrevedere cu Adolf Hitler. Discuţia s-a desfăsurat într-o atmsoferă de neîncredere reciprocă. Revenit în ţară, Carol al II-lea, de comun acord cu Armând Călinescu, a hotărât suprimarea lui Corneliu Zelea Codreanu si a altor legionari (asasinii lui Duca si ai lui M. Stelescu). în noaptea de 29/30 noiembrie 1938, acestia au fost strangulaţi în timp ce erau transportaţi de la închisoarea din Râmnicu Sărat la cea din Jilava.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial, la l septembrie 1939, a avut ca prim rezultat ocuparea Poloniei de către trupele germane si de către cele sovietice. Faptul că guvernul de la Bucuresti prezidat, de la 7 martie 1939,

de Armand Călinescu, a acceptat retragerea pe teritoriul României a presedintelui, guvernului si armatei Poloniei a creat o stare de tensiune între Bucuresti si Berlin, în acest context, la 21 septembrie un grup de legionari, dirijaţi de Horia Sima, noul lider al Gărzii de Fier, a trecut la asasinarea lui Armând Călinescu. După ce au anunţat la radio că primul ministru a fost „pedepsit", asasinii s-au predat autorităţilor. Ei au fost împuscaţi si expusi pe locul unde fusese lichidat Armând Călinescu.

Trecerea la totalitarism. Prăbusirea lui Carol al II-lea. Agravarea situaţiei internaţionale 1-a determinat pe Carol al II-lea să iniţieze, la începutul anului 1940, politica de *„reconciliere'"* naţională. Această tactică evidenţia incapacitatea regimului de a rezolva prin propriile-i forţe gravele probleme ce stăteau în faţa României, năruirea speranţelor lui Carol al II-lea de a lichida vechile partide, în special Partidul Naţional-Ţărănesc si Partidul National-Liberal, precum si falimentul F.R.N., care nu reusise să devină o organizaţie viabilă. Prin politica de „reconciliere", regele urmărea să înglobeze în F.R.N., în guvern si în celelalte organe de stat pe reprezentanţii grupărilor politice din opoziţie. Presedinţii Partidului Naţional-Ţărănesc si Partidului National-Liberal n-au acceptat propunerea regelui. La rândul său, Miscarea Legionară s-a arătat receptivă la politica de „reconciliere".

în urma tratativelor purtate de unii fruntasi ai Gărzii de Fier cu reprezentanţi ai guvernului si ai parlamentului, un număr mare de legionari au făcut declaraţii de renunţare la convingerile lor politice si de loialitate faţă de Carol al II-lea si de regimul său. Prin mai multe decizii ale Ministerului de Interne, începând cu luna martie 1940 s-a trecut la eliberarea în masă a legionarilor din lagăre si închisori. O mare parte a gardistilor care fugiseră în Germania de teama represaliilor s-a întors în ţară. La 18 aprilie. Carol al II-lea a primit o delegaţie de legionari, iar în ziua de 18 iunie a avut o discuţie cu Horia Sima, oficializând astfel „reconcilierea" realizată. Asadar, politica de „reconciliere" a avut ca principal rezultat realizarea acordului dintre guvern si Miscarea Legionară.

Luna iunie 1940 marchează o importantă evoluţie a regimului politic din România. Sub impactul evenimentelor internaţionale - caracterizate prin victoriile militare ale Germaniei - regimul de autoritate monarhică a evoluat spre **totalitarism.** Chiar în ziua capitulării Franţei, 22 iunie 1940, Carol al II-lea a decis transformarea F.R.N. în **Partidul Naţiunii,** care a fost declarat „partid unic si totalitar", în acest partid erau obligaţi să se înscrie toţi funcţionarii publici, membrii organelor de conducere ale asociaţiilor profesionale, membrii consiliilor de administraţie ale întreprinderilor publice si private s.a. în aceeasi zi a apărut decretul-lege pentru 56

„apărarea ordinei politice unice si totalitare a statului român", care prevedea pedepse grele pentru cei care făceau propagandă în vederea schimbării organizării politice a ţării, care ar fi constituit organizaţii secrete sau ar fi reconstituit asociaţii dizolvate, precum si pentru orice fapte care ar fi urmărit să discrediteze Partidul Naţiunii - „organizaţia politică unică" recunoscută de lege.

Notele ultimative sovietice din 26 si 27 iunie 1940, urmate de ocuparea Basarabiei si nordului Bucovinei de către Armata Rosie, au marcat începutul sfârsitului pentru regele Carol al 11-lea. El a continuat să spere că prin manevre politice va putea menţine în mâinile sale cârma statului. La 28 iunie 1940, Horia Sima a fost numit în funcţia de subsecretar de stat la Ministerul Cultelor si Artelor, **Garda de Fier** devenind astfel, pentru prima dată de la înfiinţarea sa, **forţă politică de guvernământ.** Peste câteva zile, la 4 iulie, 1-a învestit pe Ion Gigurtu, agreat la Berlin, cu fomarea unui nou guvern. Astfel, baza politică a regimului se modifica radical, persoanele aparţinând grupării lui Gheorghe Tătărescu si celei a defunctului Armând Călinescu fiind înlăturate. In acest guvern, legionarii au primit două ministere si un subsecretariat de stat.

Aceste spectaculoase schimbări politice, care exprimau dorinţa lui Carol al II-lea de a se adapta noilor realităţi de pe continent, nu aveau sorţi de izbândă. La 15 iulie, Hitler a trimis regelui o scrisoare extrem de dură, în care-i cerea pe un ton ultimativ ca România să înceapă negocieri cu Ungaria si cu Bulgaria, pornind de la ideea cedării de teritorii în favoarea acestora. La 20 iulie o delegaţie, în frunte cu Horia Sima, s-a prezentat la Palat, cerând regelui să încredinţeze puterea Miscării Legionare. Evident, regele nu a acceptat.

Perseverând pe drumul pe care pornise, Carol al II-lea a dat publicităţii, la 8 august, decretul-lege privitor la **starea juridică a locuitorilor evrei** din România, încercând să se înscrie astfel „în noua ordine europeană" impusă de Germania. Decretul interzicea evreilor veniţi în România după 30 decembrie 1918 să ocupe funcţii publice, să fie militari de carieră, să facă parte din consilii de adminstraţie, să deţină proprietăţi rurale etc. în expunerea de motive se aprecia că *gangele românesc"* era un *„element principal de asezare a naţiei**. In mijloacele de propagandă în masă patronate de regim au început să predomine cuvintele *„totalitarism", „naţionalism", „realism european",* iar democraţia era repudiată cu vehemenţă. Totusi, sansele de supravieţuire politică a lui Carol al II-lea se diminuau de la o zi la alta.

4. POLITICA EXTERNA A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

a) Principalele caracteristici si acţiuni

Problemele organizării lumii după prima conflagraţie mondială au constituit obiectul **Conferinţei de pace de la Paris (1919 -1920).** Prezentă la această Conferinţă, România a acţionat pentru obţinerea confirmării pe plan internaţional a hotărârilor adoptate în cursul anului 1918 de poporul român privind iaurirea statului naţional unitar român. Conferinţa păcii de la Paris era chemată să dea consacrare juridică internaţională noului statut teritorial si politic al statului român, prin recunoasterea principiului naţionalităţilor si al autodeterminării popoarelor, prin respectarea drepturilor legitime ale poporului român asupra teritoriului său naţional.

În practică însă lucrurile s-au dovedit a fi mult mai complicate si dificile. Desi, potrivit tratatului din 4/17 august 1916, România trebuia să se bucure la Conferinţa păcii de drepturi egale cu celelalte ţări semnatare, ea a fost inclusă în rândul statelor cu „interese limitate", putând participa la dezbateri numai atunci când era invitată, dreptul de decizie aparţinând „Consiliului celor Patru" (Marea Britanic, Franţa, Italia si SUA), în Comisia teritorială, inclusiv în Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România, delegaţii români nu au fost admisi.

După ample discuţii, începute în Comisia teritorială la 11 februarie 1919, Consiliul Suprem a stabilit, la 11 iunie 1919, graniţa dintre România si Ungaria, iar la 13 iunie 1919, cea dintre România si Regatul Sârbo-Croato-Sloven, prin care se recunostea actul istoric al unirii Transilvaniei cu România.

Marile Puteri au pregătit **tratatul de pace cu Germania** fără a îngădui delegaţiei române să-si exprime punctul de vedere, desi armata română purtase lupte grele cu cea germană în anii 1916-1917, împotriva căreia repurtase strălucitele victorii de la Mărăsti, Mărăsesti si Oituz, iar

România avusese de suportat jaful ocupanţilor germani si uriase pierderi materiale. Delegaţia română, ca si cele ale altor state mici, a fost nevoită să semneze tratatul de pace cu Germania, la *Versailles,* în ziua de 28 iunie 1919, fără să-1 fi putut studia si formula observaţii.

Deoarece „Consiliul celor Patru" intenţiona să procedeze într-o manieră similară si în privinţa celorlalte tratate, în mai 1919, Ion I.C.Brătianu, seful delegaţiei române, a luat iniţiativa unei note verbale colective adresate lui Georges Clemenceau, presedintele Conferinţei de pace, de către delegaţiile română, polonă, sârbă, cehoslovacă si greacă, prin care se cerea ca proiectele tratatelor să le fie communicate din timp, pentru a le putea analiza. Dar Consiliul a acceptat să prezinte, la 29 mai, doar un rezumat al proiectului tratatului de pace cu Austria, urmând ca a doua zi să remită delegaţiei austriece textul complet al acestuia, în urma unui nou protest, adresat de Ion I.C.Brătianu în numele delegaţiilor menţionate, s-a obţinut amânarea pentru 2 iunie a remiterii proiectului către delegaţia Austriei. Documentul conţinea unele clauze menite să faciliteze amestecul Marilor Puteri în treburile interne ale României. Astfel, sub pretextul grijii pentru respectarea drepturilor minorităţilor naţionale, Marile Puteri îsi rezervau libertatea de a decide măsurile *„pe care le vor crede necesare"* pentru a ocroti drepturile si interesele acestor minorităţi. De asemenea, România era obligată să semneze o convenţie prin care acorda, timp de 5 ani, *„liberul tranzit"* pentru toate mărfurile, mijloacele de transport si supusii „Puterilor Aliate si Asociate", fără nici un fel de vamă.

în cuvântul rostit la sedinţa plenară a statelor aliate asupra proiectului de tratat, si într-un memoriu adresat Consiliului, Ion I.C.Brătianu afirma că România este hotărâtă să asigure drepturi minorităţilor, dar că ea nu poate să primească un regim special, la care nu erau constrânse toate statele suverane. Totodată, el a arătat că România era gata să ia măsurile necesare pentru a usura tranzitul si a dezvolta comerţul cu celelalte naţiuni, în conformitate cu legislaţia sa internă.

întrucât Consiliul nu a acceptat obiecţiile formulate, Ion. I.C.Brătianu a părăsit, la 2 iulie 1919, Conferinţa păcii, în ziua de 10 septembrie, Marile Puteri au semnat **tratatul de pace cu Austria,** la Saint Germain en Laye, punând România în faţa faptului împlinit. In urma notelor ultimative ce i s-au adresat, de a semna fără discuţii si fără rezerve tratatul, Ion I.C. Brătianu si-a dat demisia din fruntea guvernului României. După noi presiuni diplomatice - care au mers până la ameninţarea cu excluderea delegaţiei

române de la Conferinţa păcii - la 10 decembrie 1919, guvernul prezidat de Alexandru Vaida-Voevod a semnat tratatul de pace cu Austria. Tratatul consfinţea autodeterminarea popoarelor, dezagregarea monarhiei habsbur-gice si recunostea unirea Bucovinei cu România, în acelasi timp, el oferea o bază legală pentru amestecul Marilor Puteri în treburile interne ale statelor succesorale, inclusiv ale României. La 18 decembrie 1919, Marile Puteri au trasat frontiera dintre România si Polonia, care a fost acceptată de cele două ţări.

în ziua de 10 decembrie 1919, România a semnat la Neuilly sur Seine **tratatul de pace cu Bulgaria,** care stabilea că hotarul dintre cele două ţări era cel fixat în 1913.

Vii discuţii a suscitat proiectul tratatului de pace cu Ungaria, deoarece delegaţia maghiară, precum si unele cercuri politice si financiare din Marea Britanic, Franţa, Italia si din alte ţări se pronunţau împotriva destrămării Ungariei „milenare". Pe de altă parte, delegaţia română, susţinută de numerosi lideri politici, a demonstrat pe bază de date concrete, faptul că Transilvania este un străvechi teritoriu românesc, că populaţia acesteia si-a exprimat în cadrul Adunării Naţionale de la Alba lulia din l decembrie 1918 hotărârea de a se uni cu România.

în 1919 a avut loc un **conflict armat între România si Ungaria.** Guvernul comunist de la Budapesta - acţionând de comun acord cu cel bolsevic de la Moscova - a refuzat să-si retragă trupele din Transilvania si a atacat armata română, aflată în munţii Apuseni, în urma unor lupte grele (16 - 18 aprilie), atacul a fost respins, iar la 20 iulie armata română a trecut la o contraofensivă, ocupând Budapesta la 2 august. După restabilirea ordinei, trupele române s-au retras în limitele teritoriului naţional.

Tratatul de pace cu Ungaria, a fost semnat la **Trianon,** în ziua de 4 iunie 1920. Prin acest tratat se recunoaste unirea Transilvaniei cu România. Cu acelasi prilej a fost iscălit un tratat care - ca si în cazul celui cu Austria -conţinea prevederi speciale privind „liberul tranzit" si minorităţile.

La 28 octombrie 1920, România, pe de o parte, si Marea Britanie, Franţa, Italia si Japonia, de cealaltă, au semnat **tratatul de la Paris** prin care se recunostea unirea Basarabiei cu România.

Desi, în ansamblul lor, tratatele de pace încheiate au purtat amp enta Marilor Puteri învingătoare, acestea au luat în consideraţie situaţia de fapt a prăbusirii Imperiului habsburgic si a celui ţarist, pe ruinele cărora au apărut

state noi, iar altele - între care si România - si-au întregit unitatea teritorială.

Marile Puteri si-au asigurat posibilitatea de a interveni în treburile politice si în viaţa economică a României, au impus clauze care au apăsat greu asupra poporului român. România a trebuit să preia 500 milioane coroane aur din datoria fostei monarhii habsburgice, să plătească un miliard de coroane aur reprezentând contravaloarea bunurilor statului austriac si maghiar rămase pe teritoriile Bucovinei si Transilvaniei, să achite suma de 230 milioane franci drept „cotă de eliberare".

în mod firesc, România avea dreptul la **despăgubiri de război** din partea statelor inamice care i-au jefuit teritoriul în timpul ocupaţiei din 1916 - 1918. Desi pierderile României se cifrau la 72 miliarde lei aur, Comisia reparaţiilor - constituită pe baza deciziilor Coferinţei de Pace de la Paris -i-a recunoscut doar 31 miliarde lei aur. Conferinţa de la Spa, din iulie 1920, a hotărât ca România să primească 1,1% din reparaţiile germane si 10,55% din reparaţiile Orientale (exigibile de la Austria, Ungaria si Bulgaria). Acordurile ulterioare - „planul Dawes", „planul Young", conferinţa de la Haga - au făcut ca România să nu primească din partea nici unui stat fost inamic suma integrală a despăgubirilor ce i se cuveneau.

După ratificarea internaţională a actelor de Unire din 1918, politica externă a guvernelor a fost orientată, în întreaga perioada interbelică, spre stabilirea unor relaţii de colaborare cu toate statele, apărarea unităţii si integrităţii teritoriale a României, realizarea unui sistem de alianţe vizând menţinerea păcii si combaterea revizionismului, asigurarea securităţii pentru toate statele. Această orientare politică corespundea intereselor fundamentale ale poporului român.

în ansamblul raporturilor internaţionale de la sfârsitul primului război mondial un loc important 1-au ocupat problemele navigaţiei pe Dunăre si prin strâmtorile Mării Negre. **Statutul definitiv al Dunării,** semnat la Paris în ziua de 23 iulie 1921, prevedea că navigaţia pe acest fluviu era liberă si deschisă tuturor pavilioanelor, în condiţii de perfectă egalitate. Din organele create cu acest prilej, făceau parte, pe lângă statele riverane, Marea Britanic, Franţa si Italia, care si-au asigurat un rol preponderent în controlul navigaţiei pe fluviu.

Convenţia de la Lausanne (24 iulie 1923) privind **regimul strâmtorilor Mării Negre** - Bosfor si Dardanele - stipula demilitarizarea acestora si libera navigaţie pentru toate vasele comerciale ale tuturor

statelor, atât în timp de pace, cât si în timp de război; totodată, se prevedea că statele neriverane Mării Negre nu puteau să intre prin strâmtori cu mai multe nave decât cuprindea flota celui mai puternic stat riveran. In Comisia internaţională a strâmtorilor a fost aleasă si România.

în iulie 1919 s-a creat **Societatea Naţiunilor,** din rândul căreia România făcea parte ca membru fondator. Această organizaţie internaţională avea menirea de a acţiona pentru evitarea unei noi conflagraţii mondiale si apărarea păcii. Pactul Societăţii Naţiunilor, care prevedea angajamentul statelor membre de a respecta si menţine integritatea teritorială si independenţa politică a celorlalte state, oferea României o garanţie cuprinzătoare pentru apărarea statu-quo-ului său teritorial si politic.

România a acţionat în sensul cresterii rolului acestei organizaţii în viaţa internaţională, militând pentru adoptarea unor măsuri concrete de dezarmare, de descurajare a forţelor revizioniste, în iunie 1932, Comitetul pentru dezarmare morală a adoptat punctul de vedere românesc, cuprins în „Memorandumul Pella", privind adaptarea legislaţiilor naţionale la cerinţele fundamentale ale vieţii internaţionale. Ca o expresie a preţuirii de care se bucura politica externă a României, reprezentanţii acesteia au fost alesi în conducerea unor organisme ale Societăţii Naţiunilor, iar Nicolae Titulescu a îndeplinit, doi ani consecutiv, în 1930 si 1931, funcţia de presedinte al Adunării generale a acestui mare for internaţional.

Acţionând în spiritul Pactului Societăţii Naţiunilor, România a iniţiat sau a contribuit la realizarea unor **alianţe bi si multilaterale.** Astfel, la 3 martie 1921 a fost semnată **Convenţia de alianţă dintre România si Polonia,** prin care cele două state se angajau să se ajute reciproc în cazul unui atac neprovocat la graniţa de Răsărit; tratatul a fost reînnoit la 26 martie 1926, când a căpătat si un conţinut mai larg, prevăzând ajutorul mutual în cazul oricărei agresiuni externe.

Exponentul cel mai autorizat al diplomaţiei românesti din perioada imediat următoare primului război mondial a fost Take lonescu, care a militat pentru crearea unui sistem de alianţe cuprinzând Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia si Grecia, a unui bloc „de la Marea Baltică la Marea Egee", care să se opună oricăror acţiuni revizioniste. Dar contradicţiile dintre Polonia si Cehoslovacia, precum si dintre Iugoslavia si Grecia au făcut ca planul său să nu reuseascâ, în faţa acestei situaţii, ministrul român s-a raliat lui Eduard Benes, aducându-si contribuţia la

realizarea unui sistem de alianţe bilaterale între Cehoslovacia, România si Iugoslavia, cunoscut sub numele de Mica înţelegere. Creata în iunie 1921, **Mica înţelegere** îsi propunea să promoveze o largă colaborare cu toate ţările, pe baza respectării independenţei si suveranităţii naţionale, a statu-quo-ului teritorial consfinţit prin tratatele de pace de la Trianon si Neuilly. Mica înţelegere a fost prima alianţă cu caracter regional constituită în Europa după primul război mondial, care se baza pe Pactul Societăţii Naţiunilor si urmărea să creeze un climat de pace si securitate în centrul si sud-estul Europei.

O coordonată fundamentală a politicii externe a României a constituit-o continuarea orientării tradiţionale spre Franţa si Marea Britanic. La 10 iunie 1926 a fost semnat **tratatul de alianţă dintre România si Franţa,** potrivit căruia, în cazul unui atac neprovocat, cele două ţări se vor consulta asupra măsurilor ce trebuia luate în scopul „salvgardării intereselor legitime naţionale si al menţinerii ordinii stabilite prin tratatele de pace".

în cadrul aceleiasi politici, de apărare a păcii si statu-quo-ului teritorial, se înscrie tratatul din 17 septembire 1926, dintre **Italia si România,** prin care aceste state se angajau să se ajute reciproc în căzui unui atac neprovocat din partea unei terţe părţi. Dar, semnarea de către Italia a tratatului de alianţă cu Ungaria din 5 aprilie 1927, în care se punea deschis problema revizuirii graniţelor, precum si spijinirea revizionismului horthyst de către Mussolini au făcut ca tratatul româno-italian să-si piardă eficienţa si apoi, în 1934, chiar valabilitatea.

România a militat pentru statornicirea unor relaţii de **bună vecinătate** cu toate statele. Raporturile sale cu Iugoslavia, Cehoslovacia si Polonia, concretizate si în tratatele menţionate, au cunoscut o largă dezvoltare. Relaţiile cu **Bulgaria** s-au reluat imediat după încheierea tratatului de pace, fiind impulsionate de vizita primului ministru bulgar Stamboliiski în România (ianuarie 1921). în octombrie 1920 au fost reluate relaţiile diplomatice si consulare cu **Ungaria,** dar politica revizionistă promovată de guvernul de la Budapesta, intensa propagandă ostilă României desfăsurată de revizionistii maghiari pe plan internaţional au făcut ca relaţiile dintre cele două ţări să se dezvolte lent si într-o atmosferă de suspiciune reciprocă.

în ceea ce priveste raporturile **româno-sovietice,** acestea fuseseră rupte în ianuarie 1918 din iniţiativa părţii sovietice, în nota trimisă cu acel prilej guvenului român, Consiliul Comisarilor Poporului al Rusiei făcea'

cunoscut că a hotărât să declare sechestrat pentru oligarhia română depozitul de aur al României păstrat la Moscova. Puterea sovietică îsi asuma răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român.

Este de remarcat faptul că România - în pofida presiunilor făcute de Franţa si Marea Britanic - nu s-a alăturat intervenţiei militare împotriva statului sovietic. In 1920-1924 s-au iniţiat unele contacte vizând normalizarea relaţiilor între România si Rusia (Uniunea) Sovietică. Astfel, la începutul anului 1920, între primul ministru român, Alexandai Vaida-Voevod, si comisarul poporului pentru afaceri externe, Gheorghi V.Cicerin, a avut loc un schimb de radiograme, convenindu-se asupra iniţierii unor tratative directe între cele două ţări, care însă n-au mai avut loc. Tatonări similare s-au înregistrat si în 1921, fără a se ajunge la rezultate concrete. In martie 1924 s-a organizat o conferinţă româno-sovietică la Viena, capitala Austriei, care a esuat însă datorită faptului că Uniunea Sovietică a refuzat să recunoască actul unirii Basarabiei cu România.

Un moment important în viaţa internaţională 1-a reprezentat **Pactul de la Paris (Briand-Kellogg)** din 27 august 1928, primul tratat internaţional care a interzis recurgerea la război pentru rezolvarea diferendelor internaţionale; statele semnatare se angajau să rezolve problemele dintre ele exclusiv prin mijloace pasnice. Guvernul român a aderat la acest pact, după care a semnat **protocolul de la Moscova,** din 9 februarie 1929, prin care România, Uniunea Sovietică, Polonia, Estonia si Letonia se angajau să-1 pună imediat în vigoare în raporturile reciproce.

Instaurarea hitlerismului la putere în Germania, în ianuarie 1933, a însemnat oficializarea politicii de revansă teritorială si de revizuire a tratatelor de pace de la Versailles de către una din Marile Puteri europene. Celelalte state revizioniste - în primul rând Ungaria - erau încurajate în acţiunea lor vizând sfărâmarea sistemului de la Versailles.

în noile condiţii, România a militat pentru crearea unui sistem de **securitate colectivă** în Europa, cresterea rolului Societăţii Naţiunilor, întărirea alianţelor existente si crearea altora noi. Exponentul cel mai autorizat al acestei orientări politice a fost Nicolae Titulescu, care a deţinut funcţia de ministru de externe al României în anii 1932-1936.

In februarie 1933 a fost semnat, la Geneva, **Pactul de reorganizare a Micii înţelegeri** de către ministrii de externe ai României, Cehoslovaciei si Iugoslaviei, respectiv Nicolae Titulescu, Eduard Benes si Bogoliub 64

Jevtic, potrivit căruia se crea un Consiliu Permanent, asistat de un Consiliu Economic, fapt care a întărit această alianţă cu caracter antirevizionist.

După ample negocieri, s-a constituit **înţelegerea Balcanică,** prin Pactul semnat la Atena, în ziua de 9 februarie 1934, de reprezentanţii Greciei, României, Iugoslaviei si Turciei, înţelegerea - deschisă adeziunii oricărui stat balcanic dornic de colaborare pe baza respectării principiilor Societăţii Naţiunilor, a prevederilor tratatelor de pace - a militat si pentru consolidarea securităţii, prin eliminarea posibilelor prilejuri de dezacord între statele din zonă, pentru garantarea reciprocă a frontierelor balcanice.

La 3 iulie 1933, România a semnat, la Londra, **Convenţia de definire a agresiunii si a teritoriului,** la elaborarea căreia a contribuit din plin si Nicolae Titulescu. Acest document consolida, din punct de vedere juridic internaţional, situaţia României, întrucât prevedea că prin teritoriu se înţelege teritoriul asupra căruia un stat îsi exercită în fapt autoritatea. Această definiţie îl determina pe Nicolae Titulescu să aprecieze că era o nouă confirmare a apartenenţei Basarabiei la România, în virtutea aceluiasi principiu - de consolidare a securităţii si a statu-quo-ului teritorial si a păcii generale - România a aderat la Pactul de neagresiune si conciliaţiune semnat la **Rio de Janeiro** (10 octombrie 1933).

Negocierile dintre Nicolae Titulescu si Maksim Litvinov au dus la stabilirea **relaţiilor diplomatice între România si URSS,** în ziua de 9 iunie 1934. Cu acest prilej, cei doi ministri de externe au avut un schimb de scrisori, care cuprindeau angajamente solemne vizând garanţia reciprocă a respectării suveranităţii naţionale si independenţei politice, neamestecul în treburile interne, anagajamentul de a nu permite existenta si activitatea pe teritoriul propriu a unor organizaţii ce-si propuneau lupta armată împotriva celuilalt stat. Militând pentru realizarea **securităţii colective** a statelor europene, Nicolae Titulescu a contribuit la realizarea pactelor de asistenţă mutuală între Franţa, URSS si Cehoslovacia. Următorul pas trebuia să fie pactul de asistenţă mutuală între România si URSS, pentru încheierea căruia Nicolae Titulescu primise mandat din partea guvernului român în anul 1935. Au urmat negocieri între Nicolae Titulescu si Maksim Litvinov, s-a perfectat un protocol la 21 iulie 1936.

Aceste tratative aveau loc pe fondul deteriorării tot mai accentuate a situaţiei internaţionale. Acţiunile agresive ale statelor revizioniste si politica conciliatoristă a guvernelor Franţei si Marii Britanii au avut consecinţe negative pentru pacea mondială. Atacul Italiei asupra Etiopiei în 1935 si

ocuparea zonei Rhénane de către Germania în 1936 au dus la esuarea politicii de securitate colectivă.

Deasupra Europei se adunau nori negri, care prevesteau declansarea unei noi conflagraţii mondiale.

b) Nicolae Titulescu - activitatea diplomatică

De-a lungul timpului, românii au avut mari diplomaţi, între care David Corbea Ceausul, Nicolae Milescu Spătarul, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Take lonescu, Grigore Gafencu, Mihai Antonescu, Corneliu Mănescu, Stefan Andrei. Din rândul acestora se detasează - prin pregătirea intelectuală si prestigiul internaţional - Nicolae Titulescu, personalitate care si-a pus amprenta asupra politicii externe a României din perioada interbelică.

Absolvent al Facultăţii de Drept din Paris, cunoscută prin calitatea si exigenţa dascălilor săi, Nicolae Titulescu a dobândit cunostinţe solide, pe care le-a transmis, pentru un timp, si studenţilor români, în calitatea sa de profesor la Universitatea din lasi si la cea din Bucuresti. Apoi, pe măsură ce viaţa - mai ales dinamica vieţii internaţionale - impunea abordări noi, Nicolae Titulescu a devenit el însusi un creator în domeniu, impunându-se atât prin contribuţiile teoretice, cât si prin activitatea sa practică.

Prin inteligenţa si puterea sa de muncă, prin perseverenţa cu care îsi promova ideile si acţiunile, prin calităţile sale de orator, care-1 ajutau să-si convingă auditoriul, Nicolae Titulescu s-a impus rapid în viaţa politică a României. Debutul datează din 1913, când a rostit un impresionant discurs de la tribuna Adunării Deputaţilor. A doua zi, Take lonescu, marele om politic si orator, scria în ziarul *La Roumanie:* „Un mare, un extraordinar talent s-a ridicat la tribuna românească, si acest talent este al nostru. Nu numai că Titulescu a făcut ieri începutul cel mai strălucitor în istoria elocinţei parlamentare a României, dar acest început 1-a clasat deopotrivă gânditor si orator".

Nicolae Titulescu s-a afirmat în viaţa politică într-o perioadă complexă din istoria românilor, când în prim-plan se afla desăvârsirea unităţii naţionale. Izbucnirea primului război mondial, în iulie 1914, punea în faţa clasei politice din România problema de a opta între cele două tabere aflate în conflict: Antanta si Puterile Centrale. Opţiunea era dificilă, deoarece Rusia (care făcea parte din Antanta) anexase Basarabia, iar Austro-Ungaria (o forţă de bază a Puterilor Centrale) stăpânea Transilvania

si Bucovina. Nicolae Titulescu a participat la marile manifestaţii din anii 1914-1916, cerând intrarea României în război alături de Antanta, pentru eliberarea fraţilor din Transilvania si Bucovina. A rostit cuvinte memorabile, precum cele din 1915: „Ardealul nu e numai inima României politice; priviţi harta: Ardealul e inima României geografice. Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e scoala care i-a făcut neamul, e farmecul care i-a susţinut viaţa."

Vestea intrării României în război, în august 1916, i-a umplut inima de bucurie. Dar, foarte curând, bucuria s-a transformat în amărăciune, ca urmare a înfrângerilor suferite de armata română si a ocupării Olteniei, Munteniei si Dobrogei de către trupele Puterilor Centrale. Au urmat marile victorii din vara anului 1917, de la Mărăsti, Mărăsesti si Oituz; apoi din nou, o perioadă grea, determinată de iesirea Rusiei din război, în noiembrie 1917. După încheierea păcii de la Buftea - Bucuresti (mai 1918), Nicolae Titulescu a plecat la Paris, unde 1-a sprijinit pe Take lonescu în întemeierea Consiliului Naţional Român si propagarea intereselor României în rândul opiniei publice europene.

Anul 1918, început sub negre auspicii, a devenit unul dintre cei mai luminosi din istoria românilor. Prăbusirea celor două mari imperii multinaţionale - rus si habsburgic - a facilitat înfăptuirea integrală a aspiraţiilor naţionale ale românilor. Astfel, la 27 martie, Sfatul Ţării, întrunit la Chisinău, a decis Unirea Basarabiei cu România; la 28 noiembrie, Congresul general al Bucovinei, convocat la Cernăuţi, a votat unirea acesteia cu patria mamă, iar la l decembrie, Marea Adunare Naţională de la Alba lulia a hotărât unirea Transilvaniei cu România. S-a făurit astfel statul naţional unitar, prin voinţa liber exprimată a românilor din teritoriile respective, dar si prin sacrificiul militar făcut de Vechiul Regat.

Noile graniţe urmau să fie confirmate prin tratate internaţionale la **Conferinţa păcii** de la Paris. Nicolae Titulescu a făcut parte din delegaţia României la această Conferinţă, a negociat tratatul de pace cu Ungaria, pe care 1-a semnat în ziua de 4 iunie 1920 în palatul Trianon. Si-a legat astfel numele de unul dintre cele mai importante acte din istoria României.

în iulie 1920, Nicolae Titulescu a condus delegaţia română la **Conferinţa de la Spa,** unde s-au stabilit reparaţiile de război datorate de Germania si aliaţii ei; cu toate eforturile depuse, el nu a putut obţine pentru România mai mult de 1% din reparaţiile germane si de 10,5% din cele orientale (datorate de Austria, Ungaria si Bulgaria).

După 1919, politica externă a României a fost orientată spre Franţa si Marea Britanic, spre afirmarea si consolidarea Societăţii Naţiunilor, ca o chezăsie a menţinerii păcii si *statu-quo-u\ui* teritorial, stabilit prin tratatele de pace. Nicolae Titulescu a fost unul dintre artizanii acestei politici, în 1922 a fost numit **ministrul României la Londra** si reprezentantul ţării noastre la Societatea Naţiunilor. A stabilit relaţii extrem de utile în lumea diplomatică, a putut cunoaste psihologia marilor puteri, precum si a celor mici, a depistat, de la început, contradicţiile franco-engleze si impactul lor asupra evoluţiei vieţii internaţionale.

Astfel, în 1922, Titulescu a devenit o personalitate reprezentativă a diplomaţiei românesti si europene; timp de un deceniu si jumătate va avea un cuvânt greu de spus pe arena internaţională. Prin capacitatea si puterea sa de influenţă, el a determinat politica ţării, impunându-si adesea punctele de vedere chiar în faţa titularului Ministerului de Externe. Un ziar care apărea la Geneva scria la începutul anilor '30: „Titulescu nu este un simplu diplomat. El este de mai mulţi ani seful *in partibus* al diplomaţiei ţării sale. Nimic uimitor în aceasta, deoarece domnul Titulescu cunoaste întreaga Europă si a fost amestecat în toate negocierile mari de după războiu, a fost consultat cu regularitate de către conducătorii săi. De la Bucuresti la resedinţa domnului Titulescu, telefonul funcţionează ziua si noaptea".

într-adevăr, în calitate de **reprezentant al României la Societatea Naţiunilor,** a participat la toate sesiunile Adunării Generale si la elaborarea rezoluţiilor acesteia. S-a considerat „un soldat al ţării mele în transeele păcii" si de aceea a susţinut cu îndârjire interesele României. A facut-o cu convingere, dar si cu eleganţă. Pentru el, argumentele primau - istorice, geografice, morale etc. - si de aceea, discursurile sale erau urmărite cu un deosebit interes, iar efectul lor era impresionant.

Cunostea la perfecţie patru limbi de circulaţie internaţională -franceza, engleza, germana, italiana - si se adresa preopinentului „pre limba lui", efectul asupra adversarului fiind adesea devastator. Un colaborator al său, Alexandru Duiliu Zamfirescu, scria: „Jovialitatea sa naturală putea la nevoie să facă loc mâniei, reală sau simulată, cu un sirag de argumente rostogolite, de acuzări vijelioase ca apele mari, încât însăsi oratori încercaţi ai' forurilor internaţionale de mai târziu se scuturau înfundându-si capul în umeri de parcă îi lovea grindina." Această extraordinară „forţă de izbire" nu era doar expresia talentului oratoric, ci si al unei capacităţi de argumentare dusă până la ultimele resorturi. Sub

aparenţa unor intervenţii spontane, impuse de o anumită situaţie concreta, se afla o temeinică documentare, desfăsurată pe parcursul multor zile, săptămâni si chiar luni. De aceea, Titulescu nu a fost prins niciodată pe „picior gresit".

Cunoscându-si foarte bine adversarii, pregătindu-se din timp pentru ripostă, Titulescu astepta momentul potrivit pentru a interveni. El însusi mărturisea că datoria sa era „să aduc aici fapte precise si documentate si să nu mă las ispitit, oricare ar fi rolul ingrat care astfel îmi revine, de formule înflăcărate, care pot să emoţioneze, dar care niciodată nu luminează."

Au devenit celebre duelurile lui cu contele Appony, ministrul de externe al Ungariei, care nu o dată a rămas fără replică. Confruntarea politică a fost extrem de dură, dar niciodată Titulescu nu 1-a considerat pe Appony un dusman personal al său. Spre surprinderea multora, după un schimb de replici extrem de dure rostite în sala de sedinţe a forului de la Geneva, cei doi mari diplomaţi se retrăgeau la bufet unde-si serveau, la aceeasi masă, cafeaua.

Titulescu aprecia că Societatea Naţiunilor avea un rol decisiv în menţinerea păcii si rezolvarea prin negocieri a tuturor problemelor litigioase, împreună cu alţi diplomaţi, care făceau parte din aceeasi lojă masonică, Titulescu s-a implicat profund în viaţa acestei organizaţii, ajungând una dintre personalităţile de frunte ale diplomaţiei europene si chiar mondiale. De aceea, nu a fost surprinzător faptul că, în septembrie 1930, si-a pus candidatura la funcţia de **presedinte al Adunării Generale a Societăţii Naţiunilor.** Succesul a fost deplin. A întrunit 46 de voturi din cele 50 exprimate, desi îi erau suficiente 26 (jumătate plus unul). Rezultatul exprima - după cum aprecia reprezentantul Venezuelei - „mărturia simpatiei pe care persoana sa a găsit-o printre noi. Este totodată un omagiu adus înaltelor sale calităţi personale si sentimentelor cu care a colaborat atâţia ani la munca Societăţilor Naţiunilor". A fost reales pentru a doua oară, în octombrie 1931, cu unanimitatea voturilor. Un ziar englez scria cu acel prilej că „alegerea lui Titulescu ca presedinte al Adunării doi ani succesivi este fără precedent si împotriva tradiţiei Ligii. Este un tribut de cinste personală care-1 aduce pentru modul remarcabil în care a condus si a controlat Adunarea de anul trecut."

Evident, calităţile excepţionale ale lui Titulescu au avut un rol extrem de important în alegerea sa în cea mai înaltă demnitate existentă atunci pe plan internaţional. Dar, în acelasi timp, era si expresia noului statut

geopolitic dobândit de România după 1918, când a devenit o ţară de mărime medie pe plan european si cu o politică externă activă si constructivă.

Abandonând, încă din 1921, activitatea în cadrul unui partid politic, N. Titulescu a cultivat relaţii amicale atât cu guvernanţii, cât si cu opoziţia. Când venea în ţară fôcea vizite tuturor liderilor politici, cu cei mai mulţi discutând la „per tu" si „măi", fapt ce crea o notă de intimitate si prietenie. Devenise o **personalitate emblematică;** astfel, în momente critice pentru viaţa politică, numele său era evocat ca al unui „salvator". Potrivit unor informaţii, în 1927, după moartea regelui Ferdinand, când tronul a revenit unui copil de sase ani, tutelat de o Regenţă, Ion I. C. Brătianu, presedintele Partidului National-Liberal si al Consiliului de Ministri, se gândea la proclamarea Republicii si alegerea lui Nicolae Titulescu în funcţia de presedinte, în timpul crizelor guvernamentale din 1928 si 1931, Nicolae Titulescu a fost solicitat să prezideze un guvern de „uniune naţională". Nu a ocupat asemenea demnităţi, preferând să se consacre politicii externe, unde -avea deplină libertate de miscare.

Nicolae Titulescu era deplin constient de valoarea sa si pretindea să fie consultat în toate problemele de politică externă. Atunci când a fost ocolit, nu a ezitat să provoace o criză guvernamentală. Astfel, în octombrie 1932, Alexandru Vaida-Voevod, presedintele Consiliului de Ministri, a iniţiat tratative cu guvernul sovietic, iară să-1 fi anunţat pe Titulescu. îndată ce a aflat, acesta si-a prezentat demisia din funcţiile publice pe care le deţinea. Deoarece conflictul era puternic mediatizat în presa internă si internaţională, Vaida a fost nevoit să prezinte demisia guvernului pe care-1 prezida, în noul guvern, condus de luliu Maniu, funcţia de **ministru de externe** al României era ocupată de Nicolae Titulescu, pe care acesta o va deţine până în august 1936.

Nicolae Titulescu s-a dovedit un ministru extrem de exigent. El afirma că ministerul pe care-1 conducea „nu era un salon, ci un stup de albine harnice", în acest spirit, a desfiinţat sistemul înaintărilor automate si a introdus concursul ca bază a oricărei promovări; prezida el însusi comisiile de concurs, punând accentul pe pregătirea profesională, inteligenţa si aptitudinile candidatului. A stabilit si un mod de comportare a diplomatului român, cu prevederi foarte riguroase, de la obligaţiunile zilnice până la persoanele cu care se putea căsători.

Ca ministru de externe al României, Nicolae Titulescu si-a petrecut cea mai mare a timpului în străinătate, fiind într-un contact permanent cu

lideri politici europeni, cunoscând „la faţa locului" stările de spirit, depistând la vreme orice miscare diplomatică si putând interveni la timp si eficient. A desfăsurat o „diplomaţie preventivă", evitând astfel ca România să fie pusă în faţa „faptului împlinit".

în concepţia sa, „orice politică externă serioasă se întemeiază pe bune **raporturi cu statele vecine".** In acest sens a acţionat pentru dezvoltarea unor relaţii strânse cu Iugoslavia, Cehoslovacia si Polonia, pentru normalizarea raporturilor cu Ungaria, Bulgaria si Uniunea Sovietică. A adus o contribuţie esenţială la consolidarea Micii înţelegeri, la întemeierea si afirmarea înţelegerii Balcanice. A avut un rol decisiv în stabilirea relaţiilor diplomatice între România si Uniunea Sovietică, în 1934. A vizitat Budapesta si Sofia, căutând să netezească asperităţile dintre ţara noastră si vecinul din Vest si cel din Sud.

Alianţa cu Franţa era pentru Nicolae Titulescu un factor esenţial în lupta pentru menţinerea „sistemului de la Versailles". Această opinie era împărtăsită de aproape întreaga clasă politică românească si avea o îndelungată tradiţie, întemeiată pe afinităţile de origine, limbă, cultură. De aceea, Titulescu declara fără ezitare: „Nu cunosc prietenie mai dezinteresată ca aceea ce stă la baza raporturilor franco-romane". Dar el nu înţelegea ca România să se afle la remorca Franţei. Atunci când constata unele abateri ale diplomaţiei franceze de la litera si spiritul tratatelor de pace, Titulescu nu ezita să intervină energic, atrăgând atenţia asupra faptului că România nu putea accepta asemenea „derapaje". El stia că „pacea este indivizibilă" si că orice concesie făcută într-o anumită zonă putea avea consecinţe imprevizibile asupra întregului continent. Semnificativă este reacţia sa faţă de propunerea lui Mussolini, din februarie 1933, privind încheierea *pactului celor patru",* prin care Italia, Germania, Franţa si Marea Britanic se angajau să colaboreze pentru reglementarea tuturor chestiunilor europene, inclusiv în privinţa unor eventuale revizuiri teritoriale. Reacţia lui Nicolae Titulescu - împuternicit de toate statele Micii înţelegeri - a fost extrem de vehementă. El nu a ezitat să declare: „Dacă Franţa renunţă la sfânta sa misiune de protectoare a micilor puteri ne vom lipsi de ea! Nu suntem într-atât de părăsiţi de zei încât să nu mai putem găsi prietenii mai loiale si mai curajoase. Si chiar de-ar fi să rămânem singuri, nu ne vom închina în faţa deciziei clubului păcii al vostru. Iar eu, eu am misiunea să vă previn în mod caritabil că revizuirea tratatelor va aduce
războiu, urmat de bolsevizarea Europei".

Titulescu devenise exponentul tuturor forţelor pacifiste si antirevizioniste din Europa. Constient de acest rol, el intra fără a cere audienţă în biroul ministrului de externe al Marii Britanii ori în cel al ministrului Franţei, nu ezita să ridice tonul atunci când reprezentanţii acestor mari democraţii nu ţineau seama de interesele statelor mici si erau gata să facă tranzacţii oneroase pe seama lor, călcând în picioare tratatele si convenţiile internaţionale. Apusese demult vremea când un Ion C. Brătianu, însoţit de Mihail Kogălniceanu, erau admisi la un Congres internaţional - cel de la Berlin din 1878 - pentru a fi „auziţi, dar nu ascultaţi". Acum, glasul lui Nicolae Titulescu era si „auzit si ascultat". Primul ministru Edouard Daladier a fost nevoit să declare la 6 aprilie 1933 că Franţa „rămâne fidelă principiului egalităţii naţiunilor, egalitate care implică asocierea la toate negocierile statelor interesate". Recunoscând calităţile si rolul european al lui Nicolae Titulescu, Edouard Herriot avea să aprecieze: „Acest ministru al unei ţări mici face o politică în stil mare. Ce om uimitor!"

Instalarea lui Hitler la putere în Germania în ianuarie 1933 si adoptarea revizionismului ca principală orientare politică a unuia dintre cele mai mari state europene, a ridicat în faţa susţinătorilor „sistemului de la Versailles" problema găsirii căilor si mijloacelor de menţinere a păcii. Din această perspectivă a apărut ideea **securităţii colective** al cărei susţinător înflăcărat a fost Nicolae Titulescu.

Pe această linie s-a înscris *Convenţia pentru definirea agresorului si a agresiunii,* semnată la Londra în iulie 1933. Nicolae Titulescu a stăruit si a obţinut o definiţie de teritoriu: „Prin teritoriu trebuie să se înţeleagă teritoriul asupra căruia un stat îsi exercită de fapt autoritatea". Ministrul de externe român aprecia că astfel se făcuse un pas important spre recunoasterea de către Uniunea Sovietică a apartenenţei Basarabiei la România.

Titulescu s-a ridicat cu hotărâre împotriva politicii de revizuire a graniţelor, atrăgând atenţia asupra faptului că **„revizuirea înseamnă război".** Evident, el avea în vedere, înainte de toate, situaţia României, într-un discurs rostit în Adunarea Deputaţilor, la 4 aprilie 1934, Nicolae Titulescu afirma: „Izvorâtă din poruncile unităţii noastre naţionale, politica noastră externă are ca scop principal păstrarea ei, iar ca metodă constantă de lucru, coordonarea progresivă a acţiunii noastre cu cea a statelor cu interes comun, până la integrarea ei în grupuri internaţionale, din ce în ce mai mari. De la naţional prin regional la universal, iată lozinca României peste graniţă

[...] Revizuirea nu este pentru România numai amputarea mosiei strămosesti. Revizuirea este amputarea atribuţiilor istorice ale neamului nostru, tocmai în clipa în care el si-a desăvârsit unitatea". Un an si jumătate mai târziu, la 3 decembrie 1935, replicând lui Gabriel Béthlen, liderul Partidului Maghiar din România, care în fapt susţinea politica revizionistă a guvernului de la Budapesta, Nicolae Titulescu declara: „Minorităţile nu au avut si nu vor avea un apărător mai cald în drepturile lor de egalitate decât în mine [...] Dacă însă este vorba ca prin minorităţi să ajungem la revizuire, vă repetăm: Nu, niciodată, nici revizuire, nici exageraţii în virtutea unui tratat [cel al minorităţilor, din 1920], care nu a avut niciodată sensul pe care pretenţiile dumneavoastră de naţiune dominatoare 1-a dat în trecut si îl dă si astăzi".

Pentru concretizarea politicii de securitate colectivă, Titulescu a acţionat în scopul încheierii unor tratate de asistenţă mutuală între un număr cât mai mare de state, care să constituie o plasă uriasă asezată peste ţările revizioniste, astfel încât ele să nu se poată ridica împotriva *statu-c/uo-ului* teritorial, în acest spirit, ministrul de externe român a susţinut semnarea în mai 1935 a **pactelor de asistenţă mutuală** între Franţa si Uniunea Sovietică, precum si între Cehoslovacia si Uniunea Sovietică. Conform principiului potrivit căruia „prietenii prietenilor nostri sunt prietenii nostri", Nicolae Titulescu avea în vedere încheierea unui pact de asistenţă mutuală între România si Uniunea Sovietică.

în cea de-a doua parte a anului 1935 si în prima jumătate a lui **1936, pe arena internaţională au survenit mutaţii importante,** în octombrie 1935, Italia a atacat **Abisinia,** iar Consiliul Societăţii Naţiunilor a cerut aplicarea unor sancţiuni economice împotriva agresorului. Cu acest prilej s-a putut observa că, în fapt, forul cu sediul la Geneva nu putea asigura independenţa statelor membre. Mai mult, atunci când a luat cuvântul de la tribuna Societăţii Naţiunilor, împăratul Hailé Sélasie a fost huiduit de ziaristii italieni aflaţi în tribuna rezervată publicului, iar singurul diplomat care a intervenit, pentru a cere restabilirea linistii, a fost Nicolae Titulescu. In mai 1936, Abisinia a fost anexată de Italia, act acceptat de Societatea Naţiunilor.

La 7 martie 1936, Germania a ocupat **zona demilitarizată a Rhenaniei,** încălcând astfel tratatul de pace de la Versailles si acordurile de la Locamo. Nicolae Titulescu a reacţionat prompt: „Dacă repudierea unilaterală a tratatelor de pace ar putea fi acceptată fără consecinţe, aceasta

ar fi sfârsitul securităţii colective si al Societăţii Naţiunilor. Am intra într-o lume din care ne credeam iesiţi pentru totdeauna si care ar fi guvernată nu de forţa dreptului, ci de dreptul forţei". Previziunea sumbră a lui Nicolae Titulescu s-a dovedit, din păcate, exactă. Marea Britanic a protestat formal; la fel si Franţa, desi aceasta era direct afectată de ocuparea Rhenaniei. Titulescu considera că principalul vinovat pentru adoptarea acestei atitudini capitularde era ministrul francez de externe, Pierre Laval, pe care nu se sfia să-1 caracterizeze astfel: „Pentru acest minunat pursânge care este Franţa, Pierre Laval este un rândas îngrozitor ce a luat locul tradiţionalului jocheu de rasă la care acest pursânge are dreptul".

Peste câteva luni, în iulie 1936, a izbucnit **războiul civil din Spania;** Germania si Italia au susţinut „rebeliunea" generalului Franco, în timp ce Franţa si Marea Britanic au adoptat politica de neintervenţie. Nicolae Titulescu era convins că o victorie a lui Franco echivala cu o încurajare pentru guvernanţii de la Roma si Berlin de a face noi pasi pe calea războiului; de aceea, a dispus ca 100 de tunuri si 15 avioane - comandate de guvernul român în Franţa - să fie trimise în sprijinul Republicii Spaniole.

Pe acest fond - caracterizat prin esuarea politicii de securitate colectivă, ca urmare a politicii conciliatoriste promovate de guvernele de la Londra si Paris - Nicolae Titulescu depunea eforturi pentru încheierea **pactului de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică,** în iulie 1935 el a obţinut din partea regelui Carol al II-lea si a guvernului Tătărescu împuterniciri depline pentru negocierea unui asemenea pact. Pe această bază a început, în septembrie 1935, convorbirile cu Maksim Litvinov, comisarul poporului pentru afacerile externe al Uniunii Sovietice.

Desi întâlnirile dintre cei doi ministri aveau loc noaptea si în cel mai strict secret, ele au fost sesizate de agenţii statelor revizioniste, care se simţeau lezate de o eventuală înţelegere româno-sovietică. Deosebit de vehemente au fost cercurile guvernamentale de la Berlin, care acuzau România că ducea o politică de „încercuire" a Germaniei. La rândul lor, oficialii de la Budapesta susţineau că România devenea „un agent al Rusiei Sovietice în Europa". Oarecum surprinzător, guvernul Poloniei se declara împotriva unui pact româno-sovietic, susţinând că el avea să sporească ostilitatea Germaniei faţă de statele din această zonă a Europei.

în ţară existau cercuri politice ostile unui asemenea pact, deoarece el ar fi permis trupelor sovietice să intre pe teritoriul României si apoi să o ocupe, între criticii cei mai fervenţi ai politicii lui Titulescu se aflau

Gheorghe Brătianu, Corneliu Zelea Codreanu, A.C. Cuza, Octavian Goga, Constantin Argetoianu. Dincolo de o anumită afinitate ideologică între acestia, se afla preocuparea unei părţi a clasei politice de a găsi noi căi si mijloace pentru apărarea integrităţii teritoriale a României, în opinia lor -mai ales a lui Gh. Brătianu - România nu trebuia să se apropie de Uniunea Sovietică, ci să caute o alianţă cu Germania, ţară care se afla în plină ascensiune, tinzând să devină principala putere a Europei. Gh. Brătianu reusise să-si creeze importante relaţii la Berlin, iar la 16 noiembrie 1936, avea să fie primit de Hitler, care i-a declarat că „dacă România s-ar elibera de tendinţele bolsevice [...] interesul Germaniei ar spori să vadă în acest colţ al Europei o Românie independentă si puternică".

La rândul său, Nicolae Titulescu replica adversarilor săi, declarând că era gata să negocieze un pact de asistenţă mutuală si cu Germania, dacă această ţară era dispusă să garanteze integritatea teritorială a României. Numai că, în fapt, Titulescu nu era recunoscut ca un interlocutor valabil la Berlin, el fiind declarat, mai mult sau mai puţin *oficial, persona non grata.*

Principalele forţe politice din România - atât cele de la guvern, cât si din opoziţie - continuau să mizeze pe o singură carte: a alianţei cu marile democraţii occidentale (Marea Britanic si Franţa), socotind Germania un dusman potenţial, cu care nu se puteau stabili relaţii de colaborare.

Faptul că cele mai active forţe antisovietice erau de dreapta si de extremă dreaptă i-a oferit lui Litvinov prilejul de a afirma că politica lui Titulescu nu era si cea a României, care ar aluneca spre fascism, în faţa acestor aprecieri, Titulescu s-a deplasat la Bucuresti, unde a obţinut, la 14 iulie 1936, un document prin care guvernul Tătărescu îsi reafirma orientările de politică externă si reconfirma deplinele puteri acordate ministrului de externe de a încheia un pact de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică. Revenit la Montreux, unde se desfăsura *Conferinţa privind Strâmtorile Mării Negre,* Titulescu i-a prezentat lui Litvinov noile împuterniciri. Comisarul sovietic i-a declarat: „De data aceasta văd că nu sunteţi singurul care vreţi pactul de asistenţă cu URSS".

Cei doi au trecut la redactarea **proiectului pactului de asistenţă** mutuală, ajungând la următorul text:

„1. Asistenţa mutuală în cadrul Societăţii Naţiunilor (ca de ex. în tratatul cehoslovac sau francez) care să nu vizeze în mod special un stat, ci, în general, orice agresor.

2.Intrarea în acţiune a fiecărei din cele două ţări se va face numai
când Franţa va fi intrat în acţiune.
3.Guvernul URSS recunoaste că, în virtutea diferitelor sale obligaţii
de asistenţă, trupele sovietice nu vor putea trece niciodată Nistrul fără o
cerere în acest sens din partea guvernului regal al României, la fel cum
guvernul regal al României recunoaste că trupele române nu vor putea trece
niciodată Nistrul în URSS fără o cerere formală a guvernului URSS.
4.La cererea guvernului regal al României, trupele sovietice trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul român la est de Nistru, după cum, la
cererea guvernului URSS, trupele române trebuie să se retragă imediat de
pe teritoriul URSS la vest de Nistru".

Documentul, datat 21 iulie 1936, avea semnătura lui Litvinov - care în dreptul punctelor l, 3 si 4 a scris „acceptat", iar în dreptul punctului 2 a notat: „Nu se acceptă" - si a lui Nicolae Titulescu, care a menţionat: „Nu pot semna convenţia fără articolul 2". în fapt, punctele-cheie erau 3 si 4, acceptate de Litvinov, fapt ce-1 determina pe Titulescu să aprecieze că „Nistrul era recunoscut ca frontieră, fără ca Basarabia să fie cedată României de URSS".

în timp ce Titulescu era împuternicit de guvernul român să încheie acest pact, Litvinov a propus amânarea semnării lui până în septembrie 1936; de asemenea, el a cerut ca documentul să nu fie transmis prin cifru la Bucuresti, ci să fie prezentat personal de Titulescu regelui si guvernului României, în fapt, Litvinov nu avea împuterniciri din partea oficialităţilor sovietice pentru semnarea unui asemenea pact de asistenţă si nici nu le putea obţine. Motivul este unul singur: în 1924, când Biroul Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a decis înfiinţarea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenesti, s-a prevăzut că graniţa de Apus a acestei republici avea să fie pe râul Prut, ceea ce însemna decizia de anexare a Basarabiei „la momentul oportun", în consecinţă, guvernul sovietic nu putea acorda împuterniciri ministrului său de externe să semneze un document care prevedea, de patru ori, că graniţa între România si URSS era pe râul Nistru.

Esuarea politicii de securitate colectivă i-a creat lui Nicolae Titulescu o situaţie extrem de dificilă. Glasul său pe plan internaţional era tot mai puţin ascultat, iar în ţară criticile la adresa activităţii sale se intensificau. După 7 martie 1936, „cercul de foc" se strângea în jurul ministrului de externe român, iar momentul debarcării sale era aproape. El

devenise ţinta atacurilor presei si oficialităţilor din Germania, Italia, Ungaria, Polonia si chiar Franţa si Marea Britanic. Nu o dată, aceste atacuri erau suburbane, vizând fizicul său, relaţiile homosexuale, obiceiurile din viaţa cotidiană etc., etc. In fapt, era atacată politica externă a României promovată de Nicolae Titulescu. Presa de dreapta si extrema dreaptă din ţară era si mai virulentă, cerând demisia ministrului de externe, el fiind prezentat ca promotorul unor interese străine, ale iudeo-masoneriei, cu consecinţe nefaste pentru România.

Dar rolul decisiv îl aveau liderii politici, care ţineau în mâinile lor frâiele politicii naţionale. Gheorghe Tătărescu, presedintele Consiliului de Ministri, nu mai era dispus să se lase dominat de ministrul său de externe si propusese în mai multe rânduri regelui înlocuirea lui Titulescu. Pe de altă parte, Carol al II-lea se simţea eclipsat de personalitatea lui Titulescu si aprecia că sosise vremea să se dispenseze de un colaborator incomod si să preia în „mâinile regale" conducerea politicii externe a României. Camarila regală era tot mai ostilă lui Titulescu; Elena Lupescu nu putea uita faptul că acesta „se ţinea la distanţa" si a evitat să-i facă o vizită la vila din Aleea Vulpache.

Socotind că terenul era deja pregătit, Carol al II-lea si Gheorghe Tătărescu au pus la cale „lovitura de graţie". Sub pretextul că se impunea „omogenizarea guvernului", Tătărescu si-a depus mandatul la 29 august 1936, iar regele 1-a însărcinat cu construirea unui nou cabinet, în fapt, era vorba de o remaniere guvernamentală, în urma căreia Nicolae Titulescu **a fost înlăturat** din funcţia de ministru de externe, în locul său a fost numit Victor Antonescu, fruntas al Partidului National-Liberal. Titulescu, neavizat despre această remaniere, a fost anunţat printr-o telegramă că nu mai este ministru de externe al României.

Aflat la Cap Martin, el a declarat presei: „Noul guvern nu mai are nevoie de serviciile mele. E dreptul său. As fi preferat, totusi, să fi fost pus dinainte în curent cu intenţiile sale, căci nu eu as fi fost cel care să fi încurcat cu persoana mea pe cineva". După ce, în repetate rânduri, Titulescu îsi prezentase demisia, iar Carol al II-lea si Tătărescu au stăruit să revină, satisfăcându-i cererile, de această dată regele si primul-ministru s-au răzbunat într-o manieră „balcanică".

După remanierea din 29 august 1936, Carol al II-lea, Gheorghe Tătărescu si Victor Antonescu au făcut repetate declaraţii potrivit cărora politica externă a României nu avea un caracter personal, nu era expresia

voinţei unui singur om, si că ea va continua pe linia tradiţională, bazată pe marile democraţii occidentale (Franţa si Marea Britanic), pe Mica înţelegere si înţelegerea Balcanică, pe relaţii amicale cu toţi vecinii, inclusiv cu Uniunea Sovietică în vederea definitivării pactului de asistenţă mutuală.

Uniunea Sovietică s-a folosit de înlăturarea lui Nicolae Titulescu din guvern, pentru a susţine că politica externă a României se schimbase si că semnarea pactului de asistenţă mutuală nu mai era „de actualitate". Astfel, Litvinov nu se mai simţea angajat de cele convenite cu omologul său român la 21 iulie 1936.

O dată cu înlocuirea lui Nicolae Titulescu la 29 august 1936, se **încheia o etapă** importantă din istoria relaţiilor diplomatice ale României, caracterizată prin iniţiativă, consecvenţă, dinamism si autentic prestigiu mondial. Prin numirea în fruntea Ministerului de Externe a unei personalităţi sterse, puţin cunoscute pe plan internaţional, Carol al II-lea si Gheorghe Tătărescu au urmărit retragerea României din prim-planul diplomaţiei, în contextul esuării securităţii colective europene, si promovarea unei politici cât mai prudente, vizând strict interesele naţionale.

c) **Situaţia internaţională a României în anii 1938-1939**

în 1936-1938, pe cerul Europei se adunau nori grei, care prevesteau declansarea unei noi conflagraţii mondiale. Anexarea Austriei de către Germania, în martie 1938, si acordul de la Munchen, din septembrie acelasi an, au constituit evenimente care au încurajat Germania pe drumul declansării unei noi conflagraţii mondiale.

Miinchen-ul a încheiat o etapă în viaţa politică internaţională si a deschis o alta - în care raţiunea politică era tot mai mult înlocuită cu forţa brutală. Tranzacţia de la Mûnchen a impus tuturor statelor să reexamineze rezultatele politicii anterioare, să reevalueze raportul de forţe creat, să descifreze perspectivele vieţii internaţionale.

Dezmembrarea Cehoslovaciei a avut consecinţe extrem de negative pentru România, care a pierdut un aliat credincios si principala sursă de aprovizionare cu armament. De asemenea, acest act a marcat **dezagregarea Micii înţelegeri,** care constituia unul din punctele de sprijin ale politicii externe românesti în lupta împotriva revizionismului horthyst.

în acest cadru internaţional se înscriu **vizitele lui Carol al ÎI-lea** la Londra (15-18 noiembrie) si Paris (19-21 noiembrie), pentru a solicita sprijin economic si politic, în vederea respingerii presiunilor Germaniei, în

mod concret, el a cerut extinderea relaţiilor comerciale, îndeosebi prin sporirea exportului românesc, acordarea unor credite pentru înzestrarea armatei române, sporirea livrărilor de armament. Dar cele două guverne au evitat să-si ia vreun angajament, ceea ce a însemnat, în fond, că România nu putea conta pe sprijinul Marii Britanii si Franţei. Politica externă promovată de guvernele din perioada interbelică, bazată pe ideea că cele două mari state occidentale vor apăra si vor sprijini România, primea o grea lovitură.

La întoarcerea în ţară, regele s-a oprit în Germania unde, în ziua de 24 noiembrie, a avut convorbiri cu Hitler. Carol a propus intensificarea cooperării economice româno-germane si a sugerat ca Reich-ul să nu mai sprijine pretenţiile revizioniste ale Ungariei. Hitler s-a declarat de acord cu extinderea relaţiilor economice între România si Germania, dar a evitat să se pronunţe împotriva revizionismului horthyst. Prezent la convorbire, ministrul de externe german, von Ribbentrop, a rezumat astfel spusele fuhrer-ului: „Ideea fundamentală a politicii noastre în momentul de faţă trebuie să fie de a ţine în sah atât Ungaria cât si România, pentru a le folosi, în funcţie de evoluţia situaţiei, în interesul german".

La 12 februarie 1939 au început la Bucuresti tratative în vederea încheierii unui acord economic între România si Germania. Dar propunerile delegaţiei germane vizau subordonarea economică a României, „adaptarea" economiei noastre la nevoile Berlinului. Delegaţia economică română opunea o dârză rezistenţă când, la 14 martie 1939, trupele naziste au invadat Cehoslovacia, călcând în picioare acordul de la Munchen. La rândul lor, armatele maghiare au intrat în Ucraina Subcarpatică, pe care au anexat-o în întregime. Marea Britanic si Franţa, desi garantaseră frontierele Cehoslovaciei, s-au mulţumit să facă declaraţii că aceasta era ultima agresiune pe care o mai tolerau.

Reich-ul a profitat din plin de climatul politic creat prin ocuparea Cehoslovaciei pentru a exercita puternice presiuni asupra României. După discuţii agitate, la 23 martie 1939 a fost semnat **Tratatul economic româno-german,** prin care căpeteniile de la Berlin au urmărit subordonarea ţării noastre Reich-ului nazist. Prin acest tratat, Germania a căpătat largi posibilităţi de a pătrunde în economia românească, de a o aservi si exploata. Guvernul Armând Călinescu a făcut concesii economice în speranţa că va reusi să evite ocuparea militară a României. Ulterior, a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a tergiversa aplicarea lui si acapararea

economiei românesti de către Germania. Pe de altă parte, în contextul renunţării treptate la conciliatorism, Marea Britanic si Franţa au semnat cu România acorduri economice menite să contrabalanseze efectul tratatului din 23 martie 1939.

De asemenea, la 13 aprilie, guvernele de la Londra si Paris făceau cunoscut că au decis să garanteze integritatea teritorială a României si Greciei. Aceste garanţii aveau numai o valoare teoretică, întrucât ele nu au fost urmate de vreun acord tehnic, care să stabilească în mod concret ajutorul pe care cele două ţări urmau să-1 primească.

în acest timp, guvernul român a încercat să obţină o **ameliorare a relaţiilor cu Uniunea Sovietică.** Armând Călinescu a căutat să reia politica promovată de Nicolae Titulescu faţă de vecinul de la răsărit, sperând că va reusi să ajungă la încheierea unui pact de neagresiune româno-sovietic, pe baza recunoasterii *statu-quo-ului* teritorial. La 8 mai 1939, ministrul de externe român, Grigore Gafencu, a avut o discuţie la Bucuresti cu Potemkin, adjunctul comisarului poporului pentru afacerile externe, în cadrul căreia si-a exprimat dorinţa îmbunătăţirii relaţiilor dintre România si Uniunea Sovietică. La 11 august, Carol al 11-lea a purtat tratative cu Ismet Inonii, presedintele Turciei, solicitând ca guvernul turc să mijlocească o apropiere româno-sovietică, mergându-se până la încheierea unui pact de neagresiune între cele două ţări.

Dar, semnarea **Pactului Molotov-Ribbentrop,** numit „Tratat de neagresiune între Uniunea Sovietică si Reich-ul German", la 23 august 1939, a anulat aceste eforturi. Vestea încheierea pactului sovieto-german a fost primită cu o vie neliniste de cercurile politice si diplomatice din România, mai ales că ziarele americane tăceau referiri la un protocol adiţional secret al acestui pact, vizând modificări teritoriale în zona estică a Europei, între Marea Baltică si Marea Neagră, într-adevăr, acest protocol prevedea la punctul 3 că „Partea sovietică subliniază interesul pe care-1 manifestă pentru Basarabia. Partea germană îsi declară totalul dezinteres politic faţă de aceste teritorii". Practic, la 23 august 1939, Germania a acceptat cererea Uniunii Sovietice vizând anexarea părţii de răsărit a Moldovei si dezmembrarea României.

In ajunul celui de-al doilea război mondial, funcţionarea alianţelor politice si militare ale României era anulată prin acţiunea unor factori externi. Desi continuau să existe *de jure,* Societatea Naţiunilor, tratatele de pace, principalele instrumente de garanţie si de recunoastere pe plan internaţional a

unităţii de stat a României erau *de facto* desfiinţate, în viaţa internaţională se instaurase politica de forţă si dictat, de nesocotire a voinţei popoarelor.

La l septembrie 1939, Germania a atacat Polonia, act care a marcat **dezlănţuirea celei de-a doua mari conflagraţii mondiale** a secolului al XX-lea. In ziua de 3 septembrie, Marea Britanic si Franţa au declarat război Germaniei, fără să intervină efectiv în luptă. La 17 septembrie, trupele sovietice au intrat în Polonia, ocupând aproape dodă treimi din teritoriul acesteia, în conformitate cu planul Molotov-Ribbentrop.

întrunit la 6 septembrie, Consiliul de Coroană a hotărât ca România „să observe strict **regulile neutralităţii** stabilite prin convenţii internaţionale faţă de beligeranţi în actualul conflict". Această neutralitate a avut un caracter activ, fiind favorabilă, în esenţă, alianţelor anglo-franceze si victimelor agresiunii, oficialităţile si poporul român manifestându-si **solidaritatea cu Polonia,** căzută victimă agresiunilor germană si sovietică. Tratatul de alianţă dintre România si Polonia nu avea în vedere o agresiune din partea Germaniei, iar guvernul polonez nu acceptase propunerea părţii române (din martie 1939) de a i se da un caracter *erga omnes*. De asemenea, se cuvine menţionat faptul că, în împrejurările critice de la începutul lunii septembrie 1939, Polonia nu a cerut ajutorul militar al României, solicitând doar ca ţara noastră să acorde ospitalitate presedintelui Republicii si membrilor guvernului polonez. Având în vedere situaţia extrem de dificilă în care se găsea România, se poate aprecia si mai bine realitatea că guvernul si poporul român au făcut tot posibilul pentru a înlesni rezistenţa Poloniei în faţa agresiunii, în ciuda protestelor vehemente ale Germaniei, guvernul român a intervenit pentru a asigura libera trecere prin strâmtorile Mării Negre a vaselor încărcate cu material de război destinate victimelor agresiunii si a îngăduit tranzitul acestuia pe teritoriul României. Cu toate presiunile guvernului hitlerist, guvernul prezidat de Armând Călinescu a acordat sprijin direct acţiunii de tranzitare a tezaurului Băncii Poloniei pe teritoriul României si de evacuare a lui prin portul Constanţa. De asemenea, o parte a tezaurului polonez a fost păstrată în Bucuresti, fiind restituită în 1947.

în acele momente grele pentru poporul polonez, România si-a deschis graniţa pentru refugiaţii, precum si pentru autorităţile civile si militare. Circa 100.000 de polonezi, dintre care 60.000 de militari, au trecut graniţa în România, unde s-au bucurat de ospitalitatea si simpatia poporului nostru. La 16 septembrie, guvernul român a oferit presedintelui si

guvernului Poloniei „ospitalitatea sau dreptul de trecere prin România". Pe această bază, în noaptea de 16/17 septembrie, au intrat în ţara noastră Ignacy Moscicki, presedintele Republicii Polonia, maresalul Rydz Smigly, seful Cartierului General al armatei poloneze, loseph Beck, ministrul de externe, si alte persoane oficiale. Cu ajutorul guvernului român, o parte dintre acestia au plecat în Occident, unde au continuat lupta pentru eliberarea Poloniei.

Atitudinea guvernului român a nemulţumit profund Berlinul, care a pus la cale asasinarea lui Armând Călinescu în ziua de 21 septembrie 1939. Opinia publică a văzut în acest gest terorist mâna Germaniei si o încercare din partea conducătorilor ei de a subjuga România.

In perioada septembrie 1939 - februarie 1940, diplomaţia română si-a concentrat eforturile în direcţia realizării unui **bloc al neutrilor.** După o serie de tatonări, guvernul român a propus, la 28 octombrie 1939, crearea unui bloc în care să intre, alături de ţările membre ale înţelegerii Balcanice (România, Iugoslavia, Turcia, Grecia), Bulgaria, Italia si Ungaria. Aceste state urmau să menţină o neutralitate desăvârsită în cadrul conflictului european si să păstreze o atitudine binevoitoare faţă de acel membru al blocului care ar fi devenit victima unei agresiuni. Iniţiativa era în interesul tuturor popoarelor din această zonă, deoarece viza apărarea independenţei si suveranităţii lor naţionale. Dar, în urma presiunilor făcute de Germania asupra guvernelor de la Roma, Sofia si Budapesta, această iniţiativă a esuat.

Mergând pe calea **„adaptării la realităţi",** regimul lui Carol al Il-lea a început să reorienteze politica externă a României. Efortul de reorientare a fost dramatic, deoarece în relaţiile internaţionale factorul decisiv era forţa. Nicolae lorga se adresa în acele zile studenţilor săi: „în momentul când trei ţări: Austria, Cehoslovacia, Polonia au dispărut, trei ţări care au fost sprijinite de o bază naţională ce era socotită sacră si desigur că ideea aceasta naţională este sacră pentru inima fiecăruia dintre dumneavoastră - în momentul când cineva se supără pe undeva, s-ar putea ca orase întregi să fie desfiinţate prin aruncarea de bombe din avioane care zboară si la sapte mii de metri deasupra pământului, fiind invizibile - cel mai «viteaz» mijloc de luptă cum este si mijlocul de a distruge o flotă întreagă cu vase care nu ies la suprafaţă si se poate întâmpla să scape după ce au săvârsit marea crimă, distrugând si marile averi cuprinse în pereţii vaselor acestora - în momentul când anumite ameninţări s-au îndreptat si asupra noastră", se impunea fortificarea constiinţei naţionale, mai ales a tineretului. 82

Keicn ului Astfel, după ce trupele hitleriste au cotropit

Danemarca

e l a I i e 1 9 4 0 " TM

," n C angaja Sà SP reasca exP rt"l petrol în

1940 PrT, fenS1Vă "eterica* declansată de Germania

!

n t P giel' landel' Luxembur g"lu> Si Franţei, la 27

e s ça IT™ "PaCtUl Petr lu]ui"> iar la 29 -ai, Consiliul de Coroană a

cel de af Zr o Tf * ** " ?i Sa Se Orienteze sPre

ponderea m n " remanier" guve™entale a crescut

ponderea mmistnlor cu orientare filogermană.

d) **Pierderile teritoriale din 1940**

" * 22 '"" 194 ' a produs 0

Pnncipalul Său pilon de

acorda vre r "'' ***** *Se* afla în TMP™bilitatea de a

H T " ?" eventua] atea că ar fi dont, fapt

înch CUmente' AStfel prOCeSUl de izolare Politică a mâniei

6" nemaiputând conta Pe u" W extern. O iluzie politică

guvernanţi, români timp de două decenii s-a prăbusit

informane

V vo n 6Xteme al URSS'

r e a l e 6Xteme al

URSS'

TolZnare ,?hulenburg' a asadorul Germaniei la Moscova, că

de 7 mC1 BaSambiei "U mai Permite nici ama"-e".

spuns Ca "Gemania e e fidelă ' 939' dar

că Prete e sovietice a fost

i'a limitat Pretenţille "

cee Se 25 iunie' Gemania *TM decla acordul

Mo œva nrietlC_ă' 7™ ă gata Ca "în sPlritul TM

™ cu problemei R C0nducerea română pentru

o clarificare pasnică a problemei

Basarabiei, în sensul rusesc".

român1" S6ara Zllf. de 26 iunie 1940' ghemul sovietic a adresat guvernului oman o nota ultimativă prin care-i cerea să „înapoieze cu orice preţ

Uniunii Sovietice Basarabia" si să „transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei". La Consiliul de Coroană convocat în dimineaţa zilei de 27 iunie, 11 participanţi s-au declarat împotriva acceptării notei ultimative, 4 au fost pentru discuţii cu partea sovietică, iar 13 au fost pentru cedare. Guvernul român a transmis la Moscova dorinţa sa de a purta negocieri asupra „tuturor problemelor emanând de la guvernul sovietic". Dar, printr-o nouă notă ultimativă din noaptea de 27 iunie, guvernul URSS a apreciat că „răspunsul guvernului regal al României" era imprecis, „deoarece nu se spune direct că el primeste propunerea guvernului sovietic de a-i restitui neîntârziat Basarabia si partea de nord a Bucovinei", întrunit din nou, Consiliul de Coroană a decis să accepte ultimatumul sovietic, numai sase dintre participanţi fiind împotrivă si unul abţinându-se. La 3 iulie 1940, trupele sovietice s-au instalat pe noile graniţe între România si U.R.S.S.

Poporul român a primit cu multă durere actul ocupării Basarabiei si nordului Bucovinei, în ţară declarându-se doliu naţional si având loc slujbe în care se cerea sprijinul lui Dumnezeu, pentru ca dreptatea să revină pe pământ, în timp ce toate partidele politice din România si-au exprimat opoziţia sau măcar regretul pentru cedarea Basarabiei si nordului Bucovinei, Partidul Comunist din România a salutat „eliberarea" acestor teritorii „de sub jugul capitalistilor si mosierilor români".

Noul guvern, prezidat de Ion Gigurtu, a declarat la 5 iulie că **orientarea României spre Axă** era „un fapt împlinit". Dar Hitler aprecia că sosise vremea să treacă la satisfacerea pretenţiilor teritoriale ale Ungariei si Bulgariei pe seama României. La 15 iulie, fuhrer-ul i-a adresat lui Carol al II-lea o scrisoare în care, pe un ton ultimativ, cerea ca România să se încadreze definitiv în linia politică a Reich-ului si să consimtă la cedări teritoriale faţă de vecinii săi, subliniind că revizuirea devenise inevitabilă: „Orice încercare de a înlătura, prin manevre tactice de vreun fel sau altul pericolele care ameninţă ţara dumneavoastră trebuie (să sufere) si va suferi un esec. Sfârsitul, mai devreme sau mai târziu - si poate în foarte scurt timp - ar putea fi chiar distrugerea României".

Cedarea Cadrilaterului. în ziua de 3 august 1940, Hitler a cerut guvernului român să cedeze Bulgariei partea de sud a Dobrogei -Cadrilaterul. La **tratativele româno-bulgare,** începute la Craiova în ziua de 19 august, partea română a satisfăcut integral cererile teritoriale ale Bulgariei, graniţa dintre cele două ţări fiind stabilită prin Acordul semnat la 7 septembrie 1940 pe linia trasată înainte de 1913. 84

â

Dictatul de ia Viena. La sugestia imperativă a Berlinului s-a hotărât organizarea unor tratative româno-maghiare, care au început în ziua de 16 august 1940 la Tumu Severin. Delegaţia română a propus ca bază de discuţie efectuarea unui schimb de populaţie, însoţit de mici rectificări de frontieră, în timp ce delegaţia maghiară a cerut cedarea a 2/3 din teritoriul Transilvaniei, însumând 3,9 milioane locuitori, dintre care peste 2,2 milioane erau români. Tratativele s-au desfăsurat cu intermitenţe până la 24 august, când s-a consemnat esecul lor.

Hotărât să-si asigure posibilitatea stăpânirii resurselor petroliere românesti, precum si a produselor agro-alimentare din ţările sud-est europene, necesare desfăsurării războiului, guvernul nazist nu era interesat într-un conflict armat româno-ungar. De aceea, Germania si Italia au decis să recurgă la metoda dictatului direct, în ziua de 26 august, von Ribbentrop i-a propus lui Ciano convocarea la Viena a ministrilor de externe ai României si Ungariei, pentru a primi „sfaturile amicale" ale Axei, în vederea găsirii unei soluţii.

La 27 august, **Hitler a fixat graniţa** între cele două ţări, după ce cu o zi înainte ordonase măsuri militare speciale, pentru o eventuală intervenţie în România. In acest scop au fost puse în alertă zece divizii de infanterie si două divizii de tancuri. La 28 august, fuhrer-ul a ordonat ca patru divizii blindate si două motorizate să fie gata de acţiune în vederea ocupării zonei petroliere din România. De asemenea, se avea în vedere deplasarea unor trupe de parasutisti si de desant aerian pentru ocuparea rapidă a celor mai importante zone strategice din ţara noastră.

în ziua de 29 august, ministrii de externe ai Germaniei si Italiei au comunicat delegaţiei române si celei maghiare, sosite la Viena, că discuţiile erau inutile, deoarece nu se putea ajunge la un acord, astfel încât decizia va fi luată de „arbitri". Pe această bază se foloseste termenul de „arbitrajul" de Ia Viena.

Pentru a avea calitatea de „arbitri", acestia ar fi trebuit să fie neutri, imparţiali, dezinteresaţi, adică să fi luat decizii pe baza faptelor obiective. In realitate, Germania si Italia se aflau, prin politica lor revizionistă si revansardă, de partea Ungariei horthyste, iar agresiunile militare si subjugarea popoarelor constituiau o trăsătură definitorie a politicii hitleriste si mussoliniene. încă de la 13 ianuarie 1939, Ungaria făcea parte, alături de Germania si Italia, precum si de Japonia, din Pactul Anticomintern. Toate

acestea arătau limpede că nu era vorba de un „arbitraj", ci de un adevărat „dictat" impus României.

în discuţiile cu reprezentanţii ţării noastre, Ribbentrop si Ciano au declarat categoric că dacă acestia nu vor accepta cedarea unei părţi a Transilvaniei, România avea să devină obiectul unei acţiuni militare, să fie invadată si stearsă de pe harta Europei. Ei au cerut, în mod ultimativ, guvernului român să accepte „arbitrajul".

în acest timp au avut loc deplasări de trupe sovietice spre Prut, urmate de unele incidente la graniţa dintre România si Uniunea Sovietică. Pe de altă parte, guvernul de la Moscova a făcut cunoscut că sprijinea revendicările teritoriale ale Ungariei pe seama României.

întrunit în grabă, **Consiliul de Coroană** a hotărât - cu 21 voturi pentru, 10 contra si l abţinere - primirea „arbitrajului". Această decizie a fost luată sub imperiul forţei, cu gândul de a salva existenţa statului român aflat într-una din cele mai critice situaţii din întreaga sa istorie. După ce au primit acceptul Bucurestilor si Budapestei, ministrii de externe ai Germaniei si Italiei au prezentat harta pe care era trasată noua graniţă între România si Ungaria. Ţara noastră era obligată să cedeze 42 243 km^2 cu 2.667.007 locuitori. După pronunţarea sentinţei a avut loc, în noaptea de 30/31 august, un nou Consiliu de Coroană, care a luat act de hotărârea „arbitrilor".

Imediat ce au aflat de cele hotărâte la Viena, cetăţenii de pe întreg cuprinsul ţării, de la orase si sate - muncitori, ţărani, intelectuali, funcţionari, ofiţeri si soldaţi, zeci si sute de mii de oameni, aparţinând tuturor categoriilor sociale, au exprimat, în cadrul unor mari manifestaţii de stradă, protestul si indignarea faţă de acest act dictatorial impus de puterile totalitare, încă din seara de 30 august, românii din orasul Cluj au iesit în stradă cu steaguri tricolore, scandând lozinci ca: „Nici un petec de pământ", „Vrem să murim apărându-ne fruntariile", „Ardealul să nu fie ciuntit!". Ei au expediat guvernului o telegramă în care declarau că resping cu hotărâre dictatul de la Viena si sunt gata să apere cu viaţa pământul strămosesc.

în Bucuresti, mii de cetăţeni adunaţi în faţa statuii lui Mihai Viteazul - simbol al unităţii naţionale a tuturor românilor - au demonstrat sub lozinca: „Nu dăm Ardealul" si au intonat cântecele patriotice „Desteaptă-te, române!" si „Pe-al nostru steag e scris Unire".

La Brasov, manifestaţiile de protest au îmbrăcat atât forma demonstraţiilor de stradă, cât si a grevelor, participanţii cerând rezistenţă

armată împotriva dictatului. La Oradea, manifestaţiile de strada au avut un puternic caracter antirevizionist si antihitlerist; împreună cu soldaţii si ofiţerii care erau siliţi să părăsească orasul fără luptă, cetăţenii români au demonstrat în faţa consulatului german. Mari manifestaţii au avut loc la Timisoara, Sibiu, Cugir, Deva, Hunedoara, Alba lulia, Orăstie, Constanţa, Iasi s.a.

Prăbusirea lui Carol al H-lea. Schimbarea regimului politic. Ridicându-se cu energie împotriva dictatului din 30 august 1940, populaţia condamna în acelasi timp regimul lui Carol al 11-lea, care se dovedise incapabil de a apăra integritatea teritorială a României, în mai puţin de trei luni, România pierduse 99.738 km^2 (33,8% din suprafaţă) si 6.821.000 locuitori (33,3% din populaţie).

Guvernul Gigurtu a încercat să stăvilească manifestaţiile populare, ordonând autorităţilor să intervină pentru restabilirea ordinii. Dar, în numeroase cazuri, autorităţile însesi s-au alăturat manifestanţilor care condamnau dictatul de la Viena si politica lui Carol al ïï-lea de acceptare a acestuia, în ultima zi a lunii august si în primele zile ale lunii septembrie, poporul român si-a cucerit drepturile si libertăţile democratice care, de la l O februarie 1938, îi erau interzise: dreptul de întrunire, de organizare, libertatea cuvântului, a presei.

In ziua de 2 septembrie 1940, regele nota o discuţie avută cu Vaier Pop: „Este extrem de îngrijorat de situaţie. Valul de nemulţumiri creste vertiginos, zice el, chiar în armată. După el chestiunea prezintă o deosebită gravitate căci ura se îndreaptă împotriva mea. Trebuie, zice el, cât mai repede o schimbare de guvern. Va trebui găsit ceva, cineva de prestigiu si autoritate, cum ar fi după părerea lui generalul Antonescu. Am rămas uluit de această propunere".

Generalul Ion Antonescu intrase în dizgraţia lui Carol al II-lea si a camarilei sale încă din 1934, când a dezvăluit deturnarea unor fonduri destinate apărării naţionale. La sfârsitul lunii iunie 1940, generalul adresase regelui o scrisoare, prin care se declara împotriva cedării Basarabiei si nordului Bucovinei, oferindu-se să salveze *„ce mai este cu putinţă de salvat, din Coroană, din ordine si din graniţe"', el* cerea suveranului să nu mai asculte de *„forţele ocultе"* care *„ne-an adus unde ne găsim".* Drept răspuns, Carol al II-lea a decis internarea generalului Ion Antonescu la mănăstirea Bistriţa (judeţul Vâlcea).

în împrejurările de după dictatul de la Viena, regele a trebuit să apeleze la Ion Antonescu, deoarece acesta se bucura de încrederea armatei si a principalelor partide politice, în acelasi timp, generalul nu se dădea în lături din faţa greutăţilor, fiind decis să-si asume răspunderi personale pentru menţinerea fiinţei statale a României si restabilirea ordinii publice.

Informat asupra hotărârii regelui, luliu Maniu a avut o întrevedere cu Ion Antonescu la Ploiesti, în cursul discuţiei, cei doi au căzut de acord să acţioneze pentru detronarea lui Carol al II-lea si formarea unui guvern de uniune naţională, în zilele de 2-4 septembrie, Ion Antonescu a dus tratative cu luliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu si cu Horia Sima, în vederea constituirii unui cabinet de „uniune naţională", în fapt, liderii naţional-ţărănisti si naţional-liberali nu doreau să-si asume răspunderea conducerii ţării în asemenea împrejurări dramatice, urmărind să-1 determine pe generalul Ion Antonescu să preia sarcina de a redresa - atât cât era posibil în acele împrejurări - situaţia. luliu Maniu si C.I.C. Brătianu au adoptat tactica tergiversărilor, cerându-i lui Ion Antonescu ca mai întâi să obţină abdicarea lui Caro! al II-lea. La 3 septembrie, legionarii au întreprins o serie de atacuri armate împotriva autorităţilor de stat, a unor unităţi militare, soldate cu morţi si răniţi.

La 4 septembrie, generalul Ion Antonescu a fost însărcinat de Carol al II-lea cu constituirea unui nou guvern. Informându-1 pe ministrul german Fabricius asupra misiunii si a planurilor sale, acesta 1-a „sfătuit", în numele Reich-ului, să-si asume puteri depline, să înlăture camarila si să acţioneze pentru detronarea monarhului. La rândul său, Ion Antonescu a cerut asigurarea „garanţiilor" date României de Germania si Italia la 30 august 1940 si s-a arătat dispus să acţioneze pentru adâncirea relaţiilor economice româno-germane. în urma acestor discuţii, ministrul Fabricius telegrafia la Berlin: *„Cred că în persoana lui (Antonescu) am găsit un om în fiitntea guvernului român, care este ferm hotărât să execute importantele noastre cereri aici".*

Ion Antonescu i-a pretins lui Carol al II-lea, în seara zilei de 4 septembrie, să-i acorde **puteri depline.** După multe ezitări, dându-si seama că nu mai avea pe cine să se sprijine pentru a opune rezistenţă, regele 1-a învestit, în dimineaţa zilei de 5 septembrie, pe Ion Antonescu cu „depline puteri pentru conducerea statului român", în aceeasi zi a fost suspendată Constituţia si au fost dizolvate Corpurile legiuitoare. Prin aceste decrete se punea de fapt capăt regimului de la 10 februarie 1938.

In seara zilei de 5 septembrie, Ion Antonescu i-a cerut regelui să abdice, înţelegând că partida era iremediabil pierdută, în dimineaţa zilei de 6 septembrie, Carol al II-lea semnat un *Apel către ţară* prin care anunţa că a trecut asupra fiului său „grelele sarcini ale domniei", în aceeasi zi, principele mostenitor Mihai a depus jurământul în calitate de rege, asigurându-se astfel menţinerea instituţiei monarhice.

Printr-un nou decret, semnat de regele Mihai, Ion Antonescu era réinvestit eu „drepturi depline". Regele rămânea cu următoarele prerogative: era capul ostirii; avea dreptul de a bate monedă; conferea decoraţiile române; primea si acredita ambasadorii si ministrii plenipotenţiari; numea pe primul ministru, însărcinat cu depline puteri; avea drept de amnistie si graţiere. La 6 septembrie 1940, regimul politic din România intra într-o nouă etapă a evoluţiei sale, în care figura dominantă era generalul Ion Antonescu.

5. ROMANIA IN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

a) Evoluţia regimului politic în perioada 1940-1944

în ziua de 14 septembrie 1940 s-a format un guvern din antonescieni si legionari, iar România a fost proclamată **stat naţional-legionar. Ion** Antonescu era presedintele Consiliului de Ministri si conducătorul statului, iar Horia Sima deţinea funcţia de vicepresedinte al Consiliului de Ministri si de sef al Miscării Legionare, unica organizaţie politică legală.

în calitatea pe care o deţinea, Antonescu a concentrat în mâinile sale atributele esenţiale ale puterii politice. El avea dreptul de iniţiativă legislativă, de a numi membrii guvernului si de a angaja statul pe plan extern. Ca urmare a dizolvării parlamentului si a restrângerii atribuţiilor regale, practic, el nu răspundea în faţa nimănui pentru actele sale de politică internă si externă. Generalul ar fi dorit un guvern de uniune naţională, în care să fie reprezentate toate partidele, îndeosebi P.N.Ţ. si P.N.L. luliu Maniu si Constantin I.C.Brătianu au decis să-i acorde sprijin pentru înlăturarea lui Carol al II-lea, dar au refuzat să facă parte din guvern, invocând absenţa fundamentului democratic.

Astfel, începea un regim de **dictatură antonesciano-legionară** (având concursul Germaniei), cu trăsături specifice: excluderea separaţiei puterilor în stat, anularea libertăţilor si drepturilor cetăţenesti, desfiinţarea instituţiilor fondate de Carol al Il-lea, conducerea prin decrete-legi, încurajarea naţionalismului si antisemitismului. Legionarii, participând la guvernare, si-au creat instituţii proprii, care de fapt le dublau pe cele ale statului (poliţie, tribunale, forţe paramilitare); ei nu ezitau să contracareze unele decizii luate de Antonescu pe plan politic si economic, fapt ce a creat în ţară o stare de agitaţie si de confuzie.

Totodată, ei urmăreau să-si sporească numărul de simpatizanţi, folosind diverse modalităţi populiste: ceremonii publice, în memoria legionarilor ucisi în anii 1938-1939, propaganda prin presă si radio, editarea

si difuzarea unor calendare, cărţi, brosuri prin care erau proslăvite legiunea si căpitanul, înfiinţarea în cartierele muncitoresti a unor magazine si cantine legionare, promisiuni de mărire a salariilor si de îmbunătăţire a condiţiilor de muncă etc.

Curând după 14 septembrie 1940 s-a ajuns la o **confruntare** între principalele forţe aflate la guvernare: gruparea antonesciană, care dorea respectarea legilor în vigoare si luarea unor măsuri pe cale juridică împotriva celor vinovaţi de „dezastrul ţării", si gruparea condusă de Horia Sima, care urmărea construirea unui stat după modelul teoretic (ideologic) preconizat de legionari, ruperea completă cu trecutul, venirea legionarilor la putere fiind considerată o „piatră de hotar" în istoria României.

Confruntarea dintre cele două grupări a devenit publică după 27 noiembrie 1940, ca urmare a asasinării de către legionari a 64 deţinuţi politici la închisoarea Jilava, precum si a profesorilor universitari Nicolae lorga si Virgil Madgearu.

Pentru a clarifica situaţia din România, Adolf Hitler i-a invitat în Germania pe Ion Antonescu si pe Horia Sima. Seful Miscării Legionare nu a dat curs invitaţiei, rămânând în ţară pentru a pregăti înlăturarea lui Antonescu. în cadrul discuţiei cu Hitler, din 14 ianuarie 1941, generalul a făcut un amplu rechizitoriu împotriva Miscării Legionare, care crease o stare de tensiune în ţară; la rândul său, fuhrer-ul i-a dat mână liberă lui Antonescu, în vederea restabilirii ordinii în România.

în zilele de 21-23 ianuarie 1941, legionarii, dornici să obţină întreaga putere în stat, au organizat o rebeliune, atacând si ocupând instituţii administrative, secţii de poliţie, centre de comunicaţie. Au fost devastate 3.400 imobile si instituţii, au fost omorâte 374 persoane (dintre care 118 evrei si 74 militari). Valoarea pagubelor însuma un miliard de lei.

Generalul Antonescu, având acordul Berlinului, a recurs la armată si a înfrânt rebeliunea legionară, a arestat circa 8.000 de rebeli, care au fost condamnaţi la diferite pedepse. Circa 700 de legionari, în frunte cu Horia Sima, s-au refugiat în Germania, fiind apoi folosiţi de Hitler ca mijloc de santaj în raporturile cu Ion Antonescu. După evenimentele din ianuarie 1941, Miscarea Legionară a fost scoasă în afara legii.

La 27 ianuarie 1941, Antonescu a format **un nou guvern, din militari si tehnicieni,** având ca obiective principale asigurarea ordinii publice si administrarea eficientă a ţării. Ion Antonescu a instaurat un **regim totalitar,** în care conducătorul statului deţinea puterea legislativă,

executivă si controla justiţia; el conducea prin decrete-legi, numea sau concedia orice funcţionar al statului, iniţia sau modifica legile, dirija politica externă. Spre deosebire de regimurile fasciste, acesta nu avea o ideologie si nu se baza pe un partid politic.

Un accent deosebit era pus pe ordinea si siguranţa publică, esenţiale pentru existenţa societăţii; era ignorat rolul politicienilor si al partidelor, în timp ce armata si aparatul de siguranţă erau folosite ca importante instrumente în conducerea statului. Autoritara guvernare antonesciană s-a reflectat la toate nivelurile administraţiei; în teritoriu, prefecţii aveau putere absolută si executau dispoziţiile primite de la guvern.

Antonescu a minimalizat instituţia monarhică, socotindu-1 pe regele Mihai I doar un simbol si lipsindu-1 de dreptul de a se implica în conducerea ţării. Omul numărul doi în stat era profesorul Mihai Antonescu, vicepresedinte al Consiliului de Ministri si ministru al afacerilor externe.

Pe plan intern au fost luate o serie de măsuri: militarizarea întreprinderilor, controlul statului asupra economiei, interzicerea organizaţiilor politice si sindicale.

Regimul antonescian a promovat o **politică antisemită,** acţionând mai ales împotriva evreilor din Basarabia si Bucovina, pe care îi acuza de comunism. S-au înregistrat adevărate pogromuri (Iasi, Odessa). Comisia internaţională pentru studiul holocaustului în România nu a putut stabili numărul de morţi, dar a apreciat, în raportul său publicat în 2005, că „în România si în teritoriile aflate sub controlul său au fost ucisi sau au murit între 280.000 si 380.000 de evrei români si ucrainieni. în holocaust au pierit si aproximativ 135.000 de evrei români care trăiau în Transilvania de nord, aflată sub conducere maghiară, precum si 5.000 de evrei români care se aflau atunci în alte ţări din Europa". Se cuvine menţionat faptul că Ion Antonescu nu a admis „soluţia finală" (exterminarea tuturor evreilor) cerută de Hitler.

Principalii lideri ai opoziţiei, Iuliu Maniu si Constantin I.C.Brătianu, erau supravegheaţi, dar împotriva lor nu s-au luat măsuri coercitive. Ion Antonescu a avut repetate întâlniri cu liderii naţionali-ţărănesti si liberali, a purtat cu ei o bogată corespondenţă privind problemele esenţiale ale României.

b) Eliberarea Basarabiei si nordului Bucovinei.

Continuarea războiului în Est

Principalul obiectiv al politicii externe promovate de Ion Antonescu a fost refacerea graniţei de Răsărit a ţării, în cadrul întâlnirii cu Hit!er, din 12 92

iunie 1941, generalul Antonescu, informat de hotărârea Germaniei de a începe războiul împotriva Uniunii Sovietice, a decis ca România să participe la acest război.

La 22 iunie 1941, generalul Antonescu a dat ordinul de zi către armată, în vederea **luptei pentru eliberarea teritoriilor ocupate de Uniunea Sovietică** în urmă cu un an. Pe frontul din Moldova erau dislocate trei armate, totalizând un efectiv de 314. 253 militari, si anume: Armata a 11-a germană, aflată sub conducerea generalului Eugen von Schobert; Armata a 3-a română, aflată sub comanda generalului Petre Dumitrescu; Armata a 4-a română, sub comanda generalului Nicolae Ciupercă.

Intre 22 iunie si l iulie 1941, acţiunile militare s-au redus la incursiuni realizate de trupele germane si române în vederea pregătirii pentru ofensiva hotărâtoare. La 2 iulie, Armata a 11 -a germană a forţat Prutul, iar la 7 iulie a ajuns pe Nistru si la Moghilev. Armata a 3-a română a primit ordinul de a organiza acţiunea de eliberare a nordului Bucovinei. Atacul a, fost declansat la 3 iulie, peste două zile, la 5 iulie, a fost eliberat orasul Cernăuţi, iar la 8 iulie Hotinul. Armata a 4-a română a acţionat în centrul si sudul Basarabiei. La 16 iulie 1941, trupele române au intrat în Chisinău. In ziua de 25 iulie a fost eliberat ultimul punct deţinut de către sovietici pe malul drept al Nistrului - orasul Cetatea Albă. Astfel, teritoriile românesti răpite de U.R.S.S. în iunie 1940 au fost **reintegrate** în graniţele României, în luptele pentru eliberarea Basarabiei, a părţii de nord a Bucovinei si a ţinutului Herţa, forţele terestre române au înregistrat 4.112 morţi, 12.129 răniţi, 5.506 dispăruţi.

La 21 august 1941, generalul Antonescu a fost avansat de regele Mihai la gradul de **maresal;** la rândul său, regele primise acest grad din partea lui Antonescu la 10 mai 1941.

în timpul retragerii din nordul Bucovinei si din Basarabia, sovieticii au provocat imense distrugeri de bunuri materiale si spirituale. Dezastrul din cele două ţinuturi părăsite de rusi era impresionant: câmpuri paraginile, nici o întreprindere în stare de funcţionare, firele telefonice distruse, sosele impracticabile, fântâni otrăvite, căi ferate arate cu pluguri speciale pentru a li se distruge terasamentele, scoli pustii, biserici fumegânde.

Ion Antonescu voia să facă din Basarabia o provincie model. O cunostea bine, căci înainte de 1940 deţinuse aici funcţii importante pe linie militară. La 29 iunie 1941, conducătorul statului a semnat decretul-lege cu privire la **organizarea Basarabiei si Bucovinei,** în concepţia guvernanţilor

de la Bucuresti, se constituiau două provincii separate; ele urmau să fie administrate direct de guvern si subordonate conducătorului statului; aveau buget propriu; erau conduse de câte un guvernator, care reprezenta autoritatea supremă a provinciei respective.

Administraţia românească s-a instalat la Chisinău în ziua de 20 iulie 1941. Prin decretul din 4 septembrie 1941, generalul Constantin Voiculescu a fost numit guvernator al Basarabiei, iar generalul Corneliu Calotescu guvernator al Bucovinei. Guvernatorul era învestit cu atribuţii atât civile, cât si militare, în subordinea sa se afla un secretar general, care dirija practic întreaga echipă executivă. Fiecare sector era condus de un Directorat, care rezolva problemele curente si era structurat pe următoarele secţiuni: Afaceri, Administraţie, Finanţe, Agricultură si Domenii, Economie Naţională, învăţământ si Culte. Basarabia era împărţită în 9 judeţe: Bălţi, Cetatea Albă, Cahul, Chilia, Ismail, Lăpusna, Orhei, Soroca, Tighina. Bucovina forma un tot unitar si cuprindea iniţial judeţele: Câmpulung, Cernăuţi, Rădăuţi, Storojineţ, la care s-a adăugat apoi Hotinul din Basarabia. Judeţele erau administrate de prefecţi, iar plasele - de prim-pretori. Plasa era celulă administrativă, iar comuna - persoană juridică, cu buget propriu. Atât prefectul, cât si prim-pretorul trebuiau să fie titraţi (să aibă studii universitare).

Prin acelasi decret-lege din 4 septembrie 1941, guvernul român a anulat efectele ucazului sovietic din 8 martie 1941, astfel că toţi locuitorii Basarabiei si nordului Bucovinei si-au recăpătat cetăţenia română.

Au urmat **reconstrucţia Basarabiei si nordului Bucovinei,** vindecarea rănilor ocupaţiei si ale războiului. O atenţie deosebită a fost acordată agriculturii, în toamna anului 1941 s-au însămânţat aproape toate suprafeţele arabile si s-au efectuat lucrări de îndiguire a ostroavelor Dunării. S-au luat măsuri în vederea cresterii numărului de animale, în domeniul industriei s-au întreprins acţiuni care să asigure relansarea producţiei, în decursul celor trei ani de administraţie românească, prin eforturile conjugate ale localnicilor si specialistilor din patria-mamă, se refacuseră si, în bună parte, se modernizaseră, cu utilaje germane, 1.037 unităţi industriale, cu o capacitate de cel puţin cinci cai-putere si având minimum zece lucrători.

Guvernatorul Basarabiei a luat măsuri pentru a redresa viaţa comercială. In domeniul finanţelor s-a aplicat un regim de înlesnire a plăţii taxelor si impozitelor, în scopul refacerii factorilor productivi. S-au reparat 94

drumurile si podurile, introducându-se mijloace cât de cât moderne de transport.

In învăţământ a fost reconstruită si sprijinită reţeaua de scoli naţionale, în septembrie 1941, în Basarabia funcţionau 25 de licee teoretice cu 6.740 locuri, 39 de scoli practice cu 8.160 locuri si 2.266 scoli primare.

Prin decretul din 19 august 1941, regiunea dintre Nistru si Bug **(Transnistria)** era pusă sub administraţie civilă românească. Guvernator *al* Transnistriei a fost numit profesorul universitar Gheorghe Alexianu. S-au purtat tratative germano-române privind administrarea acestui teritoriu. Germanii doreau ca frontiera de nord a Transnistriei să urmeze linia Moghilev-Iampol-Râbniţa. Dar Antonescu a cerut si a obţinut o linie mai avansată: Hotin-Vasiliuţi-Râbniţa (cu orasele Moghilev si lampol). Conducătorul statului nu urmărea anexarea Transnistriei la România, ci doar crearea unui teritoriu - tampon între spaţiul românesc si cel rusesc (ucrainean).

La 30 august 1941, la Tighina, s-a semnat o convenţie româno-germană privind asigurarea, administrarea si exploatarea economică a teritoriului dintre Nistru si Bug. în Transnistria, căile ferate erau puse sub conducerea comandamentului german. După ocuparea Odessei, România a încercat o reconstrucţie a Transnistriei. Aceasta urma să fie populată cu români aflaţi în enclavele din Ucraina, Crimeea, Caucaz (cei mai mulţi deportaţi anterior din Basarabia de sovietici).

în Transnistria au fost evacuaţi numerosi evrei, mai ales din Basarabia si Bucovina, care au murit în timpul holocaustului (octombrie 1941 -octombrie 1942).

Când trupele sovietice de tancuri au rupt frontul în nordul Transnistriei, în ianuarie 1944, administraţia românească s-a retras din acest teritoriu, fără a mai lua legătura cu comandamentul german.

Continuarea războiului în Est. După eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei si a ţinutului Herţa, armata română a participat la luptele din Crimeea, reusind ca în octombrie 1941 să cucerească Odessa, în toamna anului 1941, Antonescu a retras armata de pe front, considerând că obiectivul urmărit (revenirea la patria-mamă a teritoriilor pierdute în iunie 1940) a fost atins. La 8 noiembrie 1941 s-a organizat trecerea armatei pe sub Arcul de Triumf din Bucuresti, fapt ce semnifica încheierea participării României la război.

însă, la solicitarea lui Hitler, Ion Antonescu a decis să continue războiul, înaintarea trupelor române dincolo de Nistru a făcut ca România să ajungă în stare de **război cu statele coaliţiei Naţiunilor Unite:** Marea Britanic (decembrie 1941) si S.U.A. (iunie 1942). Au urmat marile operaţii militare din Crimeea (octombrie 1941-iunie 1942), Stalingrad (iulie 1942-februarie 1943), Caucaz (august 1942-primăvara lui 1943), Cuban (1943-1944), Crimeea (octombrie 1943-mai 1944) s.a. în 1943, din cei un milion de militari români aflaţi pe front, aproape jumătate au căzut morţi, răniţi sau prizonieri. Spulberarea mitului invincibilităţii germane, evidentă încă din 1942, a tensionat relaţiile româno-germane si a amplificat pagubele materiale si pierderile umane. Dezastrul de la Stalingrad 1-a convins pe Antonescu că Germania nu dispunea de mijloace pentru a înfrânge Uniunea Sovietică si că trebuia găsite soluţii pentru salvarea României, începând cu primăvara anului 1943, el 1-a autorizat pe Mihai Antonescu, care îndeplinea (din iunie 1941) pe lângă funcţia de ministru de externe si pe cea de prim-ministru interimar, să demareze contacte cu puterile occidentale.

Cu stirea lui Ion Antonescu, ministrul de externe Mihai Antonescu a negociat **încheierea păcii separate cu Naţiunile Unite,** sondând terenul la Berna, Stockholm, Vatican, Lisabona, Madrid, Ankara, Cairo. La rândul său, liderul opoziţiei democrate, luliu Maniu, a adresat memorii în acelasi scop Londrei si a iniţiat tratative care s-au desfăsurat în capitalele unor ţări neutre. Acestea nu s-au finalizat cu rezultate concrete, deoarece S.U.A. si Marea Britanic hotărâseră la Casablanca, în ianuarie 1943, să impună Germaniei si aliaţilor ei formula „capitulării necondiţionate". Pe de altă parte, guvernele de la Londra si Washington au decis să nu poarte discuţii separate cu Germania si cu aliaţii ei, ci să acţioneze de comun acord cu Kremlinul. La conferinţele de la Moscova si Teheran din 1943 s-a convenit asupra sferelor de influenţă care reveneau S.U.A., Marii Britanii si Uniunii Sovietice, în privinţa României, cuvântul decisiv îl avea guvernul sovietic.

în martie 1944, trupele sovietice au ajuns la Nistru, iar în aprilie au pătruns în nordul Moldovei. Până la acea dată, armata română pierduse 600.000 de oameni, iar pericolul transformării ţării în teatru de război devenise iminent, în aprilie 1944, U.R.S.S. a transmis guvernului român **condiţiile de armistiţiu,** care prevedeau: iesirea României din război, întoarcerea armelor împotriva Germaniei, acceptarea frontierelor estice din iunie 1940, eliberarea prizonierilor si plata unor despăgubiri de război. Dictatul de la Viena era considerat nedrept, iar Moscova promitea ajutor 96

pentru eliberarea părţii de nord-vest a Transilvaniei (anexată de Ungaria). Antonescu a respins aceste condiţii, considerându-le inacceptabile. El a decis continuarea negocierilor cu sovieticii la Stockholm pentru ameliorarea condiţiilor de armistiţiu.

c) **Actul de la 23 August 1944**

Soarta ţării i-a preocupat pe politicienii români de la guvernare si din opoziţie. Marile pierderi de pe front si agravarea situaţiei României au determinat forţele din opoziţie să nu se limiteze doar la negocieri cu occidentalii, ci să se coalizeze pentru a găsi soluţii de salvare a situaţiei. In aprilie 1944, Partidul Social-Democrat si Partidul Comunist au încheiat un acord de Front Unic Muncitoresc. La 20 iunie 1944 s-a constituit **Blocul National-Democrat,** alcătuit din Partidul Naţional-Tărănesc, Partidul National-Liberal, Partidul Social-Democrat si Partidul Comunist, în **Declaraţia** semnată de Iuliu Maniu, Constantin I.C.Brătianu, Constantin-Titel Petrescu si Lucreţiu Pătrăscanu se arăta că cele patru partide urmăreau: încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite, iesirea României din Axă, înlăturarea regimului de dictatură, instaurarea unui regim democratic.

După 20 iunie 1944, între Blocul Naţional Democrat si cercurile Palatului s-au purtat intense discuţii privind modalităţile concrete de acţiune si structura guvernului ce urma să preia conducerea ţării după înlăturarea lui Antonescu.

Declansarea ofensivei sovietice pe frontul Iasi-Chisinău la 20 august 1944 si activitatea desfăsurată de Ion Antonescu în acele împrejurări au determinat o profundă preocupare din partea tuturor factorilor politici din opoziţie. Deoarece în consfătuirile avute se ajunsese la concluzia că cea mai bună soluţie era arestarea lui Ion Antonescu la Palatul Regal din Bucuresti, au fost luate măsuri speciale: sporirea capacităţii de luptă a batalionului de gardă, introducerea în garajul Palatului a două plutoane de tancuri, gata de intervenţie în cazul unei acţiuni a trupelor germane, formarea unei echipe de rezervă alcătuite din militari aparţinând gărzii Palatului cu misiunea *de* a-1 aresta pe Antonescu, în eventualitatea că echipa pregătită de Partidul Comunist nu ar fi putut intra în Palat.

în seara zilei de 20 august (ora 23), regele, aflat de două zile la Sinaia, a urcat la volanul „Lincoln"-ului său, pornind, împreună cu Mircea Ionniţiu, I.Mocsonyi-Styrcea, generalul Gh.Mihail si colonelul Emilian Ionescu, spre Bucuresti. Ajuns la Palat, regele a participat la o reuniune

secretă, la care erau prezenţi luliu Maniu, Constantin I.C.Brătianu, Constantin-Titel Petrescu, Lucreţiu Pătrâscanu, Grigore Niculescu-Buzesti, Constantin Sănătescu, Aurel Aldea, colonelul Dumitru Dămăceanu, loan Mocsonyi-Styrcea si colonelul Emilian lonescu, unde s-a discutat „situaţia legată de plecarea lui Antonescu pe front" si s-a stabilit ca acţiunea să fie declansată în ziua de 26 august, în noaptea de 21/22 august a avut loc la Palat o nouă consfătuire; au participat cei din noaptea precedentă (mai puţin Maniu, Brătianu si Petrescu), plus generalul Constantin Anton si comandorul Nicolae Udriţki; cu acel prilej a fost reconfirmată data de 26 august pentru răsturnarea lui Antonescu, dar nu a fost exclusă posibilitatea devansării acestei acţiuni, optându-se pentru ziua de 24 august.

Aflat pe front, Antonescu a dat ordin, la 22 august, ca trupele române să se retragă pe linia fortificată Focsani-Năməloasa-Brăila, pentru a opri înaintarea armatelor sovietice. In concepţia lui, stabilizarea frontului constituia „un atu" pentru negocierea si încheierea armistiţiului, care trebuia să asigure noul statut internaţional al României. La rândul său, Mihai Antonescu i-a comunicat ministrului plenipotenţiar al Turciei în România că guvernul era decis să semneze armistiţiul cu Naţiunile Unite. La 22 august, ministrul turc a transmis printr-o telegramă la Ankara comunicarea lui Mihai Antonescu: „Am asentimentul maresalului, al regelui si al sefilor tuturor partidelor de opoziţie. Rog un răspuns în 24 ore din partea guvernelor britanic si Statelor Unite la următoarele probleme: 1) Vom trimite un delegat român la Moscova pentru încheierea armistiţiului. 2) Vom intra în contact cu rusii si anglo-americanii în acelasi timp pentru a fixa condiţiile armistiţiului. 3) Vom discuta condiţiile armistiţiului de la Cairo cu Aliaţii. 4) Presedintele Consiliului de Ministri [ad-interim] al României doreste să stie care dintre aceste trei alternative ar fi preferată de anglo-americani".

Pe de altă parte, regele Mihai, sfătuit de anturajul său, a hotărât să acţioneze decisiv. El dorea să-si asigure cariera politică, separându-se de Antonescu. De asemenea, Mihai I era convins că, dacă maresalul Antonescu ar fi reusit să încheie armistiţiul cu Naţiunile Unite, d, suveranul României, ar fi rămas în acelasi con de umbră în care se afla după 6 septembrie 1940. în momentul în care Aliaţii 1-ar fi înlăturat pe Antonescu (pentru că îl susţinuse pe Hitler), regele s-ar fi aflat si el într-o situaţie incertă. De aceea, pentru rege era vital să ia o iniţiativă istorică.

în noaptea de 22/23 august a avut loc ultima consfătuire conspirativă a reprezentanţilor Blocului National-Democrat; Lucreţiu Pătrăscanu a cerut, în numele Partidului Comunist, formarea unui **guvern politic** prezidat de luliu Maniu. Presedintele Partidului Naţional-Ţărănesc a acceptat, în principiu, promiţând să prezinte lista membrilor cabinetului a doua zi dimineaţă. S-a convenit ca acţiunea de înlăturare a lui Antonescu să aibă loc „cât mai curând", ceea ce însemna reconfirmarea datei de 26 august, cu posibilitatea unei devansări de două zile, în funcţie de programul maresalului, ale cărui deplasări trebuia, în continuare, supravegheate.

în zorii zilei de 23 august, luliu Maniu a avut o întrevedere cu Constantin-Titel Petrescu, Lucreţiu Pătrăscanu si Constantin Agiu, cărora le-a exprimat opinia potrivit căreia era preferabil ca armistiţiul să fie semnat de Antonescu; cât privea lista guvernului, Maniu a afirmat că nu o putea prezenta, deoarece de la consfătuire lipsea presedintele Partidului National-Liberal, dar că în cursul dimineţii avea să-1 întâlnească pe Constantin I.C.Brătianu. El a dat asigurări că, în după-amiaza acelei zile, reprezentanţii Partidului Comunist si ai Partidului Social-Democrat aveau să primească răspunsul cerut. Presedintele Partidului Naţional-Ţărănesc 1-a vizitat într-adevăr pe Brătianu, împreună cu Constantin-Titel Petrescu, dar nu a discutat lista guvernului, ci necesitatea unui nou demers pe lângă Antonescu - care se întorsese în seara zilei de 22 august de pe front - pentru a i se cere în mod imperativ încheierea armistiţiului, precizându-i-se că opoziţia avea să-1 sprijine. Drept urmare, Gheorghe Brătianu s-a deplasat la Snagov, în jurul orei 10, unde a pledat în sensul celor stabilite. Maresalul Antonescu s-a declarat de acord, cu condiţia să obţină asentimentul scris al opoziţiei. Gheorghe Brătianu a promis să-i aducă, până la ora 15, scrisori de garanţie semnate de Maniu si Brătianu, presedinţii celor două partide istorice.

In sedinţa Consiliului de Ministri pe care a prezidat-o în acea dimineaţă, maresalul Antonescu a anunţat că **va pleca pe front,** în jurul orei 10,30, el 1-a însărcinat pe colonelul Radu Davidescu, seful cabinetului său militar, să telefoneze la Palat spre a cere o audienţă pentru ora 16; peste câteva minute, Mihai Antonescu a solicitat si el o audienţă personală si separată la rege, pentru ora 15,30. în memoriile lor, colaboratorii maresalului susţin că acesta era ferm hotărât să comunice regelui încheierea armistiţiului.

Decizia maresalului de a pleca pe front a schimbat cu totul datele planului elaborat. Nu se stia cât timp avea să rămână acolo si dacă se va

întoarce în Bucuresti până la 26 august, când se hotărâse acţiunea decisivă, vizând scoaterea României din război.

După ce au aflat rezultatul misiunii lui Gheorghe Brătianu, presedinţii partidelor Naţional-Ţărănesc, National-Liberal si Social-Democrat s-au declarat de acord să dea maresalului documentul scris cerut de acesta, în consecinţă, Gheorghe Brătianu i-a comunicat lui Mihai Antonescu, cu câteva minute înainte de ora 15, că putea folosi acest argument în audienţa pe care ministrul de externe o avea anunţată la rege. Dar, în după-amiaza zilei de 23 august, Constantin I.C.Brătianu a plecat la conacul Florica din Stefănesti (Arges), iar Maniu a apreciat că nu era nici o grabă, astfel că „scrisoarea de garanţie" cerută de maresalul Antonescu n-a mai fost redactată.

După ce Ion Antonescu s-a anunţat în audienţă, regele, împreună cu generalul Constantin Sănătescu, generalul Aurel Aldea, Grigore Niculescu-Buzesti, loan Mocsonyi-Styrcea si Mircea lonniţiu au discutat în legătură cu atitudinea ce trebuia adoptată, întrucât nu stiau motivul pentru care maresalul ceruse audienţa, s-a convenit ca, în cazul în care acesta ar fi exprimat hotărârea de a încheia armistiţiul, regele să-i ceară să comunice imediat Aliaţilor decizia; dacă Ion Antonescu ar fi anunţat intenţia de a continua războiul alături de Germania sau ar dori să ceară încuviinţarea prealabilă a lui Hitler, conducătorul statului să fie demis din funcţia sa si arestat, în acest scop, garda Palatului a fost pusă în alarmă; începând cu ora 12 toate intrările în Palat, mai puţin cea din aripa Creţulescu, pe unde urmau sa intre cei doi Antonesti, au fost baricadate si pregătite pentai respingerea unui eventual atac. Aceste măsuri arătau limpede că, în fapt, obiectivul fundamental al regelui Mihai era arestarea maresalului.

Devansarea momentului trecerii la reţinerea lui Antonescu a creat la Palat o stare de neliniste. De aceea, Constantin Sănătescu a fost însărcinat să discute cu luliu Maniu, iar I. Mocsonyi-Styrcea cu Lucreţiu Pătrăscanu si Constantin-Titel Petrescu. în jurul orei 13, C. Sănătescu s-a întâlnit cu Maniu, care a precizat că nu accepta să prezideze noul guvern si a repetat vechea argumentaţie. Astfel, după luni de negocieri si zeci de întâlniri nu se ajunsese la o formulă de guvern care să intre în funcţiune în momentul arestării lui Antonescu. Totul începea să se deruleze sub semnul improvizaţiei si al deciziilor de moment.

Mihai Antonescu s-a prezentat la Palat la ora 15,30, unde a avut o discuţie cu regele, în cursul căreia a pledat pentru încheierea armistiţiului cu

Naţiunile Unite. Regele s-a mulţumit să asculte, după care 1-a rugat să rămână si la **audienţa acordată maresalului.**

Conducătorul statului a sosit la ora 16,05, fiind introdus în Salonul Galben; aici se aflau regele Mihai, ministrul de externe Mihai Antonescu si generalul Constantin Sănătescu, maresalul Palatului. Asupra celor discutate s-au prezentat mai multe variante. Regele avea să relateze: „Ca de obicei, Ion Antonescu a venit cu întârziere. Am stat de vorbă timp de trei sferturi de oră despre situaţia politică. Nu eram singur, în birou se afla un general dintre oamenii mei. Tonul discuţiei a devenit iritant atunci când am abordat situaţia dezastruoasă de pe front si iminenţa unei invazii a Armatei Rosii. I-am spus lui Antonescu că trebuie să cerem armistiţiul fără să mai întârziem nici o clipă. Mi-a răspuns că nici măcar nu se poate gândi la o astfel de posibilitate si că trebuie să discute problema cu Hitler... I-am replicat că, în faţa unei astfel de situaţii, noi nu ne mai putem permite să tergiversăm. Generalul care mă însoţea a mers chiar mai departe, aruncându-i lui Antonescu: - «Dacă nu putem să acţionăm cu dumneavoastră, o vom face cu un alt guvern». La care Antonescu a răspuns furios: - «Cum, dumneavoastră credeţi că voi lăsa ţara în mâinile unui copil?» Până în ultima clipă, el a refuzat să mă considere un adult. Trei subofiţeri din gardă si căpitanul lor asteptau în spatele usii biroului meu. Ei trebuiau să apară la un semnal convenit. Văzând că Antonescu se încăpăţânează, i-am spus, cu voce destul de puternică: «Dacă asa stau lucrurile nu îmi mai lăsaţi decât o singură iesire»... Acesta era semnalul. Oamenii mei au intrat brusc în încăpere, m-au salutat, apoi s-au îndreptat spre Antonescu. Căpitanul a pus mâna pe braţul Conducătorului care, cel puţin surprins, i-a răspuns: «Ce înseamnă asta? Luaţi mâna!» Căpitanul a avut un moment de ezitare: nu mai stia de cine să asculte. Mi-am spus că el va face să esueze totul. Din fericire, unul dintre aghiotanţii mei, un colonel care veghea în spatele usii, a intrat urlând: «Executarea!» A strigat atât de tare încât cei trei subofiţeri 1-au apucat pe Antonescu, spunându-i: «Sunteţi în stare de arest». L-au dus la primul etaj si 1-au închis într-o cameră blindată în care, altădată, tatăl meu îsi ţinea colecţiile de timbre, înainte de a urca, totusi, Antonescu s-a întors brusc si 1-a scuipat în faţă pe căpitan. «- Mâine dimineaţă, veţi fi cu toţii împuscaţi!»".

La rândul său, Ion Antonescu a scris pe o agendă, găsită în camera blindată în care era arestat, că a venit în audienţă la rege, pentru a-i face o expunere asupra situaţiei frontului si a acţiunii întreprinse pentru a scoate

ţara din greul impas în care se găseste. L-a informat pe rege despre discuţia avută cu Clodius în seara precedentă prin care cerea ca Berlinul să înţeleagă situaţia României „si să-mi dea deslegarea de a trata un armistiţiu, dorind să iesim din această situaţie ca oameni de onoare si nu prin acte care ar dezonora pentru vecie ţara si pe conducătorii ei". De asemenea, Mihai Antonescu a arătat regelui „că este o necesitate să mai astepte 24 de ore, să primească răspunsurile pe care le asteaptă" de la Ankara si Berna. „Eu am confirmat că sunt de acord, în aceste condiţii, chiar cu plecarea domnului Mihai Antonescu la Ankara si Cairo pentru a duce tratative directe, în acel moment regele a iesit din cameră". Când a reapărut avea în spatele lui „un maior din garda Palatului cu 6-7 soldaţi cu pistoalele în mână. Regele a trecut în spatele meu urmat de soldaţi, unul din soldaţi m-a prins de braţe pe la spate si maresalul Sănătescu mi-a spus «Domnule maresal, sunteţi arestat pentru că nu aţi vrut să faceţi imediat armistiţiul»".

După arestarea lui Antonescu, regele 1-a numit pe **generalul Sănătescu** în funcţia de presedinte al Consiliului de Ministri, iar acesta a întocmit lista **noului guvern.** Spre seară, postul de radio a început să anunţe că va transmite „un comunicat important pentru ţară". Armata aflată în Bucuresti a primit, la 18,30, ordinul de a trece la anihilarea trupelor germane din Capitală si din împrejurimi.

începând cu ora 22,12 s-a transmis la radio **Proclamaţia,** citită de regele Mihai, al cărei text fusese convenit si aprobat, cu mai multe zile în urmă, de liderii Blocului National-Democrat:

„Români,

In ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înţelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea ţării de la o catastrofă totală: iesirea noastră din alianţa cu Puterile Axei si imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite.

Români,

Un nou guvern de uniune naţională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voinţa hotărâtă a ţării, de a încheia pacea cu Naţiunile Unite. România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanic si Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta si orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum si starea de război cu Marea Britanie si Statele Unite. Primiţi pe soldaţii acestor armate cu încredere. Naţiunile [Unite] ne-au garantat independenţa ţării si

neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena, prin care Transilvania ne-a fost răpită.

Români,

Poporul nostru înţelege să fie stăpân pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărârii noastre libere luate si care nu atinge drepturile nimănui este un dusman al neamului nostru. Ordon armatei si chem poporul să lupte prin orice mijloace si cu orice sacrificii împotriva lui. Toţi cetăţenii să se strângă în jurul tronului si al guvernului, pentru salvarea Patriei. Cel care nu va da ascultare guvernului se va opune voinţei poporului, este un trădător de ţară.

Români,

Dictatura a luat sfârsit si cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care drepturile si libertăţile tuturor cetăţenilor ţării sunt garantate si vor fi respectate.

Alături de armatele Aliate si cu ajutorul lor, mobilizând toate forţele naţiunii vom trece hotarele impuse prin Dictatul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină.

Români,

De curajul cu care ne vom apăra, cu armele în mână, independenţa împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta, depinde viitorul ţării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul neamului românesc, să păsim hotărâţi pe drumul înfăptuirii României de mâine, a unei Românii libere, puternice si fericite ".

La aflarea stirii că regimul antonescian a fost înlăturat, românii au trăit o stare euforică. Ei îsi puneau **mari speranţe** într-o evoluţie pozitivă a situaţiei interne si internaţionale, în asigurarea păcii si a unei existenţe materiale si spirituale fără îngrădirile impuse de un regim dictatorial. Dar starea euforică s-a risipit în numai câteva ore.

în *Proclamaţia* către români li se cerea acestora să primească pe *Soldaţii acestor armate [ale Naţiunilor Unite] cu încredere*". Armata română - în temeiul *Proclamaţiei* regale si al directivelor sefului Marelui Stat Major, generalul Gheorghe Mihail - s-a desprins din frontul pe care îl susţinuse până atunci în comun cu trupele germane, pentru a *„reîncepe lupta alături de forţele armate ale acestora [Naţiunilor Unite] pentru eliberarea Ardealului de nord".* Dar, în acelasi timp, Naţiunile Unite continuau să considere România stat inamic, iar Armata Rosie trecuse la

ocuparea ţării. S-a creat astfel, încă din noaptea de 23/24 august 1944 o stare de confuzie si panică generală, pe care sovieticii au exploatat-o din plin în acel context, Armata Rosie a dezarmat si capturat peste 6.00U ofiţeri, 6.000 subofiţeri si mai mult de 150. 000 soldaţi. Linia fortificata Focsani-Nămăloasa-Brăila a fost trecută, fără nici o rezistenţă, de armatele sovietice care în câteva zile au ajuns la graniţele cu Bulgaria si Iugoslavia. Practic din seara zilei de 23 august 1944, România se afla în stare de război atât cu Germania, cât si cu Uniunea Sovietică. Statutul ei internaţional era extrem de confuz, iar relaţiile sale diplomatice - ca si inexistente.

Actul de la 23 August 1944 a îmbrăcat forma unei lovituri de stat, realizându-se o schimbare „la vârf, fără modificări în profunzimea societăţii românesti.

Cum se întâmplă adesea în istorie, si în cazul actului de la 23 August 1944 a existat o serioasă discrepanţă între speranţe si realitate. Făptuitorii lui, în frunte cu regele Mihai I, au dorit să scoată ţara dmtr-un război distrugător, să încheie armistiţiul cu Naţiunile Unite si sa se revină la regimul democratic, în realitate, după acest act au urmat ocuparea României de către Armata Rosie si impunerea unui regim de tip bolsevic. Evoluţia istorică a României, ca si a celorlalte state din zona centrala si sud-est europeană, a fost determinată nu de factori intern., ci de acordunle dintre Marile Puteri - U.R.S.S., S.U.A. si Marea Britanic.

Pe plan intern, 23 August 1944 a marcat revenirea României, pentru scurtă vreme, la un regim democratic.

Decretul regal din 31 august, publicat la 2 septembrie 1944 si elaborat pe baza Jurnalului Consiliului de Ministri din 30 august, prevedea:

„Art.1. Drepturile românilor sunt cele recunoscute de Constituţia din 1866 cu modificările ce ulterior au fost aduse si de Constituţia din 29 martie 1923.

Art.II. Sub rezerva celor cuprinse în art.III si IVputerile statului se vor exercita după regulile asezate în Constituţia din 29 martie 1923.

Art.III. Un decret dat în urma hotărârii Consiliului de Ministri va organiza Reprezentanţa Naţională. Până la organizarea Reprezentanţei Naţionale, puterea legislativă se exercită de către rege la propunerea Consiliului de Ministri.

Art.IV. O lege specială va statornici condiţiile în care magistraţii sunt inviolabili. Juriul rămâne desfiinţat.

Art. V. Sun) si rămân abrogate decretul regal m:3053 din J) *septembrie 1940, publicat în «Monitorul oficial», nr. 205 din 5 septembrie 1940; decretul regal nr.3067 din 6 septembrie 1940, publicat în «Monitorul oficial» nr.206 din 6 septembrie 1940; si decretul regal nr. 3072 din 7 septembrie 1940, publicat în «Monitorul oficial» nr. 208 din 8 septembrie 1940, toate referitoare la învestirea presedintelui de Consiliu cu depline puteri si fixarea prerogativelor regale ".*

Decretul - prin care s-au repus în vigoare 37 articole din cele 138 ale Constituţiei din 1923 - a creat baza juridica a măsurilor adoptate de noul guvern si, totodată, izvorul de drept pentru măsurile ulterioare. In fapt, Decretul constituţional din 31 august 1944 a avut un caracter mai cuprinzător decât cele menţionate în textul lui, fiind aplicate si alte prevederi ale Constituţiei din 1923.

De la 23 august 1944, forma de guvernământ a înregistrat o nouă schimbare, fiind circumscrisă celei stabilite în 1866. România a redevenit o monarhie constituţională, suveranul exercitându-si prerogativele în conformitate cu legea fundamentală din 1923. Partidele politice si-au reluat activitatea legală, presa a fost eliberată din chingile cenzurii, iar dreptul de întrunire a devenit o realitate.

Actul de la 23 august 1944 a avut si o mare **importanţă internaţională,** deoarece a constituit o grea lovitură pentru Germania, contribuind la prăbusirea întregului front hitlerist din Balcani si la scurtarea războiului în Europa, începând cu 23 august 1944, armata română (aproximativ 500.000 de oameni) a trecut la punerea în practică a programului noului guvern, luptând împotriva trapelor germane si reusind ca până la 31 august 1944 să elibereze două treimi din teritoriul naţional.

La 12 septembrie 1944, România a semnat **Convenţia de armistiţiu** cu Naţiunile Unite, prin care i se impuneau condiţii grele: plata a 300 milioane de dolari despăgubiri de război (în produse); o înaltă Comisie Aliată de Control (sovietică) supraveghea respectarea Armistiţiului; frontiera româno-sovietică rămânea cea stabilită în iunie 1940. Se mai prevedea că Transilvania „sau cea mai mare parte a ei" urma să fie restituită României, sub rezerva recunoasterii acestei situaţii prin tratatele de pace; armata română urma să participe la lupte pe Frontul de Vest cu minimum 12 divizii de infanterie etc.

d) Participarea României la războiul antihitlerist

De la 23 August 1944, România s-a alăturat coaliţiei antihitleriste, participând efectiv la război mai întâi pentru eliberarea **Transilvaniei,** obiectiv atins la 25 octombrie 1944. Apoi, trupele române au participat, alături de cele sovietice, la eliberarea **Ungariei, Cehoslovaciei si Austriei** (până la 12 mai 1945). Ostasii români s-au remarcat în marile operaţii militare din zona Debreţin, Miskolc, Budapesta, Munţii Hegyalya, Bukk. Matra (Ungaria), Praga, Zvolen, Banska-Bystrica, Munţii Metalici, Javorina, Tatra etc. (Cehoslovacia). Pe Frontul de Vest au acţionat 37 de divizii cu un efectiv de 540.000 de ostasi, care au eliberat peste 8.700 de localităţi. Aproape 170.000 de ostasi români si-au dat viaţa pentru victoria coaliţiei Naţiunilor Unite si înfrângerea Germaniei. Efortul de război al României s-a cifrat (în plan economico-financiar) la peste l milion de dolari S.U.A. (la valoarea anului 1938).

La 9 mai 1945, Germania a capitulat, act ce marca încetarea ostilităţilor militare în Europa. Desi s-a situat pe **locul al patrulea** (după U.R.S.S., S.U.A. si Marea Britanic), din punctul de vedere al jertfelor de sânge pentru înfrângerea hitlerismului, România nu a primit statutul de stat cobeligerant, iar la Conferinţa de pace de la Paris (1946) a fost tratată ca un stat învins. Tratatul de pace din 10 februarie 1947 prevedea că graniţa dintre România si Uniunea Sovietică era cea stabilită în iunie 1940; pe de altă parte, era anulat Dictatul de la Viena din 30 august 1940; graniţa cu Bulgaria rămânea cea din 1913.

e) Confruntări politice în perioada 23 August 1944-30 Decembrie 1947

Contextul internaţional de la sfârsitul celui de-al doilea război mondial a fost dominat de împărţirea sferelor de influentă între marile puteri aparţinând Coaliţiei Naţiunilor Unite, în cadrul Conferinţelor de la Teheran (noiembrie-decembrie 1943), Yalta (februarie 1945) si Potsdam (iulie-august 1945), liderii U.R.S.S., S.U.A. si Marii Britanii au convenit asupra organizării lumii postbelice. Winston Churchill, primul-ministru al Marii Britanii, aflat în vizită la Moscova în octombrie 1944, i-a propus lui losif Visarionovici Stalin un „acord de procentaj" privind statele din centrul si sud-estul Europei; în privinţa României, proporţia era de 90% pentru Rusia (Uniunea Sovietică) si 10% pentru Aliaţi (S.U.A. si Marea

Britanic). La rândul său, I.V.Stalin era convins că orice armată care ocupa *un* teritoriu îsi impunea acolo propriul regim politic.

Anii 1945-1947 au fost decisivi pentru soarta Europei. Continentul a fost împărţit în două: partea centrală si de răsărit (Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria, Albania) a trecut sub dominaţia sau influenţa sovietică, iar partea occidentală a devenit „Lumea liberă". Regimul de la Moscova si-a impus propriul său sistem social-politic în zona ocupată. Partea de vest a evoluat pe o linie democratică, beneficiind de sprijinul S.U.A.

în anii 1944-1947 **au avut loc ample confruntări politice.** P.C.R. a devenit principalul instrument prin care Kremlinul si-a impus linia politică în România. Acest partid a promovat o politică de alianţe în scopul atragerii de partea sa a cât mai multor forţe si de a izola partidele istorice - Partidul Naţional-Ţărănesc si Partidul National-Liberal.

La 26 septembrie 1944 a fost publicat Proiectul de Platformă al **Frontului National-Democrat,** la care au aderat, alături de P.C.R. si P.S.D., Frontul Plugarilor, MADOSZ-ul (Uniunea Populară Maghiară), sindicatele si alte organizaţii. In octombrie 1944 s-a constituit Frontul National-Democrat (F.N.D.), care a declansat o susţinută luptă pentru cucerirea puterii.

Sub presiunea F.N.D., la 4 noiembrie 1944 s-a format un **nou guvern,** prezidat de **Constantin Sănătescu,** care avea un caracter politic; posturile ministeriale s-au împărţit între F.N.D., P.N.Ţ. si P.N.L. Din iniţiativa comunistilor s-a declansat campania de înlocuire a primarilor si prefecţilor aflaţi în funcţie, cu membri ai F.N.D. Ministrul de interne, naţional-ţărănistul Nicolae Penescu, a refuzat să confirme asemenea „alegeri", iar F.N.D. a cerut înlocuirea lui. După o nouă criză politică, la 6 decembrie 1944, s-a creat **guvernul** condus de generalul **Nicolae Rădescu,** din care Penescu nu mai făcea parte, fapt ce reprezenta un succes al F.N.D.

în ianuarie 1945, liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej a făcut o vizită la Moscova, unde a discutat cu I.V.Stalin, care a sugerat începerea „asaltului decisiv" pentru cucerirea puterii politice de către F.N.D. La 28 ianuarie 1945 a fost dat publicităţii *Programul de guvernare al F.N.D.,* după care s-a trecut la organizarea unor mari manifestaţii împotriva guvernului Rădescu. în februarie 1945, la F.N.D. a aderat Partidul Naţional-Ţărănesc, prezidat de Anton Alexandrescu (desprins din P.N.Ţ.), si s-a încheiat un acord de colaborare între F.N.D. si gruparea liberală

condusă de Gheorghe Tătărescu (exclusă din P.N.L.). La 10 februarie 1945, Frontul Plugarilor a lansat un apel către ţărani, prin care acestia erau îndemnaţi să ocupe pământurile mosierilor si să realizeze „de jos" reforma agrară, promiţând că guvernul F.N.D. va legifera exproprierea marilor proprietari si împroprietărirea sătenilor, în ziua de 24 februarie s-a desfăsurat în Bucuresti o manifestaţie a F.N.D. împotriva guvernului Rădescu, în timpul căreia s-au înregistrat altercaţii între participanţi si forţele de ordine, 6 manifestanţi fiind omorâţi.

Cu puţin timp în urmă, între 4 si 11 februarie 1945, avusese loc **Conferinţa de la Yalta,** la care liderii marilor puteri (U.R.S.S., S.U.A. si Marea Britanic) au confirmat împărţirea sferelor de influentă. Pe fondul tensiunilor politice din România, la 27 februarie, A.I. Vîsinski, primul locţiitor al comisarului poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S., s-a deplasat la Bucuresti, impunând regelui Mihai demiterea generalului Rădescu si formarea unui nou guvern, prezidat de dr. Petru Groza.

După o tergiversare de câteva zile, la **6 martie 1945,** regele a confirmat **guvernul Groza,** alcătuit din reprezentanţii F.N.D. si ai grupării Tătărescu. Formarea guvernului Groza marca o **schimbare de regim,** deoarece forţa politică decisivă era P.C.R., care urmărea lichidarea adversarilor politici si instaurarea unor structuri de tip sovietic în România, în mod oficial se afirma că Groza conducea un „Guvern de largă concentrare democratică", iar primele acţiuni nu lăsau să se întrevadă adevărata esenţă a regimului, în urma unui schimb de telegrame între Petru Groza si LV. Stalin, la 9 martie 1945, partea de nord-est a Transilvaniei (care în noiembrie 1944 trecuse sub administraţie sovietică) a fost reintegrată României. La 23 martie a fost legiferată reforma agrară, în baza căreia au fost expropriate 1 470.000 ha, dintre care l. 100.000 ha au fost împărţite la circa 990.000 familii de ţărani.

în zilele de 17 iulie-2 august 1945 a avut loc, la **Potsdam,** Conferinţa liderilor Uniunii Sovietice, S.U.A. si Marii Britanii. S-a discutat problema organizării Europei după încheierea războiului mondial, la 9 mai, prin capitularea necondiţionată a Germaniei. Liderul naţional-ţărănist luliu Maniu a trimis la Conferinţa de la Potsdam mai multe memorii, prin care arăta că guvernul Groza nu avea un caracter democratic si denunţa măsurile acestuia, îndreptate împotriva opoziţiei (cenzurarea presei, împiedicarea întrunirilor, arestarea unor adversari politici). Guvernele S.U.A. si Marii Britanii au decis să nu poarte discuţii de pace cu România si Bulgaria,

deoarece în aceste ţări nu existau guverne democratice. Pe de altă parte, Uniunea Sovietică a anunţat stabilirea de relaţii diplomatice cu România, începând cu ziua de 6 august 1945. Cu o lună în urmă, la 6 iulie, Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. decisese decorarea regelui Mihai I cu cea mai înaltă distincţie sovietică - Ordinul „Victoria".

La rândul său, monarhul român, sfătuit de liderii naţional-ţărănisti si liberali, precum si de reprezentanţii SUA si Marii Britanii în România, a cerut primului-ministru să demisioneze (21 august 1945). Sprijinit de oficialităţile sovietice, dr. Petru Groza a refuzat, în replică, regele Mihai s-a adresat celor trei Mari Puteri si, până la primirea răspunsului, nu a mai contrasemnat actele guvernului, intrând în asa-numita **grevă regală.**

în plină criză politică, s-a desfăsurat prima **Conferinţă Naţională a P.C.R.** (octombrie 1945). Programul adoptat viza industrializarea ţării, desăvârsirea reformei agrare, cresterea rolului statului în economie, în funcţia de secretar general al Partidului Comunist Român a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej.

La **8 noiembrie 1945** - ziua regelui Mihai - a avut loc în Bucuresti o mare manifestaţie antiguvernamentală. Cu acest prilej s-au produs ciocniri între opozanţii regimului si „muncitorii" adusi să spargă întrunirea din Piaţa Palatului Regal, înregistrându-se nouă morţi si mai mulţi răniţi. Forţele de ordine au intervenit, operând numeroase arestări.

în decembrie 1945, **Conferinţa ministrilor de externe** ai S.U.A., Marii Britanii si U.R.S.S. a decis să acorde „sfatul" cerut de regele Mihai; astfel, în ianuarie 1946, în guvern au fost inclusi câte un reprezentant al P.N.Ţ. si al P.N.L., iar guvernul trebuia să organizeze alegeri libere, „cât mai curând posibil", în februarie 1946, S.U.A. si Marea Britanic au recunoscut guvernul Groza. După ce, în august 1945, marile puteri occidentale declaraseră că nu vor semna tratatul de pace cu un guvern nedemocratic, după sase luni au acceptat prezenţa delegaţiei României la Conferinţa de pace de la Paris. La rândul său, regele Mihai a primit „Legiunea de Merit" din partea lui Harry Truman, presedintele S.U.A.

Campania electorală, lungă si încărcată cu acuzaţii reciproce, s-a desfăsurat practic între forţele guvernamentale, organizate în Blocul Partidelor Democrate (sub conducerea P.C.R.), si opoziţia reprezentată de P.N.Ţ. si P.N.L. în timpul campaniei electorale s-a judecat asa-numitul **„proces al marii trădări naţionale",** în urma căruia Ion Antonescu, fostul conducător al statului, a fost condamnat la moarte si executat (l iunie

1946). Procesul a fost conceput si ca un mijloc de „demascare" a partidelor istorice, acuzate că au susţinut regimul dictatorial si războiul antisovietic.

în octombrie 1946, **Conferinţa de pace** de la Paris a aprobat textul tratatului cu România, care prevedea reintegrarea nord-estului Transilvaniei la statul român si anularea Dictatului de la Viena. Guvernul Groza a folosit această hotărâre a marilor puteri în propaganda sa electorală.

Alegerile parlamentare desfăsurate în ziua de 19 noiembrie 1946 s-au încheiat, potrivit datelor oficiale, cu victoria Blocului Partidelor -Democrate. Se pare că rezultatul fusese stabilit înaintea scrutinului, în cabinetul ministrului de interne, comunistul Teohari Georgescu. Partidele istorice au contestat vehement rezultatul alegerilor, adresând memorii de protest guvernului, regelui si Marilor Puteri. La rândul său, Mihai I a acceptat să deschidă Adunarea Deputaţilor, citind Mesajul Tronului, în ziua de 1 decembrie 1946, act ce semnifica recunoasterea legalităţii acesteia.

în perioada următoare s-a trecut la etatizarea Băncii Naţionale (decembrie 1946), instituirea controlului de stat în întreprinderi (iunie 1947), stabilizarea monetară (august 1947).

La 10 februarie 1947 a fost semnat, la Paris, **tratatul de pace** cu România. Trupele sovietice rămâneau pe teritoriul României până la semnarea tratatului de stat cu Austria. După încheierea tratatului de pace a fost desfiinţată înalta Comisie Aliată de Control, care a funcţionat în perioada armistiţiului. Astfel, nici măcar formal, S.U.A. si Marea Britanic nu mai puteau influenţa evoluţia situaţiei din România, care a rămas, practic, sub ocupaţie sovietică.

în vara anului 1947, guvernul de la Kremlin a cerut statelor aflate sub dominaţia sa să respingă **„planul Marshall",** propus de S.U.A., prin care se preconiza refacerea Europei devastate • de război. Totodată, Uniunea Sovietică a decis să accelereze procesul de lichidare a forţelor democratice din aceste ţări.

Pe acest fundal, sub pretextul că un grup de fruntasi ai P.N.Ţ., sub conducerea lui Ion Mihalache, a încercat să părăsească ilegal ţara pentru a constitui un guvern în exil (14 iulie 1947), s-a trecut la arestarea tuturor liderilor naţional-ţărănisti, iar **P.N.Ţ. a fost desfiinţat.** Procesul care a urmat (octombrie-noiembrie 1947) s-a încheiat cu grele condamnări pentru toţi arestaţii, în august 1947, Constantin I.C. Brătianu, a suspendat activitatea Partidului National-Liberal. Astfel, cele două partide istorice părăseau arena politică. 110

La 6 noiembrie 1947, P.C.R. a renunţat la „tovarăsii de drum", din **gruparea Tătărescu,** care a fost nevoită să părăsească guvernul pentru a face loc unor comunisti recunoscuţi pentru fidelitatea lor faţă de Moscova: Ana Pauker (la Ministerul de Externe) si Vasile Luca (la Ministerul de Finanţe).

Ultimul obstacol în calea preluării integrale a puterii de către comunisti îl constituia **monarhia.** La 12 noiembrie regele a plecat la Londra, pentru a participa la căsătoria principesei Elisabeta a Marii Britanii, înainte de a părăsi ţara, Mihai I semnase decretul prin care împuternicea guvernul ca, în absenţa sa, să întreprindă toate măsurile necesare conducerii ţării, inclusiv „numirile si revocările de funcţionari". Era un „cec în alb" acordat guvernului, suveranul renunţând la prerogativele sale esenţiale.

în fapt, România era singura ţară din „blocul sovietic" care avea regim monarhic. Cehoslovacia si Polonia erau republici încă din 1918, Iugoslavia din 1945, Albania, Ungaria si Iugoslavia din 1946. Evident, regele Mihai nu putea să neglijeze o asemenea realitate. De aceea, la Londra, a avut discuţii cu diferiţi oameni politici. Regele George al VI-lea i-a aranjat o întâlnire particulară cu ministrul britanic de externe, pe care Mihai avea să o descrie astfel: „Timp de peste două ore, mama mea si cu mine i-am povestit toate evenimentele din ultimele luni. L-am întrebat atunci ce intenţionează să facă pentru a ne veni în ajutor.

- Nu vreau să vă las speranţe desarte. Anglia nu este în măsură să facă nici cel mai mic lucru pentru dumneavoastră.

Un răspuns dur, dar care avea meritul sincerităţii! Pe moment am fost socaţi. Anglia era totusi una dintre cele trei Mari Puteri victorioase. Am înţeles atunci multe lucruri referitor la împărţirea lumii".

Imediat după întoarcerea sa în ţară, la 22 decembrie, regele a avut o discuţie cu dr. P.Groza, care a ţinut să precizeze că „lumea s-a schimbat", că si monarhia este trecătoare. Mihai I a declarat: „Nu înţeleg să mă opun lucrurilor la care nu te poţi opune". In aceeasi zi, suveranul a semnat decretul de numire a fruntasului comunist Emil Bodnăras în funcţia de ministru de război, în discursul rostit la 24 decembrie 1947, cu prilejul prezentării noului ministru, dr. P.Groza preciza: „Instalarea prietenului Emil Bodnăras la acest minister nu este numai un schimb de titulari, ci are rosturile ei adânci".

Aceste „rosturi" aveau să fie deslusite în numai câteva zile. La 29 decembrie, Comitetul Central al P.C.R. a adoptat planul de măsuri politice

si de siguranţă pentru înlăturarea monarhiei si proclamarea Republicii, care urma să fie aplicat în ziua următoare.

în dimineaţa zilei de 30 decembrie 1947, regele i-a primit în audienţă, la Palatul Elisabeta din Bucuresti, pe dr. Petru Groza si Gh. Gheorghiu-Dej, la cererea acestora. Iată cum a prezentat regele această întâlnire, în 1990:

„în chip de introducere, Groza a crezut de cuviinţă să ne potopească cu glumele sale dubioase, pe care le considera atât de spirituale si care nu îl făceau să râdă decar pe el. Apoi, dintr-o dată, a intrat în miezul problemei:

- Am venit să vorbim despre o problemă de familie. Am dori deci să discutăm despre un divorţ prin înţelegere ...

Tonul discuţiei a urcat, s-a transformat într-o adevărată altercaţie verbală. Principalul meu argument a constat în faptul că demersul lor [al lui Groza si Gheorghiu-Dej] era anticonstituţional. Numai printr-o consultare populară se va hotărî o modificare a Constituţiei.

-Nu avem timp să procedăm în felul acesta, mi-a aruncat Groza...

Groza a devenit din ce în ce mai ameninţător, afirmând chiar că ar deţine im document despre mine - «dosar» -pe care îl va face public dacă încerc să intru în contact cu englezii sau americanii. Garda mea arestată, telefonul tăiat, casa noastră încercuită, eu nu puteam face absolut nimic. Constrâns si forţat, am semnat actul meu de abdicare ".

în sedinţa Consiliului de Ministri din acea zi de 30 decembrie, orele 15,30, Petru Groza a făcut o declaraţie cât se poate de „elegantă": „Vom îngriji ca fostul rege să plece linistit, asa cum se cuvine, pentru ca nimeni să nu poată avea un cuvânt de repros pentru felul cum poporul nostru a ţinut să se poarte faţă de acela care, înţelegând glasul vremurilor, s-a retras -lucru pentru care poporul român nu se poate arăta nerecunoscător. Deci fostul rege va fi respectat, ca orice alt cetăţean al acestei ţări".

A urmat sedinţa Adunării Deputaţilor, la care s-a luat act de abdicarea regelui Mihai, iar România a fost proclamată **Republică Populară.** Deputaţii au ales Prezidul Republicii Populare Române alcătuit din cinci persoane (C.I.Parhon, M.Sadoveanu, St. Voitec, Gh.Stere si I.Niculi), care exercita puterea executivă conferită sefului statului până la adoptarea unei noi Constituţii.

6. ROMANIA SUB OCUPAŢIA SOVIETICĂ (1948-1958)

a) **Impunerea regimului Stalinist**

în septembrie 1947 a avut loc la Szklarska Poreba (Polonia) consfătuirea Partidelor Comuniste si Muncitoresti la care reprezentanţii Partidului Comunist al Uniunii Sovietice au cerut **accelerarea proceselor revoluţionare** din ţările de „democraţie populară", trecerea la construirea societăţii socialiste. Consfătuirea a hotărât crearea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste si Muncitoresti prin care Stalin urmărea să-si impună cât mai rapid si eficient linia politică. In acest spirit, la sfârsitul anului 1947 si începutul lui 1948 s-a trecut la regimul Stalinist. Un pas decisiv s-a făcut în octombrie 1947, când a început acţiunea de contopire a Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, în vederea făuririi Partidului Unic Muncitoresc. Au fost elaborate *Platforma (programul)* si *Stătuţii/,* s-a stabilit planul organizatoric pentru operaţiunile unificării. Pregătirea psihologică, politică si ideologică s-a realizat mai ales prin presă, unde se dezbăteau principalele documente ce urmau a fi adoptate, se condamnau social-democraţii „trădători", în frunte cu Constantin-Titel Petrescu, si se sublinia necesitatea realizării partidului unic, pentru ca „cercurile imperialiste" să nu mai poată manevra împotriva României, folosindu-se de social-democraţii de dreapta.

La 4 ianuarie 1948 s-a constituit Comisia centrală pentru organizarea **Congresului de unificare** si s-au aprobat instrucţiunile pentru alegerea organelor de conducere locală si a delegaţilor la Congres. S-a trecut si la contopirea organizaţiilor comuniste si social-démocrate, în perioada 10-20 ianuarie au avut loc alegeri pentru organele de conducere pe întreprinderi, instituţii si circumscripţii, precum si alegeri ale delegaţilor pentru conferinţele de plasă si judeţene; în intervalul 20-25 ianuarie s-au desfăsurat conferinţele judeţene; la care au fost alese comitetele judeţene de partid si delegaţii la Congresul general. Operaţiunea alegerilor a însemnat, în fapt,

completarea organelor Partidului Comunist cu reprezentanţi ai Partidului Social-Democrat. Din totalul de 8.243 cadre de conducere (la nivel de judeţ, plasă si sector) numai 1.501 proveneau din P.S.D., iar din cei 760 delegaţi, doar 194 erau social-democraţi.

Congresul general pentru constituirea partidului unic, numit **Partidul Muncitoresc Român,** s-a desfăsurat în zilele de 21-23 februarie 1948 în sala Ateneului Român, în *Raportul* prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej se aprecia că „învăţătura lui Marx, Engels, Lenin si Stalin este acel far strălucitor care va lumina drumul P.M.R., drum ce duce spre noi victorii ale democraţiei populare, spre România socialistă", în *Rezoluţia* adoptată de participanţi se arăta: „Congresul aprobă în întregime raportul politic general prezentat Congresului de tovarăsul Gh. Gheorghiu-Dej, precum si întreaga activitate depusă de cele două Comitete Centrale în vederea realizării unităţii politice, organizatorice si ideologice a proletariatului. Congresul felicită cu însufleţire clasa muncitoare si, o dată cu ea, întreg poporul muncitor, cu prilejul traducerii în viaţă a vechii năzuinţi a proletariatului din România - înfăptuirea unităţii sale organice în cadrul Partidului Muncitoresc Român. Având în frunte detasamentul său de avangardă -Partidul Muncitoresc Român -, clasa muncitoare din România, legată printr-o strânsă alianţă cu ţărănimea muncitoare, concentrând în jurul ei intelectualitatea progresistă si pe toţi oamenii muncii, păseste la îndeplinirea unor sarcini menite să asigure continua întărire si adâncire a democraţiei populare si avântul economiei naţionale".

Congresul a ales Comitetul Central, care în prima sa sedinţă, din 24 februarie 1948, a ales Biroul Politic si Secretariatul C.C. (format din: Gh. Gheorghiu-Dej - secretar general, Ana Pauker, Teohari Georgescu, Lothar Rădăceanu - secretari).

Unificarea a însemnat preponderenţa absolută a comunistilor în toate organele de conducere, după cum rezultă si din următoarele date statistice:

Organul de partid	*Total*	*DinP.C.R*	*Din P.S.D.*
Comitetul Central			
- membri titulari	**41**	**31**	**10**
- membri supleanţi	**16**	**11**	**5**
Biroul Politic			
- membri titulari	**13**	**10**	**3**
- membri supleanţi	**5**	**3**	**3**
Secretariatul C.C. al P.M.R.	**5**	**4**	**1**

în perioada imediat următoare Congresului, s-a trecut la aplicarea hotărârilor acestuia, întreaga conducere politică aflându-se, practic, în mâinile Partidului Muncitoresc Român, care si-a realizat modelul propriu de organizare a societăţii. Acest model era cel Stalinist, sovietic, impus în toate ţările de „democraţie populară".

In epocă s-a folosit denumirea de **„regim democratic-popular",** o formulă pleonastică, deoarece *demos* înseamnă popor; ea era utilizată pentru a deosebi acest regim de celelalte democraţii (sclavagistă, burgheză); denumirea a fost preluată din limba rusă si impusă tuturor ţărilor ocupate de sovietici în 1944-1945. Astfel, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, R.D. Germană, Bulgaria, dar si Iugoslavia si Albania au avut regimuri de „democraţie populară".

Din 1948, statutele si programele partidelor aflate la putere în aceste ţări menţionau că „democraţia populară se realizează prin dictatura proletariatului"; clasa muncitoare (proletariatul) fiind clasa cea mai avansată a societăţii, exprimând interesele generale ale poporului, îsi impunea propria dictatură împotriva celor care se opuneau înaintării pe calea „bunăstării si fericirii poporului"; dusmanul de clasă era identificat cu burghezia si mostenirea, care acţionau „deschis, dar si perfid", reusind uneori să-si strecoare „agenţii" chiar în conducerea partidului si a statului; de aceea, lupta hotărâtă, „necruţătoare", împotriva „dusmanului" trebuia dusă cu toate mijloacele, până la lichidarea lui.

După abolirea monarhiei se impunea adoptarea unei noi Constituţii, care să consacre forma de stat republicană. In acelasi timp, se aveau în vedere transformările economice si politice înregistrate în ultimi ani. La 23 ianuarie 1948, Adunarea Deputaţilor a adoptat o nouă **lege electorală,** prin care vârsta alegătorilor cobora de la 21 la 20 de ani. Apoi, la 25 februarie 1948, Adunarea Deputaţilor, aleasă la 19 noiembrie 1946, s-a autodizolvat, în vederea organizării de noi alegeri, pentru Marea Adunare Naţională, cu caracter de Constituantă.

Peste două zile, la 27 februarie 1948, s-a constituit **Frontul Democraţiei Populare,** menit să asigure „unitatea de acţiune a forţelor democraţiei populare din România". Acesta era condus de un Consiliu Naţional, compus din următorii delegaţi: Partidul Muncitoresc Român: Vasile Luca, Lothar Rădăceanu, losif Chisinevschi; Frontul Plugarilor: dr. Petru Groza, Anton Alexandrescu, Ion Ontaru; Partidul National-Popular: P. Constantinescu-Iasi, Mihail Dragomirescu, Alexandru Steflea; Uniunea

Populară Maghiară: Kuko Alexandru, Ludovic Tâkâcs, Cziko Ferdinand. Presedintele Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei Populare a fost ales dr. Petru Groza; secretar general - Vasile Luca, iar secretar adjunct -losif Chisinevschi. în comunicatul dat publicităţii se preciza: „S-a căzut de acord asupra principiilor de colaborare pe baza unui program comun. Manifestul-program va fi publicat zilele acestea. Frontul Democraţiei Populare participa în alegeri pentru Marea Adunare Naţională pe o singură listă. S-au luat toate măsurile pentru desfăsurarea campaniei electorale. Se vor constitui imediat consilii judeţene, de plasă si comune ale Frontului Democraţiei Populare, compuse din câte doi delegaţi ai partidelor componente".

Alegerile, desfăsurate în ziua de 28 martie 1948, s-au încheiat cu victoria F.N.D., care a obţinut 93,2% din voturi si 405 mandate. Acestea au fost ultimele alegeri din anii socialismului în care au mai existat si alte liste, alături de cea guvernamentală. Partidul National-Liberal (Petru Bejan) a obţinut 7 mandate, iar Partidul Tărănesc-Democrat (dr. N. Gh. Lupu) - 2 mandate.

Obiectivul fundamental al Marii Adunări Naţionale era adoptarea unei **noi Constituţii.** Proiectul acesteia, depus la 8 aprilie, a fost votat, în unanimitate, în ziua de 13 aprilie, încă din primul articol se stabilea noua formă de stat: *„Republica Populară Română este un stat popular, unitar, independent si suveran".* Spre deosebire de Constituţiile anterioare, această lege fundamentală introducea în definiţia statului calitatea de *„popular, independent si suveran".* Desigur că o asemenea precizare avea un caracter propagandistic, în condiţiile în care România era, practic, o ţară ocupată de sovietici, care aveau aici Armata Rosie, consilieri, agenţi K.G.B., societăţi mixte *(sovromuri),* iar liderii politici români nu întreprindeau nici o acţiune fără avizul prealabil al Kremlinului, în Constituţie erau prevăzute drepturile si libertăţile cetăţenesti. Toţi cetăţenii Republicii Populare Române, *„fără deosebire de sex, naţionalitate, rasă, religie sau grad de cultură sunt egali în faţa legii*" (art. 16); dreptul de a alege îl aveau toţi cetăţenii (bărbaţi si femei) de la 18 ani împliniţi, iar cel de a fi ales - de la 23 de ani împliniţi. După cum se poate observa, limita dreptului de vot se reducea de la 20 de ani la 18 ani. Pentru prima dată, prin Constituţie, femeile aveau drepturi egale cu bărbaţii, *„în toate domeniile vieţii de stat, economic, social, cultural, politic si de drept privat. La muncă egală, femeia are drept de salarizare egal cu bărbatul*" *(art. 2l).* Se mai prevedea: *„libertatea*

constiinţei si libertatea religioasă"; „libertatea individuală a cetăţenilor este garantată"; „domiciliul este inviolabil"; „libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, a mitingurilor, cortegiilor si manifestaţiilor este garantată"; cetăţenii aveau *„drepf de a se asocia si organiza, dacă scopul urmărit nu este îndreptat în contra ordinii democratice stabilite prin Constituţie "; „ cetăţenii au drept la învăţătură".*

Desigur, proclamarea acestor drepturi era importantă, dar esenţială era aplicarea lor. Din acest punct de vedere, chiar Constituţia conţinea si anumite restricţii în domeniul politic. Astfel, nu aveau drept de vot *persoanele interzise, lipsite de drepturi civile si politice si nedemne, declarate ca atare de organele în drept, conform legii" (art. 18); „Orice asociaţie cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă si pedepsită de lege"* (art. 32). Erau lipsiţi de drepturi numerosi cetăţeni, adversari ai regimului, sub acuzaţia că desfăsoară activitate fascistă, hitleristă, ostilă Uniunii Sovietice. De asemenea, nu erau îngăduite organizaţiile *Antidemocratice";* guvernul fiind considerat a avea un caracter . *democrat popular",* orice activitate potrivnică acestuia era interzisă.

Constituţia desfiinţa principiul democratic al separării puterilor în stat, stabilind că: *„Organul suprem al puterii în stat în Republica Populară Română este* ***Marea Adunare Naţională"*** (art. 37). Aceasta era *singurul organ legislativ al Republicii Populare Române"* (art. 38). Marea Adunare Naţională avea următoarele atribuţii: alegea Prezidiul Marii Adunări Naţionale; hotăra formarea guvernului, modificarea Constituţiei; stabilea numărul, atribuţiile si denumirile ministerelor, desfiinţarea sau contopirea; vota bugetul statului, încheia exerciţiile bugetare, fixa impozitele si modul de percepere; decidea în chestiunile războiului si ale păcii, consultarea poporului prin referendum; acorda amnistia (art. 39). Durata mandatului Adunării Naţionale era de 4 ani. Deputaţii validaţi depuneau următorul jurământ: *„Jur că voi servi poporul si Republica Populară Română cu tot devotamentul si puterea mea de muncă, că voi păzi si respecta Constituţia si legile ţării; că voi păstra secretele de stat si voi apăra interesele poporului si ale statului, libertăţile democratice si independenţa patriei".* Jurământul parlamentarilor, introdus pentru prima dată în Constituţia din 1938, însemna, în fond, obligaţia de a acţiona în conformitate cu interesele regimului, care se considera expresia voinţei populare. Parlamentarii nu puteau promova alte opinii decât cele ale partidului, astfel că Marea

Adunare Naţională a devenit un instrument în slujba politicii Partidului Muncitoresc Român.

Atribuţiile de sef al statului erau exercitate de **Prezidiul Marii Adunări Naţionale,** care era alcătuit din presedinte, trei vicepresedinţi, un secretar si 14 membri, alesi pe o perioadă de 4 ani. Prezidiul era răspunzător de întreaga sa activitate în faţa Marii Adunări Naţionale si avea unnătoarele atribuţii: convoca Marea Adunare Naţională în sesiuni ordinare si extraordinare; emitea decrete; interpreta legile votate de Marea Adunare Naţională; exercita dreptul de graţiere si comuta pedepsele; conferea decoraţii si medalii; reprezenta R.P. Română în relaţiile internaţionale; acredita si rechema reprezentanţii diplomatici ai României; primea scrisorile de acreditare si de rechemare ale reprezentanţilor statelor străine în intervalele din sesiunile Marii Adunări Naţionale; numea si revoca ministrii la propunerea presedintelui Consiliului de Ministri; stabilea gradele militare, rangurile diplomatice si titlurile onorifice la propunerea guvernului; făcea numiri si confirmări în funcţii publice, la propunerea ministrilor de resort sau a guvernului; în intervalul dintre sesiunile Marii Adunări Naţionale, la propunerea guvernului, declara starea de război si mobilizarea parţială sau generală; ratifica sau denunţa tratatele internaţionale la propunerea guvernului. Prezidiul Marii Adunări Naţionale era un organism colectiv al cărui presedinte nu se individualiza decât prin faptul că semna, împreună cu secretarul, decretele. Comparativ cu puterile regale, cele ale presedintelui Marii Adunări Naţionale erau mai mici, deoarece acesta nu putea refuza sancţionarea legilor, nu era „capul puterii armate", nu putea numi (si destitui) guvernul, nu putea dizolva parlamentul.

Organul *„suprem executiv"* era guvernul (art. 66); acesta era răspunzător pentru activitatea sa în faţa Marii Adunări Naţionale, iar în intervalul dintre sesiuni, în faţa Prezidiului Marii Adunări Naţionale. Guvernul conducea activitatea administrativă a statului, coordona si dădea directive generale ministerelor de resort, dirija si planifica economia naţională, realiza bugetul statului, asigura ordinea publică si securitatea statului; conducea politica generală în domeniul relaţiilor internaţionale; organiza si înzestra forţele armate.

Teritoriul României era împărţit, din punct de vedere administrativ, în comune, plăsi, judeţe si regiuni; organele locale ale puterii de stat erau consiliile populare locale, alese prin vot universal, direct, egal si secret, pe timp de patru ani. Noua Constituţie introducea denumirea de „regiuni" si de

„consilii populare" (care o înlocuia pe cea de „consilii" din vechile Constituţii), prefigurând o nouă organizare administrativă si instaurarea puterii sfaturilor („sovietelor") la nivel local.

Constituţia avea un titlu special - inexistent în vechile legi fundamentale - intitulat *Structura social-economică,* în care se preciza: „//? *Republica Populară Română, mijloacele de producţie aparţin statului, ca bunuri ale întregului popor sau organizaţiilor cooperative, sau particulare, persoane fizice sau juridice " (art. 5).* De asemenea, se prevedea:„ *Bogăţiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicaţie ferate, rutiere, pe apă, în aer, posta, telegraful, telefonul si radioul aparţin statului, ca bunuri comune ale poporului. Prin lege se vor stabili modalităţile de trecere în proprietatea statului, a bunurilor enumerate în alineatul precedent, care, la data intrării în vigoare a prezentei Constituţii, se aflau în mâinile particulare"* (art. 6). Calea unor noi exproprieri era deschisă prin art. 10: *ifotfijăcute exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiţie*'". De asemenea, si prin art. 11, care prevedea: *„Când interesul general cere, mijloacele de producţie, băncile si societăţile de asigurare, care sunt proprietatea particulară a persoanelor fizice sau juridice, pot deveni proprietatea statului, adică un bun al poporului, în condiţiile prevăzute de lege*". Art. 15 introducea ideea de planificare centralizată: *,£tatul îndnimează si planifică economia naţională în vederea dezvoltării puterii economice a ţării, asigurării bunei stări a poporului si garantării independenţei naţionale ".* Prin toate aceste prevederi se anticipa o masivă reorganizare a economiei naţionale, în baza concepţiei Partidului Muncitoresc Român, potrivit căreia *„mijloacele de producţie aparţin statului*\ drept care se putea trece la naţionalizare si la planificarea economiei naţionale.

într-o formă sau alta, asemenea prevederi existau si în Constituţiile celorlalte state de *„democraţie populară*", adoptate până în aprilie 1948 -Iugoslavia, Albania, Bulgaria, Polonia, toate inspirate din Constituţia URSS. Era o lege fundamentală menită să asigure trecerea de la capitalism la socialism.

Pe baza noii Constituţii au fost alese organele de conducere a starului: Prezidiul Marii Adunări Naţionale, alcătuit din 19 membri, care avea ca presedinte pe savantul de renume mondial **C.I. Parhon.** De asemenea, s-a constituit un nou guvern. **Dr. Petru Groza** a fost réinvestit în funcţia de

presedinte al Consiliului de Ministri, pe care o deţinea de la 6 martie 1945. în noul guvern, **Gh. Gheorghiu-Dej** era prim-vicepresedinte al Consiliului de Ministri (funcţie nou înfiinţată), presedintele Consiliului Economic Superior, presedintele Comisiei de Redresare Economică si Stabilizare Monetară, coordonator al activităţii ministerelor economice si financiare. Astfel, secretarul general al C.C. al P.M.R. devenea îndrumătorul întregii politici economice a ţării.

Obiectivul economic fundamental al Partidului Muncitoresc Român era **naţionalizarea principalelor mijloace de producţie,** încă din decembrie 1946 s-a introdus, prin naţionalizarea Băncii Naţionale a României, controlul de stat asupra tuturor instituţiilor naţionale de credit; în iulie 1947 s-a creat o comisie ministerială pentru refacerea economică, ale cărei atribuţii vizau controlul materiilor prime, producţiei si desfacerii mărfurilor. La 4 februarie 1948 au trecut în patrimoniul statului bunurile Eforiei Spitalelor Civile, Asezămintelor Brâncovenesti, precum si ale Eforiei Sfanţului Spiridon din Iasi. La 27 mai au fost trecute în proprietatea statului bunurile Casei Regale.

în octombrie 1947 s-a realizat inventarierea întreprinderilor particulare, industriale, comerciale si de transport, apoi s-au constituit *Comisia Superioară de Naţionalizare,* comisii judeţene de naţionalizare si colective pentru fiecare întreprindere, având menirea de a duce la îndeplinire operaţiunile de naţionalizare pe întreg cuprinsul ţării. Aceste comisii si colective îsi desfăsurau activitatea ca organe ale Consiliului Superior Economic.

în zilele de 9-11 iunie 1948 a avut loc Plenara C.C. al P.M.R., care a aprobat lucrările pregătitoare privind naţionalizarea principalelor mijloace de producţie. In dimineaţa zilei de 11 iunie, proiectul de lege, aprobat de guvern, a fost depus în Marea Adunare Naţională. După discuţii sumare, acesta a fost votat în unanimitate, în aceeasi zi. Potrivit art. l, *„Se naţionalizează toate bogăţiile subsolului care nu se găseau în proprietatea statului la data intrării in vigoare a Constituţiei Republicii Populare Române, precum si întreprinderile industriale, societăţile de orice fel si asociaţiunile particulare industria/e, bancare, de asigurări, miniere, de transporturi si telecomunicaţii"*[1]. Legea din 11 iunie a fost completată cu noi acte legislative de aceeasi natură; la 3 noiembrie au fost naţionalizate industria cinematografică si cinematografele (în total 383 cinematografe si

un platou de 200 m"). In aceeasi zi au fost naţionalizate instituţiile medico-sanitare, astfel că întreaga asistenţă medicală a trecut în seama statului.

Prin naţionalizările realizate în 1948 s-a făcut un **pas decisiv** pe calea lichidării proprietăţii private, desfiinţării economiei de piaţă concurenţiale. Cetăţenii nu mai erau siguri că-si vor păstra averea, trăind cu teama că în orice moment ar putea fi expropriaţi. La l iulie 1948 s-a creat Comisia de Stat a Planificării, organ guvernamental de planificare economică, iar în decembrie, Marea Adunare Naţională a adoptat primul plan anual de dezvoltare economică a României (pe 1949). în domeniul agriculturii, principala decizie luată în 1948 a fost înfiinţarea Staţiunilor de Masini si Tractoare (S.M.T.) pentru mecanizarea lucrărilor agricole.

Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 3-5 martie 1949 a elaborat programul vizând **transformarea socialistă a agriculturii,** prin care s-a urmărit ca această ramură a economiei naţionale să fie trecută sub controlul statului. După modelul sovietic, s-au înfiinţat Gospodării Agricole Colective (G.A.C.) si Gospodării Agricole de Stat (G.A.S.). Practic, ele erau conduse de către stat, care indica tipurile de cultură si fixa preţurile bunurilor agricole. Membrii cooperatori aveau voie să-si păstreze mici loturi de pământ, care nu depăseau 0,15 ha.

în septembrie 1952 a fost adoptată o nouă **Constituţie,** care consacra, pentru prima oară în istoria României, rolul politic conducător al unui partid politic (Partidul Muncitoresc Român).

Anul 1948 s-a caracterizat prin declansarea **„revoluţiei culturale".** întregul aparat de propagandă a fost pus în slujba proslăvirii Uniunii Sovietice si a denigrării „lagărului imperialist". Acest aparat era dirijat de losif Chisinevschi, secretar al C.C. al P.M.R., si de adjunctul său. Leonte Răutu; ei erau secondaţi de Sorin Toma, Silviu Brucan, Ion Felea. La 4 ianuarie 1948, Silviu Brucan publica în *„Scânteia"* un vehement articol împotriva *„accese/or isterice ale imperialistilor de peste mări si ţări",* elogiind „ *invincibila si titanica Uniune Sovietică"'.*

Alături de economie, **stiinţa, cultura si învăţământul** au constituit domenii prioritare în politica Partidului Muncitoresc Român vizând *„ruperea cit trecuti/r* si formarea *„omu/ui nou* Atacul a fost îndreptat împotriva instituţiilor fundamentale: Academia Română, Scoala, Biserica.

în iunie 1948, revista *„ContemporanuF* scria: „Academia Româna nu a reprezentat în trecut decât un apanaj al claselor posedante. al mosierimii, si, mai de curând, al marii finanţe. Nu meritele stiinţifice sau

culturale ale unei personalităţi au stat la baza criteriilor ce condiţionau admiterea de noi membri". Peste puţin timp a apărut decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale, din 9 iulie 1948 prin care **Academia Română** devenea instituţie de stat, primind numele de Academia Republicii Populare Române. Sub egida Secţiei Stiinţă si Cultură a C.C. al P.M.R. s-a elaborat Statutul Academiei R.P.R., potrivit căruia aceasta avea ca sarcină fundamentală *„să contribuie la propăsirea generală a silinţelor, literelor si artelor în R.P.R";* această instituţie trebuia să pună *Ja baza lucrărilor ei folosirea organizată si metodică a cuceririlor stiinţei si culturii, precum si consolidarea democraţiei populare în drum spre socialism".* Academia, ca instituţie de stat, depindea de Consiliul de Ministri, căruia îi prezenta periodic dări de seamă asupra activităţii ei. In baza unei hotărâri a C.C. al P.M.R., academicienii primeau un spor de retribuţie de 15%, precum si automobile pentru folosinţă personală. Prin decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale din 12 august, au fost numiţi 27 membri titulari activi si 15 membri titulari onorifici ai Academiei Române. La Secţia de Stiinţe istorice, filozofie si economico-juridice au fost numiţi membri titulari activi: Petre Constantinescu-Iasi, Barbu Lăzăreanu si Andrei Rădulescu, iar Constantin Moisil ca membru titular onorific. Printr-un alt decret, din aceeasi zi, a fost stabilită componenţa Prezidiului Academiei: Traian Săvulescu (presedinte), Gheorghe Nicolau (secretar general), Barbu Lăzăreanu, Simion Stoilov, Eugen Macovschi, Nicolae Porfiri, Stefan Nicolau, P. Constantinescu-Iasi, Mihail Sadoveanu - membri. Potrivit *Statutului,* nu puteau fi membri ai Academiei „persoanele care, prin activitatea lor, s-au pus în slujba fascismului si a reacţiunii, dăunând prin aceasta intereselor ţării si ale poporului". Pe această bază au fost înlăturate numeroase personalităţi: Lucian Blaga, P.P. Negulescu, Stefan Ciobanu, Ion Petrovici, C. Rădulescu-Motru, Onisifor Ghibu, Nicolae Bănescu, Gheorghe 1. Brătianu, Silviu Dragomir, Dimitrie Gusti, Alexandru Lapedatu, loan Lupas, Simion Mehedinţi, Ion Nistor, Dragomir Hurmuzescu s.a., în total aproape o sută de persoane, în zilele de 1-2 noiembrie a avut loc sedinţa de alegere, de către Adunarea Generală a Academiei, a unor noi membri, între acestia, Mihail Roller - cu o activitate stiinţifică nulă, dar care era un colaborator de bază al lui losif Chisinevschi la Secţia de Stiinţă si Cultură a C.C. al P.M.R.; Roller a fost ales si vicepresedinte al Academiei, cu misiunea de a reorganiza activitatea în domeniul stiinţelor sociale, mai ales al istoriei, între noii membri s-au

numărat persoane care, la 14 februarie 1945, îsi exprimaseră adeziunea la Frontul National-Democrat, cerând demisia guvernului Rădescu; între acestia, Constantin Daicoviciu, Andrei Oţetea, Emil Condurachi, Grigore Moisil, Mihai Ralea. în aceeasi categorie intrau si cei fără operă stiinţifică, dar care-si manifestaseră adeziunea la ideile Partidului Muncitoresc Român: Geo Bogza, Emil Isac, Mihail Andricu. Totodată, au fost primite si personalităţi de marcă, mai ales în domeniul stiinţei tehnice; de asemenea, s-a atribuit titlul de membru post-mortem al Academiei marilor scriitori Eminescu, Creangă si Caragiale.

Preluându-se modelul sovietic, s-au creat în cadrul Academiei institute de cercetare. La 15 iulie s-a înfiinţat Institutul de Istorie al R.P.R., desfiinţându-se Institutul de Istorie Naţională, Institutul de Studii Bizantine, Institutul pentru Studiul Istoriei Universale, Institutul de Cercetări Balcanice, precum si institutele de istorie din Cluj si Iasi. Noul institut avea patru secţii (istorie naţională, istorie universală, istoria popoarelor slave si balcanice, bizantinologie) si două filiale: la Cluj si Iasi. Mulţi oameni de cultură au făcut concesii politice pentru a-si putea continua activitatea stiinţifică, în mod profesionist. Spre exemplu, cel dintâi director al Institutului de Istorie al R.P.R. a fost Andrei Oţetea, unul dintre puţinii istorici care îsi proclamase convingerile marxiste înainte de 1944 (el avea să fie înlăturat în 1949 si să revină în 1956). Temele de cercetare erau impuse de conducerea partidului si aveau menirea de a sluji obiectivele politice ale acestuia.

O altă instituţie care a fost supusă controlului de partid a fost **scoala.** Faptul că, prin tradiţie, scoala românească făcea o educaţie morală, patriotică tineretului, nu era agreat de sovietici; de aceea, s-a cerut „reformarea" din temelie a întregului sistem de învăţământ, în ziua de 3 august 1948 a fost votată **legea învăţământului,** care marca o schimbare fundamentală a concepţiei în acest domeniu. Legea prevedea că învăţământul era organizat de stat si unitar, fapt ce însemna desfiinţarea scolilor particulare si confesionale. De asemenea, întregul învăţământ devenea laic, religia fiind desfiinţată ca obiect de studiu. Scoala elementară era de 7 clase, iar învăţământul obligatoriu de 4 ani. O atenţie specială se acorda reducerii analfabetismului si *„ridicării nivelului de cultură al poporitlur.* Scoala medie dura 4 ani si era împărţită în patru tipuri: licee, scoli pedagogice, scoli tehnice si scoli profesionale; accentul era pus pe ultimele două tipuri de scoli, considerându-se că ele răspundeau direct

necesităţilor economiei naţionale. Pregătirea superioară se realiza prin universităţi, politehnici, institute de învăţământ superior, care se puteau înfiinţa în diferite centre industriale, miniere si agricole. Se creau scoli pentru muncitorii necalificaţi (care aveau vârsta între 18 si 25 de ani), cu o durată cuprinsă între 6 luni si un an, având menirea de a-i califica în meserie. S-au înfiinţat facultăţi muncitoresti, cu durata de 2 ani, pentru cei ce nu aveau liceul; absolvenţii acestora puteau urma studiile universitare sau ale instituţiilor de învăţământ superior. Pomindu-se de la criterii extraprofesionale, s-a urmărit asigurarea unei anumite structuri sociale a studenţilor: în octombrie 1948, s-a adoptat o decizie prin care 30% din locurile din universităţi si institutele de învăţământ superior erau rezervate fiilor de muncitori si de ţărani muncitori (care aveau până la 3 ha de pământ). Pe lângă aceste transformări de structură, „reforma" a urmărit politizarea învăţământului prin introducerea unor discipline de stiinţe sociale (în spiritul teoriei marxist-leninist-staliniste), eliminarea altora, socotite burgheze (sociologie, psihologie etc.).

Epurările începute după 23 august 1944 au continuat în noile condiţii, încă de la l septembrie 1947 au fost înlăturaţi din învăţământ, fiind *„comprimaţi":* Alexandru Otetelisanu, Teofil Sauciuc-Săveanu, Emil Panaitescu; alţii au fost scosi la *„jyensie":* Dimitrie Gusti, Gh. Oprescu, Traian Nasta, Florian Stefânescu-Goangă s.a. Ulterior, au fost eliminaţi: Lucian Blaga, Tudor Vianu, G. Călinescu, Liviu Rusu. Locul lor a fost luat de cunoscuţi stalinisti ca: Mihai Novicov, Savin Bratu, Ion Vitner, C.I. Gulian, Ovidiu S. Crohmălniceanu, Vicu Mândra s.a.

Pentru învăţământul general si liceal (mediu) s-a instituit sistemul *„manualului unic",* punându-se capăt „manualelor alternative", specifice învăţământului românesc. Din noile manuale scolare de literatură au fost scoase personalităţi precum Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, O. Goga, Ion Barbu, Ion Pillât, Vasile Voiculescu s.a. Eminescu era prezent cu poezia „împărat si proletar", iar Cosbuc cu „Noi vrem pământ", accentul punându-se pe latura socială si nu pe cea estetică a creaţiei literare.

Cel mai afectat a fost domeniul **istoriei naţionale,** încă din 1947 a apărut manualul de *Istorie a României,* sub redacţia lui Mihail Roller, devenit în 1948 *Istoria R.P.R.* Trecutul istoric al românilor era aborda' prin prisma a două idei fundamentale: 1) ajutorul primit din partea slavilor, Rusiei, Uniunii Sovietice; 2) dezvoltarea societăţii are la bază lupta de clasă. Din acest „manual pentru învăţământul mediu", momente

fundamentale din istoria românilor lipseau. De exemplu, capitolul *Stăpânirea romană în Dacia* avea următoarele subtitluri: *\) Hotarele Daciei sub ocupaţia romană. Starea populaţiei;* 2) *Lupta de eliberare a populaţiei din Dacia.* Următorul capitol se intitula *Migraţia popoarelor* si trata: 1) *Ocupaţia populaţiei si organizarea socială după eliberarea Daciei;* 2) *Slavii; 3) Crestinismul pe teritoriul României de azi.* După cum se poate observa, formarea poporului român si formarea limbii române nu figurau ca teme distincte, pentru a nu se reliefa originea romană a acestora. Revoluţia de la 1848 era tratată pe „felii": în Moldova, în Muntenia, în Transilvania; obiectivul politic urmărit era acela de a nu prezenta caracterul unitar al acesteia pe întreg spaţiul românesc si de a o scoate din ansamblul procesului revoluţionar european înregistrat în 1848. Si mai semnificativ era faptul că în acel manual, care avea aproape 700 de pagini, nu exista măcar un paragraf consacrat Marii Uniri de la 1918, capitolul respectiv -intitulat *România în perioada avântului revoluţionar creat sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie (1917-1923)* - având următoarele subtitluri: *\) însemnătatea istorico-mondială a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie;* 2) *Intervenţia imperialistă împotriva revoluţiei socialiste din Rusia;* 3) *Situaţia economico-socială a României după războiul imperialist (1914-1918);* 4) *Lupta clasei muncitoare între 1917-1920;* 5) *Greva generală din 1920;* 6) *Crearea Partidului Comunist din România;* 7) *Congresul al ll-lea al Partidului Comunist din România.*

Biserica nu a scăpat nici ea acţiunii devastatoare a stalinismului. La 17 iulie 1948 a fost anulat Concordatul cu Vaticanul (semnat în 1927); la l decembrie 1948, guvernul a decretat unificarea bisericii ortodoxe cu cea greco-catolică. **Armata** a trecut sub controlul factorului politic, al Partidului Muncitoresc Român.

Pentru ca românii să nu vină în contact cu anumite scrieri care nu conveneau regimului, s-a decis **interzicerea unor publicaţii,** în 1948 numărul acestora ajungând la 8.000, între care cărţi semnate de Nicolae lorga, Vasile Pârvan, Titu Maiorescu. în acelasi timp erau cenzuraţi Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, Grigore Alexandrescu, C. Negruzzi, Panait Istrati, Liviu Rebreanu, G. Cosbuc, Virgil Madgearu, Victor Slăvescu, C. Rădulescu-Motru, H.H. Stahl, Gh. lonescu-Sisesti, Victor Vâlcovici etc.

Anul 1948 a marcat si declansarea atacului împotriva unor **personalităţi** în viaţă din domeniul literaturii. Politrucul Sorin Toma, în

numerele din 5-10 ianuarie 1948, a publicat în *, Scânteia"* articolul intitulat *,foezia putrefacţiei si putrefacţia poezier,* în care îl ataca în termeni foarte duri pe Tudor Arghezi. Ideologul partidului susţinea că poetul avea de ales între calea *„idealului de eliberare a omenirii si aceea a renegării milioanelor de fraţi, a îmburgheziri morale si mai târziu materiale"; dar* Tudor Arghezi a ales calea de a scrie *,pe gustul burgheziei. Opera d-sale reflectă lumea morală a burgheziei".* După aceste aprecieri, urma concluzia: *„O asemenea «estetică» nu poate prinde o mai mare valoare de circulaţie decât ar putea să aibă niste obiecte fabricate într-o leprozerie sau niste idei elaborate în casa de nebuni. Ea nu este propriu-zis o estetică, ci un fenomen patologic, un agent al contagiunii pe care societatea sănătoasă trebuie să-l izoleze".*

Programul **„revoluţiei culturale"** viza: răspândirea învăţăturii lui Marx, Engels, Lenin si Stalin; combaterea ideologiei „imperialiste"; dezvăluirea si combaterea rămăsiţelor reacţionare burgheze în toate manifestările ei; popularizarea succeselor obţinute de Uniunea Sovietică; publicarea si prelucrarea materialelor sovietice si aplicarea tuturor aspectelor sociale. A început o vastă **campanie de rusificare,** creându-se editura si librăria „Cartea Rusă" (1946), Institutul de învăţământ superior în limba rusă „Maxim Gorki". Limba rusă a devenit obligatorie în învăţământ, începând cu clasa a IV-a primară. Accentul era pus pe vechimea si profunzimea prieteniei româno-ruse, pe popularizarea valorilor culturale rusesti (sovietice), paralel cu denigrarea celor occidentale, considerate a fi decadente, reacţionare. Patriotismul era blamat cu vehemenţă. Mulţi cărturari au avut de suferit pentru că nu s-au „debarasat" de naţionalism si încă mai susţineau că Mircea cel Bătrân, Stefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru loan Cuza, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Traian Vuia, Aurel Vlaicu erau personalităţi care au marcat pozitiv istoria românilor.

Au existat si unii cărturari care s-au adaptat destul de repede „vremurilor noi", în 1948 au apărut primele volume scrise în spiritul **„realismului socialist":** *Vioara rosie* de Victor Tulbure, *Am dat ordin să tragă,* de Ion Călugăru, *Otrava* de Emil Dorian, *Potopul* de V.E. Galan, *Desculţ* de Zaharia Stancu. în acelasi timp se cuvine menţionat faptul că în acel an a debutat scriitorul Marin Preda, cu volumul *întâlnirea din pământuri.* De asemenea, în 1948, au văzut lumina tiparului lucrări de certă valoare stiinţifică, între care: *Termodinamica* de Stefan Procopiu si *Supplex Libellus Valachorum* de David Prodan. 126

Politica externă a României - ca si a celorlalte ţâri de „democraţie populară" - se caracteriza printr-o deplină **docilitate faţă de Moscova,** în ziua de 4 februarie 1948 a fost semnat *Tratatul de prietenie, colaborare si asistenţă mutuală* cu Uniunea Sovietică; acesta prevedea angajamentul părţilor de a lua în comun măsurile necesare pentru înlăturarea oricărei ameninţări, de a participa la toate acţiunile internaţionale având drept scop asigurarea păcii si securităţii popoarelor; în cazul în care una dintre cele două Părţi ar fi fost antrenată într-un conflict armat cu Germania sau cu oricare alt stat care, direct sau indirect, s-ar fi unit cu aceasta, cealaltă Parte i-ar fi dat ajutor armat si de altă natură. Părţile se obligau să nu încheie nici o alianţă si să nu ia parte la nici o coaliţie si nici la alte acţiuni sau măsuri îndreptate împotriva celeilalte Părţi si să se consulte cu privire la toate chestiunile internaţionale importante care atingeau interesele lor, să acţioneze în spiritul prieteniei si colaborării pentru a dezvolta si întări legăturile economice si culturale între ele pe baza principiilor respectului reciproc, al independenţei si suveranităţii naţionale, al neamestecului în treburile interne ale celuilalt stat. Acest tratat, semnat de Petru Groza si V.M. Molotov, era primul document de acest fel încheiat de Uniunea Sovietică cu un fost inamic, fapt ce era prezentat de conducătorii români ca un mare succes, în realitate, formulele diplomatice nu puteau ascunde realitatea că România era ocupată de Uniunea Sovietică, iar aplicarea principiilor *„respectului reciproc, al independenţei naţionale, al neamestecului în treburile interne"* era o pură ficţiune. In temeiul înţelegerii dintre Petru Groza si V.M. Molotov, din 4 februarie 1948, a urmat acordul de predare a Insulei Serpilor către URSS, semnat la 23 mai de Eduard Mezincescu (din partea Ministrului de Externe al României) si N. Sutov (primul-secretar al ambasadei sovietice la Bucuresti). Astfel, România pierdea încă o parte a teritoriului naţional în favoarea „marelui frate" de la Răsărit.

Pe linia subordonării tuturor statelor aflate în sfera sa de influenţă, guvernul sovietic le-a „sfătuit" să încheie între ele tratate de colaborare. In acest spirit, România a semnat tratate cu Bulgaria (16 ianuarie 1948) si Cehoslovacia (21 iulie 1948). La *Conferinţa de la Belgrad,* din 30 iulie-18 august 1948, privind problemele navigaţiei pe Dunăre, s-a creat o nouă *Comisie a Dunării,* cu sediul la Budapesta, din care au fost înlăturate statele neriverane; în *Comisie* rolul hotărâtor îl avea Uniunea Sovietică.

în zilele de 20-29 iunie s-au desfăsurat la Bucuresti lucrările Biroului Informativ al Partidelor Comuniste si Muncitoresti, la care a fost blamată

conducerea Partidului Comunist din Iugoslavia, în frunte cu Iosip Broz Tito (neinvitat la sedinţă). Sovieticii i-au cerut liderului comunist român să prezinte raportul de condamnare a lui Tito, iar Gheorghiu-Dej s-a conformat, în decembrie 1947, România semnase un tratat de prietenie cu Iugoslavia, dar, după hotărârea Biroului Informativ, relaţiile româno-iugoslave au cunoscut o puternică deteriorare.

în 1949 s-a creat *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc* (C.A.E.R.) - organizaţie internaţională de colaborare economică între statele socialiste. Membrii fondatori erau: Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria, U.R.S.S. Ulterior au aderat: Albania - 1949 (din 1962 nu a mai participat); R.D.G. - 1951; Mongolia - 1962; Cuba - 1972 si Vietnam -1978. Constituit după modelul si teoriile sovietice, C.A.E.R. a avut drept scop satelizarea faţă de Moscova a ţărilor membre, atât pe plan economic, cât si politic. Obiectivul acestui organism consta în armonizarea planurilor economice si organizarea unor schimburi „avantajoase" privind produsele de bază necesare economiilor naţionale. Ţările satelizate faţă de U.R.S.S. au fost plasate într-o totală dependenţă faţă de economia sovietică, cu asentimentul deplin al liderilor comunisti locali (naţionali), în special cominternistii vechi, aserviţi Moscovei.

Economia românească a fost puternic afectată de existenţa *sovrom-urilor* - societăţi mixte româno-sovietice, create în 1945, prin care o bună parte din avuţia naţională a fost exploatată în favoarea U.R.S.S. Acestea au fost desfiinţate în 1956.

în 1955 s-a creat *Tratatul de la Varsovia,* prin care armatele statelor socialiste erau puse sub comanda Uniunii Sovietice. *Tratatul de la Varsovia* era o replică a *Organizaţiei Tratatului Atlanticului de Nord* (N.A.T.O.), constituit în 1949 sub conducerea S.U.A.

La 25 septembrie 1954, România a adresat o nouă cerere de a fi primită în ONU; forurile de decizie ale organizaţiei mondiale nu s-au grăbit să satisfacă acest demers, întrucât totul depindea de atitudinea celor patru Mari Puteri: SUA, U.R.S.S., Marea Britanic si Franţa, în cadrul *Conferinţei de la Geneva* a ministrilor de externe ai celor patru, desfăsurată în zilele de 27 octombrie - 16 noiembrie 1955, s-a discutat si problema primirii în ONU de noi state, între care si România. Pe baza acordului convenit la 10 decembrie 1955, ţara noastră, împreună cu alte 16 state, a fost admisă în ONU. în Consiliul de Securitate, România a avut nouă voturi pentru si

două abţineri (S.U.A. si Taiwan), în Adunarea Generală s-au înregistrat 52 de voturi pentru si sapte abţineri.

în primii ani, delegaţia României la ONU a urmat întru totul linia de conduită a U.R.S.S. De regulă, înaintea deschiderii Adunării Generale, ministrii de externe din ţările socialiste erau convocaţi la Moscova (sau altă capitală din zona de dominaţie sovietică) si „instruiţi" asupra modului de acţiune, a votului pe care aveau să-1 dea în problemele aflate pe ordinea de zi. La New York, în timpul sesiunilor, consfătuirile se desfăsurau zilnic, astfel că, în fapt, U.R.S.S. dispunea de o „masină de vot", care era contrapusă celei controlate de S.U.A.

în plan social s-au produs importante mutaţii, în condiţiile trecerii de la o economie agrar-industrială spre o societate industrializată, în prima perioadă, forma principală de manifestare a mobilităţii forţei de muncă a fost deplasarea dinspre activităţile agricole spre cele industriale.

Oamenii au fost confruntaţi, după 1948, cu rezultatele „revoluţiei socialiste": desfiinţarea proprietăţii private si, prin aceasta, a burgheziei si mosierimii, încadrarea într-un anumit plan de activitate, impus de stat. Ulterior, mica burghezie a fost si ea afectată, atât prin actele de naţionalizare si confiscare, cât si prin politica generală a regimului, în vidul social creat a fost promovată o clasă muncitoare obedientă faţă de directivele partidului comunist.

Pentru tineri, perioada de instruire si pregătire profesională a fost mai scurtă, astfel că ei au putut trece, chiar în primii ani de muncă, dintr-o categorie socio-ocupaţională în alta. Originea socială determina evoluţia profesională a descendenţilor. Mulţi tineri, provenind din familii de burghezi, mosieri, chiaburi, fosti legionari etc., nu au putut unna scoala, au suferit alături de părinţii lor, nu au avut dreptul de a ocupa anumite funcţii în aparatul de stat. în acelasi timp, numerosi tineri din lumea statului au străbătut treptele educaţionale, devenind intelectuali.

b) Represiune, rezistenţă, colaboraţionism, luptă pentru putere

După semnarea Tratatului de pace de la Paris, în februarie 1947, trupele sovietice si agenţii NKVD aveau ca scop controlul, supravegherea, verificarea si dominaţia asupra noilor instituţii create si, în special, a organelor de ordine si informaţii. După 1948, în România au fost trimisi numerosi consilieri sovietici, care aveau misiunea să supravegheze, să

îndrume si să controleze întreaga activitate economică, politică, socială,
culturală.

Ocupaţia străină a coincis cu desfăsurarea procesului de sovietizare a României. Cu sprijinul Moscovei, s-a format o pleiadă de activisti care au devenit instrumente de impunere a noului sistem politic. Stalinismul era, pentru marea lor majoritate, o revelaţie a adevărului; mulţi dintre activistii Partidului Muncitoresc Român credeau în preceptele acestuia cu o pasiune religioasă, fiind convinsi că importul unor instituţii de tip bolsevic avea să asigure modernizarea si progresul rapid al României.

Impunerea unui model străin, de organizare a statului si a vieţii sociale, aroganţa ocupantului sovietic si slugărnicia oficialităţilor române, măsurile adoptate în acei ani au generat o stare de tensiune, reflectată într-o **miscare de rezistenţă,** care a îmbrăcat forme variate, de la lupta cu arma în mână la refuzul de a preda cotele către stat. între 1948 si 1956, în Munţii Carpaţi si în alte zone ale ţării, s-a desfăsurat o activă rezistenţă anticomunistă armată. Grupările organizate după legile conspiraţiei, destul de mici (alcătuite în medie din 10-40 de persoane), reuneau fosti ofiţeri deblocaţi din armată, intelectuali, ţărani, legionari, fosti membri ai Partidului National-Liberal si Partidului Naţional-Ţărănesc etc. Armamentul era, în general, cel folosit în cel de-al doilea război mondial. Asemenea grupuri au activat în regiunile Pitesti, Brasov, Suceava, Galaţi, Oradea, Cluj, Timisoara, Craiova, Constanţa. Toate aceste grupări au fost sprijinite de locuitorii din zonele respective, dându-li-se alimente, îmbrăcăminte si adăpost. Ei sperau în victoria democraţiei si a statului de drept.

Pe de altă parte, după 6 martie 1945, aparatul de **represiune** s-a întărit, căutând să înăbuse din fasă orice acţiune de ostilitate faţă de regim. La 30 august 1948 s-a creat Direcţia Generală a Securităţii Poporului, în cadrul Ministrului de Interne; Pantelimon Bodnarenko, zis Pantiusa (ofiţer N.K.V.D.), care si-a luat numele de Gheorghe Pintilie, a fost numit general-locotenent si sef al Direcţiei Generale a Securităţii Poporului. Adjunctul lui Bodnarenko a devenit Boris Griinberg, alias Alexandru Nikolski, agentN.K.V.D.

în martie 1948 a fost arestat grupul din conducerea *Miscării Naţionale de Rezistenţă:* Horea Măcelariu, Gheorghe Mânu, Ion Bujoiu, Nestor Chioreanu, Nicolae Pătrascu. în noiembrie 1948, principalii acuzaţi au fost condamnaţi la muncă silnică pe viaţă, în septembrie-noiembrie 1948 au fost arestaţi membrii grupului *Miscării Naţionale de Rezistenţă din Oltenia,* condusă de generalul loan Carlaonţ. 130

Sloganul lui Stalin, potrivit căruia cu cât societatea avansa pe calea socialismului, cu atât mai mult *„lupta de clasă se ascuţea",* a avut un efect devastator pentru numerosi români, a căror libertate si viaţă se aflau într-un permanent pericol. Pe de altă parte, exista credinţa că regimul impus de sovietici nu se va menţine, că ocupaţia străină avea un caracter temporar. *„Vin americanii"* a fost poate cea mai populară lozincă, desi circula mai mult în soaptă, fiind contrapusă celor oficiale. Ea exprima speranţa, care s-a dovedit a fi o gravă iluzie, că americanii aveau să-i alunge pe sovietici, iar România va redeveni o ţară independentă si democratică. Mitul venirii americanilor s-a menţinut până în 1956, când românii au constatat că S.U.A. nu acordase Ungariei sprijinul sperat pentru a se elibera de sub dominaţia sovietică. Din acel moment, numerosi români, inclusiv intelectuali, au început să se împace cu gândul că regimul existent avea să dureze vreme îndelungată.

în 1949-1950 au fost arestaţi toţi fostii lideri politici care ocupaseră o funcţie în stat înainte de 1945, fiind dusi la închisorile din Sighet, Aiud, Gherla, Râmnicu-Sărat etc. Mulţi dintre ei si-au pierdut viaţa în aceste închisori: luliu Maniu, Ion Mihalache, Gheorghe Brătianu, Constantin Argetoianu etc. Numerosi fosti oameni politici si alţi adversari ai noii orânduiri au fost supusi unui regim de exterminare la Canalul Dunăre - Marea Neagră. O altă formă de represiune a fost deportarea în Bărăgan a celor ce se opuneau politicii de sovietizare a României (circa 50.000 de familii).

Până în anul 1950, toţi episcopii catolici români, de rit latin sau bizantin, au fost arestaţi: din 12 episcopi greco-catolici, numai unul a scăpat cu viaţă din detenţie. Mulţi preoţi ortodocsi au fost destituiţi si arestaţi, sub acuzaţia că erau ostili regimului democrat-popular.

Numerosi ţărani au fost condamnaţi si închisi, deoarece refuzau să se înscrie în gospodăriile agricole colective. Potrivit datelor oficiale, peste 80.000 de ţărani au fost arestaţi, dintre care 30.000 au fost judecaţi în procese publice si condamnaţi.

După ce în 1945 numerosi etnici germani au fost ridicaţi de la casele lor de Armata Rosie si trimisi în Uniunea Sovietică, în 1951 a urmat un alt val de represiune împotriva acestei minorităţi, peste 5.000 de familii fiind deportate în Bărăgan. Pe fondul conflictului dintre Stalin si Tito, declansat în 1948, minoritatea sârbă din România a avut de suferit. Circa 40.000 de sârbi au fost dislocaţi din zona Banatului si colonizaţi în Bărăgan.

Potrivit unor statistici, în anii 1948-1958, circa 400.000 de oameni au luat drumul închisorilor si lagărelor de muncă, dintre care trei pătrimi fără să fie judecaţi si condamnaţi; circa 50.000 de familii au fost deportate, iar alte 100.000 au primit domiciliu obligatoriu.

Contra celor care „nu prezentau garanţii pentru siguranţa statului" a fost introdusă munca forţată, potrivit *Codului muncii* (1950). Reeducarea prin muncă a devenit modalitatea de pedepsire a zeci de mii de persoane. Coloniile de muncă se aflau sub administraţia Ministerului Afacerilor Interne si erau formate din fosti înalţi demnitari, industriasi, bancheri, mosieri, judecători, avocaţi, membrii familiilor „criminalilor de război".

Distrugerea societăţii civile, desfiinţarea partidelor politice, lichidarea presei libere, scoaterea din librării si biblioteci a cărţilor „necorespunzătoare", controlarea activităţii ziaristilor, scriitorilor, artistilor, epurarea armatei, învăţământului si justiţiei de cadrele „nedemne" pentru noul regim, impunerea unui sistem de legi conceput să lase individul fără apărare în faţa justiţiei „populare" au creat cadrul trecerii la neutralizarea tuturor „dusmanilor poporului".

într-un climat de teroare, de frică si de nesiguranţă personală, mulţi au fost nevoiţi să accepte colaborarea cu regimul, fie din oportunism, fie de groaza pedepselor care-i asteptau dacă procedau altfel. **Colaboraţionismul** era o formă de neutralizare a individului si de coexistenţă pasnică cu răul existent. Cetăţeanul, controlat de către partid, îndeplinea ceea ce i se cerea la locul său de muncă si în societate. A existat si un colaboraţionism dorit, mai ales de unii intelectuali care ocupaseră anumite funcţii în vechile regimuri si care s-au „réorientât" rapid către Partidul Comunist, devenind slujitorii devotaţi ai acestuia. Spre exemplu, Mihail Ralea, fost ministru naţional-ţărănist si fost ministru în timpul lui Carol al 11-lea, a făcut parte din guvernul Groza si apoi, în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, a devenit membru în Consiliul de Stat.

în interiorul P.M.R. s-a desfăsurat o continuă **luptă pentru putere** între diferite grupări, care-si disputau întâietatea în privinţa funcţiilor de conducere, încă din 1945 cel vizat era Lucreţiu Pătrăscanu, pe care atât Gheorghiu-Dej, cât si Ana Pauker îl considerau un rival de temut. In 1946. în plină campanie electorală, Pătrăscanu a fost acuzat de atitudine naţionalist-sovină, deoarece, într-un discurs rostit la Cluj, a condamnat în termeni energici revizionismul maghiar, în raportul prezentat de Gheorghiu-Dej la Plenara C.C. al P.M.R. din iulie 1946, Lucreţiu

Pătrăscanu era criticat în mod public. La Congresul de unificare din februarie 1948, acesta nu a fost ales în Biroul Politic; mai mult, a fost criticat de Teohari Georgescu, deoarece căzuse *„jub influenţa burgheziei*"" si era *„f>robabit ajutat de forţe dusmane*". Câteva zile mai târziu, Pătrăscanu a fost destituit din funcţia de ministru al justiţiei (pe care o deţinea de la 23 august 1944) si arestat. La Plenara C.C. al P.M.R. din 10-11 iunie 1948, acesta era criticat chiar în „*Rezoluţia*" adoptată: *„Un exemplu tipic de renunţare la politica luptei de clasă împotriva exploatatorilor si de propovăduire a colaborării cu clasele exploatatoare îl reprezintă poziţia politică a lui Pătrăscanu [...] Partidul a respins cu hotărâre teoriile contrarevoluţionare ale,lui Pătrăscanu inspirate din ideologia si interesele dusmanului de clasă ".*

După o acerbă confruntare cu grupul Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu, în 1952, Gheorghiu-Dej a reusit, cu acordul lui Stalin, să-si elimine adversarii. Acestia au fost destituiţi din funcţie pe linie de stat si exclusi din Partidul Muncitoresc Român. Vasile Luca a fost arestat si a murit în închisoare (în 1963), Ana Pauker a primit domiciliul obligatoriu, iar Teohari Georgescu a fost încadrat într-o întreprindere poligrafică.

După moartea lui Stalin, în 1953, Nichita Sergheevici Hrusciov, noul lider de la Kremlin, a declansat acţiunea de schimbare a conducătorilor partidelor comuniste din ţările „frăţesti", în acest context, Gheorghiu-Dej a decis să-1 lichideze pe Lucreţiu Pătrăscanu (aprilie 1954), în care vedea principalul rival. Apoi, treptat, Gheorghiu-Dej a reusit să câstige încrederea lui Hrusciov, mai ales ca urmare a atitudinii avute în timpul evenimentelor din Ungaria (octombrie-noiembrie 1956), când a primit din partea liderului de la Kremlin misiunea de a reface partidul comunist din această ţară, misiune de care s-a achitat cu succes.

Sub influenţa celor petrecute în Ungaria, regimul de la Bucuresti a luat (în decembrie 1956) unele măsuri pozitive, între care mărirea salariilor pentru muncitori si intelectuali, a burselor pentru studenţi, desfiinţarea cotelor obligatorii în cereale, pe care, încă din 1946, ţăranii era constrânsi să le predea statului. De asemenea, unii intelectuali „burghezi" au fost „reabilitaţi" si încadraţi în instituţii de cercetare stiinţifică si de învăţământ.

In 1957, Gheorghiu-Dej a reusit să-i înlăture pe ultimii săi rivali -Miron Constantinescu si losif Chisinevschi - care au fost exclusi din Biroul Politic al C.C. al P.M.R. Având „spatele asigurat", liderul de la Bucuresti a decis să pornească pe o nouă cale, vizând desovietizarea României.

7. ROMANIA IN ANII 1958-1964

a) **Retragerea trupelor sovietice (1958)**

După ce, în anii 1944-1948, Armata Rosie avusese un rol important în ascensiunea comunistilor spre putere, treptat, prezenţa ei a început să-i incomodeze pe liderii politici români, care doreau să se elibereze de sub tutela sovietică si să devină conducătorii reali ai României, în consecinţă, după semnarea tratatului cu Austria, în mai 1955, Gheorghiu-Dej a iniţiat unele discuţii cu membrii Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, vizând retragerea trupelor sovietice din România. Această problemă a fost dezbătută în august 1955 în Biroul Politic, care a stabilit ca Gheorghiu-Dej să ridice problema retragerii trupelor sovietice în faţa lui N.S. Hrusciov, primul-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice si presedintele Consiliului de Ministri al U.R.S.S.

Prudent din fire, Gheorghiu-Dej n-a dat curs acestei însărcinări, ci a preferat să-1 folosească pe Emil Bodnăras - membru în Biroul Politic si ministrul forţelor armate - care, datorită trecutului său, se bucura de o deosebită încredere din partea Moscovei. In cazul unei reacţii dure a lui Hrusciov, Gheorghiu-Dej putea foarte usor să prezinte solicitarea ca o iniţiativă personală a lui Bodnăras. Conform scenariului stabilit, problema retragerii trupelor sovietice a fost ridicată cu prilejul vizitei lui Hrusciov în România, în zilele de 21-26 august 1955. Referindu-se la acest moment, N.S. Hrusciov avea să scrie: *„fe neasteptate, tovarăsul Bodnăras a ridicat problema pentru care nu eram pregătit, chiar niciodată nu mă gândisem la ea"*. Luat prin surprindere, Hrusciov a *„reacţionat aspru"*, după propria-i mărturisire. Un participant la discuţie, Gheorghe Apostol, în acel moment prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, menţiona că liderul sovietic *„a sărit în picioare, aprins la faţă si ne-a calificat pe toţi drept naţionalisti, antisovieticf*. Desi Hrusciov a părăsit

România supărat, chestiunea retragerii trupelor Armatei Rosii era pusă si a devenit obiect de preocupare pentru conducerea sovietică.

Se pare că a existat o *curgere de informaţie*" după această vizită a lui Hrusciov, deoarece A.L. Bradford, vicepresedinte al Agenţiei *United Press,* a solicitat presedintelui Consiliului de Ministri, Gheorghiu-Dej, un răspuns în legătură cu retragerea trupelor sovietice din România, până la l octombrie 1955. Răspunsul - discutat si aprobat de Biroul Politic -menţiona că, dacă trupele străine aparţinând statelor occidentale ar fi fost retrase din ţările apusene în limitele graniţelor lor naţionale, iar grupările militare create în Occident ar fi fost lichidate, atunci situaţia s-ar fi schimbat si *„este evident că ar fi înlăturată si necesitatea prezenţei trupelor sovietice în România sî aceste trupe ar fi retrase din România*'".

în noiembrie 1955, cu prilejul aniversării Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, N.S. Hrusciov a invitat la Moscova o delegaţie română, de partid si de stat, în frunte cu Gheorghiu-Dej. Acesta nu a dat curs invitaţiei, sub pretextul că era bolnav, iar delegaţia a fost condusă de Emil Bodnăras. Potrivit unor relatări, după recepţia de la Kremlin, acesta a avut o discuţie cu Hrusciov în timpul căreia primul-secretar al C.C. al P.C.U.S. a spus: *„Tovarăse Bodnăras, noi am hotărât să retragem tntpele sovietice de pe teritoriul Românie".* Era o declaraţie confidenţială, neurmată de vreo acţiune practică.

Ea se putea înscrie într-un plan mai vast privind detensionarea situaţiei internaţionale. N.S. Hrusciov era convins că în „întrecerea pasnică" dintre cele două sisteme - cel socialist si cel capitalist - socialismul avea să învingă, devenind un model pentru toate popoarele lumii, în spiritul acestei concepţii, Comitetul Politic Consultativ al Tratatului de la Varsovia a formulat, la 28 ianuarie 1956, propunerea de încheiere a unui pact de neagresiune între ţările Pactului Nord-Atlantic si cele ale Tratatului de la Varsovia. Un pas important pe calea construirii unei imagini pozitive a noii conduceri sovietice a fost marcat de condamnarea cultului personalităţii lui LV. Stalin de către Congresul al XX-lea al P.C.U.S. (februarie 1956). N.S. Hrusciov s-a pronunţat pentru înlocuirea metodelor de comandă, violente, practicate de Stalin, cu discuţii si consultări politice, în aprilie 1956 a fost desfiinţat Biroul Informativ al Partidelor Comuniste si Muncitoresti, considerat o rămăsiţă stalinistă, conducerea sovietică iniţiind consfătuiri ale partidelor „frăţesti", la care se adoptau declaraţii comune.

Relaxarea intervenită în raporturile dintre U.R.S.S. si statele socialiste a creat popoarelor din aceste ţări iluzia că se puteau desprinde din sfera de dominaţie sovietică, în toamna anului 1956 au avut loc mari miscări sociale, politice si naţionale în Polonia si Ungaria. Dacă în Polonia evenimentele au putut fi ţinute sub control, în Ungaria ele au luat un curs violent.

Este semnificativ faptul că, în mesajul său din 25 octombrie 1956, noul lider maghiar Imre Nagy, a anunţat începerea negocierilor cu U.R.S.S., în vederea retragerii trupelor sovietice din Ungaria. La 3 noiembrie, Imre Nagy a declarat neutralitatea Ungariei, dar a doua zi trupele sovietice au trecut la înăbusirea revoluţiei.

La început, oficialităţile române au ţinut sub tăcere evenimentele din Ungaria, iar în comunicatul semnat la 28 octombrie 1956 de Gheorghiu-Dej si losip Broz Tito - cu ocazia vizitei delegaţiei de partid si de stat române în Iugoslavia - se aprecia că nu era recomandabilă o intervenţie din afară în treburile interne ale altor ţări. La l noiembrie, N.S. Hrusciov s-a deplasat la Bucuresti, unde a avut discuţii cu liderii României si Cehoslovaciei, pe care i-a informat despre decizia Uniunii Sovietice de a pune capăt prin forţă „contrarevoluţiei" din Ungaria. După această dată, mijloacele de propagandă din România au condamnat energic „contrarevoluţia" si au susţinut represiunea sovietică. Guvernul român a pus la dispoziţie mijloacele de comunicaţie ale ţării pentru deplasarea trupelor sovietice spre Ungaria.

După înăbusirea revoluţiei, la solicitarea conducerii sovietice, în ziua de 22 noiembrie, Gheorghiu-Dej s-a deplasat la Budapesta, unde a participat la refacerea partidului comunist ungar în frunte cu Kâdâr Jânos. în acelasi timp, Gheorghiu-Dej s-a asigurat că noile autorităţi nu aveau să promoveze o politică revizionistă, în condiţiile în care, în timpul revoluţiei, se ceruse anexarea Transilvaniei la Ungaria. Prin activitatea sa depusă la Budapesta, Gheorghiu-Dej a câstigat încrederea lui Hrusciov.

La puţin timp după evenimentele din Ungaria, în zilele de 23 noiem-brie-3 decembrie 1956, o delegaţie guvernamentală română, condusă de Chivu Stoica, presedintele Consiliului de Ministri, s-a deplasat la Moscova, unde a purtat ample discuţii cu liderii sovietici, mai ales asupra problemelor economice. Potrivit *Declaraţiei,* dată publicităţii în ziua de 4 decembrie, s-au abordat si unele aspecte ale colaborării politice si militare, apreciindu-se că staţionarea vremelnică a unităţilor militare sovietice în România era

necesară, în condiţiile existenţei în Europa a unui bloc militar agresiv -NATO.

Pe baza celor convenite la Moscova, în ziua de 15 aprilie 1957, a fost semnat, la nivelul ministrilor de externe, *Acordul* referitor la statutul juridic al trupelor sovietice, staţionate temporar pe teritoriul României, urmat de mai multe convenţii speciale, referitoare la acordarea ajutorului reciproc în problemele urmăririi si judecării infracţiunilor si în rezolvarea proceselor civile, ivite în legătură cu staţionarea trupelor sovietice, la modul si condiţiile de folosire a cazărmilor, clădirilor de serviciu, depozitelor, aerodromurilor, câmpurilor de instrucţie, energiei electrice, serviciilor comunale, la repararea localurilor folosite de trupele sovietice, la realizarea transporturilor feroviare si telecomunicaţiilor, la aprovizionarea cu materiale, la efectivele trupelor sovietice si locurile lor de dislocare. Regulamentul de lucru al Comisiei mixte româno-sovietice, constituită pe baza *Acordului* din 15 aprilie 1957, a fost aprobat abia peste un an, la 10 aprilie 1958.

Comparativ cu convenţiile din 1948, se remarcă o mai clară reglementare a răspunderilor din partea sovieticilor, care nu mai aveau dreptul de a se amesteca în treburile interne ale României; comandanţii erau obligaţi să solicite acordul sau consimţământul guvernului român pentru miscarea trupelor, precum si pentru aplicaţii si manevre militare.

Un alt pas pe calea normalizării raporturilor între cele două state s-a realizat prin desfiinţarea *sovrom-urilor* si plecarea consilierilor sovietici, începând cu luna februarie 1957.

Apreciind că se apropia momentul decisiv pentru abordarea problemei retragerii trupelor sovietice din România, Gheorghe Gheorghiu-Dej a hotărât să înlăture din conducerea Partidului Muncitoresc Român pe ultimii săi adversari, pentru a nu risca folosirea acestora de către Hrusciov împotriva sa. După ample manevre de culise a fost convocată Plenara C.C. al P.M.R. (28-29 iunie 1957), care a luat în discuţie „activitatea antipartinică" desfăsurată de losif Chisinevschi si Miron Constantinescu. Asa cum era de asteptat, cei doi au fost înlăturaţi din Biroul Politic si din Comitetul Central. Astfel, întreaga conducere a Partidului Muncitoresc Român era alcătuită numai din oameni devotaţi lui Gheorghiu-Dej. De asemenea, au fost luate, cum am arătat, unele măsuri de destindere internă (desfiinţarea cotelor obligatorii, cresterea salariilor, îmbunătăţirea asistenţei sociale etc.) menite să atragă masele de cetăţeni alături de statul socialist.

Considerând că avea sanse de reusită, Gheorghe Gheorghiu-Dej a avut o discuţie cu N.S. Hrusciov, în care a arătat că adversarii Uniunii Sovietice apreciau că regimul socialist din România se menţinea numai datorită tancurilor sovietice; liderul politic român a sugerat că ar fi fost bine să se demonstreze lumii capitaliste că socialismul se baza pe „încrederea poporului".

Era o idee la care Hrusciov s-a dovedit a fi deosebit de sensibil deoarece Uniunea Sovietică era acuzată că impusese regimuri politice nepopulare în zona Europei centrale si de sud-est, care se menţineau numai cu sprijinul Armatei Rosii. Recenta intervenţie militară sovietică în Ungaria era considerată drept cea mai clară dovadă a acestei realităţi, în consecinţă, Hrusciov a ajuns să aprecieze că retragerea trupelor sovietice din România putea constitui un excelent mijloc de propagandă pentru guvernul de la Moscova, în sensul că acţiona pentru detensionarea situaţiei internaţionale, oferind un exemplu demn de urmat si de statele din NATO si în primul rând de SUA. Pe de altă parte, U.R.S.S. dispunea de rachete, de bombe atomice si cu hidrogen care puteau acţiona de pe teritoriul propriu, fără a mai fi nevoie de prezenţa trupelor sovietice în România.

După îndelungate reflecţii, N.S. Hrusciov a decis să vină în întâmpinarea iniţiativei lui Gheorghiu-Dej. Liderul sovietic a discutat mai întâi cu maresalul Rodion Malinovski, ministrul apărării al U.R.S.S.., care si-a dat acordul pentru retragerea trupelor sovietice din România. Apoi, N.S. Hrusciov a ridicat problema în Prezidiul Comitetului Central al P.C.U.S., care a aprobat textul scrisorii către Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, în această scrisoare, semnată de N.S. Hrusciov la 17 aprilie 1958, se aprecia: *„După părerea noastră, acum nu mai este necesară sederea trupelor sovietice pe teritoriul Republicii Populare Române "*, drept care „CC *al P.C. U.S. consideră că ar trebui să discutăm, în timpul cel mai apropiat, problema retragerii forţelor armate sovietice de pe teritoriul Republicii Populare Române, rezolvând-o pozitiv si publicând un comunicat corespunzător în presa*".

în răspunsul din 23 aprilie 1958, semnat de Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al C.C. al P.M.R., se arăta: *„Ţinând seama de împrejurările actuale favorabile, suntem de acord cu propunerea de a se renunţa la staţionarea mai departe a trupelor sovietice în R.P.R*".

Discuţiile dintre Hrusciov si Gheorghiu-Dej, precum si schimbul de scrisori între conducerile celor două ţări aveau un caracter secret, nefiind

aduse la cunostinţa opiniei publice- Mijloacele de informare în masă din .Uniunea Sovietică si din celel_a lte î³" socialiste erau inundate de propunerile iniţiate de N.S. Hrus£'ov' care era prezentat ca un mare „campion al păcii". O largă publicit#te s"a dat Consfătuirii de la Moscova, din 16-19 noiembrie 1957, la care **u participat reprezentanţi ai partidelor comuniste si muncitoresti din 64 de f^ari a'e luiTM' care a adoptat *Manifestul păcii.* In ziua de 7 ianuarie 1958, ziarul *,fTMvdcT* - organul central al Partidului Comunist al Uniunii Sov'i tice ~ anunţa decizia guvernului de la Moscova privind reducerea forţelof sale armate cu 300.000 de oameni, între care si 41.000 staţionaţi în R_e ublica Democrată Germană si 17.000 în Ungaria. La 31 martie 1958, SoVietul Suprem al U.R.S.S. a lansat un *Apel către statele lumii,* prin care £ereа încetarea experienţelor cu arme nucleare si aducea la cunostinţă că Uniunea Sovietică decisese unilateral să înceteze aceste experienţe.

In ziua de 24 mai 1958, cu rffllejul consfătuirii Comitetului Politic Consultativ al statelor membre ale TVatatulu' de la Varsovia, desfăsurată la Moscova, s-a adoptat *Declaraţia* prin care se Pr punea realizarea unui pact de neagresiune între statele membre le Tratatului de la Varsovia si statele membre ale NATO. Cu acelasi prilej, Comitetul Politic Consultativ a aprobat propunerea guvernului sovietic, pusă d acord cu guvemul de la Bucuresti, cu privire la retragerea de pe teritoriul României a trupelor Armatei Rosii. Pe această bază s-a semnat un *Acord #*ntre Ministerul Forţelor Armate ale Republicii Populare Române si Minis"*6TM1 APărării al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste referitor la modal itatea retragerii trupelor sovietice din România în U.R.S.S., în perioada 15 j_u fiie-15 august 1958.

Din motive tactice, liderii polifticiromâni au preferat ca plecarea Armatei Rosii să fie prezentată ca o iniţiativă a guvernului de la Moscova, iar ei acceptă această decizie. Regimul de 'a Bucuresti a elaborat un amplu program cu prilejul retragerii trup»elor sovietice, menit să exprime „recunostinţa" faţă de Armata Rosie si faîiă de U.R.S.S., să acrediteze ideea că România era o ţară socialistă stabi '-la' un P'lon de nădejde al lagărului socialist.

Pe parcursul lunilor iunie si iulie*" ' 58 au ost organizate banchete si mitinguri oficiale în numeroase loc " ' d'n ţ31"3' a care s'au rostiit discursuri în cinstea prieteniei româno-s' sovietice, în staţiile de cale ferată au fost adusi mii de cetăţeni pentru a-i si>a'uta Pe ostasii Armatei Rosii care părăseau România, a le înmâna buchete de " a 'e ura -drum bun". Prin

decret al Prezidiului Marii Adunări Naţionale au fost decoraţi numerosi ofiţeri sovietici cu ordine ale R.P. Române, iar întregul efectiv al unităţilor armatei sovietice staţionate pe teritoriul României a fost distins cu medalia *£liberarea de sub jugul fascist".*

După retragerea ultimelor esaloane, Comisia mixtă româno-sovietică a continuat să funcţioneze, pentru a analiza cererile unor cetăţeni si instituţii privind plata despăgubirilor si reparaţiilor pentru daunele pricinuite de trupele sovietice; în fapt, aproape toate cererile au fost respinse ca neîntemeiate sau au fost trimise spre rezolvare oficialităţilor române.

Spre exemplu, în sedinţa din 20 iunie 1958, Comisia mixtă româno-sovietică a constatat, în unanimitate, că toate evenimentele neobisnuite examinate au fost săvârsite de militarii sovietici „în mod neintenţionat si au un caracter întâmplător si izolat". In timp ce sovieticii urmăreau nediscutarea abuzurilor si ilegalităţilor, partea română dorea să lichideze cât mai rapid problemele legate de prezenţa trupelor sovietice, nemaistăruind în aducerea de probe care ar fi prelungit discuţiile. Astfel, la sedinţa din 29 iulie 1958, în procesul-verbal se consemnau următoarele: *„JLuând în consideraţie retragerea trupelor sovietice staţionate temporar pe teritoriul Republicii Populare Române, precum si faptul că toate problemele care intră în competenţa Comisiei mixte au fost examinate si rezolvate în întregime, Comisia mixtă româno-sovietică consideră că activitatea acesteia încetează, urmând ca fiecare Parte să raporteze despre acest lucru guvernului respectiv".*

Asa cum era de asteptat, guvernul de la Moscova a căutat să obţină maximum de foloase propagandistice prin retragerea trupelor sale din România. Acest act era prezentat ca o iniţiativă sovietică, menită să demonstreze sinceritatea politicii de destindere internaţională pe care o promova, ca un exemplu pe care ar fi trebuit să-1 urmeze si statele occidentale, mai ales S.U.A. Astfel, *„Jzvestia",* referindu-se la retragerea trupelor sovietice din România, precum si la reducerea efectivelor trupelor Armatei Rosii aflate pe teritoriul Republicii Democrate Germane, scria, la 24 iunie 1958, că aceste măsuri *„ar fi trebuit să îndemne Puterile Apusene să înfăptuiască măsuri similare si ar fi putut constitui un început practic, netezind calea spre o înţelegere în problema retragerii forţelor armate străine de pe teritoriile altor state. Astăzi este clar pentru toată lumea că o astfel de înţelegere nu există numai si numai din vina Occidentului '.* La rândul său, N.S. Hrusciov, în discursul rostit la 18 septembrie 1959, de la

tribuna Adunării Generale a O.N.U., a ţinut să evidenţieze semnificaţia iniţiativelor luate de Uniunea Sovietică pentru consolidarea păcii si diminuarea încordării internaţionale, menţionând, în acest cadru, si faptul retragerii trupelor sovietice din România.

La vremea respectivă, pe fondul confruntărilor dintre „Est" si „Vest", actul plecării Armatei Rosii din România nu a fost interpretat la dimensiunile lui istorice reale. Liderii statelor occidentale, dominaţi de o mentalitate sectară, preocupaţi să nu acorde nici cel mai mic credit politicii sovietice de destindere internaţională, au căutat să minimalizeze semnificaţia retragerii Armatei Rosii din România, prezentând-o ca o simplă acţiune propagandistică. Acest spirit s-a regăsit în presă si în celelalte mijloace de comunicare în masă din Occident, care s-au limitat la consemnarea evenimentului.

Nici liderii ţărilor socialiste nu au depăsit sabloanele ideologice ale timpului, mulţumindu-se să prezinte evenimentul în termenii Comunicatului adoptat la consfătuirea statelor membre ale Tratatului de la Varsovia. Este însă cert că popoarele ţărilor aflate sub ocupaţia Uniunii Sovietice au privit retragerea Armatei Rosii din România cu speranţa că aceasta are să plece si din celelalte state europene. Si poate au receptat acest act cu un sentiment de invidie că românii reusiseră să realizeze ceea ce pentru ei era doar un vis. Acest vis avea să se înfăptuiască abia peste trei decenii si jumătate, după 1991, ca urmare a destrămării Uniunii Sovietice.

Dincolo de orice speculaţii si interpretări, rămâne faptul că România a fost **singura ţară socialistă** din care s-au retras trupele sovietice. Istoria a demonstrat că, după plecarea Armatei Rosii, România a pornit pe calea afirmării independenţei si suveranităţii sale, a restabilirii legăturilor ce-i fuseseră interzise după căderea „cortinei de fier". Iesirea de sub hegemonia sovietică a necesitat multă abilitate politică, pentru a nu provoca o reacţie dură din partea marelui vecin de la Răsărit. Treptat, statele occidentale au început să privească cu interes acţiunile României, transmiţându-i semnale încurajatoare, în speranţa că avea să se realizeze o „fisură" în „blocul sovietic". Mai ales după ce au aflat că reprezentanţii României s-au opus politicii de integrare economică a ţărilor socialiste, promovată de N.S. Hrusciov, prin care se urmărea o *„diviziune socialistă a munctr* sub egida sovietică, linie pe care liderii celorlalte state membre ale C.A.E.R. au susţinut-o cu multă slugărnicie.

Din septembrie 1958, la cererea C C al P.M.R., conducerea de la Moscova a început să-si retragă consilierii din România (cu excepţia câtorva specialisti militari), iar autorităţile române au putut acţiona mai relaxat, începând un proces de reconsiderare a tradiţiilor si valorilor naţionale, de deschidere spre Occident.

În acelasi timp, s-au desfăsurat intense tratative pentru reglementarea definitivă a problemelor financiare în suspensie între România si statele occidentale, fapt ce a permis încheierea unor acorduri economice pe termen lung si obţinerea de credite pentru achiziţionarea de tehnologie modernă.

Pe plan internaţional, oficialităţile române au încetat să se mai alinieze automat - asa cum făceau celelalte ţări socialiste - la politica promovată de U.R.S.S. La O.N.U. si în cadrul altor organisme internaţionale, diplomaţia românească a început să se individualizeze, adoptând atitudini proprii, care nu o dată erau diferite de cele ale U.R.S.S. si ale sateliţilor ei.

b) **Desovietizarea României. Declaraţia din aprilie 1964**

După retragerea Armatei Rosii din România, regimul de la Bucuresti a continuat să aducă elogii Uniunii Sovietice si conducătorilor ei, a luat măsuri represive împotriva celor care se opuneau, într-o formă sau alta, acestei orientări. Timp de circa un an s-au operat arestări, s-au organizat sedinţe publice de „demascare" a dusmanilor socialismului, acţiuni ce aminteau de începutul anilor '50. Ele erau menite să „adoarmă vigilenţa" Kremlinului, care trebuia să stie că România constituia o „verigă puternică" a lagărului socialist.

Pe de altă parte, au început tatonări în diferite capitale din Occident, în vederea **normalizării relaţiilor bilaterale,** grav deteriorate după 1948. Delegaţii economice au vizitat S.U.A., Franţa, Italia, Republica Federală Germania si alte state, reusind să rezolve problema bunurilor confiscate de România după cel de-al doilea război mondial. Pe această bază s-au încheiat acorduri între statul român si firme occidentale, vizând mai ales domeniul tehnologiei.

Din 1960 a început un amplu proces de desovietizare a societăţii românesti. Au fost desfiinţate rând pe rând Institutul „Maxim Gorki" (care a devenit Institutul de Limbi Străine), Librăria „Cartea Rusă" (prin înfiinţarea Librăriei pentru Cartea Străină), Muzeul Româno-Rus (clădirea a intrat

într-un lung proces de restaurare după care aici s-a amenajat Muzeul Literaturii Române).

S-a trecut la elaborarea de noi manuale scolare, în care au fost reintroduse personalităţile de marcă ale istoriei, literaturii si stiinţei românesti. Statul a investit sume considerabile în învăţământ, stiinţă si cultură, s-au construit mii de scoli, zeci de institute de cercetare, facultăţi, spitale, policlinici etc. Au fost restabilite contactele culturale cu Occidentul; limbile franceză, engleză, germană s-au reintrodus în scoli (alături de limba rusă).

Regimul a devenit mai relaxat; din 1960 s-a trecut la **eliberarea deţinuţilor politici,** prin decrete succesive de amnistie, în august 1964 au fost pusi în libertate ultimii 10.000 de deţinuţi politici din România. Cei mai mulţi au primit pensii din partea statului, iar unii au fost reîncadraţi în vechile lor locuri de muncă, inclusiv în universităţi si institute de cercetare stiinţifică.

Politica economică a continuat să pună accentul pe industrializai"[6]' dar, alături de industria grea si de cea a construcţiilor de masini, s-a acordat o mai mare atenţie industriei alimentare si celei producătoare de bunuri de consum (confecţii, încălţăminte, articole electro-casnice etc.).

Direcţiile obligatorii ale procesului de industrializare erau considerate: electrificarea, mecanizarea complexă, automatizarea producţiei, chimizarea, cresterea si dezvoltarea industriei constructoare de masini. Industriei românesti i s-au alocat fonduri considerabile. Au fost create capacităţi productive în toate judeţele, s-au electrificat majoritatea localităţilor ţării, au fost construite mari obiective industriale, au apărut noi ramuri si subramuri economice.

în fiecare oras s-a dezvoltat cel puţin o platformă industrială puternică, creându-se numeroase locuri de muncă în industrie, servicii, sistemul sanitar, învăţământ etc. Rata acumulărilor necesare investiţiilor si industrializării a fost de 20-25%, una dintre cele mai ridicate din lume.

După **încheierea colectivizării agriculturii în 1962,** s-a adoptat un amplu program vizând modernizarea acestei ramuri a economiei naţionale si cresterea producţiei la hectar. De asemenea, s-au înfiinţat ferme legumicole, pomicole, crescătorii de păsări, porci, viţei etc.

Situaţia materială a populaţiei s-a ameliorat, ca urmare a rezultatelor obţinute în industrie si agricultură. A început construirea unor cartiere de locuinţe, apartamentele fiind acordate gratuit în folosinţă muncitorilor. A sporit numărul locurilor în staţiunile de odihnă si tratament. Satul

românesc tradiţional a suferit uriase transformări, înfăţisarea lui s-a schimbat atât din punct de vedere material (construcţii, drumuri, curent electric, autobuze etc.), cât si spiritual, prin pierderea dorinţei ancestrale a ţăranilor de a lucra pământul.

La începutul anilor '60, pe piaţa românească au reapărut unele produse din statele occidentale. Au fost achiziţionate filme, s-au organizat expoziţii, concerte, festivaluri la care erau prezente personalităţi marcante atât din „lagărul" socialist, cât si din Occident.

Au fost aduse unele modificări la Constituţia din 1952, înlăturându-se restricţiile în privinţa exercitării dreptului de vot de către anumite categorii de cetăţeni. In 1961, în locul Prezidiului Marii Adunări Naţionale a fost creat **Consiliul de Stat** al Republicii Populare Române, organ al puterii aflat sub controlul Marii Adunări Naţionale si răspunzător în faţa acesteia pentru activitatea sa. La 21 martie 1961, **Gheorghe Gheorghiu-Dej** a fost ales în funcţia de presedinte al Consiliului de Stat, iar **Ion Gheorghe Maurer** a devenit presedintele Consiliului de Ministri.

Cei doi lideri politici - Gheorghe Gheorghiu-Dej si Ion Gheorghe Maurer - au fost artizanii politicii de independenţă si suveranitate a României. Conducerea de la Bucuresti a profitat de conflictul dintre China si Uniunea Sovietică pentru a-si afirma propria sa poziţie, diferită de cea a Moscovei, în problemele vieţii internaţionale, precum si ale raporturilor dintre partidele comuniste si muncitoresti.

Un moment esenţial, cu larg ecou intern si internaţional, s-a înregistrat în **aprilie 1964,** când s-a făcut publică si într-o manieră categorică noua orientare a guvernanţilor de la Bucuresti, în **Declaraţia** *cu privire la poziţia Partidului Muncitoresc Român în problemele miscării comuniste si muncitoresti internaţionale* s-a afirmat că România promovează principiile suveranităţii si independenţei naţionale, ale neamestecului în afacerile interne, avantajului si respectului reciproc. Partidul Muncitoresc Român se pronunţa pentru recunoasterea specificităţii naţionale, istorice, înţelegerea si acceptarea diversităţii de condiţii ale dezvoltării fiecărei ţări.

In document se preciza: *Respectarea strictă a principiului potrivit căruia toate partidele marxist-leniniste sunt egale în drepturi, a neamestecului în treburile interne ale altor partide, a dreptului exclusiv al fiecărui partid de a-si rezolva problemele politice si organizatorice, de a-si desemna conducerea, de a-si orienta membru asupra problemelor politicii* 144

interne si internaţionale, reprezintă condiţia esenţială pentni soluţionarea justă a problemelor divergente, ca si a oricăror probleme pe care le ridică lupta lor comuna", în acest spirit, *Declaraţia* aprecia: *„JVu există si mi poate exista un partid părinte si un partid fiu, partide superioare si partide subordonate".* Cu alte cuvinte, România nu mai recunostea supremaţia Uniunii Sovietice si nici rolul conducător al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în relaţiile internaţionale. P.M.R. se considera responsabil pentru politica sa numai în faţa poporului român.

Declaraţia din aprilie 1964 a avut un mare ecou internaţional, mai ales în statele occidentale, care au apreciat-o - pe drept cuvânt - ca începutul unei noi perioade în evoluţia politicii interne si internaţionale a României, ca un act de independenţă faţă de Moscova.

a) Politica internă; liberalizarea si limitele ei

După adoptarea *Declaraţiei* din aprilie 1964 a urmat o perioadă de **liberalizare** a societăţii socialiste din România, începută în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, această orientare a continuat si după moartea sa, survenită în martie 1965.

în România anilor 1964-1974 s-a crezut într-o deschidere largă spre democraţie; s-au făcut unele încercări de materializare a pieţei libere, de descătusare a forţelor intelectuale, s-au dezvoltat contactele cu Occidentul. Această liberalizare avea loc în anumite **limite,** impuse de existenţa unui regim de esenţă totalitară.

Noul lider, **Nicolae Ceausescu,** a iniţiat ample acţiuni vizând reorganizarea statului si a societăţii, în iulie 1965, Partidul Muncitoresc Român si-a luat numele de Partidul Comunist Român, iar numerotarea congreselor acestuia a început cu anul creării P.C.R. (1921). Astfel, Congresul al IV-lea al P.M.R. a devenit Congresul al IX-lea al P.C.R. După 1965 s-a pus accentul pe ideea renunţării la „modelul unic" de construire a socialismului, stabilindu-se că se impunea luarea în considerare a condiţiilor specifice din fiecare ţară.

La 21 august 1965 a fost adoptă o nouă Constituţie, prin care România îsi lua numele de Republica Socialistă România. Articolul l al Constituţiei prevedea că *Republica Socialistă România este stat al oamenilor muncii de la orase si sate, suveran, independent si unitar",* în decembrie 1967, Nicolae Ceausescu a fost ales în funcţia de presedinte al Consiliului de Stat. în 1968 a fost realizată o amplă reformă administrativă, prin care s-a renunţat la denumirile sovietice (raion, regiune) si s-a revenit la unitatea administrativă tradiţională: judeţul.

Regalitatea socialistă' a devenit o preocupare importantă a liderilor politici din România, în aprilie 1968 au fost demascate abuzurile si

ilegalităţile din timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, fiind *reabilitaţi* mai mulţi activisti de partid, în frunte cu Lucreţiu Pătrăscanu. Decizia a avut un caracter politic, deoarece nu au fost luate măsuri împotriva celor care au condus aparatul de represiune. Din contră, fostul sef al Securităţii, generalul Alexandru Nicolschi, a fost decorat pentru „contribuţia adusă la victoria socialismului".

O relaxare a intervenit în relaţia dintre stat si biserică. S-au deschis mai multe seminarii teologice si a crescut numărul de studenţi la Facultatea de Teologie din Bucuresti. Au fost renovate mai multe biserici si mănăstiri.

Prin Legea învăţământului din 1968, a fost stabilit învăţământul general obligatoriu de 10 clase. Din 1965 s-a introdus gratuitatea manualelor scolare pentru toţi elevii (clasele I-XII). Au fost înfiinţate noi universităţi - la Craiova (1965) si Brasov (1971). S-au dat în folosinţă mai multe cămine studenţesti în Bucuresti, Iasi, Timisoara, Cluj. In 1970 a fost inaugurat noul ansamblu de clădiri aparţinând Institutului Politehnic din Bucuresti.

S-a înregistrat si o anumită **relaxare ideologică.** In manualele scolare au fost introduse personalităţi dezavuate vehement la începutul anilor '50: Titu Maiorescu, George Călinescu, Octavian Goga, Tudor Arghezi. Au apărut noi reviste literare, în care se dezbăteau problemele creaţiei naţionale si universale. S-au afirmat puternic romancierii Marin Preda si Eugen Barbu, precum si tinerii poeţi Nichita Stănescu si Marin Sorescu.

Istoria - mai ales cea naţională - a reînceput să fie cercetată pe bază de documente. Din 1967 s-a editat revista „Mjgozz'w *istoric",* care a avut un rol important în popularizarea istoriei, inclusiv prin publicarea unor documente si memorii inedite. In 1968 s-a creat Societatea de Stiinţe Istorice din România, iar în 1972 s-a deschis Muzeul Naţional de Istorie al României. Au fost publicate lucrări de certă valoare privind istoria veche (Vladimir Dumitrescu, Ion Nestor), medievală (P.P. Panaitescu, Stefan Pascu), modernă (David Prodan, Constantin C. Giurescu). Rezultate deosebite s-au înregistrat în domeniul stiinţelor exacte si tehnice, remarcabile fiind rezultatele obţinute de Octav Onicescu (mecanică), Costin D. Neniţescu (chimie), Horia Hulubei (fizică) etc. In domeniul medicinei s-a impus Institutul Naţional de Gerontologie si Geriatrie, condus de Ana Asian, care a si creat noi medicamente *(Aslavital* si *Gerovital).* Arhitecţii si constructorii au putut să-si pună în valoare capacităţile creatoare, atât prin realizarea unor cartiere de locuinţe, cât si prin opere

unice, precum Palatul Televiziunii Române, Teatrul de Stat din Târgu-Mures, Palatul Politico-Administrativ din Baia-Mare, Sala Polivalentă din Bucuresti, Aeroportul Internaţional Otopeni.

Contactele culturale s-au multiplicat, mulţi tineri români fiind trimisi la studii în statele occidentale; s-au deschis „centre culturale" ale României în Italia, Franţa, S.U.A., Germania etc.

Filmul românesc era prezent la marile festivaluri, inclusiv la cel de la Cannes. După ce, în 1957, Ion Popescu-Gopo obţinuse Marele premiu pentru filmul de desene animate *„£curtă istorie",* în 1965, Liviu Ciulei a câstigat premiul pentru regie cu filmul *pădurea spânzuraţilor",* iar în 1966 premiul *Opera Prima* a fost acordat lui Mircea Muresan pentru filmul *Răscoala"* (adaptare după romanul lui Liviu Rebreanu).

Politica economică a cunoscut după 1964 o anumită modificare. Conferinţa Naţională a P.C.R. din decembrie 1967 a hotărât o largă descentralizare a activităţii economice, planul unic adoptat la nivel naţional conţinând numai câţiva indicatori de bază. S-a pus un accent deosebit pe modernizarea si rentabilizarea întreprinderilor industriale. Statul român a contractat importante împrumuturi externe, pe baza cărora a achiziţionat masini si utilaje moderne pentru economia naţională. Au fost construite mari întreprinderi industriale în aproape toate judeţele ţării. Au apărut platforme industriale moderne, mai ales în domenii de vârf ca electronica, electrotehnica, petrochimia.

Din 1968, România a început să producă automobilul „Dac/a" (în colaborare cu firma franceză *„Jtenault"),* iar în 1969 a realizat primul elicopter: *I.A.R.-316* (în colaborare cu firma franceză *Alouette"),* în 1970 a intrat în funcţiune prima turbină a Centralei Hidroelectrice de la *Porţile de Fier L* A început acţiunea de electrificare a transporturilor pe căile ferate (primul traseu electrificat, Bucuresti-Brasov, s-a dat în folosinţă în 1968).

Agricultura a cunoscut un proces de modernizare prin mecanizarea lucrărilor, folosirea pe scară largă a îngrăsămintelor chimice si pesticidelor, asigurarea de specialisti (agronomi, medici veterinari), crearea de staţiuni pentru cercetări, în care se obţineau noi soiuri de plante si rase de animale cu o productivitate ridicată.

Comerţul a înregistrat o puternică dezvoltare. Din 1970 a fost organizat, anual, *Târgul Internaţional Bucuresti,* care se bucura de o largă participare a firmelor industriale din Europa, Asia si America. România a început să exporte pe scară largă masini si utilaje, unele dintre ele - precum

sondele pentru extracţia petrolului realizate la Ploiesti si tractoarele produse Ia Brasov - fiind printre cele mai performante din lume.

Nivelul de trai a cunoscut o sensibilă îmbunătăţire, piaţa românească fiind, practic, cea mai bine aprovi/ionată din întregul „lagăr" socialist. S-a desfăsurat un amplu program de construcţii de locuinţe, care erau oferite gratuit cetăţenilor, mai ales muncitorilor de la marile întreprinderi industriale. Asistenţa medicală gratuită s-a generalizat. Au fost amenajate noi staţiuni de odihnă si tratament, între care cele de pe litoralul Mării Negre. Aparatele de radio, televizoarele, masinile de spălat, frigiderele, automobilele au intrat în viaţa cotidiană a românilor.

Cea mai spectaculoasă transformare a cunoscut-o satul românesc. Pe de o parte, tradiţia s-a modificat, slăbind sau chiar dispărând vechi obiceiuri si portul popular în multe localităţi rurale, iar pe de altă parte, asaltul modernizării a impus aspiraţii, mentalităţi si moduri de viaţă diferite comparativ cu perioada interbelică. Viaţa satului capătă ritmuri mai înalte de desfăsurare, oamenii fiind mai prezenţi în activitatea comunităţii. S-au modernizat locuinţele, au apărut case construite după tipare urbane, dotate cu mobilă cumpărată de la oras, cu sobe de teracotă etc.

Transformările radicale pe care le-a cunoscut familia (ca funcţie si structură) sub impactul industrializării si urbanizării s-au materializat în cresterea duratei scolarizării si instruirii în general, participarea femeii la activităţi economice neagricole, cresterea mobilităţii sociale, scăderea mortalităţii infantile, dezvoltarea sistemului de asigurări sociale, cresterea standardului de viaţă, reducerea costului cresterii si educaţiei copiilor, slăbirea influenţei religiei si a normelor morale.

Pe de altă parte, un impact profund negativ 1-a avut decretul Consiliului de Stat din octombrie 1966 prin care s-a interzis întreruperea cursului sarcinii pentru femeile care aveau mai puţin de trei copii. Deoarece în România nu se găseau contraceptive, foarte multe femei au recurs la avorturi spontane, în urma cărora nu puţine si-au pierdut viaţa.

b) **Politica externă; implicarea României în marile probleme ale lumii**

Politica externă a României avea la bază patru **principii,** formulate încă din aprilie 1964, care se bucurau de o largă recunoastere internaţională: egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, integritatea teritorială si suveranitatea naţională, avantajul reciproc.

După 1964, în timp ce celelalte state socialiste europene urmau întâi totul linia Moscovei, România promova o politică de extindere a relaţiilor de cooperare cu lumea occidentală. Independenţa României în politica externă s-a materializat în forme multiple: vizita unor lideri occidentali, precum Charles de Gaulle, presedintele Franţei (1968), Richard Nixon (1969) si Gerald Ford (1975), presedinţii S.U.A.; menţinerea unor relaţii cordiale cu Iugoslavia; stabilirea de relaţii diplomatice cu Republica Federală Germania; menţinerea relaţiilor diplomatice cu Israelul, în contextul războiului dintre acest stat si ţările arabe. România a aderat la importante organisme internaţionale (Fondul Monetar Internaţional, Banca Mondială), a semnat acorduri de colaborare cu Comunitatea Economică Europeană (care reunea statele capitaliste). Ca o recunoastere a politicii internaţionale promovate de România, în 1967, ministrul său de externe, Corneliu Mănescu, a fost ales presedintele Adunării Generale a O.N.U., fiind cel dintâi diplomat dintr-o ţară socialistă care a ocupat această înaltă funcţie.

Atitudinea fermă, de condamnare energică a intervenţiei U.R.S.S. si a altor state membre ale Tratatului de la Varsovia împotriva Cehoslovaciei, în august 1968, declaraţia lui Nicolae Ceausescu, potrivit căreia România avea să-si apere cu orice preţ independenţa si integritatea teritorială, au creat un puternic sentiment de solidaritate naţională. Poporul român a susţinut această atitudine a lui Ceausescu. în acel context, numerosi cetăţeni români, inclusiv fosti deţinuţi politici, au intrat în P.C.R. Prin politica promovată si implicarea sa în rezolvarea unor probleme complexe ale contemporaneităţii, liderul politic român a dobândit un autentic prestigiu internaţional.

Din 1968, succesele obţinute pe plan intern si internaţional au început să fie puse de propaganda de partid pe seama unui singur om: Nicolae Ceausescu. Astfel, a început să se creeze un cult al personalităţii acestuia. Pe de altă parte, Ceausescu a profitat de acest context pentru a-si consolida puterea. La Congresul al X-lea al P.C.R., din 1969, s-a instituit funcţia de secretar general al partidului; acesta era ales de Congres si nu de Comitetul Central, ca până atunci. Astfel, secretarul general nu mai era, nici măcar din punct de vedere formal, subordonat Comitetului Central.

în 1971, după o vizită în China si în Coreea de Nord, Nicolae Ceausescu, profund impresionat de cultul personalităţii celor doi lideri (Mao Ze Dong si Kim Ir Sen), a decis să se aplice pe meleagurile României

asemenea practici. Una dintre primele acţiuni a fost adoptare? unui plan de măsuri vizând activitatea politico-educativă, reafirmarea „spiritului muncitoresc revoluţionar" în întreaga activitate economica si socială. A fost criticat „spiritul intelectual ist" promovat în munca de propagandă; s-a înfiinţat Consiliul Culturii si Educaţiei Socialiste, ca organ de partid si de stat.

în funcţii de conducere au fost promovaţi „oameni noi", devotaţi lui Nicolae Ceausescu. în 1973, soţia acestuia, Elena Ceausescu, a fost aleasă în Comitetul Politic Executiv, devenind, treptat, a doua persoană în conducerea partidului si statului. Prin sistemul „rotirii cadrelor", nici un activist nu mai era sigur pe postul său, astfel că mulţi dintre acestia, pentai a se menţine în funcţiile de conducere, au adoptat o atitudine slugarnică faţă de Nicolae Ceausescu. S-au acumulat astfel premisele instaurării cultului personalităţii, care avea să domine societatea românească, începând cu 1974, când Nicolae Ceausescu a devenit cel dintâi presedinte al României.

9. ANII CULTULUI PERSONALITĂŢII (1974-1989)

a) Situaţia internă; realizări si crize

Anul 1974 a marcat preluarea tuturor pârghiilor de conducere de către Nicolae Ceausescu. A fost modificată Constituţia, fiind instituită funcţia de **presedinte al Republicii Socialiste România.** La 28 martie 1974, în această funcţie a fost ales Nicolae Ceausescu. în aceeasi zi, Ion Gheorghe Maurer, care avusese un rol important atât în alegerea lui Nicolae Ceausescu în fruntea partidului, în martie 1965, cât si în procesul de liberalizare, de destindere internă si de dezvoltare a relaţiilor României cu lumea occidentală, a demisionat din fruntea guvernului, în funcţia de presedinte al Consiliului de Ministri a fost ales Marea Mănescu, un apropiat al familiei Ceausescu.

Congresul al XI-lea al P.C.R., desfăsurat în noiembrie 1974, a adoptat *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate si înaintare a României spre comunism,* care trasa liniile de evoluţie a ţării în următorii 20-25 ani. Se preconiza dezvoltarea puternică a forţelor de producţie, a productivităţii muncii, a învăţământului, stiinţei si culturii, ridicarea nivelului de civilizaţie a întregului popor. Prin îndeplinirea acestui program se considera că „se va deschide calea trecerii la faza superioară a socialismului - societatea comunistă".

Perioada 1974 - 1989 a fost extrem de contradictorie, în **economia naţională** au continuat evoluţiile pozitive din perioada anterioară, până în 1980-1981. S-a extins colaborarea cu firme industriale din statele occidentale, în vederea modernizării si dezvoltării unor întreprinderi românesti. Procesul de retehnologizare a economiei naţionale s-a desfăsurat într-un ritm accelerat. Stiinţa românească a fost racordată la nivelul exigenţelor mondiale, în 1975, România realiza calculatorul *Felix-512,* cu o capacitate de 300.000 operaţii pe secundă, în acelasi an, a intrat în

funcţiune prima platformă pentru exploatarea ţiţeiului si a gazelor naturale din Marea Neagră, iar până în 1989 s-au mai dat în folosinţă alte sase asemenea platforme. A început construcţia centralei nucleare de la Cernavodă (în colaborare cu Canada) si a Uzinei de Apă Grea de la Halânga (lângă Drobeta Turnu-Severin). In 1986 s-a inaugurat podul rutier si feroviar între Fetesti si Cernavodă. A continuat acţiunea de electrificare a transportului pe calea ferată, s-au construit zeci de nave fluviale si maritime pentru transportul de minereuri si petrol, în 1980, la Brăila, a fost lansată la apă prima navă de pescuit oceanic, urmată de altele, astfel că în 1989 România se plasa pe locul al doilea în lume (după U.R.S.S.) în privinţa capacităţii si a numărului de vase din acest domeniu. In 1974 s-a inaugurat drumul naţional Transfăgărăsan. în 1979 s-a dat în folosinţă primul tronson al metroului din Bucuresti, în 1984 s-a încheiat construcţia canalului Dunăre-Marea Neagră; astfel, a fost redus traseul pe apă dintre Cernavodă si Constanţa. România a devenit o ţară producătoare de avioane - în 1982 a avut loc zborul avionului de pasageri ROM-BAC 1-11, construit în colaborare cu o firmă din Marea Britanic; până în 1989 au fost construite 9 asemenea aparate. Din 1987, România a început să construiască avioane de vânătoare si bombardament la I.A.R. - Brasov, precum si avioane de bombardament (în colaborare cu Iugoslavia) la Craiova, în 1981, pilotul român Dumitru Prunariu a efectuat un zbor în spaţiul cosmic pe nava sovietică *„£oiuz-40"*.

în agricultură au continuat dotarea cu masini si tractoare, folosirea pe scară largă a insectofungicidelor si a îngrăsămintelor chimice. S-a trecut la aplicarea unui vast plan de îmbunătăţiri funciare si au fost irigate peste 3 milioane ha. S-au construit noi combinate avicole si de crestere a porcilor.

în domeniul social s-a menţinut politica de susţinere din partea statului a unor utilităţi publice (scoli, grădiniţe, spitale). S-a accelerat programul vizând construcţia de locuinţe, dintre care o parte se repartiza gratuit cetăţenilor, iar cealaltă parte era vândută prin oficiile pentru construirea de locuinţe proprietate personală.

învăţământul si cultura s-au dezvoltat, înregistrându-se rezultate invidiate de celelalte „ţări socialiste surori", care continuau să urmeze linia politică si ideologică trasată de Kremlin, în 1980, funcţionau 164 lectorate de limba, literatura si civilizaţia românească în 36 de centre universitare din străinătate, în acelasi an, în România studiau circa 15.000 de tineri din 58 de state ale lumii.

Ca o apreciere a rezultatelor obţinute de istoricii români, în 1980 s-a desfăsurat la Bucuresti cel de-al XV-lea Congres Internaţional de Stiinţe Istorice.

S-au publicat lucrări privind răscoala lui Horea (David Prodan), făurirea statului naţional unitar (Stefan Pascu). Istoria de după 1918 a început să fie abordată pe bază de documente, publicându-se lucrări esenţiale privind partidele politice, monarhia, regimul politic din perioada interbelică, în domeniul literaturii s-au remarcat romancierul Marin Preda *(Delirul* - 1975, *Viaţa ca o pradă* - 1977), criticul literar Alexandru Piru *(Istoria literaturii române din cele mai vechi timpuri până azi* — 1981). Au fost publicate 16 volume din *Opera completă* a lui Mihai Eminescu (ediţie iniţiată de Perpessicius).

Filmul românesc a evocat activitatea unor mari personalităţi *(Burebista, Mircea cel Bătrân, Stefan cel Mare, Dimitrie Cantemir)* si evenimente *(Independenţa* din 1877). S-au ridicat numeroase statui *(Stefan cel Mare* - Vaslui, *Mihai Viteazul* - Cluj, *Avram lăncii* - Târgu-Mures, *Independenţa* - la Calafat si Iasi etc.). S-au construit „centre civice" în aproape toate marile orase, hoteluri *(Moldova* - Iasi, *Delta*- Tulcea, *Bucuresti* si *Dorobanţi* - în capitală), magazine *(Unirea, Bucur Obor* în Bucuresti, *Tomis* în Constanţa, *Petrodava* - Piatra Neamţ etc.), centre cultural-sportive *(Palatul Sporturilor si Culturii, Palatul Pionierilor* - Bucuresti).

Au fost restaurate unele monumente istorice si de artă *(Trophaeum Trajani* de la Adamclisi, *Curtea Domnească* de la Câmpulung, fostele *palate regale* de la Cotroceni, Scrovistea si Săvârsin, *Biserica Neagră* din Brasov, *mănăstirea Hurez* - Vâlcea etc.).

Elevii din România au obţinut performanţe excepţionale la olimpiadele internaţionale (mai ales la matematică). S-au înregistrat mari **succese sportive** la campionate mondiale si europene. Sportivi precum Nadia Comăneci (care în 1976, la Olimpiada de la Montereal, a obţinut prima notă de l O din istoria gimnasticii mondiale, a câstigat trei medalii de aur), Ivan Patjaichin (caiac-canoie), Ilie Năstase si Ion Tiriac (tenis de câmp) erau cunoscuţi pe toate meridianele lumii.

Evoluţiile pozitive, în esenţa lor, dar care se înscriau în exigenţele politicii Partidului Comunist si, mai ales, ale lui Nicolae Ceausescu, s-au curmat aproape brusc la începutul anilor '80.

Nicolae Ceausescu a decis, în 1981, ca România să-si achite, într-un termen cât mai scurt, **întreaga datorie externă** (circa 10 miliarde dolari), 154

pentru a se asigura „deplina independenţă" a ţării si a evita amestecul „statelor imperialiste" în treburile sale interne. Pentru procurarea sumelor necesare, s-a recurs la forţarea exportului, produsele românesti fiind adesea vândute sub preţul de cost. Această politică a dus la **deteriorarea rapidă a situaţiei economice** a ţării, în timp ce statele occidentale intrau în „era electronică", a calculatoarelor, România nu mai investea fonduri în scopul modernizării industriei si a celorlalte ramuri economice, fapt ce ducea la scăderea productivităţii muncii.

Exportarea bunurilor de primă necesitate a creat o penurie alimentară internă, iar criza petrolului - declansată pe plan mondial la începutul anilor '80-a avut consecinţe grave asupra economiei românesti. Desi situaţia economică se deteriora de la un an la altul, Nicolae Ceausescu continua să susţină că România cunostea o dezvoltare accelerată.

Paralel cu eforturile pentru achitarea rapidă a datoriei externe, din iniţiativa lui Nicolae Ceausescu s-au derulat programe de construcţii uriase, precum Casa Poporului, a doua clădire ca proporţii din lume (după cea a Pentagonului), în domeniul industriei s-au dezvoltat ramuri energofage (aluminiu, ciment, sticlă). Desi criza petrolului afecta profund România, Nicolae Ceausescu a continuat acţiunile vizând extinderea industriei petrochimice (combinatele de la Pitesti, Midia-Năvodari, Borzesti). Pentru obţinerea „independenţei energetice", s-a pus accent pe construcţia de termocentrale, prin folosirea cărbunelui de calitate inferioară din Valea Jiului (Rogojelu, Turceni). S-au dezvoltat mari combinate siderurgice (Galaţi, Călărasi, Târgoviste). în dorinţa de a realiza construcţii noi, de care să-si lege numele, Nicolae Ceausescu a dispus demolarea unui număr considerabil de imobile, între care si monumente istorice, inclusiv biserici si mănăstiri.

în 1984, el a lansat teza „noii revoluţii agrare", prin care se urmărea obţinerea unor producţii foarte ridicate. Pentru a face pe plac conducătorului, s-a ajuns la o adevărată întrecere între judeţe, fiecare raportând producţii care depăseau cu mult rezultatele reale.

învăţământul, stiinţa si cultura au fost puternic politizate, în 1984, la Congresul al XIII-lea al P.C.R., s-a adoptat *Programul ideologic* al partidului, care viza aplicarea întocmai a politicii oficiale în domeniile învăţământului, stiinţei si culturii. Desi cenzura era legal desfiinţată încă din 1969, în fapt ea se exercita cu multă „exigenţă" prin Secţia Propagandă a C.C. al P.C.R. Scriitorii, artistii, istoricii reuseau cu multă dificultate să ocolească „foarfecele" cenzurii de partid, întregul aparat de propagandă a

fost pus în slujba proslăvirii lui Nicolae Ceausescu. Acesta era prezentat drept „cel mai bun fiu al poporului român", iar perioada de după Congresul al IX-lea era numită „Epoca de aur" a României. Un desănţat **cult al personalităţii** era propagat prin presă, radio, televiziune, mari manifestaţii populare etc. Ajungând să se creadă un om providenţial, atotstiutor, Nicolae Ceausescu a început să dea „indicaţii" nu numai muncitorilor si ţăranilor, dar si scriitorilor, artistilor, constructorilor, arhitecţilor, cercetătorilor stiinţifici etc. Voluntarismul, decizia conducătorului unic au devenit politică de stat.

Situaţia socială din România s-a deteriorat rapid. Unele facilităţi din anii '60-'70 au început să fie anulate (cele mai multe locuinţe erau repartizate contracost, devenind proprietate personală, asistenţa medicală gratuită a fost restrânsă în favoarea consultaţiilor la policlinicile cu plată, locurile la odihnă si tratament se acordau atât gratuit, cât si contracost, muncitorilor - declaraţi proprietari ai întreprinderilor - li se oprea o parte din salarii ca „părţi sociale".

Cea mai afectată a fost ţărănimea. Câstigând extrem de puţin în gospodăriile agricole colective (numite, din 1966, cooperative agricole de producţie), foarte mulţi ţărani au fost nevoiţi să plece la oras, devenind muncitori (de regulă, necalificaţi) în întreprinderi industriale sau pe santierele de construcţii. S-a produs o depopulare a satelor, cu consecinţe negative asupra forţei de muncă, în aceste condiţii, pentru strângerea recoltei s-a recurs la militari, elevi si studenţi.

Intelectualitatea resimţea dureros lipsa de libertate, de democraţie, regimul cenzurii si al supravegherii din partea Securităţii. Au existat intelectuali care au beneficiat si în această perioadă de toate avantajele regimului (burse, stagii de documentare în străinătate, participări la reuniuni stiinţifice sau culturale internaţionale), dar numărul lor era tot mai redus.

întregul popor a fost grav afectat de măsurile vizând economisirea energiei electrice (luate în 1984 si 1987), prin care sursele de lumină si căldură erau întrerupte, populaţia fiind supusă unui adevărat calvar. Venirea iernii era asteptată de cetăţenii de la oras într-o stare de panică, deoarece atunci când gerul era mai puternic, caloriferele deveneau reci, iar gazul metan se întrerupea. De asemenea, sub pretextul „alimentaţiei stiinţifice si raţionale", din 1986 au început să se carteleze produsele de primă nece uate (ulei, zahăr, carne, ouă, pâine).

Treptat, starea de nemulţunire a românilor a început să se generalizeze. Au existat unele **miscări de protest,** între care greva minerilor din 156

Valea Jiului (august 1977) si din Maramures (septembrie 1983), a muncitorilor de la întreprinderile *„£teagul Rosu"* si *„TractoniF'* din Brasov (noiembrie 1987). Ele au fost rapid anihilate, fie prin promisiuni, fie prin măsuri represive. Unii intelectuali au luat poziţie împotriva regimului Ceausescu, mai ales prin trimiterea unor scrisori si acordarea de interviuri posturilor de radio *„JEuropa Liberă"* si *„Vocea Americif.* Totusi, o dizidentă puternică nu s-a putut dezvolta în România. După 1987, circulaţia în străinătate a fost supusă unui control sever, iar contactul cu lumea occidentală s-a diminuat drastic. In aceste condiţii, mulţi cetăţeni români au trecut clandestin graniţa, fugind în Occident, unde au cerut azil politic; unii dintre acestia s-au manifestat extrem de critic, prin mass-media, la adresa regimului de la Bucuresti.

Un fenomen specific României a fost **emigrarea minorităţilor naţionale** către ţările de origine, în timp ce în celelalte ţări socialiste emigrarea a fost interzisă, în România s-a admis plecarea din ţară a unui număr foarte mare de germani si evrei, între 1967 si 1989 au emigrat circa 250.000 de germani si evrei. S-a realizat un fel de „răscumpărare" a lor prin înţelegeri cu guvernele statelor respective, care au plătit României anumite sume pentru cheltuielile de scolarizare făcute cu cei ce părăseau ţara. La vremea respectivă, mai ales după 1981, emigrarea era considerată de mulţi români ca o formă de libertate si dacă nu puteau părăsi legal România (ca evreii si germanii) o făceau clandestin, cu toate riscurile de rigoare.

b) Politica externă. Schimbarea raportului de forţe pe plan internaţional

în domeniul politicii externe, România a continuat să se manifeste, după 1974, ca un factor activ, atât la O.N.U. cât si în alte organisme internaţionale, precum si în relaţiile bilaterale. Această politică s-a bucurat de o largă apreciere, în 1975, România a obţinut din partea S.U.A. „clauza naţiunii celei mai favorizate", iar în 1980 a încheiat noi acorduri de colaborare cu Comunitatea Economică Europeană.

Bucurestiul a fost, efectiv, un centru al diplomaţiei mondiale. România a adus o contribuţie deosebită la negocierea si definitivarea *Actului final* al Conferinţei pentru Securitate si Cooperare în Europa (Helsinki, 1975), la încheierea acordului de pace dintre Israel si Egipt (semnat la Camp David - S.U.A., în 1978), la stabilirea relaţiilor diplomatice dintre China si S.U.A. (1979).

La începutul anilor ' 80 s-a produs o schimbare a raportului de forţe pe plan internaţional. S.U.A. s-au detasat în cea dintâi putere a lumii, în timp ce Uniunea Sovietică a cunoscut o perioadă de stagnare. Pe acest fond, echilibrul de forţe stabilit la sfârsitul celui de-al doilea război mondial a început să se clatine.

Consecinţele s-au resimţit si asupra României. Marile puteri s-au folosit de „canalul Bucuresti" atât timp cât comunicarea directă între ele era blocată, iar „războiul rece" continua să domine viaţa internaţională. Atunci când raportul de forţe s-a schimbat, „serviciile" Bucurestiului nu au mai prezentat un interes deosebit, astfel că si situaţia României a cunoscut un rapid proces de deteriorare pe arena mondială.

Presedintele S.U.A., Jimmy Carter, a lansat o vastă campanie pentru respectarea drepturilor omului în ţările socialiste. România - până de curând „copilul răsfăţat al Occidentului" - a devenit obiectul a numeroase critici. Acordarea unor facilităţi economice de către S.U.A. era condiţionată de respectarea drepturilor si libertăţilor democratice. Nicolae Ceausescu a considerat că această politică urmărea amestecul în afacerilor interne ale României, drept care, în 1988, a renunţat la „clauza naţiunii celei mai favorizate" în relaţiile comerciale cu S.U.A.

Si celelalte state socialiste se confruntau cu dificultăţi economice, mai ales U.R.S.S. încercând să scoată sistemul din criză, Mihail Gorbaciov, instalat la Kremlin în 1985, a inaugurat politica de *„glasnostr* (transparenţă) si *„perestroïka"* (reconstrucţie). O asemenea schimbare era incompatibilă cu un regim totalitar, astfel că situaţia U.R.S.S. nu numai că nu s-a îmbunătăţit, ci a cunoscut o deteriorare economică tot mai gravă, iar criza politică internă s-a accentuat.

Presedintele american George Bush a obţinut de la Gorbaciov promisiunea că, în eventualitatea unor acţiuni reformatoare desfăsurate în ţările socialiste europene, U.R.S.S. nu avea să intervină cu forţa armată, asa cum făcuse în 1968 împotriva Cehoslovaciei.

Sub influenţa lui Gorbaciov, în 1987-1989, vechii lideri din unele ţări socialiste (Ungaria, Cehoslovacia, R.D.G., Bulgaria) au fost înlocuiţi cu alţii, mai tineri, din „esalonul al doilea". Acestia au început dialogul cu societatea civilă, fapt ce a pregătit trecerea spre un regim democratic.

Acţiunile lui Gorbaciov au fost primite cu ostilitate de Nicolae Ceausescu. La nivelul conducerii de partid si de stat din România nu s-a putut constitui o „echipă de schimb". Abia în martie 1989, sase 158

personalităţi comuniste, care ocupaseră în anii '50-'60 funcţii importante în partid, au adresat sefului statului o scrisoare *(Scrisoarea celor sase).* Documentul era un act de acuzare la adresa politicii dezastruoase a lui Ceausescu si preconiza *„perestroika"* în România. Imediat după difuzarea ei la *BBC World Service* si *„Europa Liberă",* semnatarii au fost anchetaţi si li s-a fixat domiciliu forţat.

în timp ce socialismul de tip totalitar intrase într-o criză profundă, Nicolae Ceausescu continua să creadă în „idealul comunist". Dar „principiul dominoului" se declansase, astfel că anul 1989 a marcat prăbusirea „regimurilor comuniste" din Europa.

c) **Revoluţia din Decembrie 1989**

Revoluţia se caracterizează printr-o largă participare populară, spre deosebire de loviturile de stat, care antrenează un număr mic de persoane, ce acţionează rapid - de regulă în întunericul nopţii - punând cetăţenii în faţa faptului împlinit. Revoluţia are ca rezultat schimbarea radicală a întregului sistem economic si social-politic, în timp ce lovitura de stat marchează o modificare la vârful piramidei politice.

Nicolae Bălcescu scria că revoluţia română de la 1848 îsi avea originea în „negura veacurilor". Parafrazându-1 pe ilustrul cărturar, am putea aprecia că Revoluţia din Decembrie 1989 îsi are geneza în instaurarea regimului sovietic, de tip Stalinist, la sfârsitul celui de-al doilea război mondial. Atunci s-a realizat o împărţire a sferelor de influenţă între Uniunea Sovietică, pe de o parte, si S.U.A. si Marea Britanic, de cealaltă parte; ea a fost marcată de acordurile de la Moscova (1943), Teheran (1943), Yalta (1945), Potsdam (1945). Este de subliniat că iniţiativa acestei împărţiri a venit din partea statelor occidentale. Iată ce scria Churchill în memoriile sale despre vizita pe care a facut-o la Moscova, în octombrie 1944, si despre discuţiile avute cu Stalin: „S-a *creat o atmosferă de lucru si eu am declarat: Să reglementăm chestiunile noastre în Balcani. Armatele dumneavoastră se găsesc în România si Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni si agenţi. Să nu ne certăm pentru nimicuri, în ce priveste Anglia si Rusia, sunteţi de acord să ocupaţi o situaţie preponderentă, în proporţie de 90% în România, pentru ca noi să ocupăm, o situaţie preponderentă de 90% în Grecia si de egalitate 50% - 50% în Iugoslavia? în timp ce se traduceau aceste cuvinte, am luat o jumătate de coală de hârtie si am scris:*

România: Rusia - 90%
Aliaţii-10%
Grecia: Marea Britanic (în acord cu SUA) - 90%
Rusia-10%
Iugoslavia: 50% - 50%
Ungaria: 50% - 50%
Bulgaria: Rusia - 75%
Aliaţii-25%

Am predat această foaie lui Stalin, care asculta traducerea. S-a făcut un moment de tăcere. Apoi el a luat un creion albastru si, după ce a bifat coala, în semn de aprobare, mi-a înapoiat-o. Totul a fost rezolvat în mai puţin timp decât a fost necesar pentni a-l descrie". Asadar, târgul era fôcut: sir Winston Churchill, liderul *„marii democraţii*" occidentale care era Marea Britanic, socotise că nu trebuie să se *„certe"* cu dictatorul losif Visarionovici Stalin pentru *„nimicuri* , chiar dacă aceste *„nimicuri"* erau niste popoare, între care si cel român.

Stalin a stiut să speculeze poziţia occidentalilor, impunând regimul propriu dincolo de procentajele stabilite, în Polonia, Cehoslovacia, estul Germaniei, Ungaria, Iugoslavia, Albania, Bulgaria, România.

Popoarele căzute sub dominaţia sovietică nu s-au împăcat niciodată cu soarta ce le fusese rezervată de Marile Puteri si au luptat pentru propria lor eliberare.

Revoluţia din Decembrie 1989 îsi trage seva din această **miscare de rezistenţă,** care a cuprins categorii tot mai largi de cetăţeni, decisi sâ-si asume răspunderea si riscul de a se ridica împotriva unui regim care devenise tot mai odios, dar care dispunea de un urias aparat represiv.

Victoria Revoluţiei nu a fost posibilă decât într-un context internaţional fundamental modificat faţă de cel din 1945. După politica de cedare în faţa pretenţiilor Moscovei din anii 1943-1945, după politica de expectativă din 1956-1968, statele occidentale, în primul rând S.U.A., au pornit o puternică ofensivă împotriva regimului totalitar „comunist". Presedintele Jimmy Carter a adus în prim plan problema drepturilor omului si a luat atitudine fermă împotriva încălcării acestora în Uniunea Sovietică si în celelalte state socialist-totalitare. Simţindu-se încurajaţi si sprijiniţi, mulţi cetăţeni, mai ales intelectuali, au început să pretindă respectarea drepturilor fundamentale, printre care libertatea cuvântului si cea de asociere. Astfel, regimul era 160

măcinat din interior, precum micile carii, ce reusesc, printr-o acţiune tenace, să doboare si cel mai gros arbore. Un alt presedinte american, Ronald Reagan, a vizat domeniul economic, lansând ideea înarmării în spaţiul cosmic, asa numitul *„război al stelelor"*. Liderul sovietic Leonid Brejnev a căzut în plasa întinsă, concentrând tot potenţialul material în direcţia înarmărilor, fapt ce a dus la secătuirea economică a URSS.

începutul sfârsitului a fost marcat de venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, în martie 1985. Noul lider de la Kremlin a iniţiat politica de reformare a Partidului Comunist si a statului sovietic prin *,glasnostr* si *,perestroïka"*. în fond, exprimarea liberă era incompatibilă cu regimul totalitar, iar reconstrucţia sistemului reprezenta recunoasterea falimentului acestuia. Este greu de stabilit dacă Mihail Gorbaciov a fost constient de consecinţele politicii sale. Cert este că, odată deschisă „cutia Pandorei", popoarele nu au mai putut fi ţinute în frâu de regimul dictatorial. *„Glasnostr* însemna pentru mulţi nu doar o cosmetizare a imaginii Partidului Comunist, care s-ar fi arătat dispus să întreţină un dialog real cu cetăţenii, ci chiar înlăturarea monopolului politic al acestui partid. Drepturile omului treceau în prim-plan, deasupra intereselor de partid, iar opţiunile politice, chiar cele anticomuniste, puteau să se manifeste liber. *perestroïka"* nu era doar reconstrucţia sistemului socialist-totalitar, ci a societăţii însăsi, prin desfiinţarea sistemului centralizat de conducere si asigurarea unui curs liber pentru economia de piaţă.

în mod cert, Gorbaciov a fost un caz unic în istorie. Ajuns la conducerea P.C.U.S. si U.R.S.S., după trei lideri bătrâni si bolnavi (Brejenv, Andropov, Cernenko), Gorbaciov, tânăr, instruit si cu maniere occidentale, a generat în societatea sovietică o atmosferă de optimism, fiind primit cu o reală speranţă de mulţi comunisti si chiar de cetăţenii sovietici. Dar, în numai 6 ani, el a reusit performanţa de a lichida atât partidul, cât si statul în fruntea cărora s-a aflat.

încă de la început, liderul de la Kremlin a acţionat pentru **schimbarea vechilor conducători,** bătrâni si dogmatici, din fruntea partidelor si statelor comuniste. El dorea să arate lumii - dar mai ales cetăţenilor sovietici - că noua sa orientare politică, de *,glasnosti"* si *,perestroika",* se bucura de o largă adeziune în rândul partidelor comuniste. Astfel, în anii 1987-1989, s-a desfăsurat o acţiune de promovare a „esalonului doi" în conducerea partidelor comuniste, care se pornească pe calea „reformelor", în Cehoslovacia, Gustav Husak a fost schimbat, în decembrie 1987, cu

Milos lakes, în acelasi an, în Polonia, W. Jaruzelski a acceptat dialogul cu organizaţia de opoziţie „Solidaritatea" condusă de Lech Walesa. In Ungaria, Janos Kâdar a fost înlocuit, în mai 1988, cu Karoly Grosz. Aceste schimbări erau salutate cu entuziasm de Occident. Uriasul aparat de propagandă lucra la „turaţia maximă". Niciodată, posturile de radio *„£wopa Liberă*" si *„Vocea Americir* nu au fost mai ascultate ca în anii 1987-1989.

După repetate întâlniri cu presedinţii S.U.A. (Ronald Reagan si George Bush), precum si cu cancelarul vest-german, Helmuth Kohl, Mihail Gorbaciov a decis să dezavueze politica de intervenţie militară în ţările „surori", practicată de Stalin, Hrusciov si Brejnev. Pe această bază, popoarele din statele Tratatului de la Varsovia erau asigurate că, dacă aveau să se ridice la luptă pentru înlăturarea dominaţiei sovietice, nu riscau să aibă soarta Ungariei, din 1956, sau a Cehoslovaciei, din 1968.

Miscarea de rezistenţă împotriva regimurilor totalitare s-a amplificat, atingând în 1989 punctul culminant. Acest an, 1989, s-a dovedit a fi decisiv pentru soarta Europei. Evenimentele s-au desfăsurat cu o viteză uluitoare. „Blocul sovietic" părea un castel construit pe nisip, care se prăbusea ca la o comandă. Sau - cum au observat unii cercetători - **ca un joc de domino,** în care căderea unei piese atrage după sine prăbusirea alteia, până când tot edificiul ajunge la pământ. Era, în fond, sfârsitul „războiului rece", care divizase lumea timp de patru decenii si jumătate. S-a vorbit despre „răzbunarea" Occidentului pentru înfrângerea suferită la sfârsitul celui de-al doilea război mondial în faţa Uniunii Sovietice. Dacă regimului de la Kremlin i-au trebuit patru ani (1944-1948) până să-si instaureze dominaţia deplină asupra statelor din zona centrală si sud-est europeană, datorită dârzei rezistenţe întâmpinate din partea popoarelor acestei părţi a Europei, în 1989 regimente socialist-totalitare s-au prăbusit în doar câteva luni.

Evenimentele din 1989 nu s-au desfăsurat doar sub impulsul factorilor interni; dimpotrivă, conjunctura externă a avut un rol deosebit de însemnat. Liderii statelor occidentale s-au pus de acord asupra modului de acţiune. La 7 iulie 1989, presedintele american, George Bush, îi transmitea celui francez, François Mitterrand, o scrisoare conţinând **„schiţa americană de funcţionare a lumii",** în care se prevedeau desprinderea ţărilor din centrul si sud-estul Europei din „sistemul comunist" si abordarea lor diferenţiată de către Europa de Vest.

A avut loc un adevărat „război invizibil", s-a consumat o mare bătălie în care serviciile secrete au avut un rol de primă importanţă. Este de

menţionat faptul că în fruntea celor două superputeri - S.LJ.A. si U.R.S.S. -se aflau fosti sefi ai serviciilor secrete. Dar, în timp ce George Bush si echipa sa au acţionat magistral, fiind într-o continuă ofensivă, obţinând succese răsunătoare, Mihail Gorbaciov făcea „poză", repetând mereu aceleasi formule *(,glasnostr* si *,perestroika")* si căutând să se menţină deasupra valului, pentru a apărea ca un partener de dialog.

Lunile septembrie-noiembrie 1989 au avut o deosebită încărcătură politică si emoţională, încă din 24 august, primul ministru ungar i-a informat pe cancelarii vest-german si austriac că avea să deschidă frontiera Ungariei cu Austria. La 10 septembrie, Ungaria a permis celor 7000 de refugiaţi est-germani să plece în Germania de Vest. A început astfel exodul est-germanilor, prin Ungaria si Austria, în Germania Federală. Regimul de la Berlin era depăsit de evenimente, iar la 18 octombrie, Erich Honecker a fost înlăturat de la conducerea Partidului Socialist Unit din Germania, fiind înlocuit cu Egon Krenz. Peste 20 de zile, la 9 noiembrie, zidul Berlinului - care semnifica despărţirea Europei în două: de Vest si de Est - a fost dărâmat într-o atmosferă de mare entuziasm. A doua zi, 10 noiembrie, Todor Jivkov era înlăturat din conducerea Partidului Comunist Bulgar si înlocuit cu Peter Mladenov, fost ministru de externe. La 17 noiembrie, circa 300.000 de demonstranţi s-au adunat în Piaţa Centrală din Praga, cerând reforme democratice. Mulţimile condamnau energic intervenţia violentă a forţelor de ordine, care omorâseră un student. Ulterior, s-a dovedit că, în realitate, studentul era un securist si că nu fusese ucis, ci transportat într-o locuinţă aflată la 200 km de Praga. Dar atunci, în noiembrie 1989, mulţimea nu cunostea aceste jocuri oculte si cerea pedepsirea „regimului asasin".

Pe fondul acestor mari miscări populare, în insula **Malta** s-a desfăsurat, în zilele de 2-3 decembrie 1989, întâlnirea dintre George Bush si Mihail Gorbaciov. Chiar dacă în comunicatul dat publicităţii se prezentau doar generalităţi, în fapt, pentru toţi era clar că liderul de la Kremlin cedase complet în faţa Occidentului. Gorbaciov era depăsit de evenimente, apărând ca un boxer complet epuizat, care rămâne în ring pentru a încasa noi lovituri, spre satisfacţia spectatorilor. Mult temutul KGB de altă dată, acum reorganizat si reformat de Gorbaciov, părea o masinărie complet dereglată, care continua să funcţioneze în virtutea unor vechi automatisme, fără reacţii adecvate la problemele noi care se iveau de la o zi la alta. La 11 decembrie 1989, Gustav Husak, ce fusese instalat de sovietici în 1968, a

fost eliberat din funcţia de presedinte al Cehoslovaciei, deschizându-se astfel drumul pentru preluarea conducerii de către Vaclav Havel, liderul Forumului Civic.

Nicolae Ceausescu rămăsese ultimul lider comunist care se menţinea pe poziţie. Situaţia nu era întâmplătoare, în fapt, **România a cunoscut o evoluţie atipică** în cadrul lagărului socialist. După o perioadă de aliniere la politica Moscovei, regimul de la Bucuresti a manifestat o tendinţă de independenţă, mai ales după ce a obţinut retragerea trupelor sovietice din România, în 1958. Treptat, s-au înregistrat o diminuare a politicii represive, o deschidere spre Occident, o revenire la valorile naţionale, în acea perioadă (1964-1980), România era ţara socialistă care se bucura de cele mai elogioase aprecieri pe plan internaţional.

Apoi, de la începutul anilor '80, România a intrat într-o perioadă de criză profundă, marcată de accentuarea cultului personalităţii lui Nicolae Ceausescu, apoi si a soţiei sale, Elena Ceausescu, de ambiţia dictatorului ca ţara noastră să plătească rapid întreaga datorie externă, fapt ce a dus la secătuirea economiei naţionale, la deteriorarea gravă a situaţiei materiale a populaţiei si la cresterea gradului de nemulţumire a tuturor categoriilor sociale.

în timp ce în statele socialiste vecine se schimbau echipele de conducere si se trecea la aplicarea unor reforme substanţiale, în **România nu exista o „echipă a doua",** care să-1 înlocuiască în mod pasnic pe Nicolae Ceausescu, iar propaganda cea mai desănţată de elogiere a secretarului general al Partidului Comunist Român încerca să ascundă o realitate tot mai dramatică, între conducerea de partid si poporul român se săpase o prăpastie, iar ruptura lua un curs dramatic.

în decembrie 1989, **valul** care arunca peste bord regimurile totalitare **ajunsese la graniţele României si era nevoie doar de o scânteie** pentru ca si aici nemulţumirea populară să se reverse. Acea scânteie s-a aprins la **Timisoara,** în ziua de 17 decembrie, si s-a extins „în toată ţara". Sute de mii de oameni si-au părăsit ocupaţiile zilnice, au iesit în stradă, cerând înlăturarea dictatorului si instaurarea unui regim democratic. A fost un act de curaj, dar si un risc major, pe care peste l .000 de români 1-au plătit cu viaţa.

Din anumite puncte de vedere, Revoluţia din România a devansat transformările din alte state, în *„Comunicatul către ţară"* al Frontului Salvării Naţionale, prezentat în seara de 22 decembrie 1989 de Ion Iliescu, se anunţa: *Abandonarea rolului conducător al unui singur partid si instituirea unui*

sistem democratic pluralist de guvernământ, organizarea de alegeri libere, separarea puterilor în stat, alegerea tuturor conducătorilor politici pentni unul sau cel mult două mandate, elaborarea unei noi Constitutif.

Se cuvine menţionat faptul că în Cehoslovacia schimbarea efectivă de regim s-a produs la 29 decembrie, când Vaclav Hâvel a fost ales presedintele acestei ţări. în Polonia, hotărârea privind desfiinţarea monopolului puterii deţinute de Partidul Comunist a fost adoptată de Seim la 30 decembrie 1989, iar Lech Walesa a fost ales în funcţia de presedinte al ţării la 9 decembrie 1990. în Germania de Est, liderul comunist Egor Krenz era înlăturat la 21 ianuarie 1990. La 11 decembrie 1990, Albania anunţa si ea abrogarea sistemului partidului unic.

Ultima redută a totalitarismului rămăsese Uniunea Sovietică, în mod paradoxal, iniţiatorul reformelor era unicul secretar general al unui Partid Comunist încă la putere. Statul făurit de Lenin si Stalin se destrăma de la o zi la alta, fiind asaltat din toate părţile. In martie 1991, Gorbaciov a încercat menţinerea acestuia sub forma Comunităţii Statelor Independente. Organismele internaţionale dominate de Kremlin s-au autodesfiinţat (în aprilie 1991 - *Tratatul de la Varsovia,* iar în iunie 1991 - *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc).* Lovitura de stat înscenată de Moscova la 21 august 1991, a scos în prim-plan un nou lider politic, Boris Elţin, fost prim-secretar al Comitetului de partid Moscova si membru în Biroul Politic al P.C.U.S., devenit principalul exponent al curentului reformist, în ziua de 23 decembrie, Gorbaciov era silit să părăsească Kremlinul, iar la 31 decembrie 1991, la miezul nopţii, Uniunea Sovietică îsi înceta si formal existenţa.

Se încheia astfel un capitol din istoria secolului al XX-lea, marcat de regimurile socialist-totalitare. O experienţă, adesea extrem de dureroasă pentru o treime din populaţia globului, lua sfârsit.

d) Bilanţ după patru decenii

Cele peste patru decenii de existenţă a regimului socialist-totalitar s-au caracterizat prin evoluţii multiple, eu elemente pozitive si negative, cu iluzii si decepţii, cu oameni care si-au pierdut averea si chiar viaţa în anii de represiune, dar si cu alţii care au prosperat material si spiritual.

Analiza concretă arată că proprietatea *socialistă*" nu aparţinea poporului; cu toată propaganda desfăsurată, muncitorul nu era si nu se simţea stăpân pe fabrica în care lucra, cu atât mai puţin ţăranul, nevoit să renunţe la pământul lui pentru a-1 trece la *„colectiv"*. Factorul decisiv în

privinţa proprietăţii îl avea birocraţia de partid, care impunea tuturor ce să se producă, în ce cantitate, cât să se vândă si chiar la ce preţ.

Omogenizarea socială s-a produs într-o anumită măsură, dispărând marile discrepanţe din perioada interbelică. S-a îmbunătăţit nivelul de cultură si de civilizaţie al populaţiei prin lichidarea analfabetismului, gratuitatea învăţământului până la nivelul universitar (inclusiv). A crescut numărul de profesori, învăţători, medici, ingineri etc. S-au acordat facilităţi scriitorilor, artistilor. Milioane de familii aveau asigurate locuinţe (apartamente) gratuite etc. Dar, la o analiză mai atentă, se constata că omogenizarea se produsese prin lichidarea *elitelor,* a vârfurilor societăţii -adică exact a acelor segmente care asigură trăinicia dezvoltării unei societăţi; atenţia prioritară era acordată *clasei muncitoare,* mai usor de manevrat, în timp ce intelectualitatea era considerată *o pătură,* fiind privită adesea cu suspiciune. Pe de altă parte, s-a detasat puternic de masa populaţiei *„nomenclatura",* alcătuită din cadre de partid; aceasta si-a creat privilegii pe care vechea clasă politică (din perioada interbelică) nici nu si le putea imagina: vile, masini, policlinici, spitale, magazine *„cu circuit închis",* deplasări în străinătate *(„pentru odihnă si tratament"}* etc. - toate pe cheltuiala statului, adică a *„poporului muncitor".* Cu cât privilegiile nomenclaturii erau mai mari, cu atât propaganda despre *„deplina egalitate în drepturf ,* despre *sacrificiile pe care trebuie să le facem cu toţii pentni viitorul luminos al copiilor nostrf* era mai intensă (si mai agresivă). Aceste realităţi contraveneau tezelor comuniste.

Consideraţii teoretice. Esenţa comunismului consta, după aprecierea lui Marx, într-o puternică dezvoltare a societăţii, în primul rând a forţelor de producţie, a nivelului de cultură si civilizaţie al poporului, astfel încât să se ajungă la o abundenţă de bunuri materiale si spirituale. Cel mai de seamă teoretician al acestei doctrine aprecia că omenirea va trăi în comunism atunci când se va aplica lozinca: *„De la fiecare după munca sa, fiecănna după necesităţr.* Fără îndoială, comunismul a fost si este o teorie, dar el nu a devenit niciodată o realitate concretă. De aceea, credem că regimurile politice din anii 1945 (1948) - 1989 au avut un caracter *socialist-totalitar.*

Partidele comuniste din ţările în care au ajuns la putere au declarat că urmăreau constituirea (edificarea) unei asemenea societăţi. Comunismul era proclamat *„visul de aur al omenirii",* iar drumul spre realizarea acestui „vis" era considerat foarte lung.

La începutul anilor '50, România Polonia, Ungaria Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria si Albania afirmau că obiectivul lor era construirea *bazei tehnico-materiale a socialismului,* iar Uniunea Sovietică aprecia că se află în plin socialism. După 15-20 de ani s-a emis ideea că ţările respective au trecut la un nou stadiu de evoluţie. Uniunea Sovietică considera că „a desăvârsit construcţia" societăţii socialiste si intra în etapa *„constmirii co-munismuluf* Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, R.D. Germană, Iugoslavia, Albania, Bulgaria susţineau că au început „construirea societăţii socialiste dezvoltate". România - asa cum am arătat - a adoptat în 1974 *programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate si înaintare a României spre comunism".* In noiembrie 1989, Nicolae Ceausescu aprecia că *„cel de al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român marchează trecerea României la o nouă etapă de dezvoltare, la realizarea fazei superioare a Programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate si crearea condiţiilor necesare înfăptuirii în viaţă a principiilor de muncă si viaţă comuniste". „Programul-directivă"* privind dezvoltarea economică a României viza perioada 1991-2010, ceea ce însemna că abia la sfârsitul primului deceniu al secolului al XXI-lea urmau să se creeze *„condiţiile necesare"* înfăptuirii *principiilor"* comuniste. Cu alte cuvinte, nici măcar Ceausescu nu considera că, în 1989, România avea un regim comunist.

In concluzie, apreciem că regimul politic în România, ca si în celelalte state intrate în sfera de dominaţie sovietică la sfârsitul celui de-al doilea război mondial, a fost un **regim socialist totalitar.** El a cunoscut importante mutaţii, care însă nu i-au afectat esenţa, sfârsind prin a da faliment în 1989.

Mulţi români au crezut în „visul de aur al omenirii", drept care au aderat la Partidul Comunist.

Evoluţia numerică a membrilor PCR

Perioada	*Număr de*
august 1944	circa 1000
octombrie 1945	257.000
septembrie 1947	710.000
februarie 1948	1.060.000
mai 1950	720.000
iulie 1965	1.400.000
decembrie 1989	4.300.000

Nu poate fi exclusă ipoteza că mulţi cetăţeni s-au înscris în PCR dintr-un anumit oportunism, pentru a obţine anumite avantaje (o funcţie, o bursă în străinătate, un apartament, un loc la doctorat etc).

Dar este cert că între teoria privind comunismul si viaţa concretă exista o discrepanţă uriasă. Societăţile din zona centrală si sud-est europeană nu numai că nu se aflau într-o stare înfloritoare, care să le permită satisfacerea dezideratului: *„JDe la fiecare după munca sa, fiecăruia după necesităţi",* ci, dimpotrivă, intraseră într-o profundă criză de sistem, din care nu aveau cum să iasă. în România această recesiune a fost agravată de generalizarea spiritului voluntarist, ca urmare a exacerbării cultului personalităţii lui Nicolae Ceausescu, a deciziei acestuia (din 1981) de a achita rapid întreaga datorie externă a României, fapt ce a dus la secătuirea economiei naţionale si nemodernizarea industriei, într-o perioadă în care, pe plan mondial, se înregistra o adevărată revoluţie tehnologică, prin dezvoltarea microelectronicii si a informaticii, în plan social, după 1982 s-a produs o deteriorare tot mai gravă a nivelului de trai, ajungându-se, cum am arătat, la introducerea de cartele si raţii pentru alimentele de primă necesitate, reducerea drastică a consumului de energie (mai ales a celui casnic, neîncălzirea locuinţelor, întreruperea repetată a curentului electric etc.). Cultura a fost supusă unor puternice presiuni ideologice; fondurile pentru achiziţionarea de cărţi si aparatură modernă, pentru deplasări în străinătate s-au redus considerabil. O asemenea situaţie nu avea nimic comun cu teoria lui Marx despre comunism.

încercarea lui Mihail Gorbaciov, de după 1985, de a reforma sistemul sovietic nu numai că nu a reusit, ci, dinpotrivă, a accelerat procesul de prăbusire a acestuia, în 1989-1991. Aprecierea caracterului regimului politic din Uniunea Sovietică si din statele intrate sub influenţa (dominaţia) sa, la sfârsitul celui de-al doilea război mondial, impune analiza concretă *-sine ira et studio* - a realităţilor, a evoluţiilor înregistrate pe parcursul a patru decenii si jumătate (1945-1990). Chiar la o analiză sumară se poate conchide că aceste regimuri au cunoscut **evoluţii importante** si contradictorii, parcurgând mai multe etape:

l. Regimul politic instaurat în România în 1945 (ca si în celelalte ţări de „democraţie populară") nu a fost rezultatul firesc al unei evoluţii interne, ci al unor factori externi, în primul rând al ocupaţiei sovietice. S-a materializat astfel concepţia lui Stalin, potrivit căreia o armată care ocupă un anumit teritoriu îsi impune acolo propriul său sistem politic. După o anumită evoluţie, în timpul căreia, în unele ţări (între care si România), partidele comuniste au colaborat cu o parte a burgheziei („tovarăsi de

drum"), în 1946-1948 s-a trecut la instaurarea deplină a *regimului Stalinist, de tip sovietic, un socialism totalitar si internaţionalist.*

2.După moartea lui Stalin (în 1953) s-a înregistrat *o anumită relaxare internă, o tendinţă de reformare a sistemului totalitar.* Pe aceast? linie s-au înscris Raportul Hrusciov la Congresul XX al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, miscarea din Polonia si mai ales cea din Ungaria, toate în 1956. La rândul său, conducerea Partidului Muncitoresc Român a reusit să obţină retragerea trupelor sovietice din România (1958).

3.în anii '60 a avut loc o *diversificare* a opţiunilor, în limitele regimului socialist - totalitar, alături de conduceri foarte obediente (precum cele din Bulgaria si R.D. Germană) manifestându-se tendinţe centrifuge faţă de Uniunea Sovietică. Pe această linie s-au înscris *Declaraţia* din aprilie 1964, adoptată de Partidul Muncitoresc Român, si încercarea Partidului Comunist din Cehoslovacia de a instaura un „socialism cu faţă umană" (după expresia lui Alexander Dubcek) în 1968. In timp ce acţiunea românească a avut un anumit succes, „primăvara de la Praga" a fost înăbusită de trupele Tratatului de la Varsovia (mai puţin ale României, care a condamnat această intervenţie).

4.Anii '70-'80 s-au caracterizat prin accentuarea factorului naţionalist, *internaţionalismul proletar* fiind înlocuit cu *patriotismul socialist.* Evoluţiile au fost contradictorii: în Uniunea Sovietică, după înlăturarea lui Hrusciov (1964), *a urmat o lungă perioadă de stagnare,* în „era Brejnev"; apoi, din 1985, s-a înregistrat o *acţiune de reformare a sistemului socialist totalitar* (politica de „glasnosti" si „perestroika") iniţiată de Gorbaciov. Asemenea evoluţii s-au manifestat si în celelalte state, mai ales în Ungaria si Polonia. O situaţie „atipică" a cunoscut România, care, sub conducerea lui Nicolae Ceausescu, după o perioadă reformatoare, s-a plasat, după 1980, pe poziţii tot mai rigide si mai conservatoare.

5.Anul 1989 a găsit regimurile socialiste totalitare din Europa centrală si de sud-est în plină criză, dar cu situaţii

concrete diferite, în cele
mai multe ţări, aceste regimuri s-au reformat din interior, prin schimbarea
echipelor de conducere. Noii lideri au permis apariţia unor forme de
pluralism politic, au iniţiat un dialog cu forţele reformatoare, democratice.
In România, datorită politicii lui Ceausescu si exacerbării cultului
personalităţii, regimul a cunoscut o dramatică involuţie, cu consecinţe
extrem de negative asupra întregii societăţi.

Câteva date statistice privind evoluţia României între 1938 si 1989. La recensământul din 1930, România avea 18 milioane locuitori, iar în 1938 circa 20 milioane. A urmat o scădere la circa 12 milioane ca

urmare a pierderilor teritoriale din 1940, ajungându-se apoi la aproape 22 milioane în 1989.

în intervalul 1938-1989 România s-a transformat dintr-o ţară agrar-industrială într-o ţară industrială, în 1989, producţia industrială era de 65 ori mai mare comparativ cu anul 1938. Venitul naţional era realizat în proporţie de 58,1% în industrie, fată de 30,8% în 1938. O evoluţie similară au cunoscut si celelalte state socialiste, inclusiv Uniunea Sovietică. Pe această bază unii politologi au lansat conceptul de *dictatură de dezvoltare,* caracterizată prin intervenţia masivă a statului în economie si impunerea unor ritmuri de dezvoltare extrem de înalte.

Gradul de prelucrare a materiilor prime si cantitatea de inteligenţă încorporată într-un produs constituie elementele esenţiale în cresterea valorii bunului respectiv, a competitivităţii lui pe piaţa mondială. România realiza o seamă de masini si aparate electrice si electronice, turbine cu aburi si hidraulice, instalaţii de foraj, tractoare, auto-camioane, automobile, îngrăsăminte chimice, mobilă, încălţăminte, confecţii etc., care aveau o largă căutare pe piaţa mondială.

Evoluţia producţiei industriale
(Din *Anuarul Statistic al României,* 1990)

Produs	Unitatea de măsură	Anul	
		1938	1989
energie electrică	mii. kw/h	1.130	75.851
ţiţei extras	mii t.	6.594	9.173
gaz metan	mii. m^3	311	22.222
îngrăsăminte	mii t.	-	2.805
încălţăminte	mil. per.	3	52
zahăr	mii t.	95	693
săpun	mii t.	9	31
tractoare	buc.	-	151.745

Ca urmare a dezvoltării industriei, s-a înregistrat o mutaţie esenţială în privinţa raportului acesteia cu agricultura.

Contribuţia celor două ramuri economice la venitul naţional

Ramura	1938	1989
Industria	30,8%	58,1%
Agricultura	38,1%	15,2%

Aceste date statistice arată că România devenise un stat industrial, bazându-se pe prelucrarea superioară a materiilor prime.

România a cunoscut un proces de urbanizare, caracteristic lumii moderne, în cursul căruia nivelul civilizaţiei a crescut, în detrimentul vieţii patriarhale, conservatoare în anii 1951-1989 s-au construit circa 4 milioane de apartamente; dacă socotim că o familie era alcătuită din patru persoane, rezultă că aproximativ *16 milioane de cetăţeni* (adică peste 70% din totalul populaţiei României) au beneficiat de o locuinţă nouă.

Construcţia de apartamente din fondurile statului

Perioada	Număr de
1951-1960	150.167
1961-1970	553.295
1971-1980	1.267.850
1981-1989	1.012.771

Stiinţa si cultura românească au înregistrat o dezvoltare semnificativă, cu deosebire după 1958. A fost lichidat analfabetismul, învăţământul general obligatoriu a evoluat treptat de la sapte la zece clase, s-au dezvoltat reţeaua liceelor de specialitate si cea a învăţământului superior.

Evoluţia învăţământului

	1938/1939	1989/1990
Unităţi de	15.879	27.327
Populaţia scolară	1.781.290	5.544.648
Studenţi	26.489	164.507
Cadre didactice	55.215	229.138

Datele statistice indică un progres notabil comparativ cu perioada antebelică. Dar, în acelasi timp, statele capitaliste europene au cunoscut un proces de modernizare mult mai accelerat, astfel că decalajele dintre România si aceste state nu s-au micsorat, ci s-au mărit comparativ cu perioada interbelică. Viaţa a demonstrat că o conducere prin partidul unic, lipsa unei alternative, a alegerilor libere dau nastere abuzurilor si voluntarismului, cu consecinţe negative asupra cetăţenilor.

Istoria a arătat că nici un regim totalitar nu poate supravieţui în condiţiile amplificării luptei naţiunilor pentru libertate.

10. EVOLUŢII DUPĂ REVOLUŢIA DIN DECEMBRIE 1989

a) **Revenirea la regimul democratic, pluripartidist**

La 22 decembrie 1989, Nicolae Ceausescu a fost silit să abandoneze puterea, care a fost preluata de **Consiliul Frontului Salvării Naţionale** (CFSN); în seara aceleiasi zile, acesta a difuzat un *Comunicat* către ţară, în care se anunţau bazele unui nou regim politic. Presedintele noului organism de conducere al ţării a fost desemnat Ion Iliescu, iar în funcţia de prim-ministru a fost numit Petre Roman.

Revenirea la sistemul democratic, pluripartidist, după mai mult de patru decenii, a fost marcată prin Decretul nr. 8/31 decembrie 1989, care la articolul 1 prevedea: *Jn România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepţia partidelor fasciste sau a celor care propagă concepţii contrare ordinii de stat si de drept. Nici o altă îngrădire pe motive de rasă, naţionalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea si funcţionarea partidelor politice*". Activitatea partidelor politice trebuia să se bazeze pe *„respectul suveranităţii, independenţei si integrităţii naţionale, al democraţiei, în vederea asigurării libertăţilor si drepturilor cetăţenilor si afirmării demnităţii naţiunii române'".* Pentru a fi înregistrat, un partid trebuia să-si prezinte statutele de organizare si funcţionare, programul politic, să-si declare sediul si mijloacele financiare de care dispunea si să facă dovada că avea cel puţin 251 de membri. Se mai preciza că nu puteau fi membri de partid cadrele militare si personalul civil din Ministerul Apărării Naţionale si Ministerul de Interne, judecătorii, procurorii si diplomaţii, precum si personalul operativ al Radio-Televiziunii Române.

în perioada imediat următoare s-a înregistrat o adevărata „inflaţie" de **partide politice,** situaţie datorată atât dorinţei sincere a românilor de a rupe definitiv cu monopartidismul comunist, cât si veleitarismului unor persoane care, profitând de numărul mic de membri necesar pentru legalizarea unei formaţiuni partizane, doreau să se afirme pe scena politică.

Au reapărut partidele istorice, interzise de regimul totalitar: Partidul Naţional-Ţărănesc (PNŢ), Partidul National-Liberal (PNL) si Partidul Social-Democrat din România (PSDR); acest fenomen nu a fost vizibil doar în România, ci si în Cehia (Partidul Popular, Uniunea Democrat-Crestină), Bulgaria (Uniunea Naţională Agrariană „Nicola Petkov", Pardidul Democrat 1896) si Ungaria (Partidul Micilor Proprietari).

La 11 ianuarie 1990 s-a înregistrat Partidul Naţional-Ţărănesc Crestin-Democrat (PNŢCD), avându-1 ca lider pe Corneliu Coposu, unul dintre colaboratorii apropiaţi ai lui luliu Maniu. în programul său, formaţiunea se pronunţa pentru instaurarea unui regim politic constituţional bazat pe democraţia pluralistă; descentralizarea administrativă; alegeri libere; împiedicarea instaurării unui regim de dictatură de tip fascist sau comunist, precum si a altor forme totalitare de guvernare; separarea puterilor în stat si instaurarea unui stat de drept; libertatea presei, a cuvântului si a informaţiei; garantarea drepturilor si libertăţilor politice si sociale pentru toţi cetăţenii, indiferent de naţionalitate ori credinţă religioasă, în conformitate cu Carta drepturilor omului, Actul final de la Helsinki, precum si cu toate convenţiile internaţionale la care avea să adere statul român. Din punctul de vedere al formei de guvernământ, partidul susţinea monarhia constituţională. Naţional-ţărănistii erau adepţii economiei de piaţă, bazată pe proprietatea si iniţiativa particulară, pe libera concurenţă; ei militau pentru restaurarea proprietăţii asupra terenurilor agricole, nucleul urmând să-1 constituie gospodăria individuală, care urma să devină o fermă de tip occidental.

Partidul National-Liberal (PNL), condus de un comitet de iniţiativă format din Radu Câmpeanu, I.V.Săndulescu si Dan Amedeo Lăzărescu, a fost înscris la 15 ianuarie 1990. Fidel principiilor fundamentale ale *liberalismului politic, liberalismului economic si liberalismului culturaF',* PNL avea ca principale deziderate: *„instaurarea unei reale democraţii si structurarea unui sistem economic viabil, având ca bază economia de piaţă liberă si ca element activ, dinamic - libera concurenţă",* în centrul libertăţii economice, PNL situa respectul posesiunii particulare, *singura formă de*

proprietate" care permitea si asigura *Descătusarea liberei iniţiative a indivizilor, independenţa acestora faţă de stat si restrângerea la maximum""* a influenţei etatiste.

Partidul Social-Democrat din România (PSDR) s-a legalizat la 18 ianuarie 1990, avându-i în frunte pe Adrian Dimitriu si Sergiu Cunescu. In programul său, partidul se declara pentru realizarea unei societăţi fundamentate pe *Demnitate, libertate, justiţie socială, egalitate în drepturi, solidaritate si bunăstare*" si întemeierea unui stat de drept sprijinit pe *sufragiul universal si pe pluralism".* PSDR consideră că, în condiţiile tranziţiei, transformările economice trebuia să se bazeze pe principiul coexistenţei formelor de proprietate (economie mixtă-de stat, asociativă si particulară), pe mecanismele economiei de piaţă si pe principiul conducerii co-participative.

La 28 ianuarie s-a înregistrat Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (U.D.M.R.), care se constituise încă de la 25 decembrie 1989.

în cursul lunii ianuarie 1990 s-au mai constituit: Miscarea Ecologiste din România, Partidul Socialist Democratic Român, Uniunea Democrat-Crestină, Partidul Democrat, Partidul Ecologist Român, Partidul Unităţii Democratice, Partidul Uniunii Crestine din România, Partidul Progresist, Partidul National-Democrat, Partidul Liberal (al Libertăţii) din România, Partidul Ecologist-Umanist din România, Partidul Unităţii Democratice din Moldova, Partidul Socialist-Liberal, Partidul Ţărănesc Român, Partidul Liberal Democrat, Partidul Social Democrat-Crestin Român, Partidul Libertăţii si Democraţiei Române, Partidul Democrat Agrar din România si Partidul Republican (în total, 21 de partide constituite doar într-o lună).

Un moment extrem de controversat a fost transformarea Frontului Salvării Naţionale (FSN) în partid politic, la 6 februarie 1990; presedintele FSN a fost desemnat Ion Iliescu. Faptul că FSN preluase puterea politică la 22 decembrie 1989, construindu-si structuri de conducere în toate judeţele ţării, precum si în întreprinderi si instituţii, avantaja în mod evident acest partid. Conform platformei-program, FSN era expresia *„consensului naţional realizat în vederea răsturnării dictaturii si a înaintării României în era libertăţi?'.* Frontul se constituia ca „o *miscare de centnt-stânga, adresată oamenilor muncii, celor mai largi categorii sociale, orientare ce-l apropie de valorile si obiectivele social-democraţiei europene*". Ţelul fundamental al FSN era crearea *„unui stat de drept, întemeiat pe justiţie si echitate socială, pe supremaţia legif* In domeniul economic, fundamentele tranziţiei vizau descentralizarea, privatizarea, liberalizarea si rentabilizarea, introducerea 174

mecanismelor economiei de piaţă, paralel cu măsuri de protecţie socială si de asigurare a stabilităţii politico-sociale. Din punctul de vedere al proprietăţii, FSN susţinea economia mixtă de piaţă, prin coexistenţa proprietăţii publice si a celei particulare.

După ample confruntări politice, care au luat si forme violente, la 9 februarie 1990 s-a constituit **Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională (CPUN)** - organ legislativ ce avea să funcţioneze până la alegerile parlamentare si prezidenţiale din 20 mai. Acesta era compus din 105 reprezentanţi ai partidelor si formaţiunilor politice nou create, 106 reprezentanţi ai Consiliului FSN, 27 reprezentanţi ai uniunilor minorităţilor naţionale si trei reprezentanţi ai Asociaţiei Fostilor Deţinuţi Politici (în total - 241 membri), urmând ca delegaţii partidelor ce aveau să se constituie ulterior să participe ca observatori.

La 18 martie 1990, CPUN a adoptat legea privind alegerea Parlamentului si a Presedintelui României, care prevedea: *puterea politică în România aparţine poporului si se exercită potrivit principiilor democraţiei, libertăţii si asigurării demnităţii umane, inviolabilităţii si inalienabilităţii drepturilor fundamentale ale omului*\ Potrivit articolului 2, *,guvernarea României se realizează pe baza sistemului democratic pluralist, precum si a separaţiei puterilor legislativă, executivă si judecătoreasca'.* Articolul 11 stabilea: *„Candidaturile pentru Parlament si Presedinţia României se propun de către partide sau alte formaţiuni politice, constituite conform legii"'.* Alegerile parlamentare si prezidenţiale au fost fixate pentru ziua de 20 mai 1990.

În România, puterea de după 22 decembrie 1989 si până la 20 mai 1990 (reprezentată iniţial de Consiliul Frontului Salvării Naţionale si, ulterior, de Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională) a fost de natură revoluţionară. Reprezentativitatea CFSN si CPUN era însă alterată de lipsa suportului electoral; în fapt, partidele politice se regăseau în CPUN în proporţia rezultată din transformarea CFSN si nu conform opţiunii cetăţenilor. Funcţia centrală a CPUN, urmare directă a limitelor regimului provizoriu, a fost aceea de asigurare a condiţiilor necesare pentru instituirea unei puteri legitimate, prin organizarea si desfăsurarea unor alegeri generale libere, pe baza unei legi electorale democratice. Astfel, tranziţia de la puterea revoluţionară la puterea legitimată de reprezentativitatea conferită de opţiunea cetăţenilor s-a realizat prin funcţionarea efectivă a
mecanismelor electorale democratice.

Ineditul perioadei provizoratului 1-a constituit reînnodarea, după aproape o jumătate de secol, a pluripartidismului, dar si transformarea lui în „preamultipartidism", amplificat de apetitul manifest al vechilor si noilor formaţiuni politice de a se confrunta mai mult sau mai puţin politic. Procesul radicalizării luptei politice a fost propriu întregii perioade a provizoratului si a evoluat în strânsă legătură cu cresterea exponenţială a numărului partidelor politice: la 25 ianuarie 1990 erau înscrise oficial 19 partide politice; la 1 februarie 1990 - 30; la 16 februarie 1990 - 44; la 18 mai 1990-80.

Stilul protagonistilor luptei politice a fost marcat, pe de o parte, de lipsa experienţei democratice, a coerenţei si clarităţii programatice, iar pe de altă parte, de nerăbdarea cuceririi puterii politice. La acestea se adăuga si optimismul nejustifîcat de mare privind virtuţile pluripartidismului în sine.

Dar, desi existau atât de multe partide, virtual purtătoare ale unor opţiuni politice, axul confruntării electorale 1-a constituit polarizarea între adepţii si opozanţii FSN, disputa între ideologia „fesenistă" si cea „antifesenistă". Un moment important al structurării partizane a fost cel din 9 aprilie 1990, dată la care PNŢ-CD, PNL si PSDR au semnat o declaraţie prin care anunţau că aveau să colaboreze si să îsi acorde reciproc sprijinul în alegeri, la care fiecare partid avea să se prezinte, totusi, cu liste si cu programe proprii.

Campania electorală propriu-zisă s-a desfăsurat într-o atmosferă de confruntare exacerbată, dominată de manifestaţii de stradă si chiar de altercaţii. In unele localităţi, candidaţii la Presedinţie din partea opoziţiei au fost împiedicaţi să vorbească, fiind acuzaţi că au stat în Occident si au venit în România abia după Revoluţie, căutând să profite, desi nu mâncaseră *„salam cu soia"* (aliment devenit emblematic pentru perioada de extreme privaţiuni din ultimii ani ai socialismului totalitar). Pe de altă parte, opoziţia si-a axat campania electorală pe „lupta împotriva comunismului si neocomunismului", reprezentate de FSN în general si, în particular, de Ion Iliescu, lansând totodată si sloganul *anarhia salvează România*".

La 22 aprilie 1990, după un miting organizat de PNŢ-CD, o parte din participanţi au blocat Piaţa Universităţii din Bucuresti. Aceasta se află chiar în centrul capitalei, deci în zona cu cea mai mare vizibilitate mediatică, iar pe altă parte, aici, în timpul Revoluţiei din Decembrie, îsi pierduseră viaţa zeci de tineri, devenind astfel un simbol al martiriului. Ocupanţii Pieţei au declarat-o „zonă liberă de neocomunism", „kilometrul O al democraţiei". Ei

cereau scoaterea în afara legii a oricărui partid de tip comunist sau neocomunist (cel vizat direct fiind chiar FSN), precum si înlăturarea din funcţiile de conducere a celor care făcuseră parte din nomenclatura comunistă si din aparatul respectiv în anii 1945-1989; opoziţia susţinea punctul 8 al Proclamaţiei de la Timisoara (din 11 martie 1990), prin care se cerea interzicerea dreptului de a candida în alegeri al persoanelor care avuseseră funcţii în cadrul PCR sau care făcuseră parte din organele Securităţii. Cel vizat era Ion Iliescu, fost secretar al CC al PCR, declarat „principalul vinovat de deturnarea caracterului anticomunist al Revoluţiei din decembrie 1989". Manifestanţii erau sprijiniţi de PNŢ-CD, PNL, PSD, precum si de mai multe organizaţii civice.

în ziua alegerilor generale, 20 mai 1990, s-a înregistrat o masivă participare la vot a populaţiei (de peste 80%); multe circumscripţii electorale au fost nevoite să-si prelungească activitatea după ora oficială de închidere (ora 22), pentru a da posibilitatea tuturor votanţilor să-si exprime opţiunea politică. După cum era de asteptat, lipsa de experienţă, atât a organizatorilor, cât si a electoratului, a creat o serie de dificultăţi legate de procedura propriu-zisă de votare, dar alegerile s-au desfăsurat, în ansamblu, în condiţii corecte.

Pentru parlament, rezultatele au fost următoarele:

Formaţiunea politică	*Procentaj Adunarea Deputaţilo*	*Procen-taj Senat*
Frontul Salvării Naţionale (FSN)	66,31 %	67,02 %
Uniunea Democratică a Maghiarilor din România (UDMR)	7,23 %	7,20 %
Partidul National-Liberal (PNL)	6,41 %	7,06 %
Miscarea Ecologistă din România (MER)	2,62 %	2.45 %
Partidul Naţional Ţărănesc - Crestin Democrat (PNŢ-CD)	2,56 %	2,50 %
Alianţa pentru Unitatea Românilor (AUR)	2,12%	2,15%
Partidul Democrat Agrar din România (PDAR)	1,83%	-
Partidul Ecologist Român (PER)	1,69%	1,38%
Partidul Socialist Democratic Român (PSDR)	0,53 %	0.53 %

In primul parlament pluripartidist al României postbelice (care avea si calitatea de **Adunare Constituantă)** au obţinut reprezentare circa 40 de formaţiuni politice, legea electorală neprevăzând nici un prag de acces în forul legislativ naţional. Victoria în alegeri a FSN a fost categorică, fapt comentat mult la vremea respectivă. Opoziţia parlamentară se contura ca fiind foarte eterogenă si atomizată.

Pentru funcţia de Presedinte al României au concurat: Ion Iliescu (FSN) - care a obţinut 85,07% din voturi, Radu Câmpeanu (PNL) -10,64%, si Ion Raţiu (PNŢ-CD) - 4,29%.

După alegerile din 20 mai 1990, partidele politice si-au retras sprijinul pentru manifestaţia din Piaţa Universităţii. Dar o parte a participanţilor a continuat să ocupe Piaţa, contestând rezultatul alegerilor. In zilele de 13-14 iunie 1990 s-au înregistrat evenimente violente, ca urmare a faptului că participanţii au încercat să ocupe unele instituţii publice (Ministerul de Interne, Televiziunea), iar guvernanţii au apelat la sprijinul „cetăţenilor", al „oamenilor de bine". Un masiv grup de mineri s-a deplasat din Valea Jiului la Bucuresti; acestia i-au atacat pe manifestanţi, obligându-i să se împrăstie, au devastat sediile partidelor istorice (PNŢ-CD si PNL), precum si ale unor ziare. Aceste evenimente au fost puternic mediatizate de posturile de televiziune si presa occidentală, discreditând imaginea României ca stat democratic.

La 28 iunie 1990, Parlamentul a învestit un executiv monocolor (FSN), condus de **Petre Roman,** încă de la început, echipa guvernamentală s-a confruntat cu numeroase acţiuni greviste, care au avut ca efect paralizarea unor sectoare economice importante (precum transporturile feroviere si maritime).

b) **Constituţia din 1991. Alegerile din 1992**

Perioada „provizoratului politic" a luat sfârsit, din punct de vedere juridic, o dată cu adoptarea noii Constituţii; aceasta a fost votată, după ample dezbateri, în ziua de 21 noiembrie 1991; din cei 510 senatori si deputaţi au fost prezenţi 509, iar dintre acestia 414 s-au pronunţat pentru si 95 contra.

Au votat pentru Constituţie FSN, PUNR si reprezentanţii minorităţilor, altele decât cea maghiară, si au votat contra UDMR, PNŢCD si o parte din PNL. Constituţia a fost supusă referendumului, la 8 decembrie 1991; desi Opoziţia a ceait cetăţenilor să nu participe la vot. numărul celor care si-au exprimat opţiunea a reprezentat 67% din totalul 178

populaţiei cu dreptul de a alege, în favoarea noii legi fundamentale a ţării s-au pronunţat 73% dintre votanţi.

Constituţia avea un caracter democratic si consacra sistemul pluripartidist. Articolul 8 prevedea: *pluralismul în societatea românească este o condiţie si o garanţie a democraţiei constituţionale. Partidele politice se constituie si îsi des/asoară activitatea în condiţiile legii, contribuind la definirea si exprimarea voinţei politice a cetăţenilor, respectând suveranitatea naţională, integritatea teritorială, ordinea de drept si principiile democraţiei*"". Potrivit articolului 37, cetăţenii *„je pot asocia liber în partide politice, în sindicate si în alte forme de asociere. Partidele sau asociaţiile care, prin scopurile ori activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranităţii, a integrităţii sau a independenţei României sunt neconstituţionale*". Se mai stabilea că nu puteau face parte din partide politice judecătorii Curţii Constituţionale, avocaţii poporului, magistraţii, membrii activi ai armatei, poliţistii si alte categorii de funcţionari publici stabilite prin lege organică. Asociaţiile cu caracter secret erau interzise.

în perioada 1990-1992, FSN a cunoscut o reducere a popularităţii, evoluţie asemănătoare cu cea a forţelor politice din statele central si est-europene în care aceste forţe si-au asumat responsabilitatea guvernării si a asigurării procesului de tranziţie. La aceasta s-a adăugat erodarea din interior a autorităţii sale, provenită din convingerea falsă că un partid odată ajuns la putere îsi menţine de la sine acest statut, fără a se preocupa în mod direct de asigurarea, consolidarea si adaptarea la dinamica relaţiilor sociale. Conform Constituţiei, presedintele României nu mai putea face parte dintr-un partid politic. De aceea, Ion Iliescu a renunţat la funcţia de presedinte al FSN, în locul său fiind ales Petre Roman (în iulie 1990). Noul lider s-a declarat „reformist", declansând, începând din martie 1991, o campanie de eliminare a susţinătorilor lui Ion Iliescu, declaraţi „conservatori".

Acutizarea elementelor de **instabilitate socială si politică** a dus la prima criză guvernamentală din România postcomunistă, în septembrie 1991. Premierul Petre Roman era adeptul „terapiei de soc" în abordarea tranziţiei economice, atrăgând astfel nemulţumirea multor categorii socio-profesionale, printre care si minerii; acestia au declansat o grevă în Valea Jiului si au reclamat prezenţa sefului Executivului printre ei, pentru a le satisface imediat revendicările; deoarece acesta a refuzat, minerii, care aveau proaspăt în minte „succesul" din iunie 1990 au venit din nou la

Bucuresti, luând cu asalt sediile guvernului (Palatul Victoria), Parlamentului (din Dealul Mitropoliei) si Presedinţiei (Palatul Cotroceni). în acest context, Petre Roman si-a depus mandatul de prim-ministru.

Presedintele Iliescu a iniţiat negocieri pentru formarea unui guvern cu o bază politică mai largă, obţinând colaborarea Partidului National-Liberal si Miscării Ecologiste din România (MER). Noul guvern, format la 16 octombrie 1991, era condus de **Theodor Stolojan** si avea misiunea de a gestiona problemele curente ale ţării până la organizarea noilor alegeri generale.

La 26 noiembrie 1991, Petre Roman a anunţat că FSN retrage sprijinul politic acordat presedintelui Iliescu; o lună mai târziu a luat nastere Grupul pentru Unitatea Frontului, format la început din 55 de parlamentari susţinători ai presedintelui Iliescu. Divergenţele s-au acutizat în legătură cu desemnarea candidatului FSN la alegerile prezidenţiale; cele două personalităţi care doreau să candideze, Ion Iliescu si Petre Roman, si-au adus public acuzaţii reciproce (13 martie 1992), situându-se pe poziţii ireconciliabile. Convenţia FSN din 27-29 martie 1992 a marcat „ruperea" acestui partid. Petre Roman a fost reales presedintele FSN. Pe de altă parte, gruparea care-l susţinea pe Ion Iliescu a creat un nou partid - Frontul Salvării Naţionale - 22 Decembrie, numit ulterior **Frontul Democrat al Salvării Naţionale (FDSN).** Ambele partide si-au pus candidaţi proprii în alegerile parlamentare si prezidenţiale.

Si în rândurile opoziţiei s-au înregistrat mutaţii importante, aceasta reusind să-si atragă susţinători din tabăra celor nemulţumiţi de politica „regimului Iliescu". Un element important l-a constituit apariţia unor formaţiuni după modelul forurilor civice din Cehoslovacia si Ungaria, care s-au dovedit a fi extrem de eficiente în activitatea lor. Cea mai importantă formaţiune de acest tip a fost Alianţa Civică (AC), întemeiată la 6 noiembrie 1990 si care se definea ca o *structură de cooperare a tuturor energiilor sociale care susţin valorile credinţei si democraţiei* . Având ca deviză ,, №/*putem reusi decât împreuna',* noua formaţiune a desfăsurat o amplă si persuasivă campanie în rândurile opiniei publice si de coalizare a întregii opoziţii. S-a ajuns la constituirea, de către cele trei partide istorice (PNL, PNŢ-CD, PSDR), a Convenţiei Naţionale pentru Instaurarea Democraţiei. Apoi, la 26 noiembrie 1991, a luat fiinţă o amplă alianţă electorală sub denumirea de Convenţia Democratică (CD).

Un alt aspect al vieţii politice din perioada 1990-1992 l-au constituit „translaţiile" deputaţilor si senatorilor, fenomen care a luat amploare, mai ales ca urmare a înmulţirii disidenţelor politice; s-a înregistrat o adevărată „migraţie" parlamentară, desfăsurată pe direcţia a două fluxuri: primul, între grupurile parlamentare existente, formate ca urmare a scrutinului din mai 1990 (care a avut ca urmare modificarea componenţei puterii legislative) si al doilea, al unor deputaţi si senatori către grupurile parlamentare constituite prin „efracţie". Astfel, echilibrul parlamentar a fost afectat printr-o procedură vecină cu eludarea mecanismelor de reprezentare. Parlamentul s-a „înnoit" prin apariţia de noi grupuri parlamentare si prin pătrunderea unor partide inexistente la data alegerilor din 20 mai 1990: Partidul Naţional-Liberal-Aripa Tânără (PNL-AT), Partidul Socialist al Muncii (PSM), Partidul România Mare (PRM); FSN - 20 Mai, Partidul Alianţei Civice (PAC), Frontul Democrat al Salvării Naţionale (FDSN).

Anul 1992 a fost un an electoral prin excelenţă, condensând toate cele trei tipuri de scrutin. Organizate în februarie - martie 1992, **alegerile locale** au avut, dincolo de semnificaţia politică în sine, un caracter inedit, reluând, după o jumătate de secol, tradiţia electorală democratică antebelică si întregind ciclul electoral iniţiat în 1990. Campania electorală a fost excesiv politizată, ea reprezentând un „exerciţiu" în vederea alegerilor parlamentare si prezidenţiale din septembrie. Prezenţa la urne a fost de circa 65%, mai redusă faţă de mai 1990. Scrutinul a validat noile structuri ale puterii orizontale prin mecanismele democraţiei reprezentative, oferind legitimitate puterii locale. De asemenea, s-a conturat si cea mai importantă forţă de opoziţie (CD), care s-a plasat pe locul al doilea, cu 24,3% din voturi, înregistrând adevărate succese în mediul urban.

Retragerea celui mai important partid din Convenţie, PNL, în aprilie 1992, cu doar câteva luni înaintea alegerilor legislative, a pus la încercare unitatea alianţei. Liberalii condusi de Radu Cânpeanu si-au explicat plecarea prin motive doctrinare (afirmându-si poziţia tradiţională de partid naţional, poziţie incompatibilă, în opinia lor, cu prezenţa UDMR în structurile CD), dar si prin dezavantajele rezultate din reprezentativitatea partidelor în condiţiile utilizării listelor electorale comune si angajamentului de a se susţine un candidat unic la Presedinţie, situaţie în care PNL se considera minimalizat.

Locul Convenţiei Democratice a fost luat, la 24 iunie 1992, de **Convenţia Democrată din România (CDR),** la care au mai aderat

Partidul Naţional-Liberal-Convenţia Democrată (PNL-CD), Partidul National-Liberal-Aripa Tânără (PNL-AT) si Federaţia Ecologistă din România (FER). CDR a depus liste de candidaţi în vederea alegerilor parlamentare, a adoptat o platformă electorală unică, precum si un program de colaborare la guvern si în parlament; la 27 iunie 1992, a desemnat un candidat unic la Presedinţie, în persoana lui Emil Constantinescu.

Alegerile din 27 **septembrie 1992** s-au desfăsurat pe baza noii legi electorale, promulgată în iunie 1992, care continua practica sistemului reprezentării proporţionale, dar introducea pragul electoral de 3% din totalul voturilor exprimate; se viza în fapt reducerea numărului exagerat de mare al partidelor reprezentate în parlament, prin eliminarea celor cu rezultate slabe. Pentru alegerea presedintelui României se stabilea un sistem majoritar, cu două tururi de scrutin.

In campania electorală din septembrie au fost angajate circa 80 de partide si formaţiuni politice, dar dintre acestea doar FDSN, CDR, FSN, PUNR, PRM, PNL, PR si MER au depus liste de candidaţi pentru Camera Deputaţilor si Senat în toate circumscripţiile ţării. In timpul campaniei electorale, accentul s-a pus pe aspectele pragmatice, vizând modul de rezolvare a crizei economice, disputa doctrinară propriu-zisă trecând pe planul secund.

Participarea la urne a fost de 73%, ceea ce arăta că „apetitul" politic al populaţiei se menţinea la cote ridicate; dar, în fapt, participarea reală a fost sensibil mai redusă, dat fiind că circa un milion si jumătate de voturi au fost declarate nule (deci, o participare reală de 67%).

Clasificarea partidelor, în funcţie de sufragiile obţinute, a fost următoarea:

Formaţiunea	*Procentaj Camera*	*Procentaj Senat*
FDSN	28,3 %	*21,1 %*
CDR	20,2 %	20%
FSN	10,4%	10,2%
PUNR	8,1 %	7,7 %
UDMR	7,6 %	7,4%
PRM	3,8 %	3,9 %
PSM	3,2 %	3%
PDAR	-	3,31 %

In parlament au intrat opt formaţiuni politice si .r organizaţii ale minorităţilor naţionale, care au primit un mandat din oficiu, potrivit Constituţiei si legii electorale; cum însă CDR era formată din sase partide, rezultă că totalul partidelor reprezentate în Parlament era de 26 (cu precizarea că trei partide membre ale Convenţiei nu atinseseră pragu! electoral de 3%: PER, PSDR si PNL-CD). în urma alegerilor s-a redus numărul formaţiunilor parlamentare comparativ cu legislatura anterioară. O altă consecinţă a fost faptul că nici un partid nu a reusit să obţină majoritatea mandatelor parlamentare.

Primele două forţe politice totalizau fiecare peste 20% din numărul sufragiilor; dispunerea excentrică pe esicherul politic (FDSN - centru stânga, CDR - centru-dreapta) putea fi interpretată ca o expresie a multipartidismului „pur". Dar în CDR plasamentul centru-dreapta nu era foarte cert pentru toate formaţiunile componente (cel puţin una - PSDR -împărtăsind deschis o orientare de centru-stânga); CDR era practic un cartel electoral (astfel se explică de ce, imediat după constituirea parlamentului, partidele componente au optat pentru grupuri parlamentare proprii).

Alegerile prezidenţiale au beneficiat de o maximă atenţie, chiar mai ridicată decât cele parlamentare, în primul tur de scrutin s-au confruntat sase candidaţi, iar în cel secund - **Ion Iliescu** (candidatul FDSN, care a obţinut 61,4 % din totalul voturilor) si Emil Constantinescu (candidatul CDR, cu 38,57%).

Disputa politică acerbă s-a menţinut si după alegerile din septembrie 1992. Acest tip de comportament a fost generat de noua structură minoritară a puterii legislative. La Palatul Cotroceni au avut loc consultări (19-20 octombrie) între liderii formaţiunilor politice reprezentate în parlament, în vederea alcătuirii guvernului. Presedintele Iliescu a anunţat la 4 noiembrie că noul prim-ministru era **Nicolae Văcăroiu,** prezentat ca un specialist în domeniul macroeconomic si al mecanismelor economiei de piaţă, neînregimentat politic. Guvernul, sprijinit de FDSN, a fost învestit la 21 noiembrie 1992, iar programul său de guvernare a fost supus dezbaterii parlamentare în februarie 1993.

Puterea executivă aparţinea de drept FDSN, care si-a angajat răspunderea politică în acest sens, în timp ce puterea legislativă aparţinea de fapt unei majorităţi parlamentare conjunctura! constituite - FDSN, PSM, PUNR, PRM - denumită „parlamentul rosu" de către opoziţie, care acuza partidele componente de „neocomunism".

în activitatea de guvernare, FDSN a fost nevoit să facă rabat de la programul său, în favoarea pretenţiilor si ambiţiilor aliaţilor săi parlamentari, pentru a obţine susţinere în Camera Deputaţilor si în Senat. Acestia s-au dovedit capriciosi, neezitând, atunci când nu le erau satisfăcute pretenţiile - ocuparea unor posturi cu influenţă si bine remunerate etc. - să atace extrem de dur atât FDSN, cât si pe presedintele Iliescu; repetatele întâlniri, negocieri, acorduri erau - aproape de fiecare dată - urmate, la câteva luni, de noi stări de tensiune si acuze reciproce.

Pe de altă parte, opoziţia a iniţiat patru moţiuni de cenzură împotriva executivului, cu ocazia discutării programului de guvernare, a grevei generale de la începutul verii anului 1993, a dezbaterii asupra corupţiei si a remanierii guvernului din acelasi an. Aceste tentative au fost foarte plastic formulate în sloganul „Mc/ *o sesiune fără moţiune",* în fapt, guvernul minoritar al FDSN a avut în permanenţă *gabiei lui Damocles'* deasupra capului.

c) **Noi confruntări politice. „Schimbarea" din 1996**

Urmărind să atenueze ostilitatea opoziţiei, presedintele Ion Iliescu a încercat să o atragă în unele acţiuni de importanţă majoră, mai ales în domeniul politicii externe, vizând integrarea în Uniunea Europeană si în Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). S-au constituit comisii alcătuite din reprezentanţi ai tuturor partidelor politice parlamentare, care aveau un caracter consultativ. La 21 iunie 1995, liderii acestor partide au semnat *Declaraţia de la Snagov,* document care atesta acordul forţelor politice din România faţă de strategia naţională pentru pregătirea aderării la structurile europene si euroatlantice.

O nouă dinamică parlamentară s-a înregistrat în cea de-a doua sesiune parlamentară a anului 1995; în urma unei grave defecţiuni în relaţiile PDSR-PRM, soldată cu anularea Acordului semnat la începutul aceluiasi an, a avut loc o destindere a relaţiilor PDSR cu unele partide din opoziţie, în privinţa unor proiecte de legi, PDSR si PNT-CD au cooperat, „distanţa ideologică" dintre ele părând să se micsoreze. Apropieri asemănătoare au fost cele dintre PDSR - PAC - PDAR - PD - FSN. Ilustrativ în acest sens este faptul că sesiunea parlamentului din toamna anului 1995 a fost prima în care opoziţia nu a mai înaintat o moţiune de cenzură.

Faptul că opoziţia a renunţat la acţiuni de stradă în favoarea dezbaterilor de idei exprima „rodajul parlamentar", constientizarea faptului

că, într-o democraţie, puterea si opoziţia trebuia să gândească un *joc* al *schimbului* de *idei* si *viziuni*.

In perioada 1992-1996, în câmpul partidist românesc s-au petrecut anumite mutaţii, care aveau să influenţeze considerabil confruntarea electorală din 1996. în prim-plan s-a aflat scindarea repetată a PNL; sub conducerea lui Radu Câmpeanu, acest partid a făcut două greşeli fundamentale - a părăsit CD (aprilie 1992) si 1-a propus pentru funcţia de presedinte al României pe regele Mihai I (iunie 1992) - fiind sancţionat la urne de electorat, practic nemaiîntrunind numărul necesar de voturi în septembrie 1992 pentru a intra în parlament. Dacă, în 1990, PNL era principalul partid de opoziţie, după doi ani el a cunoscut o cădere vertiginoasă. Cei mai mulţi liberali îl considerau vinovat de această stare de fapt chiar pe Radu Câmpeanu, dar acesta refuza să-si asume răspunderea. La congresul, în februarie 1993, a avut loc Congresul PNL, care 1-a ales în funcţia de presedinte al partidului pe Mircea Ionescu-Quintus, iar în decembrie 1993, Delegaţia Permanentă a PNL a decis excluderea lui Radu Câmpeanu din partid, în replică, în februarie 1994, Câmpeanu a iniţiat un Congres extraordinar al PNL (reunindu-i pe adepţii săi), fiind la rândul său ales în funcţia de presedinte al partidului. A urmat o lungă confruntare între grupările Quintus si Câmpeanu, în legătură cu denumirea formaţiunii politice, transată de justiţie: partidul condus de Mircea Ionescu-Quintus păstrează numele de Partidul National-Liberal, iar cel al rivalului său se înscrie sub numele de Partidul Naţional Liberal - Câmpeanu (PNL-C). In decembrie 1994, PNL a fost primit în CDR, integrându-se astfel în marea coaliţie a opoziţiei, în cadrul căreia s-a manifestat ca o forţă politică minoră, acceptând toate iniţiativele noului „sef de linie" - PNŢ-CD.

La 26 mai 1993, Partidul Naţional-Liberal-Aripa Tânără (creat în iulie 1990) si-a luat numele de Partidul Liberal '93 (PL '93). Dar si sub noua formulă acest partid a fost măcinat de contradicţii, datorate mai ales ambiţiilor politice ale conducătorilor săi; unii dintre acestia au intrat în organizaţia liberală din CDR, astfel că, în octombrie 1994, acest partid a rămas fără grup parlamentar, în perioada 1994-1996, în PL '93 s-au înregistrat noi sciziuni, care au slăbit si mai mult polul liberal.

Numeroase convulsii a cunoscut si **Partidul Alianţei Civice** (PAC), generate mai ales de atitudinea faţă de CDR. Nicolae Manolescu, primul presedinte al Convenţiei, nu fusese susţinut în cursa pentru Presedinţia României, lui fiindu-i preferat Emil Constantinescu, si de aceea refuza ca,

postelectoral, partidul său să se ralieze poziţiilor forumului comun al opoziţiei, în consecinţă, membrii PAC au intrat în mod individual în partide care făceau parte din CDR, astfel că, în iunie 1993, PAC a rămas fără grup parlamentar în Camera Deputaţilor, în iulie 1996, PAC si PL '93 au încheiat un acord, constituind Alianţa Naţional-Liberală (ANL), o coaliţie de conjunctură, în vederea alegerilor parlamentare si prezidenţiale, ce urmau să aibă loc peste câteva luni, dar prezentată de fondatorii ei drept un pol liberal care echilibra esicherul politic.

Si FSN a traversat o perioadă dificilă, fiind în căutarea unei identităţi, diferită atât de cea a Frontului Democrat al Salvării Naţionale (FDSN), devenit, începând cu iulie 1993, **Partidul Democraţiei Sociale din România** (PDSR), cât si de cea a CDR. O preocupare de bază a lui Petre Roman a fost aceea de a schimba denumirea partidului său, pe care opoziţia îl acuzase în 1990-1992, de neocomunism (sloganul era „FSN=PCR"). De aceea, în mai 1993, FSN a fuzionat cu un partid minuscul, Partidul Democrat, luându-si numele de **Partidul Democrat** - FSN. Treptat, s-a renunţat la partea a doua a denumirii, intitulându-se doar Partidul Democrat (PD). Un alt obiectiv urmărit de liderul naţional al partidului a fost aderarea la fnternaţionala Socialistă; pentru a-si facilita daimul spre acest for, PD a încheiat un acord de colaborare cu PSDR, care stabilise deja relaţii cu aceasta. Astfel, în aprilie 1995, s-a constituit Uniunea Social-Democrată (USD), în vederea prezentării celor două partide pe liste comune în alegerile locale si generale, în septembrie 1996, în cadrul unei ceremonii, care a avut loc la sediul ONU din New York, PD si PSDR au fost integrate în fnternaţionala Socialistă, în întreaga perioadă 1992-1996, PD s-a dovedit a fi un partid parlamentar extrem de dinamic, contestând în permanenţă activitatea executivului, inclusiv prin iniţierea unor moţiuni de cenzură. Dispunând de cadre tinere, active, PD a reusit să-si schimbe imaginea, reco-mandându-se ca un „partid social-democrat modern", hotărât „să facă reforma", deschis la colaborări cât mai largi, inclusiv cu fostii săi adversari politici.

în cadrul CDR, al cărei presedinte era, din noiembrie 1992, Emil Constantinescu, desi au existat fricţiuni, generate de cele mai multe ori de ambiţii personale, a primat solidaritatea de interese, în august 1994 s-au hotărât ierarhizarea partidelor componente în funcţie de reprezentarea în teritoriu si desemnarea drept candidat unic la Presedinţia ţării a conducătorului alianţei; acest act nu a fost semnat de PSDR, PL '93 si PAC, formaţiuni care au părăsit CDR (în februarie 1995, respectiv, martie 186

1995). Partidul-forte al coaliţiei era PNŢ-CD, care a beneficiat de 100 locuri eligibile pe listele electorale (55,5% din total), conform înţelegerii din august 1996.

Platforma politică a Convenţiei, intitulată **„Contractul cu România"** si prezentată în noiembrie 1995, cuprindea, în esenţă, promisiunea ca în termen de 200 de zile de la data preluării puterii, CDR avea să impună adoptarea unui set de legi care să amelioreze simţitor viaţa românilor, în special a tinerilor si a pensionarilor.

Coalizările în scopuri electorale au cunoscut o dinamică pregnantă. Astfel, în aprilie 1996, USD si PAC au încheiat un protocol de colaborare în alegerile locale, semnatarii declarând că au făcut un prim pas pentru ca forţele politice de opoziţie să asigure, prin colaborare, o campanie electorală civilizată, desfăsurarea corectă a votării si victoria listelor proprii în alegeri.

Scrutinul local din iunie 1996 a fost o repetiţie generală pentru cel parlamentar si prezidenţial. La aceste prime alegeri, au depus candidaturi 150 de partide; în marile orase s-a înregistrat cea mai mare concurenţă pentru posturile de primari: 47 în Bucuresti, 24 în Constanţa, 22 în Cluj, 18 în Arad, 15 în Iasi. La nivelul întregii ţări, pentru cele 2.954 posturi de primari au candidat 18.415 persoane, ceea ce demonstra existenţa unui „miraj" al ocupării unei poziţii influente, neţinându-se seama de faptul că în alegerile locale urmau să fie desemnaţi în primul rând bunii gospodari, persoanele capabile să gestioneze în mod responsabil problemele comunitare. Atât prezenţa electoratului la urne (56,47%), cât si rezultatele înregistrate (PDSR-21,90%, urmat îndeaproape de CDR - 17,11%) demonstrau dezamăgirea generală a populaţiei faţă de rezultatele obţinute în administrarea oraselor si satelor de către cei alesi în 1992.

După alegerile locale au urmat noi regrupări politice. Astfel, în iulie 1996, PDAR, Partidul Unităţii Române (PUR) si MER au pus bazele Uniunii Naţionale de Centru (UNC), alianţă care avea să încheie în luna august cu ANL un Pact de responsabilitate politică; cele două alianţe se angajau să nu-si aducă acuzaţii reciproce în timpul campaniei electorale, iar după alegeri să încheie un nou acord, în vederea eventualei guvernării. In septembrie 1996, USD si ANL au semnat o înţelegere prin care îsi acordau reciproc statutul de „partener preferat", invitând totodată si alte formaţiuni politice de opoziţie să se asocieze pactului lor de colaborare.

Campania electorală pentru alegerile parlamentare si prezidenţiale din noiembrie 1996 s-a desfăsurat pe fondul nemulţumirii generale a electoratului faţă de politica „regimului Iliescu" si al dorinţei într-o „schimbare" a realităţilor cotidiene. Tot mai mulţi români constatau că, la sase ani de la înlăturarea „regimului comunist", o duceau mai prost decât în 1989 (an devenit etalon în toate statisticile), că economia se află doar la 60-65% din nivelul aceluiasi an si că inflaţia crescuse cu aproape 100%. PDSR era prezentat de opoziţie ca un partid al corupţilor, al demagogilor si al cinicilor. CDR si-a concentrat campania electorală pe vehicularea unor promisiuni atrăgătoare, în primul rând că va realiza o „schimbare" în bine a modului de viaţă al cetăţenilor si că - bucurându-se de sprijinul Occidentului - va integra rapid România în Uniunea Europeană si în NATO.

La alegerile parlamentare si **prezidenţiale** din 3 noiembrie 1996 s-a înregistrat o rată de participare reală de peste 71%, iar ponderea sufragiilor utile în ansamblul acesteia a fost mai ridicată comparativ cu 1992, respectiv de 57%. Rezultatele au fost următoare:

Formaţiunea politică	***Procentaj Camera***	***Procentaj Senat***
CDR	**30,17%**	**30,7 %**
PDSR	**21,52%**	**23,08 %**
USD	**12,93%**	**13,16%**
UDMR	**6,64 %**	**6,82 %**
PRM	**4, 46 %**	**4,54 %**
PUNR	**4, 36 %**	**4,42 %**

Pentru funcţia de presedinte al României au candidat 16 persoane (mai mult decât dublul candidaţilor ce fuseseră înregistraţi la precedentele alegeri), dar principala confruntare s-a dat între Ion Iliescu (PDSR) si Emil Constantinescu (CDR). Lupta a fost foarte strânsă în primul tur de scrutin, acestia obţinând 32,25%, respectiv 28,21% din totalul voturilor valabil exprimate, în vederea turului al doilea al alegerilor, la 5 noiembrie 1996, Emil Constantinescu si Petre Roman (care candidase la Presedinţie, clasându-se pe locul al treilea) au semnat Acordul de colaborare electorală, parlamentară si guvernamentală între CDR si USD, care avea ca obiective: „înlăturarea totală a regimului Iliescu si a consecinţelor acestuia din viaţa politică, economică si socială a ţării. Trecerea efectivă la realizarea unor autentice structuri democratice ale statului si la aplicarea măsurilor

îndreptate spre scurtarea tranziţiei spre economia de piaţă, condiţii esenţiale pentru integrarea în structurile euroatlantice a României", luarea unor „măsuri de urgenţă, care, în cadrul unei perioade de sase luni, să pună capăt degradării vieţii économico-sociale" etc. **Emil Constantinescu** a fost sprijinit si de UDMR, ANL, PUNR, PSM, PS, Asociaţia Chiriasilor din Casele Naţionalizate, Liga Studenţilor, principalele centrale sindicale, astfel încât la 17 noiembrie a obţinut 54,41% din voturi, devenind presedintele României.

In urma alegerilor din noiembrie 1996, esicherul politic românesc s-a simplificat, în parlament fiind reprezentate doar sase formaţiuni politice. Majoritatea relativă a mandatelor din ambele Camere a fost câstigată de CDR, astfel că, formal, democraţia românească a trecut „testul dublei răsturnări", care, potrivit analistilor politici, califică o ţară din punct de vedere democratic. România a probat că a putut avea alegeri libere si corecte, chiar în condiţiile în care câstigătorul nu a coincis cu organizatorul acestora.

Deţinând o majoritate relativă în parlament, CDR a făcut apel la alte două forţe politice - USD si UDMR - pentru a putea forma noul guvern. Misiunea a fost înlesnită de faptul că acestea colaboraseră în timpul campaniei electorale, mai ales în perioada dintre cele două tururi ale alegerilor prezidenţiale. Astfel, la 12 decembrie 1996, parlamentul a învestit cabinetul de coaliţie condus de Victor Ciorbea; conform **algoritmului** stabilit, CDR deţinea 61% din portofolii, USD -26%, iar UDMR-l 3%.

Această alianţă partizană, caracterizată de unii analisti politici ca fiind „împotriva naturii" (întrucât membrii săi reprezentau orientări doctrinare diferite), avea să se „defecteze" în repetate rânduri. Guvernul format în decembrie 1996 - la fel ca si cel format în noiembrie 1992 - era o coaliţie restrânsă, bazându-se pe un suport electoral extrem de fragil si pe o majoritate parlamentară datorată exclusiv modului de scrutin proporţional.

In fruntea **PDSR** a revenit Ion Iliescu. Izolat si minimalizat pe scena politică, în urma înfrângerii în alegerile prezidenţiale, Iliescu a început o amplă si tenace acţiune pentru refacerea din temelie a PDSR. El si-a luat ca principal colaborator pe Adrian Năstase. Aflat în opoziţie, PDSR a traversat o perioadă de puternice crize interne. La Conferinţa Naţională din iulie 1997 s-a produs o sciziune, prin desprinderea unui grup de 12 deputaţi si doi senatori alesi pe listele PDSR, condusi de Teodor Melescanu, fost ministru de externe, care a format un nou partid - **Alianţa pentru România** (APR).

Aceasta a declansat o amplă campanie împotriva PDSR, sperând că va câstiga electoratul acestuia.

în martie 1998, în cadrul unui Congres Extraordinar, PAC a fuzionat cu PNL, fiind absorbit de acesta. Guvernarea CDR-USD-UDMR a fost puternic marcata de repetate crize interne. In urma unui conflict cu ministri PD, primul-ministru Victor Ciorbea a fost nevoit să demisioneze. El a părăsit PNŢ-CD si a constituit **Alianţa Naţională Crestin Democrată.** PD a devenit membru cu drepturi depline al Internaţionalei Socialiste (din noiembrie 1999) si membru asociat al Partidului Socialistilor Europeni (din martie 1999). Dar poziţiile lui Petre Roman erau subminate de gruparea Băsescu din Partidul Democrat.

d) **Evoluţii politice în anii 2000-2005**

CDR nu a mai prezentat bilanţul după 200 de zile asa cum se angajase. Guvernarea CDR-USD-UDMR a dezamăgit populaţia, care sperase într-o „schimbare în bine". Practic, situaţia economică s-a deteriorat considerabil, somajul a crescut, nivelul de trai a scăzut vertiginos. România nu a fost primită în NATO, iar sansele de aderare la Uniunea Europeană erau minime.

Atitudinea cetăţenilor a iesit puternic în evidenţă cu prilejul **alegerilor locale** din iunie 2000. Ele s-au caracterizat prin *absenteism,* în majoritatea oraselor mari fiind nevoie de un al doilea tur de scrutin pentru desemnarea noilor primari. Scorurile obţinute în aceste alegeri au fost: PDSR - 36,74%, PD - 12,89%, CDR - 10,10%, PNL - 8,40%, ApR -8,29%, UDMR - 4,29%, PRM - 2,80%. în privinţa voturilor pentru consiliile locale si judeţene, pragul electoral de 5%, introdus pentru prima dată, a dus la micsorarea numărului de partide care au obţinut astfel de posturi, comparativ cu alegerile din 1996. Cel mai bun rezultat a fost obţinut de PDSR, cu 28,65% din totalul mandatelor pentru consiliile locale si 28,87% din mandate pentru consiliile judeţene; pe locul secund s-a clasat PD cu 13,75%, respectiv 11,93%; locul trei a revenit ApR cu 11,20%, respectiv 10,07%; în continuare, s-au plasat PNL cu 10,02% si 9,31%; CDR a obţinut 6,97%, respectiv 9,08%; a urmat PRM, cu 5,30% si 8,32%; UDMR - 6,17% si 7,86%. în al doilea tur al alegerilor locale, participarea s-a menţinut redusă (46,93% din cetăţenii cu drept de vot), iar rezultatele obţinute au fost comparabile cu cele din prima rundă electorală. Pentru prima dată din 1990, CDR a pierdut în „fieful" său tradiţional, Bucuresti. 190

Pentru Primăria Generală a câstigat Traian Băsescu, vicepresedintele PD (care a obţinut 50,69% din voturi), iar cele sase primării de sector au fost „adjudecate" de reprezentanţii PDSR.

în iunie 2000, prin Ordonanţă de Urgenţă, guvernul Isărescu - de comun acord cu CDR-USD-UDMR - a stabilit pragul electoral pentru alegerile parlamentare la 5% pentru partide, iar pentru alianţele politice, acestui plafon urma să i se adauge pentru al doilea partid încă trei procente, iar pentru fiecare membru, începând cu cel de-al treilea, câte un procent din voturile valabil experimentate.

Constatând că sondajele de opinie îi erau cu totul defavorabile, în iulie 2000, presedintele Emil Constantinescu si-a făcut cunoscută decizia de a nu mai candida pentru un nou mandat. Această hotărâre a produs o derută profundă în CDR, care s-a văzut lipsită de liderul său politic.

în a doua jumătate a anului 2000 s-au petrecut regrupări de forţe în vederea participării la alegerile parlamentare si prezidenţiale din noiembrie. Astfel, în august 2000, liderii PNŢ-CD, UFD si FER au semnat protocolul de constituire a unei noi alianţe politice de centru-dreapta, denumită **Convenţia Democrată Română 2000** (CDR-2000), în scopul prezentării de liste comune la alegerile parlamentare si susţinerii unui candidat unic la presedinţie, în această nouă formaţiune s-au înscris si Alianţa Crestin Democrată (ANCD), precum si Partidul Moldovenilor.

Alianţele politice nu mai au ecoul scontat în rândul electoratului.

CDR-2000, puternic erodată în urma celor 4 ani de guvernare, îsi pierduse credibilitatea datorită implicării unora dintre membrii săi în diferitele „afaceri", care ţinuseră prima pagină a ziarelor, precum si rezultatelor extrem de slabe obţinute în redresarea economiei. Sondajele de opinie efectuate în perioada septembrie-noiembrie 2000 arătau o intenţie de vot a electoratului de 8% pentru CDR-2000, iar procentajul celor care credeau că lucairile în România mergeau într-o direcţie gresită era de aproximativ 56%.

Pe de altă parte, în septembrie 2000, s-a constituit **Polul Democrat-Social din România,** alcătuit din PDSR si Partidul Umanist din România, care au decis participarea pe liste comune la alegerile parlamentare, precum si susţinerea lui Ion Iliescu, candidatul PDSR, în cursa pentru Cotroceni.

într-o scrisoare deschisă din 14 noiembrie 2000, semnată de un număr important de intelectuali, se solicita începerea de „negocieri urgente" între candidaţii la presedinţie reprezentând „spectrul democratic" (Frunda

Gyôrgy - UDMR, Mugur Isărescu - independent, susţinut de CDR 2000, Petre Roman - PD, Theodor Stolojan - PNL), pentru ca, prin eventuala renunţare a trei dintre ei, înainte de primul tur de scrutin, să poată fi opus reprezentantului PDSR un singur candidat, puternic. Această iniţiativă nu a avut urmări practice, ceea ce demonstra că opoziţia si cei care se autoproclamaseră exponenţi ai „societăţii civile" erau departe de înţelegerea realităţilor din România. In fapt, ei trăiau într-o lume paralelă cu cea concretă, pe care pretindeau, totusi, că o reprezintă.

La alegerile parlamentare din 26 noiembrie 2000 au participat 34 partide politice. Prezenţa la vot a electoratului a fost relativ bună (65,31%). Pentru prima oară, românii au votat pe baza cărţilor de alegător, constituite după modelul cărţilor de identitate. Tot în premieră, imediat după închiderea urnelor la ora 21, institutele de sondare a opiniei publice au dat primele rezultate estimative, care au fost confirmate, în cea mai mare măsură, de rezultatele oficiale finale. Acestea au fost:

Formaţiunea politică	*Procentaj Camera Deputaţilor*	*Procentaj Senat*
PDSR	36,61%	37,09%
PRM	19,48%	21,01%
PD	7,03%	7,58%
UDMR	6,80%	7,48%
CDR - 2000	5,04%	5,29%
ApR	4,07%	4,27%

Asadar, în parlament au intrat doar cinci partide (faţă de 13 la începutul legislaturii 1996-2000 si de 15 la sfârsitul ei, luând în calcul diferitele sciziuni); CDR- 2000 a pierdut nu numai poziţia obţinută anterior, ci si calitatea de membru al forului legislativ. Ascensiunea puternică a PRM a constituit marea surpriză a alegerilor. Acest partid, care a devenit a doua forţă politică a României, a fost perceput de electorat ca un partid al „incoruptibililor", în timp ce adversarii săi nu au ezitat să-1 caracterizeze ca fiind un partid „extremist", „fascist", „naţionalist", „antioccidental".

Ca urmare a alegerilor s-a produs o nouă răsturnare, în tradiţia votului negativ: drastica depreciere a popularităţii CDR, care, din forţă politică de guvernământ, a fost exclusă si din parlament. Pe de altă parte, s-a înregistrat repropulsarea PDSR pe locul întâi în preferinţele electoratului; în acelasi timp, neîncrederea si dezamăgirea faţă de clasa politică postdecembristă s-au materializat în acordarea de voturi în favoarea PRM.

La primul tur al alegerilor prezidenţiale, din 26 noiembrie, au participat doisprezece candidaţi, în al doilea tur de scrutin s-au „calificat" Ion Iliescu, presedintele PDSR, cu 36,35%, si Comeliu Vădim Tudor, presedintele PRM, cu 28,34% din opţiunile alegătorilor. Candidatul PNL, Theodor Stolojan, a fost votat de 11,78% dintre electori (obţinând, asadar, mai multe sufragii decât partidul care 1-a susţinut); premierul în exerciţiu. Mugur Isârescu - care a candidat ca independent, susţinut de CDR - a întamit 9,53% din voturi, clasându-se astfel pe locul patru. Scoruri surprinzător de mici au obţinut liderul PD, Petre Roman (2,98%), si Teodor Melescanu (1.89%).

Duelul între cei doi prezidenţiabili - Ion Iliescu si Corneliu Vădim Tudor - a avut ca miză democraţia si integrarea europeană, versus autoritarism, naţionalism. Comeliu Vădim Tudor a fost supus unui veritabil „baraj mediatic", în timp ce Ion Iliescu a fost susţinut nu numai de PDSR. ci si „opoziţia democratică" intrată în parlament (PNL, PD si UDMR), de reprezentanţii societăţii civile (de menţionat Apelul iniţiat de Grupul pentru Dialog Social *„Votaţi împotriva dictaturii!),* vizând mobilizarea întregului electorat democratic pentru a participa la al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidenţiale si a vota masiv împotriva candidatului PRM, care *.prin agresivitatea si extremismul său iresponsabil, reprezintă cea mai gravă ameninţare din ultimul deceniu la adresa libertăţilor individuale si a instituţiilor democratice",* respectiv împotriva extremismului si a dictaturii, pentru democraţie, toleranţă si Europa. După ce timp de zece ani „civistii" luptaseră împotriva „comunistului" Ion Iliescu, acum - în noiembrie 2000 -se vedeau nevoiţi să pledeze în favoarea acestuia.

Cel de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale a avut loc la 7 decembrie 2000, participarea fiind mai redusă decât în noiembrie (57,50%); Ion Iliescu a obţinut 66,82% din voturi, iar C.V.Tudor - 33,17%. Istoria a înregistrat un fapt inedit în istoria României si a statelor din zona centrală si sud-est europeană: un candidat la presedinţie s-a reîntors după patru ani în fruntea statului.

Opoziţia rezultată în urma alegerilor s-a divizat în două grupuri incompatibile din punct de vedere politic: PRM, pe de o parte, si „opoziţia democratică" (PD, PNL si UDMR), pe de altă parte, în aceste condiţii, formarea unui guvern minoritar PDSR a reprezentat singura soluţie posibilă. La 28 decembrie 2000 s-a constituit guvernul **Adrian Năstase,** care a beneficiat de susţinerea PNL si UDMR, în urma încheierii unor protocoale de colaborare parlamentară. Ulterior, în aprilie 2001, PNL a dezavuat

colaborarea cu guvernul, declarându-se adversar hotărât al acestuia, în timp ce UDMR a continuat să susţină executivul prezidat de Adrian Năstase.

în ianuarie 2001 a avut loc Conferinţa Naţională extraordinară a PDSR pentru alegerea noului presedinte (Ion Iliescu retrăgându-se din partid, funcţia de presedinte al ţării fiind incompatibilă constituţional cu apartenenţa partizană), în unanimitate. Adrian Năstase a fost ales presedinte, ceea ce a reprezentat o premieră în viaţa politică românească postdecembristă, deoarece primul-ministru a devenit si seful partidului de guvernământ.

în iunie 2001, în urma fuziunii dintre PDSR si PSDR, a luat nastere **Partidul Social-Democrat** (PSD), al cărui presedinte a fost desemnat premieail Adrian Năstase. La 27 noiembrie 2001, Consiliul Internaţionalei Socialiste a decis să-i acorde nou creatului PSD statutul de membru consultativ, treaptă premergătoare celei de membru, calitate pe care a obţinut-o în noiembrie 2003.

întrunită în mai 2001, Convenţia Naţională a PD a avut ca principal punct pe ordinea de zi alegerea unei noi conduceri si a unui nou program; în urma votului. Petre Roman a pierdut presedinţia partidului în favoarea lui Traian Băsescu, primarul general al Capitalei.

PiNŢ-CD, care a pierdut nu numai guvernarea, ci si intrarea în parlament, a traversat cea mai puternică criză din perioada postdecembristă. încă din noiembrie 2000, conducerea PNŢ-CD, în frunte cu Ion Diaconescu, si-a anunţat demisia colectivă, asumându-si responsabilitatea pentru esecul înregistrat la alegeri. Congresul din ianuarie 2001. desfăsurat într-o atmosferă extrem de tensionată, a scos la lumină disensiunile acute între membrii diferitelor „aripi" ale formaţiunii. Ales presedinte. Andrei Marga a fost nevoit să demisioneze după nici sase luni, iar ulterior s-a înscris în PNL. Locul său a fost luat de Victor Ciorbea (revenit în partid în urma fuziunii dintre ANCD si PNŢ-CD), iniţial ca presedinte interimar si. din august 2001, ca presedinte ales de Congresul PNTCD. Dar, la doar câteva zile distanţă, a avut loc un nou congres al nemulţumiţilor din partid. Conflictul intrapartidic a fost transat o dată cu înregistrarea, în octombrie 2001, unui nou partid: **Partidul Popular Crestin.** Acesta exista si îsi desfăsura activitatea independent de Partidul Naţional-Ţărănesc Crestin Democrat, în noiembrie 2003. Partidul Popular Crestin a fuzionat cu **Alianţa Populară,** organizaţie înfiinţată de fostul presedinte Emil Constantinescu.

Din anul 2000, economia românească a cunoscut o anumită redresare. Industria a înregistrat o crestere de peste 5% pe an, iar inflaţia s-a

diminuat, de la peste 25% la începutul anilor '90, la 15% în 2003 si 8% în 2004.

Mulţi români (după unele surse circa 3 milioane) au plecat la lucru în alte ţări (Spania, Franţa, Grecia s.a.), unde prestau, de regulă, „munci necalificate" (culesul de căpsuni, măsline etc.), dar obţineau câstiguri mult mai mari decât în România. Sumele trimise de acestia în ţară, la familiile lor. au contribuit la sporirea cantităţii de valută si la echilibrarea cursului de schimb leu-euro (dolar).

în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, a fost revizuită Constituţia din 1991, care a fost apoi supusă referendumului în zilele de 18-19 octombrie 2003. S-au prezentat la unie 55,7% dintre votanţi, iar dintre acestia 89,7% au răspuns „Da", între modificările aduse se numără si cea privind alegerea presedintelui pe o durată de 4 ani (în loc de 4). în noiembrie 2004, România a încheiat negocierile tehnice de aderare la Uniunea Europeană.

La alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2004 s-au înregistrat următoarele rezultate:

Formaţiunea politică	Procentaj Camera Deputaţilor	Procentaj Senat
PSD + PUR	36.61	37,13
Alianţa DA (PNL-PD)	31,33	31,77
PRM	12,92	13.63
UDMR	6,17	6,23

Tendinţa de simplificare a spectrului politic, manifestată la alegerile anterioare, a continuat. Cea mai spectaculoasă evoluţie a avut-o **Partidul Democrat** care, sub conducerea lui Traian Băsescu, a abandonat programul social-democrat, anunţând că se retrage din Internaţionala Socialistă. Fără a-si elabora o nouă doctrină, acest partid s-a înscris pe un nou culoar politic, acela al partidelor populare europene. PD a încheiat o alianţă cu **Partidul National-Liberal,** condus de Theodor Stolojan, sub numele de **Alianţa Drenate si Adevăr** (D.A.). în plină campanie electorală, Stolojan s-a retras din cursa prezidenţială, invocând motive de sănătate. La rândul său, Traian Băsescu a anunţat că „prietenul" său a fost nevoit să abandoneze lupta, deoarece era „santajat" de PSD. care ar fi pregătit zeci de dosare împotriva acestuia, cu scopul de a-1 compromite. Băsescu a jucat la „cacialma" si a câstigat. Mai întâi 1-a compătimit într-atât pe Stolojan. încât 1-au podidit

lacrimile, în faţa camerelor de luat vederi, românii fiind impresionaţi de această scenă, a unui om politic care suferă atât de mult pentru un coleg al său.

A doua zi. Alianţa D.A. a anunţat că noul său candidat la presedinţie este Traian Băsescu. In alegerile parlamentare pe primul loc s-a situat PSD + PUR, dar Traian Băsescu a declarat că alegerile au fost falsificate si a cerut arestarea si judecarea presedintelui Comisiei Centrale Electorale, considerat a fi principalul vinovat. Susţinătorii săi ameninţau că vor declansa „revoluţia portocalie", după modelul Georgiei si al Ucrainei, unde opoziţia nu a recunoscut rezultatul alegerilor, a recurs la manifestaţii de stradă, a luat cu asalt instituţiile guvernamentale, impunându-si voinţa. Această atitudine a lui Traian Băsescu a avut un puternic impact asupra electoratului, care se temea că ţara ar putea intra în haos, într-un moment când cu multe eforturi si sacrificii se realizase o anumită stabilita' :. Pe de altă parte, cadrele PSD erau supuse unei puternice presiuni mediatice, fiind acuzate că au participat la „marea fraudă electorală". Traian Băsescu a criticat extrem de dur „sistemul ticălosit" introdus de PSD, în care a înflorit corupţia, si s-a adresat românilor cu promisiunea: „Să trăiţi bine!"

Răsturnând toate sondajele de opinie, Băsescu a câstigat, la 12 decembrie 2004, cel de-al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, cu 51,23%, devansându-1 pe Adrian Năstase, care a obţinut 48,57% din totalul voturilor exprimate.

După alegerea sa ca presedinte al României, Băsescu nu a mai ridicat problema falsificării alegerilor si a „tragerii în ţeapă" a celor vinovaţi, asa cum promisese în campania electorală. La rândul său, Theodor Stolojan (cel atât de bolnav în urmă cu două luni) a devenit consilier prezidenţial.

Cele două procente obţinute în plus la scrutinul prezidenţial i-au permis lui Băsescu să răstoarne, practic, rezultatul alegerilor parlamentare si să impună o formulă de guvernare proprie. Desi Constituţia prevedea că presedintele însărcinează cu formarea guvernului pe liderul partidului care a obţinut cele mai multe voturi în alegerile parlamentare, Băsescu 1-a numit în această funcţie pe **Călin Popescu-Tăriceanu,** presedintele PNL, după retragerea lui Stolojan. Pentru a avea o majoritate parlamentară. Tăriceanu a atras în guvern PUR si UDMR. Băsescu a numit trecerea PUR, care intrase în Parlament pe listele PSD, de partea alianţei D.A., ca fiind „imorală", dar acest fapt nu 1-a împiedicat să valideze guvernul propus de Tăriceanu. Declarându-se „presedinte jucător", Băsescu a intervenit adesea în

activitatea guvernamentală, cu intenţia de a provoca o criză care să ducă la alegeri anticipate. Iniţial, Tăriceanu a acceptat această tactică, anunţându-si, în iulie 2005, demisia „irevocabilă", dar ulterior a revenit, declarând că rămâne la postul său.

Una dintre primele măsuri iniţiate de acest guvern a fost introducerea cotei unice de impozitare de 16%, renunţând la impozitul global. Această decizie avantaja în mod evident persoanele cu venituri foarte mari. iar pentru obţinerea sumelor necesare pentru bugetul de stat s-a recurs la noi taxe si impozite, care afectau marea masă a populaţiei. La l iulie 2005 s-a trecut la denominarea leului, astfel că 10.000 lei vechi au devenit l leu nou; totodată, s-au repus în circulaţie monedele de l, 5, 10 si 50 bani, care dispăruseră ca urmare a inflaţiei galopante, în toamna anului 2005 Guvernul s-a confruntat cu mari conflicte sociale, din rândul cărora s-a remarcat greva profesorilor, care a durat trei săptămâni.

După alegerile parlamentare, partidele politice au cunoscut importante evoluţii. Cel mai puternic a devenit **Partidul Democrat,** sprijinit deschis de Traian Băsescu. Noul lider, Emil Boc, primarul municipiului Cluj-Napoca, a supralicitat devotamentul său faţă de presedintele României si a profitat de crizele din interiorul PNL.

Sub conducerea lui Călin Popescu-Tăriceanu, PNL a cunoscut o involuţie, ca urmare a disputelor dintre unii lideri (care nu au ezitat să-1 conteste pe presedinte), precum si a uzurii din timpul guvernării.

Aflat în opoziţie, PSD a trecut prin mari frământări interne: Ion Iliescu si-a anunţat decizia de a reveni la conducerea partidului, dar la Congresul general din aprilie 2005 a fost devansat de Mircea Geoană, propulsat în funcţia de presedinte de „grupul reformatorilor".

PRM a trecut si el printr-o situaţie dificilă, ca urmare a schimbării mesajului politic. Până în 2004, acest partid a desfăsurat o virulentă campanie împotriva corupţiei, a accentuat latura naţionalistă, cu accente antisemite si antiamericane. Pentru a scăpa de etichetele puse de adversarii săi politici, Corneliu Vădim Tudor s-a prezentat în campania electorală ca un mare prieten si preţuitor al evreilor, a renunţat la limbajul inchizitorial, care era agreat de o parte a cetăţenilor, astfel că a înregistrat un recul important. In urma congresului din noiembrie 2005, „tribunul" a anunţat că partidul său va redeveni ceea ce a fost, adică un partid intransigent faţă de „hoţii si trădătorii de ţară".

UDMR si-a continuat linia politică stabilită în 1990, si anume de a fi un arbitru în disputa dintre partidele românesti, pentru a trage maximum de folos pentru etnia maghiară. De această dată, UDMR participă efectiv la guvern, având ca obiectiv esenţial adoptarea Statutului minorităţilor, care să permită o enclavizare a judeţelor Harghita si Covasna (numite „Ţinutul Secuiesc"), unde decizia să aparţină maghiarilor, care-si rezervau un adevărat drept de veto faţă de hotărârile Guvernului si Parlamentului României. Această atitudine nu a fost acceptată de partidele parlamentare si nici de Comisia de la Veneţia, dar UDMR este hotărâtă să nu cedeze.

Alegerile parlamentare din noiembrie 2004 au marcat esecul răsunător al unor lideri politici si partide, aflaţi altădată în prim-planul vieţii publice. Este vorba de Emil Constantinescu, fostul presedinte al României, care a înfiinţat partidul Acţiunea Populară, si de fostul prim-ministru Petre Roman, presedintele Partidului Forţa Democratică. Un esec aser 'nător a înregistrat si Gheorghe Ciuhandru, ales în august 2004 presedintele PNŢ-CD; după alegeri, acest partid a renunţat la titulatura istorică, luându-si numele de Partidul Popular. O schimbare de titulatură s-a înregistrat si la Partidul Umanist Român (PUR), care. în mai 2005, a devenit Partidul Consen'ator.

Dincolo de disputele politice s-a menţinut un consens al tuturor partidelor politice în privinţa aderării României la Uniunea Europeană, la l ianuarie 2007, precum si a îndeplinirii obligaţiilor asumate ca membru NATO; unele deosebiri au vizat necesitatea prezenţei trupelor române în zonele de conflict din Afganistan si Irak datorită cheltuielilor foarte mari suportate de statul român si preocupării faţă de viaţa ostasilor respectivi, în decembrie 2005 a fost semnat acordul prin care România punea la dispoziţia SUA mai multe locaţii pentru trupele americane, angajate în lupta împotriva terorismului internaţional.

11. LOCUL ROMÂNIEI ÎN EUROPA DUPĂ ANUL 1900

a) **La început de secol**

în jurul anului 1900, covârsitoarea majoritate a populaţiei României -aproape 90% - se ocupa cu agricultura. Pământul era deţinut, în principal, de mosieri, care aveau latifundii de 10.000-15.000 ha, în timp ce marea masă a ţărănimii nu poseda nici măcar un hectar de familie. O dată cu dezvoltarea masinismului s-a extins extracţia petrolului, România având cea mai mare producţie de petrol din Europa. Comerţul românesc se baza pe exportul de cereale si de petrol; se importau, mai ales, coloniale si articole de lux. Leul românesc, având acoperire în aur, era una dintre valutele forte ale Europei.

învăţământul superior asigura formarea unor specialisti de elita. Universităţile din Iasi si Bucuresti bucurându-se de un real prestigiu. Personalităţi precum Titu Maiorescu, Victor Babes, Gheorghe Marinescu, Nicolae Paulescu, Spiru C. Haret, Nicolae lorga erau binecunoscute si apreciate pe plan european. Pe de altă parte, marea masă a populaţiei (aproape 90%) era analfabetă.

Elita politică si culturală trăia la nivelul celor mai înstărite familii europene, remarcându-se nu numai prin avere, ci si prin bun gust. Palatele si conacele din România se impuneau prin eleganţa si confortul lor. Unii lideri politici si oameni de cultură au atras, în repetate rânduri, atenţia guvernanţilor asupra situaţiei mizere în care trăia marea majoritate a populaţiei - ţărănimea. Spiru C. Haret, Nicolae lorga, A.C. Cuza. G.D. Creangă au scris si au pledat pentru ameliorarea vieţii de zi cu zi a plugarilor. Glasul lor n-a fost ascultat, astfel că, în 1907, România s-a confruntat cu cea mai mare răscoală ţărănească din Europa secolului al XX-lea. Ea a fost înăbusită în sânge. Numărul victimelor nu se cunoaste; regele Carol I aprecia că „cifra era de ordinul multor mii", iar Alexandru Averescu scria, în 1938, că au fost „numai 2.500 în toată ţara". Oricum, a fost o mare

tragedie naţională. Chestiunea ţărănească a dominat viaţa politică din România până la înfăptuirea reformei agrare, la sfârsitul primului război mondial.

România era cel mai mare si cel mai puternic stat din sud-estul Europei. Ea era angajată, din 1883, într-o alianţă cu Germania si Austro-Ungaria. Dar „spiritul public" nu agrea un asemenea aranjament politic, datorită faptului că românii din Bucovina si. mai ales. cei din Transilvania erau supusi unei politici de deznaţionalizare, extrem de agresivă, din partea oficialităţilor de la Viena si Budapesta. In 1912, a avut loc primul război balcanic între Bulgaria, Serbia, Muntenegru, Grecia, pe de o parte, si Turcia, de cealaltă parte, în 1913, a izbucnit cel de-al doilea război balcanic, prin acţiunea militară a Bulgariei împotriva fostilor aliaţi. România a decis să intervină, obligând Bulgaria să ceară pace. Conferinţa de pace s-a desfăsurat la Bucuresti, fără participarea Marilor Puteri; cu acel prilej, România a obţinut două judeţe din sudul Dobrogei (Cadrilaterul). Astfel, suprafaţa României ajungea la 137.900 km². iar populaţia la 7.771.000 de locuitori (în 1914).

b) Marea Unire din 1918

La 15/28 iulie 1914, a izbucnit primul război mondial, prin atacarea Serbiei de către Austro-Ungaria. Consiliul de Coroană, întrunit, la Sinaia, în ziua de 21 iulie / 3 august, a decis ca România să-si proclame neutralitatea. Această hotărâre 1-a afectat grav pe regele Carol I, care a susţinut intrarea ţării în război alături de Germania si Austro-Ungaria. Peste câteva luni, la 27 septembrie/10 octombrie, Carol I a încetat din viaţă. Succesorul său. Ferdinand I, a declarat că va fi „un bun român", adică nu avea să se opună spiritului public, animat de dorinţa eliberării fraţilor din Transilvania, aflaţi sub dominaţia ungară.

După doi ani de neutralitate, la 4/17 august 1916. România a semnat o Convenţie politică si una militară cu Franţa, Marea Britanie, Rusia si Italia, în baza cărora Antanta recunostea dreptul României de a-si anexa teritoriile românesti din Austro-Ungaria, iar ţara noastră se angaja să intre în război împotriva Puterilor Centrale. Participarea României la război a fost cerută insistent de Franţa, aflată în mare dificultate pe frontul de la Verdun. In primele săptămâni, ofensiva românească în Transilvania s-a desfăsurat cu succes, dar înfrângerea suferită în Dobrogea, la Turtucaia, lipsa unei concepţii clare privind desfăsurarea operaţiunilor militare.

nerespectarea angajamentelor luate de Aliaţi, forţa mult superioară a inamicului au avut ca rezultat ocuparea a două treimi din teritoriul României (noiembrie 1916). Totusi, obiectivul strategic al Antantei a fost atins: frontul de Vest a fost degajat, iar Franţa a rezistat presiunilor germane.

La sfârsitul lui 1916 si începutul anului următor, trupele române au fost reorganizate si dotate cu armament sosit din Anglia si Franţa, astfel că. în vara lui 1917, au tăcut faţă cu succes ofensivei declansate de Puterile Centrale la Mărăsti, Mărăsesti si Oituz. A fost zădărnicit planul Puterilor Centrale de a ocupa întreg teritoriul românesc si de a înainta prin Ucraina, pentru a înfrânge trupele rusesti si a le scoate din luptă.

Revoluţia bolsevică din Rusia (25 octombrie/7 noiembrie 1917) a avut consecinţe grave pentru România. Guvernul sovietic a decis iesirea acestei mari puteri din război, la 26 octombrie/8 noiembrie 1917 si a semnat, mai întâi, armistiţiul (26 noiembrie/9 decembrie) si, apoi. pacea (18 februarie/3 martie 1918) cu Puterile Centrale. Rămasă singură pe frontul de Est, România a fost nevoită si ea să meargă pe calea armistiţiului si a păcii (semnată, în Bucuresti, la 24 aprilie/7 mai 1918).

O dată cu iesirea Rusiei din război, armata acesteia aflată pe teritoriul României (circa un milion de oameni) a intrat în descompunere; scăpaţi de sub controlul oricărei ierarhii, numerosi militari rusi au recurs la acte de agresiune si vandalism împotriva populaţiei civile si a bunurilor acesteia. Guvernul român a cerut militarilor rusi să părăsească imediat teritoriul Moldovei, iar cei care refuzau erau dezarmaţi si alungaţi cu forţa. Luând act de hotărârea guvernului de la lasi. guvernul sovietic a decis arestarea ministrului României la Petersburg, Constantin Diamandi (31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918). în urma protestului tuturor sefilor misiunilor diplomatice, acesta a fost eliberat peste două zile si obligat să părăsească Rusia sovietică. La 13/26 ianuarie, guvernul bolsevic a decis să rupă relaţiile diplomatice cu România.

Desi anul 1918 a debutat în condiţii foarte grele pentru ţara noastră, el avea să intre în istorie ca anul cel mai benefic si înălţător pentru românii de pretutindeni, anul Marii Uniri. La 27 martie, Sfatul Ţării, întrunit la Chisinău. a hotărât unirea Basarabiei cu România, la 28 noiembrie, Congresul General de la Cernăuţi a votat unirea Bucovinei, iar la l decembrie, Adunarea Naţională de la Alba Iulia a adoptat Rezoluţia privind unirea Transilvaniei cu patria-mamă. Astfel, ziua de l Decembrie 1918

marca încheierea procesului istoric de formare a statului naţional unitar român.

La sfârsitul primului război mondial, în baza principiului autodeterminării naţionale, pe harta Europei au apărut noi state: Estonia. Letonia. Lituania, Finlanda, Polonia, Austria. Ungaria, Cehoslovacia. Regatul Sârbilor, Croaţilor si Slovenilor (Iugoslavia). Acţiunea românilor din 1918 se înscria în acest flux european, recunoscut si de Marile Puteri. *Conferinţa Păcii ck la Paris,* desfăsurată în 1919-1920, a continuat prin tratate noile realităţi, inclusiv unirea Bucovinei, Transilvaniei si Basarabiei cu România.

Ca urmare a Unirii, în 1919, România avea 295.000 km^2 si o populaţie de 14,6 milioane locuitori (în 1939, va ajunge la 20 de milioane). Ea a devenit o ţară de mărime mijlocie în Europa, ocupând locul opt după numărul de locuitori si locul zece ca suprafaţă.

c) **România interbelică**

Perioada interbelică (1918-1939) s-a caracterizat printr-o puternică dezvoltare a vieţii materiale si spirituale. Ca si în alte ţări europene, în România au avut loc **reforme democratice,** care au dus la o redistribuire a proprietăţii si la antrenarea unui mare număr de cetăţeni la viaţa politică activă. Reforma agrară din România (legiferată în 1917-1921) a fost cea mai largă din Europa acelei perioade; au fost expropriate 6,1 milioane ha, dintre care aproape patru milioane au fost împărţite în loturi la ţărani: acestia au beneficiat si de circa un milion ha islazuri (păsuni) comunale si de aproximativ 500.000 ha păduri comunale. Ca urmare a refonnei agrare, mosierimea a încetat să mai aibă un rol dominant în viaţa satului românesc, în prim-plan impunându-se ţăranul proprietar de pământ.

Prin reforma electorală, din noiembrie 1918, s-a introdus votul universal, egal, direct, secret si obligatoriu al tuturor bărbaţilor de la 21 ani în sus. Astfel, numărul alegătorilor a crescut de la circa 100.000, în 1914, la 3,5 milioane, în 1926, si 4.6 milioane, în 1937. Dacă, înainte de 1918, un deputat era ales de aproape 400 de cetăţeni, din 1920, acesta era votat de 50.000 de cetăţeni, adică de 125 ori mai mulţi. Centrul luptei electorale s-a mutat de la oras la sat, partidele politice fiind nevoite să înscrie în programele lor satisfacerea dezideratelor de bază ale ţăranilor.

Opţiunile politice s-au diversificat, partidele politice s-au multiplicat, viaţa publică devenind mult mai intensă si mai plină în

conţinut. Partidul Conservator, neputându-se adapta noilor realităţi, a părăsit scena politică. Au apăait partide noi (Partidul Ţărănesc, Liga Poporului), cu programe atrăgătoare; în cadrul României, s-au integrat partidele din Basarabia, Bucovina si Transilvania.

Forma de guvernământ a rămas **monarhia constituţională;** după moartea regelui Ferdinand (20 iulie 1927) i-a succedat la tron regele Mihai. care, fiind minor, era tutelat de o Regenţă; la 8 iunie 1930, coroana a fost preluată de Carol al II-lea. Acesta s-a implicat activ în viaţa politică, urmărind să discrediteze regimul întemeiat pe partidele politice si să asigure cresterea rolului monarhiei în viaţa de stat.

Constituţia din 1923 consfinţea drepturile si libertăţile cetăţenilor, la nivelul standardelor europene. Aplicarea ei a lăsat adesea de dorit. Principiul potrivit căruia „toate puterile statului emană de la naţiune" (art. 33) era grav afectat de amestecul aparatului de stat în campania electorală si în stabilirea rezultatelor alegerilor parlamentare, în perioada interbelică s-a menţinut practica, introdusă de Carol I, de a numi un guvern si a dizolva parlamentul si, apoi, se organizau noi alegeri generale. Cabinetul îsi plasa oamenii săi în toate verigile vieţii administrative, iar acestia acţionau pentru câstigarea alegerilor de către partidul aflat la putere. Astfel, s-a ajuns ca toate guvernele să obţină victoria electorală, chiar si atunci când partidul pe care-l reprezentau nu se bucura de o reală popularitate.

Pentru a obţine cât mai multe voturi, partidele politice au recurs pe scară largă la demagogie, îndată ce ajungeau la putere dădeau uitării promisiunile făcute când se aflaseră în opoziţie. Acest fapt a dus la discreditarea sistemului de guvernare prin partidele politice si a regimului democratic, în general.

Fenomenul nu era caracteristic doar României, ci întregului continent european, în unele ţări - Ungaria, Italia, Bulgaria, democraţia a capotat după câţiva ani de la încheierea războiului, instaurându-se regimuri autoritare de diferite nuanţe. Abia după 1934. în România s-a înregistrat o ascensiune puternică a extremei drepte, pe fondul crizei tot mai evidente a regimului democratic pe plan european, mai ales după instalarea lui Hitler la putere în Germania (ianuarie 1933).

Politica externă a României a avut ca principale obiective menţinerea păcii si a statu-quo-ului teritorial stabilit prin tratatele de la Paris („sistemul Versailles"), promovarea unor relaţii bune cu toţi vecinii, în acest scop, diplomaţia românească s-a bazat pe sprijinul Franţei si al Marii Britanii, a

acţionat pentru încheierea unor **tratate** bilaterale (cu Polonia în 1921, cu Franţa si cu Italia în 1926), pentru crearea Micii înţelegeri (alcătuită, în 1921, din România, Cehoslovacia si Iugoslavia) si a înţelegerii Balcanice, printr-un pact semnat de România, Grecia, Turcia si Iugoslavia (1934). După o perioadă tensionată, relaţiile româno-sovietice s-au ameliorat; în 1934, între cele două ţări s-au stabilit raporturi diplomatice.

România a fost o prezenţă activă la **Societatea Naţiunilor,** susţinând aplicarea Statutului acesteia, în vederea cultivării unui climat de pace si de cooperare internaţională. In 1930 si 1931. ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, a fost ales presedintele Adunării Generale a Societăţii Naţiunilor, cea mai înaltă demnitate pe care a ocupat-o vreodată un român. Nicolae Titulescu a fost unul dintre promotorii politicii de **securitate colectivă** în Europa, susţinând încheierea unor pacte de asistenţă mutuală, care să împiedice declansarea unor acţiuni militare vizând re[1] zuirea tratatelor de pace. în acest spirit, Titulescu a participat la negocierea si semnarea, în 1935, a pactelor de asistenţă mutuală Franţa - Cehoslovacia. Franţa-URSS si Cehoslovacia-URSS. El a negociat cu M. Litvinov încheierea unui pact de asistenţă mutuală între România si URSS, ajungându-se, în iulie 1936, la parafarea proiectului acestui document. Dar, ministrul de externe sovietic nu avea mandatul necesar din partea guvernului de la Moscova, astfel că semnarea lui n-a mai avut loc. în fapt, URSS nu accepta să semneze un document care prevedea că graniţa cu România se afla pe Nistru, ceea ce implica recunoasterea actului unirii Basarabiei cu ţara din 27 martie 1918.

Politica de securitate colectivă a esuat în 1936, ca urmare a atitudinii conciliatoriste promovată de Franţa si Marea Britanic faţă de agresiunile Italiei si Gennaniei, care puneau sub semnul întrebării tratatele de pace. încheiate în 1919-1920.

Pe de altă parte, guvernele de la Paris si Londra ţineau sub o strictă observaţie situaţia din România si nu acceptau ideea ca ţara noastră să se apropie de Puterile Axei (Germania si Italia). O asemenea idee era susţinută de Miscarea Legionară, care, pe fondul deteriorării regimului democratic, câstiga tot mai mult teren, în alegerile din decembrie 1937 obţinând 15% din totalul voturilor. Faptul că liderul acesteia declarase că „în 48 de ore după biruinţa Miscării Legionare, România va avea o alianţă cu Roma si Berlinul" a îngrijorat cercurile conducătoare de la Paris si Londra, care i-au

cerut lui Carol al Il-lea să intervină energic pentru a stopa ascensiunea legionarilor spre putere.

Lovitura de stat din 10 februarie 1938, prin care Carol al Il-lea a instaurat **regimul monarhiei autoritare,** a fost îndreptată, în primul rând, împotriva Miscării legionare. La 27 februarie, a fost adoptată o nouă Constituţie, iar la 30 martie, partidele politice au fost dizolvate. In aprilie 1938, C.Z. Codreanu a fost arestat, iar în mai 1938, a fost condamnat la zece ani închisoare sub acuzaţia de „uneltire contra ordinei sociale"' si de ..răzvrătire", în noiembrie 1938, Codreanu avea să fie asasinat din ordinul ministrului de interne. Armând Călinescu, principalul colaborator al regelui Carol al 11-lea.

în perioada interbelică, **economia** României a cunoscut o puternică dezvoltare, ca urmare a aplicării politicii „prin noi însine", a sprijinului acordat de stat prin credite, a politicii vamale protecţioniste, a lansării unor comenzi de mărfuri către întreprinderile particulare. Ramura cea mai dinamică a economiei naţionale a fost **industria,** care s-a dezvoltat într-un ritm de 5% pe an, unul dintre cele mai înalte din lume. în acei ani. s-au înfiinţat mari întreprinderi moderne, precum „Malaxa" - Bucuresti, IAR-Brasov. „Mociorniţa" - Bucuresti etc. România producea unele masini si utilaje de înaltă tehnicitate, precum locomotive, aparate de radio, cazane cu abur. Cea mai prestigioasă realizare a industriei românesti, din perioada interbelică, a fost avionul IAR-81, care se situa pe locul al treilea din lume în privinţa vitezei si a plafonului de zbor.

Ca urmare a evoluţiilor din economie, România s-a transformat, de la mijlocul anilor '30, dintr-o ţară agrară într-una **agrar-industrială.** A crescut gradul de prelucrare a materiilor prime, cu consecinţe benefice asupra procesului de modernizare a întregii societăţi. Leul românesc a rămas o monedă liber-convertibilă, participând la operaţiunile financiare de pe piaţa europeană. Principalul produs de export al României a devenit petrolul, care a luat locul cerealelor.

Cultura românească a înregistrat, în perioada interbelică, un salt calitativ, având dimensiuni cu adevărat europene. Sculptorul Constantin Brâncusi, muzicianul George Enescu, istoricul Nicolae lorga, medicul Constantin I. Parhon, inginerii Constantin Coandă si Lazăr Edeleanu, fizi-cianul-medic Stefan Odobleja, matematicianul Gheorghe Ţiţeica si încă mulţi alţii se numărau printre cele mai ilustre personalităţi ale Europei si ale lumii.

Scoala superioară românească era frecventată de numerosi tineri din statele vecine, iar liceul era printre cele mai bune instituţii de acest fel din

Europa. Analfabetismul s-a diminuat considerabil, numărul stiutori or de caile ajungând la circa 70%.

Imaginea oraselor si a satelor s-a schimbat, **viaţa românilor** evo uând dinspn: tradiţionalism spre modernitate. Bucurestii erau consideraţi „îiicul Paris", remarcându-se prin clădirile sale înalte, prin vilele din cart erele rezidenţiale, prin magazinele cu mărfuri extrem de diversificate, prin eleganţa doamnelor din *Ji'uţh li/e", îmbrăcate* după ultima modă lansată la ~ aris. Londra sau Viena. In sate s-au construit numeroase case, cu două-trei ce.'iere. scoli, biserici, primării, cămine culturale etc. Viaţa orăsenilor, mai ales *i* :elor care aveau „serviciu la sat", era bună.

Muncitorii au avut perioade mai grele, mai ales, la sfârsitul războiului si în anii crizei economice din 1929-1933. Pentru ameliorarea situaţiei lor materiale, acestia au organizat numeroase greve si manifestaţii de stradă. Guvernanţii au replicat uneori în forţă: în decembrie 1918, au fost ucisi sase muncitori tipografi în Bucuresti: în august 1929, au fost omora1' *12* de mineri la Lupeni: în februarie 1933, au căzut victimă represiunii militare trei lucrători de la căile ferate.

La sate, ţăranii au fost preocupaţi de cultivarea pământului primit prin reforma agrară, de asigurarea vieţii de zi cu zi, împovărată de datorii către bănci si către stat. Legea pentru conversiunea datoriilor agricole, din 1934, a ameliorat într-o anumită măsură situaţia ţărănimii.

Nivelul de dezvoltare este reflectat de venitul naţional pe locuitor, care demonstra că România intrase în rândul statelor cu dezvoltare economică medie din Europa.

d) **Sfâsierea României Mari. Participarea la cel de-al doilea război mondial**

în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1945). România a cunoscut o evoluţie extrem de complexă, adesea dramatică. La 23 augu„L 1939, prin încheierea ridului sovieto-gennan (Molotov-Ribbentrop). soarta României, ca si ~ celorlalte state din zona centrală si sud-est europeană, era pecetluit . Cele două mari puteri totalitare si-au împărţit sfereie de dominaţie; ; /otocolul adiţional secret prevedea „interesul deosebit" pe care URSS îl manifesta faţă de Basarabia si „dezinteresul" Părţii germane pentru acest teritoriu. Pactul a început să fie pus în aplicare peste o săptămână, la l septembrie 1939, când Germania a atacat Polonia, iar Uniunea Sovietică a intervenit în această ţară începând cu 17 septembrie. Astfel, Polonia a fost desfiinţată ca stat.

In acel moment. România nu se mai bizuia pe nici un sprijin extern. Prin ocuparea Cehoslovaciei, în martie 1959, de către Germania, dispăruse

Mica înţelegere; lichidarea Poloniei însemna pierderea unui alt aliat. Franţa si Marea Britanic au declarat război Germaniei, dar nu si Uniunii Sovietice, desi aceasta ocupase cea mai mare paite a Poloniei. Iugoslavia încheiase un tratat de alianţă cu Italia, act ce punea sub semnul întrebării existenţa înţelegerii Balcanice.

Situaţia internă a României devenea tot mai dependentă de evoluţia vieţii internaţionale si, mai ales, a războiului. La sugestia Berlinului, legionarii au procedat la asasinarea primului ministru Armând Călinescu, în ziua de 21 septembrie 1939. Acest act a fost urmat de o cruntă represiune, aproape 200 de legionari fiind ucisi, din ordinul guvernului prezidat de generalul Gh. Argesanu. După câteva luni, în ianuarie 1940, regele Carol al II-lea a lansat politica de *„reconciliere naţională",* cerând tuturor românilor *„să se strângă în junii tromdur.* La acest apel au răspuns numai legionarii, condusi de Horia Sima, astfel că, în aprilie-mai 1940, membrii Miscării au fost eliberaţi din lagăre si închisori. Regele spera că astfel va câstiga bunăvoinţa lui Hitler si va salva integritatea teritorială a României, ameninţată din Lst (Uniunea Sovietică), Vest (Ungaria) si din Sud (Bulgaria). Dar fuhrerul, care-1 acuza pe Carol al II-lea că susţinuse politica „de încercuire" a Germaniei, promovată de N. Titulescu (securitatea colectivă), nu s-a arătat dispus să facă vreun gest de bunăvoinţă faţă de România.

Capitularea Franţei, la 22 iunie !940, *&* fost receptată la Bucuresti ca o adevărată catastrofă europeană, cu consecinţe grave asupra României, într-adevăr, după numai câteva zile, la *26* iur.ie, guvernul de la Moscova a trimis guvernului român o notă ultimativă prin care-i cerea să *„înapoieze cu orice preţ Uniunii Sovietice Basarabia"* si să *„transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei'".* Apreciind că nu se puteau angaja într-o confruntare militară româno-sovietică, oficialităţile de la Bucuresti au decis să accepte cererile Kremlinului.

In săptămânile următoare, s-a produs o adevărată răsturnare a liniilor de politică externă si internă promovate t ană atunci de Carol al II-lea. România a declarat că se retrage din Societatea Naţiunilor si se orienta spre Axă; a acceptat începerea negocierilor *ci* Ungaria si Bulgaria pentru *„rezolvarea problemelor teritoriale'".* "' guvern au fost introduse personalităţi cunoscute pentru vederile lor .::iogermane. inclusiv legionari; au fost adoptate decrete-lege cu caracter art semit; România a fost declarată *„3 ta t totalitar"* etc.

Toate aceste acţiuni nu au avut efectul scontat. La 30 august 1940, Germania si Italia au impus, prin „arbitrajul" de la Viena. ca România să cedeze Ungariei partea de nord-est a Transilvaniei; de asemenea, ţării

noastre i s-a cerut să cedeze Bulgariei partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul). Astfel, în câteva luni, România a pierdut 33,8% din suprafaţă, 33.3% din populaţie.

În aceste condiţii, valul nemulţumirilor populare s-a revărsat în stradă, Carol al II-lea a încredinţat puterea generalului Ion Antonescu, Constituţia din februarie 1938 a fost suspendată. La 6 septembrie 1940. Carol a fost nevoit să *„treacă grele/e sarch : ale domniei"* pe umerii fiului său, Mihai.

La 14 septembrie 1940. România a fost proclamată **„stat naţional legionar";** la 10 octombrie, o misiune militară germană intra în ţară, iar la 23 noiembrie, Ion Antonescu semna actul de aderare al ţării noastre la Pactul Tripartit (Germania, Italia. Japonia). Antisemitismul a devenit politică de stat, iar legionarii au acţionat pentru „românizarea" (de fapt. confiscarea) întreprinderilor evreiesti. In ţară se instaurase haosul: membrii Miscării Legionare au decis „pedepsirea" celor vinovaţi pentru asasinarea lui Codreanu si a celorlalţi camarazi; la 26-27 noiembrie au fost ucisi Virgil Madgearu. N. lorga. precum si alţi 64 de înalţi demnitari aflaţi în închisoarea Jilava.

Adept al ordinii si legalităţii. Antonescu a obţinut acordul lui Hitler pentiTi a-i înlătura pe legionari de la putere. La rândul lor, acestia au pus la cale un „puci" împotriva lui Antonescu. Confruntarea a luat forme violente, în zilele de 21-23 ianuarie 1941. După înlăturarea legionarilor de la putere. Antonescu a constituit un guvern de ..militari si tehnicieni".

Constituţia a rămas suspendată, partidele politice - dizolvate. Regimul politic, din perioada i'inuarie 1941 -august 1944, avea un caracter **totalitar** (Antonescu afirmând că „totalitatea", adică naţiunea, primează asupra individului), în acea perioadă, aproape toate statele europene aveau regimuri autoritare impuse de starea de război; democraţia nu mai puten funcţiona nici măcar în Marea Britanic, recunoscută pentru vechimea si tradiţia acestui regim politic. Partidele politice, desi erau dizolvate, si-au putut continua, în anumite limite, cu îngăduinţa lui Antonescu, activitatea. Neexistând parlament, guvernarea era asigurată prin decrete-lege semnate de generalul (de la 21 august 1941, maresalul) Antonescu. Antisemitismul a devenit politică de stat, un număr însemnat de evrei (circa 124.000) pierzându-si viaţa pe parcursul celor patru ani de guvernare antonesciană. Totusi, Antonescu nu a aplicat „soluţia finală", cerută de Hitler, astfel că. la sfârsitul conflagraţiei, în România trăia cea mai numeroasă comunitate evreească din Europa.

Desi situaţia generală a României a fost profund afectată de război, viaţa economică s-a redresat după pierderile teritoriale din vara anului 1940. Guvernul si-a concentrat atenţia spre înzestrarea armatei si sporirea

bunurilor de primă necesitate. In fapt România a fost una dintre puţinele ţări din Europa, participante la război, în care nu s-a înregistrat o criză alimentară, în consecinţă, viaţa de zi cu zi a oamenilor se desfăsura aproape normal, fapt ce uimea pe mulţi străini care vizitau România, însusi Hitler reprosându-i lui Antonescu faptul că „în Bucuresti se bea sampanie", în timp ce germanii nu aveau unt de pus pe pâine.

Viaţa culturală a continuat să se desfăsoare la cote înalte, teatral si cinematograful bucurându-se de o largă audienţă. Au fost publicate lucrări fundamentale de istoria literaturii române (G. Călinescu), filosofic (P.P.Negulescu, Nicolae Bagdasar, Lucian Blaga) etc.

Obiectivul esenţial al politicii lui Ion Antonescu a fost refacerea graniţelor României, sfărâmate în 1940. în acest scop, la 22 iunie 1941, el s-a alăturat Germaniei în lupta împotriva Uniunii Sovietice, iar la 27 iulie 1941, Basarabia si nordul Bucovinei au fost reintegrate în România.

La solicitarea lui Hitler, maresalul Antonescu a acceptat continuarea războiului dincolo de Nistru. După catastrofa de la Stalingrad (februarie 1943), liderii politici români - atât cei din opoziţie, cât si cei aflaţi la putere - au iniţiat tratative diplomatice, vizând scoaterea României din război si încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite. Negocierile nu au dat nici un rezultat, întrucât Marea Britanic, SUA si URSS deciseseră ca Germania si aliaţii săi să capituleze necondiţionat în faţa Naţiunilor Unite. De asemenea, cele trei mari puteri conveniseră ca Uniunea Sovietică să aibă „cuvântul hotărâtor" în privinţa statelor din zona centrală si sud-est europeană.

Prin lovitura de stat de la 23 August 1944, iniţiată de regele Mihai, cu sprijinul principalelor partide politice (PNŢ, PNL, PSD si PCR), România a iesit din războiul purtat alături de Germania si s-a alăturat Naţiunilor Unite. Guvernul sovietic „nu a luat act" de cele petrecute la Bucuresti si a continuat să considere România un stat inamic, până la 12 septembrie, când s-a încheiat armistiţiul. Convenţia de armistiţiu consemna ocuparea României de către sovietici; înalta Comisie Aliată de Control, cu sediul la Bucuresti, controla, practic, întreaga viaţă economică, socială, politică si culturală din ţara noastră. Actul de la 23 august 1944 a avut o mare importanţă internaţională, a marcat prăbusirea frontului german din Balcani, a facilitat ofensiva sovietică si a dus la scurtarea războiului în Europa. Dictatul de la Viena din 30 august 1940 a fost anulat, dar Basarabia si nordul Bucovinei au fost integrate Uniunii Sovietice, iarCadrilaterul a rămas la Bulgaria.

Ca urmare a înţelegerilor secrete între Marile Puteri aparţinând coaliţiei Naţiunilor Unite, la sfârsitul războiului Uniunea Sovietică si-a impus, treptat, propriul ei regim politic în statele aflate în zona sa de influenţă: Bulgaria, România, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, precum si în

Albania, Iugoslavia, partea de răsărit a Germaniei. La 6 martie 1945, în România s-a instalat guvernul *„democrat-popular'"* condus de dr. Petru Groza; la 19 noiembrie 1946. foiţele guvernamentale si-au asigurat victoria în alegerile parlamentare; la 29 iulie 1947, a fost dizolvat principalul partid din opoziţie (Partidul Naţional-Ţărănesc), iar la 30 decembrie 1947, regele Mihai a fost nevoit să abdice. România rămăsese ultima ţară din această zonă a Europei cu un regim monarhic. De altfel, în acel an, 20 de state europene aveau regim republican si numai 11 erau monarhi.

e) **Sovietizare si desovietizare**

Au urmat patru decenii de **regim socialist totalitar.** In 1948 România avea o populaţie de 14,8 milioane locuitori, dintre care 87.4% vorbitori de limba română, 8,6% de maghiară, 2,1% de germană etc. Din februarie 1948 s-a instituit sistemul de guvernare prin partidul unic, a fost admisă o singură ideologie (marxist-leninistă); s-a trecut la naţionalizarea industriei, băncilor, mijloacelor de transport etc. Ulterior, au fost trecute în proprietatea statului spitalele, cinematografele, o parte a spaţiului locativ, în 1949, s-a adoptat planul de colectivizare a agriculturii, care s-a încheiat în 1962.

Evoluţia economiei naţionale a fost determinată de concepţia Partidului Muncitoresc Român. Statul a concentrat în mâinile sale întreaga avuţie naţională, fapt care i-a permis să realizeze mari investiţii. Acestea au fost îndreptate mai ales spre industrie, astfel că, pe întreg cuprinsul ţării, au apărut mari uzine si combinate, care asigurau prelucrarea superioară a materiilor prime, precum si angajarea celei mai mari părţi a forţei de muncă. La mijlocul anilor 'c3, România a devenit o **ţară industrială.** această ramură a economiei având cea mai mare contribuţie la formarea produsului social si a venitului naţional.

In anii '70, s-a trecut la construirea unor mari complexe agro-zootehnice, organizate pe principii industriale, după modelul american. Pentru satisfacerea nevoilor de locuinţe s-au construit, în aproape toate orasele, cartiere noi, cu blocuri de patru-zece etaje; apartamentele erau repartizate gratuit „oamenilor muncii". La sfârsitul anilor '50, s-au desfiinţat taxele scolare, învăţământul devenind gratuit de la scoala primară până la universitate. S-au construit scoli, spitale, case de cultură, „centre civice" etc. A fost lichidat analfabetismul, au fost eradicate boli sociale, precum malaria si pneumonia, s-a realizat electrificarea ţării, a sporit nivelul de cultură si de civilizaţie al tuturor cetăţenilor României.

în plan **social,** între 1948-1953. s-a promovat o politică extrem de dură faţă de burghezie si mosierime, considerate „clase reacţionare si exploatatoare". Cetăţenii aparţinând acestor categorii sociale au fost expropriaţi, iar

mulţi dintre ei trimisi în închisori. Statul a promovat o politică de „nivelare" a veniturilor, stabilindu-se prin lege proporţia de 5:1 între veniturile cele mai mari si veniturile cele mai mici. Deosebit de afectată a fost ţărănimea; pierzându-si pământiii, o bună parte a acesteia a fost nevoită să ia drumul oraselor, angajându-se în fabrici, pe santiere de construcţie etc., întrucât câstigurile realizate în Gospodăriile Agricole Colective (devenite, în 1966, Cooperative Agricole de Producţie) erau foarte mici. Mulţi ţărani, devenind muncitori, au primit locuinţe în oras, schimbându-si statutul social, între 1948-1953, s-a desfăsurat o campanie extrem de dură împotriva „intelectualităţii burgheze". Principala acuzaţie era aceea că promovase naţionalismul si avusese o atitudine antisovietică. Sub conducerea trio-ului Ana Pauker-Iosif Chisinevschi-Leonte Răutu s-a desfăsurat o acţiune de epurare a intelectualilor „burghezi" din toate instituţiile publice, în primul rând, din învăţământ. In locul lor au fost adusi tineri scoliţi în Uniunea Sovietică, educaţi în spiritul „internaţionalismului proletar". După 1960, s-a înregistrat o tendinţă de revenire la valorile naţionale, inclusiv prin „recuperarea" unor personalităţi, reintegrate în institute de cercetare si universităţi.

Pentru intelectualii români, îngrădirea libertăţii de gândire si exprimare, impunerea unei ideologii oficiale, limitarea dreptului de călătorie în străinătate au constituit dificultăţi majore în calea propriei realizări. Totusi, învingând numeroasele greutăţi, acestia au continuat să îmbogăţească patrimoniul **stiinţei si culturii** naţionale si universale, între acestia: medicii C.I. Parhon, Ana Asian, Daniel Danielopolu, Theodor Burghele; matematicienii Tudor V. lonescu, Grigore C. Moisil, M iron Nicolescu, Dan Barbilian; specialistii în stiinţe tehnice Elie Carafbli, Octav Doicescu; istoricii Constantin C. Giurescu, Andrei Oţetea, David Prodan; scriitorii Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Marin Preda, Eugen Barbu, Nicolae Labis, Marin Sorescu, Nichita Stănescu; criticii si istoricii literari George Călinescu, Tudor Vianu, Perpessicius; pictorii Corneliu Baba, Alexandru Ciucurencu, Ion Tuculescu; sculptorii Gheorghe Anghel, Ion Irimescu; regizorii Liviu Ciulei, Lucian Pintilie: actorii Lucia Sturza-Bulandra, Grigore Vasiliu-Birlic, Radu Beligan; muzicienii George Geo yescu, losif Conta; arhitecţii Octav Doicescu, Cezar Lăzărescu etc. Chiar în condiţiile restricţiilor impuse de regim, mulţi dintre acestia au participat la conferinţe si congrese internaţionale, la concursuri si festivaluri, obţinând succese notabile.

Viaţa politică internă a cunoscut o perioadă de cruntă represiune împotriva adversarilor regimului (1948-1953), dar si de relaxare (1960-1974). Timp de un deceniu (1946-1956), foarte mulţi români au trăit cu

speranţa că *„în curând vin americanif* care aveau să-i elibereze de sub ocupaţia sovietică. De aceea, unii dintre ei s-au angajat într-o energică luptă împotriva regimului si a ocupanţilor sovietici, inclusiv printr-o rezistenţă armata în munţi. Evenimentele din Ungaria, din 1956, când Occidentul nu a intervenit pentru a apăra poporul din această ţară, care se ridicase împotriva ocupaţiei sovietice, i-au convins pe români că „americanii" erau înţelesi cu sovieticii asupra împărţirii sferelor de influenţă si de dominaţie a lumii. A urmat o „împăcare" între cetăţeni si regim, mulţi dintre adversarii comunismului devenind „colaboraţionisti". La rândul său. regimul de la Bucuresti a căpătat tot mai mult o *„coloratură naţionalei',* mai ales după ce Gheorghiu-Dej a reusit să-1 convingă pe N.S.Hrusciov să retragă tmpele sovietice din România (1958). *„J)eclaraţia"* Partidului Muncitoresc Român, din aprilie 1964, a fost interpretată în Occident ca un act de independenţă a ţării noastre faţă de Uniunea Sovietică.

A unnat o perioadă în care România a devenit extrem de activă pe plan internaţional, dobândind un real prestigiu, în 1967, ministrul de externe, Corneliu Mănescu, a fost ales presedintele Adunării Generale a ONU. în 1968, Nicolae Ceausescu a condamnat energic intervenţia trupelor a cinci state membre ale Tratatului de la Varsovia în Cehoslovacia. Se cuvine menţionat faptul că România a fost prima ţară socialistă (după URSS) care a stabilit relaţii diplomatice cu R.F. Germania, a fost singurul stat membru al Tratatului de la Varsovia care nu a rupt relaţiile diplomatice cu Israelul după războiul de sase zile (1967) si a contribuit la realizarea păcii între Israel si Egipt, în 1978. Capitala României a fost vizitată de cele mai mari personalităţi politice ale vremii (presedinţii SUA. Franţei. Germaniei, URSS. R.P. Chineze, Italiei etc.), iar Nicolae Ceausescu a fost întâmpinat cu toate onorurile la Washington, Paris. Bonn, Moscova, Beijing, Londra, Cairo, Tel Aviv, New Delhi etc.

Bucurându-se de încrederea Occidentului, România a reusit să obţină importante împrumuturi externe, pe baza cărora si-a retehnologizat economia, în special industria, în anii '60-'70, România producea tractoare, avioane, elicoptere, autoturisme, locomotive electrice, televizoare, combine de recoltat cereale, turbine hidroelectrice, cazane cu abur, oţeluri speciale -cele mai multe sub licenţă - la nivelul tehnicii mondiale.

Evoluţia pozitivă a politicii interne si externe a României s-a diminuat treptat, pe măsură ce **cultul personalităţii** lui Nicolae Ceausescu lua amploare, în 1980, presedintele N. Ceausescu a decis ca România să-si achite rapid si integral datoria externă, pentru a nu mai oferi statelor capitaliste pretextul de a se amesteca în treburile sale interne, mai ales în

legătură cu respectarea drepturilor omului. Această hotărâre, care s-a aplicat începând cu 1981, a avut consecinţe catastrofale pentru poporul român; s-a trecut la un export masiv, inclusiv al produselor de primă necesitate, fapt ce a creat o gravă criză alimentară si energetică. Starea de nemulţumire s-a generalizat, iar dorinţa ca Nicolae Ceausescu să fie înlăturat din fruntea partidului si a statului a devenit tot mai vie. în forme diverse - începând de la bancuri si poezii cu aluzii critice la adresa regimului, si până la trimiterea de scrisori si difuzarea lor la posturile de radio „Europa Liberă" si „Vocea Americii" -românii îsi exprimau dorinţa de a lichida regimul socialist-totalitar.

Criza acestui regim a devenit tot mai evidentă la mijlocul anilor '80, ea fiind puternic alimentată de schimbarea raportului de forţe pe plan mondial. Uniunea Sovietică a intrat într-un declin dramatic, iar încercarea lui Mihail S. Gorbaciov, instalat la putere, în 1985, de a redresa situaţia a esuat. Faptul că liderul de la Kremlin a declarat că URSS nu va mai interveni cu forţa în statele socialiste -pentru a susţine un anumit regim sau pe anumiţi lideri poliţiei - a contribuit la amplificarea miscărilor democratice din aceste state.

f) Revoluţie si reformă

în 1989, s-a declansat o miscare având la bază *„principiul dominoithtî",* adică înlăturarea, rând pe rând, a regimului totalitar din statele europene, în România, valul schimbării a ajuns în decembrie 1989, când sute de mii de români au iesit în stradă, cerând înlăturarea lui Ceausescu si libertate. Dictatorul a fost nevoit să abandoneze puterea, la 22 decembrie, iar la 25 decembrie, după un simulacru de proces, a fost condamnat la moarte si executat. Revoluţia din România a luat o formă violentă, sângeroasă, peste o mie de oameni pierzându-si viaţa.

Evenimentele din decembrie 1989 rămân încă „în ceaţă"; foarte controversată este mai ales problema „teroristilor", care puteau să tragă „din orice poziţii", făcând numeroase victime, dar care nu au fost identificaţi. De asemenea, nu se poate spune cu certitudine care este cauza reală a faptului că N.Ceausescu a fost singurul sef de stat din fostul lagăr socialist care a sfârsit în faţa plutonului de execuţie.

Există multe întrebări fără răspuns: Să fi fost aceasta o replică pentru sfidările la adresa Uniunii Sovietice si a Occidentului, mai ales. din ultimii ani ai „epocii Ceausescu"? Să fi fost pedeapsa „meritată" pentru achitarea integrală a datoriei externe a României (în aprilie 1989), prin care el urmărea să împiedice orice amestec străin în treburile interne ale României? Să fi fost gelozia pentru prestigiul internaţional pe care-1 dobândise, în anii '70? Să fi

fost o lecţie pentru toţi cei care ar mai promova naţionalismul ca politică de stat? Să fi stiut el prea multe si de aceea a trebuit împiedicat să vorbească în timpul unui proces autentic? Sau poate să nu lase mărturiile sale asupra celor pe care i-a cunoscut de-a lungul timpului'? Pe de altă parte, cum se explică faptul că Revoluţia română a fost transmisă „în direct" la televiziune, iar mass-media occidentală si-a focalizat atenţia spre cele petrecute la Bucuresti? Să existe vreo legătură cu faptul că exact în acele zile a avut loc o intervenţie a SUA într-o ţară latino-americană, în urma căreia au murit aproape 20.000 de oameni? Sau poate să se arate cât de sângerosi si primitivi sunt românii'? Aceste întrebări, si multe altele, îsi vor afla răspunsul peste mulţi ani, când principalii actori politici din 1989 nu vor mai fi în viaţă si când se vor deschide arhivele secrete din România, din Rusia, SUA, Franţa etc.

După 1989, România - ca si celelalte state foste socialiste din Europa - a cunoscut o perioadă de tranziţie de la dictatură la democraţie. A fost un proces complex si mult mai dificil decât si-au imaginat cei care au salutat cu entuziasm „lichidarea comunismului", fiind convinsi că intraseră într-o ej jcă de „bunăstare si fericire". A fost o gravă iluzie, urmată de o cruntă dezamăgire.

In România, lupta politică a luat, încă de la începutul lui 1990, un curs violent, spiritul negativist - materializat în lozinca „Jos"!, lansată de partidele din opoziţie si de o seamă de intelectuali, care s-au erijat în singurii purtători de cuvânt ai „societăţii civile" - a dus la dezorganizarea întregii vieţi economice si sociale.

Câteva date statistice pot fi semnificative:

a *Structura populaţiei ocupate, pe activităţi economice, în 2000*

Ţara	*agricultura*	*industrie*	*comerţ, turism*
România	42.7	22,4	9.8
Bulgaria	26,6	25,0	13,2
Ungaria	7.1	27,4	17.1
Polonia	19,1	25.1	15.2
Grecia	17.5	15,9	23,1
Franţa	4.7	20,0	16.8

Produsul naţional brut pe locuitor, în 1999

Ţara	*valoarea în dolari*
România	5.441
Bulgaria	5.070
Ungaria	11.050
Polonia	8.390
Grecia	15.800
Franţa	23.020

Parafrazându-1 pe Nae Ionescu, se poate spune că, după 1989, românii au câstigat dreptul *„jă înjure",* adică să critice pe oricine, inclusiv pe seful statului. Dar foarte rapid, liderii politici s-au obisnuit cu *„noul stiT,* astfel că vechiul adagiu *„câinii latră, caravana merge înainte"* a devenit mai actual ca oricând. Corupţia s-a generalizat, structurile mafiote s-au infiltrat în toate domeniile si, în special, în economie. Spiritul distructiv s-a manifestat si în domeniile învăţământului, stiinţei si culturii, în procesul de diabolizare a *„regimului ceausist"* s-a acreditat ideea că, din cauza cenzurii si a refuzului *„intelectualilor autentici"* de a face concesii comunismului, nu s-au publicat lucrări valoroase, deoarece ele au fost păstrate *„în sertar".* După mai mult de un deceniu, s-a constatat că mult evocatele *„cărţi de sertar'* nu au apărut, pentru simplul fapt că ele nu au existat. Cei care au avut ceva de spus în domeniul stiinţei si culturii au găsit modalitatea de a o face si sub *„vechiul regim* \ Tot ei sunt aceia care au asigurat, după 1989, dezvoltarea învăţământului, stiinţei si culturii. Evident, lor li s-au adăugat tinerii, formaţi în ultimul deceniu si care dovedesc o reală dorinţă de afirmare în domeniul specialităţii pe care o profesează. Impostorii, extrem de gălăgiosi, în anii '90, încep să fie marginalizaţi.

La începutul secolului al XX-lea, România si-a ameliorat simţitor statutul internaţional. Din ianuarie 2002, românii pot călători în spaţiul Schengen fără vize, în noiembrie 2002 România a fost invitată să adere la NATO, iar negocierile de intrare în Uniunea Europeană s-au accelerat, urmând ca acest obiectiv să fie atins în 2007.

România participă la acţiuni de menţinere a păcii în Afganistan, Irak, Kosovo si în alte zone ale lumii, fiind o componentă importantă la lupta împotriva terorismului internaţional, care a devenit o constantă a vieţii internaţionale după 11 septembrie 2001.

La scara istoriei, un secol nu reprezintă foarte mult. Dar, în condiţiile accelerării progresului tehnic, ale micsorării distanţelor ca urmare a utilizării intensive a mijloacelor de comunicaţie modernă (tren, automobil, avion si, în ultimii ani. Internet), ale interconexiunilor si globalizării, un secol de istorie poate „înmagazina" experienţe si realizări pentru care altădată era nevoie de sute si chiar mii de ani. Secolul al XX-lea a fost pentru români bogat în experienţe si realizări, dar si în înfrângeri si insuccese.

în fond. România a mers. în tot acest secol, „în pas cu Europa", din care nu a încetat nici o clipă să facă parte. Potrivit recensământului din martie 2002, România avea 21,7 milioane locuitori, dintre care 89,5% români si 10,5% minorităţi naţionale (6,6% maghiari, 2,5% ţigani etc.). Dincolo de unele insatisfacţii, rămâne faptul că România este un stat care, prin suprafaţă si numărul de locuitori, prin bogăţiile sale materiale si spirituale, prin tradiţia sa istorică, are certe perspective de a-si aduce propria contribuţie la dezvoltarea generală a Europei si a lumii în secolul al XXI-lea.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

1. Documente

Scurtu loan. *România si Marile Puteri (1918-1933). Documente,* Editura Fundaţiei *România de Mâine,* Bucuresti, 1999. Scurtu loan. *România si Marile Puteri (1933-1940). Documente,* Editura Fundaţiei *România de Mâine,* Bucuresti, 2000. Scurtu loan (coordonator), Theodora Stănescu-Stanciu, Georgiana Margareta Scurtu, *Istoria românilor între anii 1918-1940. Documente si materiale,* Editura Universităţii din Bucuresti, Bucuresti, 2001.

2. Lucrări

Istoria românilor, voi. Vili. România întregită (1918-1940). Coordonator: loan Scurtu, Editura Enciclopedică, Bucuresti, 2003. Giurescu Dinu C., *România în al doilea război mondial (1939-1945).* Editura AII, Bucuresti, 1999. Hobsbawn Eric, *Secolul extremelor,* Editura Lider. Bucuresti, [1997]. Scurtu loan, Alexandrescu Ion, Bulei Ion, Mamina Ion, *Enciclopedia de istorie a României,* Editura Meronia. Bucuresti, 2001. Scurtu loan, Buzatu Gheorghe. *Istoria românilor în secolul XX,* Editura Paidea, Bucuresti, 1999. Soulet, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* Editura Polirom, Bucuresti, 1998. Stoica Stan, *Dicţionarul partidelor politice din România. 1989-2001.* Editura Meronia, Bucuresti, 2001.